

REGIMENT DE LA COSA PUBLICA

(Valencia, 1499)

mars. Valencia. ſcorpio.

REGIMENT DE LA COSA PUBLICA, ORDENAT PER LO REUERENT MESTRE FRANCESCH EXIMENES. [*f. 1*]

*LA LETRA QUEL ACTOR DEL LIBRE TRAMET ENDREÇANT AQUELL ALS JURATS DE LA CIUTAT DE VALENCIA. E AQUEST ES LO PROHEMI. [*f. 2*]

MOLT sauis, honorables e reuerents senyors en Bernart Malet, en Bernart de Gurb, per los generosos; en Pere Johan, en Jacme Romeu, en Berenguer de Rojals e en Jacme Marrades, per los ciutadans jurats de Valencia: frare Francesch Eximeneç, del orde dels frares menors, lur humil seruidor en Jesuchrist, honor tostemps; ab deguda reuerencia en aquell mateix Senyor qui per salut de la cosa publica mori ab sobirana caritat en larbre de la sancta vera creu.

SEGUEIXSE LA LETRA

SENYORS meus molt reuerents : Lo transcendent e molt alt legat del costat de Deu lo pare, e cap de tot cristianisme, Jesu Crist, forma exemplar perfet de tota virtut e de la nostra vida, jatsia scampas generalment la copiosa ma de aquella sua sagrada doctrina que eternalment per generacio natural hauia rebuda de aquella font de Deu lo pare, empero molt pus altament e pus copiosa e pus amigablement la reuela e la buyda en aquells flums apostolicals, ço es, en los sants apostols, en quant a ells hauia a venir lo regiment de

tota la cosa publica crestiana, de la qual ells, apres lo dit glorios cap nostre, foren specials e primers [f. 2 v.] fun*dadors. Del qual acte, axi com de infalible document e magisteri irreprehensible, concep la mia ignorancia e veu que [a] aquells qui regiment tenen de la comunitat, singularment e en special deu esser dada lum, via e manera de aquella be e sauiament gouernar, regir e mantenir, com en aquells stiga principalment la salut del poble e sien als altres proposats axi com specials spills, e noresmenys axi com a senyals als quals tiren tots los populars ballesters sagetes. Per que, senyors meus molt sauis e reuerents, concebent e vehent yo a vll en aquest present temps, qui es lany de la incarnacio del Saluador .Mil.ccc.lxxxiij., lo gran zel, feruent volentat, pura intencio e sanct proposit qui en vosaltres es a sauiament e profitosa regir la cosa publica de la dita ciutat de Valencia, a gloria del nostre Redemptor e conseruacio del millorament de la dita ciutat e a deiectio de aquell fill de perdicio Mafomet, al qual per misericordia de Deu ella es stada nouellament tolta per lo molt alt senyor Rey en Jacme, de gloriosa recordacio, ça atras rey d Arago; per raho de aço propose a la vostra reuerencia presentar aquest poquet tractat, compost dels grans pares passats a regiment de la cosa publica, no que ell sia mester a vosaltres, mas, com diu la Scriptura, dada occasio al saui, ja pus sauiament proceeix. Axi, pens yo, senyors meus, que, vist aci ço que los grans pares passats han ordenat al regiment de la cosa publica, que dara a vosaltres occasio de veure pus aptament en lo vostre bon regiment, lo qual veig que execuits, per gracia de Deu, ab gran affectio, cura e diligencia; supplich, empero, senyors meus molt reuerents e

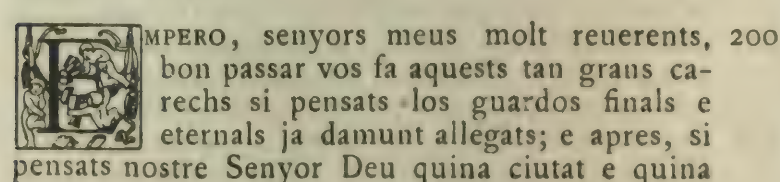
sauis, que aquest poch* tractat sia tots temps [*f. 3*] suposat a la vostra correctio e sauiesa, e de tots aquells qui ab veritat e per bon zel hi vullen res smenar. E parlant tostemps, senyors meus molt reuerents, ab correctio de la vostra sauiesa, veig que vosaltres, en specials regidors de aquesta noble ciutat, deuets mes saber que altres del regne, posats en semblant offici, atendre e treballar en vostre regiment e continuament vetlar ab gran diligencia. E aço per les seguents .xx. rahons: Primerament, per seruar netes les vostres consciencies sobre los grans e molts sagraments que hauets fets al començament de vostre offici. Segonament, per les grans distribucions e administracions dels emoluments e receptes de la cosa publica qui us son en comanda, a qui molts tenen lull vbert ques fan e namarien mes les errades que les auengudes. Terçament, per la multitud dels negocis que hauets a spatxar. Quartament, per les differencies de diuerses gents ab qui hauets a tractar, car hauets en special, mes que altres jurats del regne, molt a partir ab cauallers e ab nobles e ab persones de paratge e de honor, les quals vos coue a sostenir e a tractar segons lur stament. Quintament, car sots en la frontera del regne, per que us coue, qui per guerra qui per pau, atendre a molts perills quis porien sdeuenir per moltes guises. Sisenament, sots mesclats ab diuersos infells, de ques poden sdeuenir innumerables perills a la cosa poblica, per raho de la qual cosa fa mester que lo nom de aquell maluat Mafomet no permetats per res honrar publicament a ells, per tal que Deus no sia airat contra* vosaltres ni contra la terra. Axi mateix fa [*f. 3 v.*] mester que los cullerats hi sien perseguits fins a la mort, e aquells quils fauorejen aci mateix en la

terra; e fa mester que, per seguretat de la terra, no permetats que los moros hajen ne porten nengunes armes offensiues per res que sia en lo mon, car axi es proueit per priuilegi feyt en cort general celebrada a Sanct Matheu, que tot hom se pot pensar que si los altres moros se mouen, que aquests de la terra sa part hi faran. Setenament, car hauets a entendre a la mar axi com a la terra, e axi per amichs a fauorejar com per enemichs qui no us noguen. Huytenament, car hauets a gouernar molt poble, e daquell hi ha molt ajustadiç de diuerses terres; per la qual cosa es gran dificultat ha unir a les leys de la terra. Nouenament, car hauets vos a regir per furs specials vostres, los quals vosaltres deuets principalment mantenir e deffendre e fer seruar. Deenament, car com hajats molt poble ajustadiç, axi com dit es, coue que aquell suportets e aiudets, com aytal gent sia comunament pobra e deserta en bens temporals. Onzenament, car com gran part del dit poble no sia natural, axi com dit es, ne sia per aço molt rich, per tal lo fa pijor regir, car es abans scomogut e, aytant com menys ha a perdre, es pus dispost a fer auolot als majors e als regidors, si en res los toquen. Dotzenament, car, com la ciutat sia encara quasi morisca per la nouitat de sa preso, per tal vos coue vetlar ques repar en murs e en [*f. 4*] valls e en carreres e* en places [e] en cases e en armes, en guisa que per tot hi aparexcha esser lo crestia regiment e les cristianes maneres. Tretzenament, car com la dita ciutat sia nouellament crestiana, axi com dit es, per tal coue que souin aiudets a edificis ecclesiastichs, axi com son: fer sglesies e monestirs, e lurs ornaments, e a satisfer a religiosos mes que altra ciutat del regne.

Quatorzenament, com la dita ciutat haja rebudes de nostre Senyor Deus grans gracies specials, e rebra tots jorns mes que altra ciutat del regne, per tal coue que regonegats pus souin Deu e li façats fer bells officis e grans profesons e solemnitats; e no res menys hauets a fer grans caritats publiques e almoynes secretes a molta sancta persona de vergonya qui Deus hi ha posada, per merits dels quals nostre Senyor Deu vos fa los dits benifeyts grans. Quinzenament, car la terra aquesta produeix los homens aguts e subtils e entriquats, per que fa mester de anar pus auisadament en tots sos fets a aquell e a aquells qui entre tals han a tenir regiment. Setzenament, car la terra aquesta e ciutat es de si mateixa fort delitosa, per quey concorren molt[s] homens leugers e de poca valor, e molta fembra aredoladiça, e hi ha moltes persones que volen fer a lur guisa es prehen prou, e que volen tenir stament; e, per los nobles e cauallers que hi habunden, e per les terres stranyes que hi son prop, per tal hi ha molts a qui no plau molt treballar, ans fan vila tots jorns, stants occiossos; per que,* per totes aquestes coses e per moltes [*f. 4 v.*]
daltres qui damunt son tocades e fan a tocar dauall, coue que en aquesta ciutat haja souen grans bregues e grans naffres, e souen morts de homens, e per conseguent grans crims per los quals los regents han a portar grans afanys e treballs. Desetenament, car hauets en la ciutat de diuerses officis de senyor, mes que en altres terres del regne, e ab cascuns hauets a departir e auegades a contendre que per ells la libertat de la ciutat no sia perjudicada, o per ells no sien fetes altres coses contra vostra iusticia. Dehuytenament, car, com en cascun offici e art e stament de la ciutat souin enteruin-

guen molts defalliments e males obres, axi com se fan en quiscun loch, a uosaltres principalment ve la reformacio e tornar en bon stament. Denouenament, com les dones sien aci queucom pomposes e vanaglorioses, axi com se son en altres lochs del mon, e aytant mes aci com mes se acosten a les pompes castellanes, per les quals vanitats coue als marits portar grans carrechs per les vestidures superflues e ornaments riquoses, e per altres moltes sumptuositats que requeren; per tal coue la vostra prudencia, per conseruacio de les heretats que no vinguen a menys, faça prouisions discretes contra aytals abusions. Vintenament, car vosaltres hauets a veure sobre spitals, qui es cosa que Deus rigorosament requir, com sia cosa e obra de spiritual misericordia. No res menys hauets a tractar paus entre los discordants, per tal que la cosa publica stiga en pau. Que, donchs, tants asenyalats
[*f. 5*] carechs portats* sobrel coll, apar que rahonablement es dit que [a] vosaltres, senyors molt reuerents, coue mes saber he entendre en lo regiment de la cosa publica, mes que altres consellers ne jurats del regne. Per tant, appar que es digna cosa que tota res que bonament ne discreta vos puixa ajudar a portar vostres carechs, vos ajut, per tal que sia participant del vostre merit.

LES SPECIALS BELLESES DE LA CIUTAT DE VALENCIA.

MPERO, senyors meus molt reuerents, bon passar vos fa aquests tan grans carechs si pensats los guardos finals e eternals ja damunt allegats; e apres, si pensats nostre Senyor Deu quina ciutat e quina

terra vos ha comanada. Car dien los qui gran temps la han poseida, que, si paradis es en la terra, que en regne de Valencia es. E, verdaderament, clara speriencia nos ensenya que aquesta es vna de les pus asenyalades terres del mon, si pensats en totes les sues nobleses; de les quals vos dire algunes poques quim venen a memoria de present.

La primera, car vehem aci layre comunament bell e clar, e no spes ni fumos ni terbol, axi com en França ne en Anglaterra ni en Alamanya, mas clar e bell quasi tostemps, en juern y en stiu e en primauera e autumpne.

La segona es, car la ciutat es en terra plana, e la planicia es gran e bella entorn, e engir enreujronada quasi de monts e de fort belles valls, fertils e de * fort agradosa vista. [*f. 5 v.*] Per raho de aço, senyors, que dit es, com es la gran bellesa e bella planicia de la terra que Deus vos ha dada, deuets pensar ab gran studi que la puxats occupar en profitosos seruirs de la ciutat e de tot lo regne, pus que fer se pot degudament; e lexar perdre aquest tan gran seruey de la comunitat per la negligencia, seria gran carrech de les vostres consciencies e animes. Car sapiats que vosaltres podets fer, per les planicies posades en secans, diuerses boscatges que serien fets tost, e aquells omplir de roures e de carasques e de altres arbres pertanyents a bosch, dels quals hauria la comunitat gran ajuda en lenya per a la terra, o per la mar en fer fustes; e la sala poria hauer de aço grans rendes, si aytals boschs fayets plantar e ben guardar.

La terça es, que tot aquest regne ha*(n)* gran mar e gran terra: quasi egualment se sten la terra ab la mar, posant tot lo costat del regne posat vers les ylles.

La quarta, que dita terra es abundada de fonts, de rius e de moltes e bones aygues, de ques rega tota la dita terra e es pus bella e pus fertil.

La quinta es, car aci abunda en cert temps del any en vents, purgants layre de tota corrupcio quey sia engendrada per la multitud de les aygues que hauets ni per qual altra cosa. E per aquesta raho es la terra sana e abta a longa vida del hom qui te bon regiment en si mateix.

La sisena, que aci ha quatre flums nauals, ço es: Guadalauiar, qui passa per Valencia; e lo riu de Millars, qui passa per tota la terra de Boriana e [f. 6] regua aquella; * e lo riu de Segura, qui passa per Oriola e per altres partides, e regua aquelles es engraua prop Guarda mar; e Xuquer, per Alzezira e Cullera; per los quals deualla fusta de Castella, bella ab gran copia, e qui reguen la plana copiosament.

La setena, que la dita plana de regadiu e arborada ha bell tinent e gran, ço es, del coll de la Garrofera tro a Xatiua e tro a Oliua e tro a Denia, que son de .xx. en .xxv. legues, jatsesia que pus se stena fins al regne de Castella e d Arago e del regne mateix de Valencia.

La huytena, que la terra hon Adam primerament habita quant stech gitat de Paradis terrenal, ço es, Ebron, ne la terra de promisio, ne patria que en lo mon sia, per gran nom que haja, no habunda axi en tanta fruyta stranya, ne en arbres fragrants e preciosos, com aquesta. Car, si en fruytes volem pensar, aci ha rayms e gran vinyet a tota part ben regaua e endreçat; de aqui hauets vin blanch e vermell, noble, bo e bell, quis scampa per diuerses parts del mon. Apres hic ha panses blanques e negres, figues, molt oli, ametles, presechs, pomes,

peres, teronges, limons, limes, adzebrons, aranges, cireres de diuerses sorts, guindoles, albercochs, magranes, ginjols, nous, auellanes, sarmenyes, ledons, guarofes, prunes, nesples, codonys, alberxiques, ab moltes daltres.

La nouena, que abunda en moltes liquors, ço es, sucre e preciosa mel; en let, en mantega, en vi, axi com dit es; en aygues virtuoses que valen a mal de pedra e a daltres malalties, axi com la font de Toris e daltres moltes. Axi matex * [f. 6 v.] habunda en cera, pegua, alquitra, rasina, carbo e semblants coses.

La deena, habunda en diuersitats de grans, axi com de forment, ordi, mill, paniç, dachça, auena, spelta, tramella, faues, ciurons, lentilles, fesols, pesols, tremuços, aroç, alquena, adçerquo, roja, pastell, comi, batafalua, alquaraulla.

La onzena, que aquesta terra beneyta es digna de gran laor, que dins hun any mateix dara mes splets, hun apres daltre; ço es, feratja, aroç e forment; la qual cosa creu no faça terra del mon.

La dotzena, es gran senyal de special gracia o excellencia de la terra, com aquesta terra es apta en fer fruyts stranys e drogues orientals, en leua de fet; axi com çucre, pebre, coto, çaffra, alazflor, aroç, alquena, alcarauya, comi, alfalç, adcerquo e batafalua.

La tretzena, que habunda en molta bella e bona ortaliça, axi com en tot linatge de cols, carabaçes, letuges, alberginies, melons, albudeques, cogombros, naps, xereujes, pastanagues, alls, cebes, scalunyes, porros, rauens; e es gran marauella que a Nadal produeix, e per tot lany, pesols tendres; e, vltra aço, tots aquells pertanyents a ortaliça qui son tocats damunt en la .x. excellencia de la terra.

La quatorzena, habunda en precioses herbes, specialment en les muntanyes, hon sen fan de tals, que, si eren conegudes en lur virtut, seria gran excellencia de la terra, les quals no res menys son fort precioses; axi com es romani, qui molt [*f.* 7] hic habunda, ysop, * eufrasia, moradiux, saluia, juliuert, menta, alfabega, ruda, clauelina, sajorida, gezmir, marauelles, pom damor, gauig, anglentina, liri, roses, violes de vltramar e daltres fort precioses, moltes balausties, celedonia, besoludi, fragasta, herba pastoral, herba beate virginis, buglosa, gram, donzell, artemisa, gauda, e daltres infinides, les quals serien longues de comptar. E aço notats, senyors, per cert, qui es digne de gran lahor: que en aquesta terra singularment ha tres coses precioses, les virtuts de les quals no son conegudes sino per fort pochs, ço es, aygues, gleues e herbes; empero reuelar ho a nostre Senyor Deu a qui li plaura quant hora sera. Ultra aço, senyors meus, sapiats que hauets, en diuerses parts del regne, de grans e de notables amagatalls, que hic son despuys que los moros ne foren gitats ença, en los quals ha coses fort precioses amagades, jatsia que, ab maleficis dels dits moros, les dites coses hajen perdudes les lurs propries colors; de les quals coses, ab vostra bona industria, poriets venir en conexença leugerament. De aquests amagatalls he entes que na hu fort notable apres la font de Benifallo, e altre fort asenyalat en lo terme de Manizes, e dins la ciutat mateixa ni ha molts dels dits amagatalls, segons que poriets saber ab los moros mateixs antichs de aci de la terra, sils strenyets de noues, o per altra forma de turment, a dir veritat, e quels dits moros antichs reuelassen lurs registres secrets.

La quinzena, es que dona gran testimoni a la terra que reb del cel e de les coses e signes celestials gran e fort special influencia, ço es, que la ter*ra, en sa virtut, es de tanta eficacia, que ella [f. 7 v.] conserua axi la virtut de les coses en ella sembrades e plantades, que les coses aquelles, per be que sien daltra terra, o per be que rebordoneixquen en altres partides, empero aci stan en lur propria forma. Açо podets veure a vll en les cols de Cicilia, que en qualseuol regne rebordonexen, e aci stan tostemps en sa propria virtut e en lur propria forma. Per que volen dir alguns que no ha al mon fruyt ne arbre ne salsa preciosa que aci no visques, qui sabia la manera de lur nodriment.

La setzena, es que sapiats, senyors, que lo pla de la terra aquesta ha lo pati e la terra grassa e argilosa e plena de rayls de gram e daltres bones herbes virtuoses. Per tal vos dich aci que, per vtilitat de la cosa publica, si voliets ordenar ço ques segueix, vosaltres li fariets gran profit e fort notable, e per lo qual tostemps aquest regne seria a vosaltres molt obligat. Fos, donchs, vostra ordenacio aytal, per tal que la terra aquesta fos abundada en lenya e en broça per cremar, ço es, que ordenasets que los pagesos cauasen en son temps, quant les marjals e prats son sens aygua, per les dites marjals e pradals, fahent ne gleues, dels quals faesen grans munts e stiguessen en lestiu al sol, e, quant fosen les gleues seques, posasets lur preu quantes sen darien en lo camp per hun diner, per tal quels treballants si saluasen couinentment; car dich vos que elles cremarien com a bona lenya e us abundarien la terra que quasi a res no cost hauriets copia de que cremar en vostres necessitats; e axis fa de fet huy en dia en Anglaterra.

La desetena, es que la terra aquesta es axi disposta, per altra via e manera, a donar lenya [f. 8] abundosament, que si * vosaltres, senyors, ordenaueu que les vostres marjals e lochs ergullosos fossen plantats de olms, de verns, de albers e de xops, e de fusts semblants, la ciutat abundaria en lenya, e la terra seria molt pus bella e pus apparent, axi com es la orta de Taragona; e dels verns se porien fer cerquols als vexells, e de tots los dits fusts poriets sostentar ceps plantats, quis leuarien en alt. Axi que, per mesqui que fos larbre, valria, lany, almenys mes de .xij. diners de renda a son senyor, o .ij. sous, e nols caldria pensar ni hi caldria negu treballar. E he entes que los olms en special han eficacia de conseruar lo vi qui per ells passa o qui en ells sta, o en qui ha alguna poca de cendra del dit olm matex; e aço seria bo en special a vosaltres, per los vins, que nos mudasen ni tornasen agres.

La dehuytena, es que abunda en bones carns e en molts bestiars tendres e saboroses, e formatges, e lanes bones e aptes per a fer draps, e molts peximents e pastures, e comarqua ab la serrania e ab Castella, don es notablement seruida en aquesta part quant ora es.

La denouena, es que abunda en moltes caçes e de stranyes species de ocells, e encara en caçes de cabirols, ceruos e daltres notables besties saluatges.

La vintena, es que abunda la patria aquesta en peixs specials, e molts de mar e de la Albufera e de rius, e de aquells de diuerses maneres.

La vint e huna, es que la dita terra produeix axi matex noble seda, lli e canem, e gleda per adobar draps, e grana, pastell, gauda e alazflor, e altres diuerses herbes pertanyents e aptes per a tintoreria.

La vint e dues, es car la lenya sobredita, que la terra aquesta * vos dona, de fet es precios fust e [f. 8 v.] fragrant, ço es, romero, de que en altres terres enuides sen troba vna mata es planta per los orts en grans reliquies; lo qual romero vos adoba lo pa en lo forn el fa fort sa, e la fragrancia conforta fort lo ceruell de les gents, vltra les altres proprietats que ha moltes e fort precioses.

La vint e terça, que la terra, per special gracia, es axi alegra e plasent, que sol lesguart enamora los homens quey venen daltres terres, que no sen poden exir sino ab desplaer.

La .xxiiij., es que la terra aquesta produeix comunament fort la gent aguda e apta de enteniment e fort coratjosa e ardent, entenent a honor e cortesia, e no en auaricia, tant com les altres gents o nacions. Per raho de aço, acis troben gents honorables, ciuils, arreades e ben encaualcades comunament, e be endreçades, e be acullents persones stranyes, entant que, qualseuol hi vingues, ells se tenen de les gents de aquesta terra molt per pus paguades que de qualseuol altra nacio quey sia engir ni entorn.

La .xxv., es que aquesta terra produeix los homens ardits, abriuats e fort aptes a armes. E es la causa natural, car com en lo planeta senyorejant al signe de aquesta ciutat, que es apellat Scorpius, sia Mars, la influencia del qual Mars sia animar les gents a batalles, segons que posen los astrolechs, per tal les gents aci nades son comunament dispostes naturalment a armes, e son gents ardides, abriuades e fort coratjoses. E axi appar esser ver segons cors de natura, car naturalment magnanimus es hom de gran cor, es piados e benigne en tots sos fets, exceptat lacte de la batalla; lo qual

acte mentre que dura, lo magnanimus est terrible e cruel. E per ço dix Aristotil a Alexandre: *Disce* [*f. 9*] *pius victis, vincendis* esse cruendus. Et alibi non est clementia in bello;* que vol tant dir: «Apren de esser »piados als vençuts, mas sies cruel als que has a »vençre, car en bataylla noy ha pietat.» Per lo contrari, pusillanimis es hom condur, e es hom naturalment cruel en tots sos actes de fellonia, sino en lacte de la batalla. E la raho de aço posa Valerius Maximus (*libro* .viij., *capitulo* .ij., *circa finem)* per tals paraules: *Ipsorum timori remedium a crudelitate mutuant.* Vol dir: «Aquels homens »couarts, a lur temor manlleuen de la crueltat e »remey»; ço es, que per pahor que nols vinga dan, o de aquells de quis dubten, fan contra ells crueldat.

La vint e sisena es molt marauellosa e contra comun cos de natura; car, com dit sia que la gent aquesta sia fort abriuada e disposta a armes, empero han axi dolç voler, que tantost son reduits a pau apres lur fellonia, la qual cosa es gran marauella, pensada la influencia de la dita planeta; car comunament los homens naturalment disposts a armes no son piadosos, ans son cruels; e per tal deuem pensar que aço es special gracia de nostre Senyor Deu.

La vint e setena, es que açis fan algunes coses artificials, les quals donen gran fama a la terra, car son coses fort polides e belles, e qui nos troben comunament en altre loch, axi com dit es comunament la obra comuna de terra, ques fa a Paterna e a Carçre, axi com jarres, cantes, olles, teraços, scudelles, cresols, librells, rajoles, teules, e semblants coses moltes. Mas sobre tot es la bellessa de la obra de Manizes, daurada e maestriuolment

pintada, que ja tot lo mon ha enamorat, entant que lo Pa*pa e los cardenals e los princeps del [f. 9 v.] mon per special gracia la requeren e stan marauellats que de terra se puxa fer obra axi excellent e noble.

La vint e vuytena es que, segons que dien los mercaders solemnes de aquesta terra, hixen per mercadejar .xxx. o .xxxiij. specials smerços, los quals satisfan largament a les quatre parts del mon, ço es, a leuant e a ponent e a tremuntana e a mig jorn, segons que per mercaders de bona consciencia so informat; entre los quals smerços ni ha alguns que, jatsia que no apareguen de gran preu, empero son en cascuna part del mon coses de notable seruici a cascuna cosa publica. E pensats, si a vosaltres plau, que la obra de spart, que par a vosaltres cosa menys preada, empero ¿que faria hom en aquesta terra o en algunes altres, sens gumenes, cordes, trenelles, cabaços, astores, spartenyes? Certes, sofferir nja hom gran afany y fretura. E encara en mar son molt necessaries les dites gumenes de spart quis fan en aquesta terra.

La vint e nouena es que aquest regne forneix totes les terres circunstants de les damunt dites coses, e les terres circunstants se buyden aci de les mercaderies, e fan de aquesta ciutat lur cap e refugi en tot, en lurs necessitats.

La trentena es que, per gracia de nostre Senyor Deu, aquesta ciutat es a Deu consegrada per la sanch de molts sancts martirs que en ella prengueren mort per amor de Jesucrist, en temps que era de infels, specialment lo benauyrat monsenyer Sent Vincent; e apres dos frares sants qui prengueren martiri e mort, en la plaça de la Figuera, per lo darer Rey qui fonch sarahi, qui stech apellat Zeyt

[*f. 10*] e Buzeyt; lo qual sarahi dix, *apres que ell fon crestia, que los dits sants martirs li profetizaren, ans que morisen, que ell morria crestia. E los dits sants martirs jahen en la sglesia de frares menors de Terol, en vna caxa pintada posada a la paret sobre lo preycador hon preyquen. Per raho de les dites gracies e priuilegis de aquesta beneyta terra, presumim que ella es stada habitada quasi del començament del mon, ço es, de Japhet, fill de Nohe, ença. Car, com de totes les ciutats notables sapiam qui les edificaren e aquells qui les començaren, empero de aquesta ciutat no trobam res antich, per que appar que quasi no es memoria della com es stada habitada.

La trenta huna es que aquesta ciutat e aquesta terra es molt noblement poblada de nobles viles e bones, e lochs e castells, e de polides alqueries, e de bons conreadors e molta bona gent de paratge, e de grans dignitats clericals, e de molta persona santa scampada deça e della, e hoc encara de poble be aueat a seguir loffici ecclesiastich e sermons, e a festiuar e a solemnizar qualseuol cosa quant se deu fer; hoc encara es apta a seruar altres bones ordinacions qui toquen la temor de Deu e bona consciencia.

La trenta e dues es que aquesta terra ha lenguatge compost de diuerses lengues que li son entorn, e de cascuna a retengut ço que millor li es, e ha lexats los pus durs e los pus mals sonants vocables dels altres he ha presos los millors. E no res menys trobarets dins aquesta beneyta ciutat qui us pot ensenyar les principals lengues del mon, axi com son lati, ebraych e morisch.

*CONCLUSIO DE LA DITA LETRA [*f. 10 v.*]

Per totes aquestes coses e rahons ha volgut nostre Senyor Deu que[l] poble valencia sia poble special e elet entre los altres de tota Spanya; car, com sia vengut e exit per la major partida de Catalunya e li sia al costat, empero nos nomena poble catala, ans per special priuilegi ha propri nom es nomena poble valencia. E per aquestes mateixes rahons es digna cosa que la ciutat qui es cap de tot aquest regne haja nom Valencia, que aytant vol dir com ciutat de valor e ciutat que per excellencia val e a valgut e valdra, ab la ajuda de nostre Senyor Deus, fins a la fi del mon. E jatsia que en altres partides del mon haja viles e ciutats axi apellades, empero aquelles e daltres terres, com parlen de aquesta nostra reuerent ciutat, tostemps per excellencia hi ajusten dient Valencia la gran. Per aquestes rahons no ha suffert nostre Senyor que sia posehida per infels, ans la ha donada a crestians per tal que tan nobla terra sia possehida per aquells qui hi glorifiquen ey confessen Deu tot poderos. Per aquesta raho, lo molt alt senyor Rey d Arago en Jacme, de bona memoria, com la hac tolta a moros, la dotta en special stament, axi com vehets havull, si pensats com lo senyor bisbe de aquesta ciutat, en son capitol, e altres ecclesiastichs, hi son notablament dotats. No res menys lo dit senyor dota aci lo bra*ch*[ç] setglar de leys e furs specials que no han altres pobles del regne; e per aquesta raho plach al dit senyor* [*f. 11*] e als seus succeydors de nomenar sa pecunia, quis apella barçeloneses, per altre nom, e*(s)* que en

regne de Valencia hi fos dita de reals de Valencia, per les damunt dites causes e rahons; car la barcelonesa es aquella que ha senyal de creu tesa, mas la real de Valencia es aquella que ha senyal de ram, segons se pot veure en la moneda menuda coribile, en la qual ha asats de cascuna de aquestes monedes; e dien los moneders que lo real ha qualque auantatge a la barcelonesa. Encara, en special, per la gran fealtat e lealtat per la gracia de Deu que en aquesta ciutat troba lo molt alt e reuerent princep e senyor qui es huy en Pere, Rey de Arago, quant la dita ciutat fon perseguida e diuerses vegades asetjada per lalt en Pere, Rey de Castella ça enrere, ordena lo dit senyor regnant que la ciutat aquesta sia apellada ciutat real e coronada; e mana encara que lo senyal de aquesta ciutat, per nota de singular lealtat e per memoria perpetual a dar als seguents, sia coronat ab corona real; y en ses letres reals, com se nomena Rey de Valencia, que sobre lo dit vocable, qui es Valencia, sia feta corona ab la ploma de ma propria del senyor Rey, scriuint a dar a entendre que ell aqui confessa que apres Deu ell es Rey de la ciutat, e per la gran lealtat e cordial fealtat que aqui troba en lo dit temps damunt expresat. Com, donchs, senyors meus molt honorables e reuerents, Deus vos haja comanada tan noble terra e tan alta ciutat, e tan glorios poble e tant endreçats habitadors, verdaderament fort vos deurieu sforçar de vetlar en son bon regiment, per tal que conseruets
[*f. 11 v.*] les nobleses que* Deus hi ha posades e les façats crexer quant en vosaltres sera, e que per vosaltres valla mes e creixca la valor de Valencia, que tant val e que Deus ha feta de tanta valença, a sos fills e valedors, que no sen trobe altra que a ella puxa

valer ni ab quis puxa acomparar en totes les sues valies e trespasants valenties. Per que, senyors meus, placiaus de tot en tot, ab tot vostre cor e de tot vostre poder, de atendre a aquest alt offici al qual Deus vos a elegits, treballar sauiament e coratjosa per mantenir e per millorar tant singular comunitat e tant real cosa publica, e darets gran exemple de vosaltres mateixs a tots aquells qui vostre regiment veuran, eus procurarets a vos e als vostres, per tostemps, gran nom e fama e corona, e induyrets los vostres successors, qui apres vendran, a fer semblants coses; per les quals coses guanyarets grans merits en vers Deu. Per que, pens en special vostra paternitat e prouidencia, que per lo diligent treball del vostre bon regiment vos es per nostre Senyor Deus promes, e per lesperit de veritat parlant per lo sant propheta Ysayes, guardo que vll de hom nou veu, ni orella nou hoy, ni en cor de hom no puja, ni en aquesta mortal vida se poria esmaginar. E sens dubte digna e justa cosa es que, puix que aquells regidors qui mal regexen la comunitat sobre tots altres portaran penes e turments, axi com legim *Sapientie*, .xij., que axi, aquells qui noblement, sauia e profitosa pexen les ouelles de Deu, per lur bon pastoratge e diligencia paternal, que hajen sobre los altres en Paradis guardo. E per tal, senyors meus molt re*uerents, que aquest petit [*f. 12*] TRACTAT haja millor orde en si, e aquell quil legira puxa pus facilment trobar les materies que aci son, he posades al començament les rubriques seguents, que declaren per orde la continencia dels capitols e de tot lo TRACTAT aquest, en breu summa.

TAULA DELS CAPITOLS DE TOT LO LIBRE

de la cosa publica, e es mantenir rigorosament iusticia.

*Capitol .xiij. Qui posa lo quart fonament de [f. 12 v.] la cosa publica, e es fealtat.

Capitol .xiiij. Qui posa diuerses exemples de fealtat.

Capitol .xv. Que los princeps als pobles se deuen seruar fealtat entre si mateixs e en quines coses, e dels mals consellers dels princeps.

Capitol .xvj. Qui posa que lo quint fonament de la cosa publica es que sia regida per bons consellers.

Capitol .xvij. Qui posa alguns vocables pertanyents als consellers de la cosa publica.

Capitol .xviij. Qui proua per diuerses rahons que tot hom deu ab gran cor e sforç ajudar a la cosa publica.

Capitol .xix. Qui posa la .x. raho a aquell mateix proposit, prenent motiu de les grans obres dels passats.

Capitol .xx. Qui aporta moltes notables obres dels antichs qui feren per amor de la cosa publica.

Capitol .xxj. Com los inutils deuen esser gitats, ey deuen esser sostenguts los pobres mendicants qui son vers indigents.

Capitol .xxij. Com cascu en la comunitat deu esser occupat, gran e poch, dret e contret, hom e fembra.

Capitol .xxiij. Com deuen esser vedades arts e officis damnificants la cosa publica o comunitat.

Capitol .xxiiij. Com de la comunitat deuen esser gitats los homens que fan maleficis, e tota alcauoteria e tota occasio de borderia.

Capitol .xxv. Com los borts son comunament mals, he a tart ni ha de bons.

Capitol .xxvj. Qui posa algunes malicies molt prejudicants als matrimonis e a la cosa publica.

[f. 13] *Capitol .xxvij. Que multiplicacio de princeps e de regidors destroeix la cosa publica.

Capitol .xxviij. Qui posa com multiplicacio de juristes nou molt a la cosa publica.

Capitol .xxix. Com en la cosa publica deuen esser pochs notaris e bons.

Capitol .xxx. Com en la cosa publica deu hauer pochs picapleyts e bons.

Capitol .xxxj. Que en special la cosa publica deu hauer pochs saytgs.

Capitol .xxxij. Que res nos faça en la comunitat per electio, per squiuar discordia.

Capitol .xxxiij. Com los mercaders son vida de la cosa publica.

Capitol .xxxiiij. Com los mercaders deuen esser fauorejats.

Capitol .xxxv. Com lo regater nou molt a la cosa publica.

Capitol .xxxvj. Qui posa que de la comunitat sien gitats tractadors de vsures e trafeguers. E aci appar que deu fer la senyoria daquell que alguna art sap altament e transcendent.

Capitol .xxxvij. Qui posa tres consells specials per conseruacio de la cosa publica e exaltacio de aquella.

Capitol .xxxviij. Qui respon als altres prouerbis aportats contra la cosa publica.

Capitol .xxxix. Qui dona fi a tot lo present Tractat.

*CAPITOL .I. QUI POSA QUE ES COSA PUBLICA. [*f. 13 v.*]

Primerament, donchs, ab la ajuda de nostre Saluador, hauem aci a veure que es ne que vol dir cosa publica. E sobre aquesta materia notareu les seguents quatre proposicions. La primera si es: que cosa publica es alguna comunitat de gents ajustades e viuents sots vna mateixa ley e senyoria e costumes, sis vol aytal ajustament sia regne o ciutat o vila o castell o qualseuol semblant comunitat que no sia vna cosa sola. Per que apar que ajustament domestich, qui es de vna cosa sola, ne part de alguna comunitat, no es dita cosa publica en aquella comunitat hon es part, ans es dita cosa particular o personal o propria; e axi ho posa lo philosof parlant de aquesta materia en la sua *Politica*. La segona es aquesta: que cascuna aytal comunitat deu esser composta de diuerses persones ajudant la vna a laltra segons lurs necessitats. Aço apar per tant car, com lo ligament de cascuna bona comunitat haja a esser vnitat e beniuolencia dels habitants, e sia fundada e ligada en amor e en concordia, e cascu no puixa hauer de si mateix ço que ha mester, per tal es necessari, per conseruacio de la comunitat, que la hu ajut al altre segons sa necessitat. Item, per experiencia appar que hauem mester moltes e diuerses coses, axi com menjar, beure, vestir e calçar, e axi de les altres coses, les quals no pot cascu fer per si mateix; e per tal en la cosa publica la hun ajuda al altre ve*nent li que [*f. 14*] menjar, e altre venent li que beure, e laltre que vestir, e laltre que calçar; e axi la hu ajuda a laltre

en aquesta manera, e perseuerara la cosa publica bastada com la hun ajuda al altre. Per tal hauem *(Prouerbiorum, decimo octauo): Frater qui adiuuatur a fratre ciuitas firma;* e vol dir que lauos es ferma e fort la comunitat de la ciutat quant la hun ajuda al altre, axi com bon frare ajuda coralment a son frare. La terça es que tots los homens de la comunitat no poden esser eguals. Appar aquesta proposicio per la segona, car puix la hun ajuda al altre segons son stament, axi com diu la segona, com les dites diuerses necessitats dels homens requeren ajudes de officis no eguals, appar que los homens no son eguals de officis en lurs stament[s]. E que axi sia, que les necessitats dels homens requiren ajudes ineguals, appar ho, car la necessitat que requir que sia lom ajudat per justicia no es axi egual [a] la necesitat que requir que hom sia ajudat en fam ni en set; car a la primera necessitat ha mester aquell qui mante iusticia, axi com es aquell qui te senyoria; e a la segona es bastant hun pages o flaquer o tauerner, los quals no son eguals a aquells qui han a sostenir justicia. Axi com dit es de aquests, axiu podem dir de molts altres officis de la comunitat. La .iiij. es que la cosa publica es composta sumariament de tres staments de persones, ço es, de menors, mijans e majors. E aquesta composicio aytal, es axi com hun cors humanal, compost de diuersos membres. E axiu diu sant Pau *(ad Romanos,* .xij.): *Sicut in vno corpore multa membra habemus omnia* [*f. 14 v.*] *autem membra non eundem actum habent ita* multi vnum corpus sumus in Christo;* e vol dir que, axi com diuerses membres fan vn cors, qui han diuersos officis, son en lom, axi diuerses persones e officis fan hun cors, ajustats, e vna comunitat, la

qual es apellada la cosa publica crestiana. E per tal, Victor, parlant de aquesta materia en lo seu *Tractat*, volent ensenyar per quina manera la cosa publica era semblant al cors del hom, posa: que en la cosa publica hauia cap, e aquest es aquell qui ha lo regiment o senyoria; los vlls e les orelles son los jutges els officials; los braços son aquells qui deffenen la cosa publica, ço es, los cauallers e los homens darmes; lo cor son los consellants; les parts generatiues son los preycants e informants; les cuxes e cames son los menestrals; los peus que calciguen la terra, son los pagesos qui la colren e la exerciten per lur offici tostemps.

CAPITOL SEGON. COM PER EXEMPLE DELS MEMBRES DEL NOSTRE CORS SE DEUEN AMAR AQUELLS QUI SON AJUSTATS EN FER VNA COSA PUBLICA.

APRES de aço, lo dit doctor aporta a proposit la paraula del apostol allegada tantost desus, ensenyant com cascun bon hom de la comunitat es e deu esser ver membre e viu de la cosa publica, e deu hauer la manera que membre viu ha en lo cors en que viu. Car diu ell: «Veges lo membre viu en lo cors hon »es naturalment situat, he atten quina manera te. »E veuras, primerament, que tanta es la amor que »te lo hun membre [*ha*] al altre, que la hu serueix »axi dili*gentment al altre que tot ço que aquell [*f.* 15] »fa serveix als altres. Exemple nauem: car lo vll no »solament veu a si mateix anant, ans encara veu »al peu que no encepech, e a la ma que vaja ha »obrar, e a tot lo cors ques sapia gouernar. Axi

»mateix lo peu no serueix solament a si mateix »anant, ans encara serueix al hull, car portal la »hon vol res veure o mirar, e serueix axi mateix a »tot lo cors e als altres membres, portant lo la hon »volen anar. Axi mateix la lengua parla per seruey »de tot lo cors; e la boca menja per sustentac[i]o de »tot lo cors, e si massa menja fa mal a tot lo cors, »axi com la error de cascun membre torna a mal »de tot lo cors. Semblantment pots veure que, si »la hun membre sofir mal, los altres sen complanyen, car, si percuts a nengu en lo cap o en »qualque membre se vulla, tantost lo braç si para »e li fa scut, e la bocha crida ajuda e dona senyal »de dolor. E si auegades, per ventura, hun membre »naffra al altre e li fa mal, lo membre ferit o »naffrat no demana vengança, ans tot lo cors sta »trist es complany del mal quel membre naffrat »haura pres. Pots axi mateix veure que hun membre no ha enueja de be ni de offici del altre, ni »iames la hun membre nol vol separar del altre, »ans, si la hun membre es tallat del cors, tots los »membres e tot lo cors tremolen es smayen e »auoreixen aquella separacio axi quasi com a »mort. ¿Que, donchs — diu aquest doctor — volen »dir aquests tan bells e tan expressos e tan clars »exemplis que Deus ha a nos proposat, del cors e »dels membres, sino que per aço cascu de nos, qui »som membres, prengam eximpli de amar e de zelar [f. 15 v.] »e de pug*nar vigorosament e semblantment per »amor de tot lo cors, ço es, per la comunitat e per la »cosa publica?» E aquesta amor de la cosa publica dona a entendre sant Pau *(ad Romanos,* .xij)., quant dix: *Multi vnum corpus sumus in Christo singuli autem alter alterius membra;* e vol dir: quant nos, crestians, pensam que tots som vna comunitat

e vn cors spiritual, del qual Jesucrist es cap, molt nos deu aço inclinar que la hu ajut al altre e tots ensemps a la cosa publica, axi com en lo cors nostre vehem que la hun membre ajuda al altre. E aço conferma papa Celesti XII, quant diu: *Et enim in vno spiritu nos omnes in vnum corpus baptizati sumus;* ço es a dir: aytant que lo babtisme nos ajusta tots en vnitat de hun cors quis appella cor, es crestia ligat per vna fe e per vna sperança que hauem en vn Deu tot poderos, per la qual cosa los nostres sperits deuen esser tots vns en voler les coses quins pertanyen a ver crestianisme, entre les quals es vna, aquesta, de les principals, ço es: amar la comunitat he la cosa publica.

CAPITOL TERÇ. COM LA LEY CRESTIANA ES NOBLE E FONAMENT PRINCIPAL DE LA COSA PUBLICA. E COM ALGUNS HAN TENGUT LO CONTRARI.

Per les damunt dites paraules appar com sanct Pau singularment informa los crestians a molt amar los vns als altres, axi com aquells qui sobre tota al*tra [*f. 16*] nacio han ley de perfeta caritat, e qui mes mena amor e mes la ensenya, e qui mills informa la cosa publica que nenguna altra ley que al mon sia. E aço ensenya monsenyor sent Agosti en la sua .v. *Homelia,* hon diu axi: «Qui vol veure les grans »excellencies de la sancta doctrina euangelica, »atengue com ella ferma e ligua altament tota la »cosa publica; car aquesta squiua en los regidors »tota iniusticia, en los subdits irreuerencia, preyca »a tots humilitat, patiencia e pietat, hauer en amor

»aytal als altres com a si mateix, squiua tota »auaricia e tota inmundicia e malignitat.» ¿Qui, donchs, tan be e tan ferm ensenya de fundar la cosa publica com aquesta sagrada doctrina que tot mal squiua e mana tota virtut e tot ço que pot lom moure a amar nostre Senyor Deu e son proisme e a conseguir la gloria perdurable? E vol dir per aço que crestians, sobre totes nacions del mon seruant lur ley, son les pus aptes gents del mon e les pus endreçades a mantenir la cosa publica. Per que deus aci saber que Marcellinus, scriuint a sent Agosti, axi com appar en la sua quarta *Epistola,* si enten a prouar que la sancta doctrina crestiana si empatxa molt lo bon stament de la cosa publica; e prouau per tant car diu, que prehica lo Saluador, axi com appar *(Mathei, quinto),* que negu no reta mal per mal; e si negut tol la tua gonella, que li dons lo mantell, e que si nengu te dona hun bufet, que li pares laltra galta; les quals coses, diu aquest doctor Marcellinus, destrohexen la justicia de la cosa publica e fauoreixen massa los mals [*f. 16 v.*] homens e giten ha * terra los bons, la qual cosa es contra la Sancta Scriptura, que mana lo contrari; car mana Deu a Moyses, en la ley, com apar *(Exodi,* .xxij.*)*: *Malificos non patieris viuere;* e vol dir que no lexaras viure los malfetos. Ell mateix *(Devteronomi,* .xxv. *capitulo)* mana: *Quod mensura peccati plagarum modus peccati;* e vol dir que, segons la mesura del peccat, sera la quantitat del la pena. E aço mana per tal que la cosa publica fos conseruada en bon stament, de que, diu aquest, se segueix que la ley euangelica es contraria a bon regiment de la cosa publica, com ço que ella mana es contrari a les dites coses. Segonament, arguexen alguns aquest mateix proposit: la ley crestiana

aproua e consella virginitat en menyspreu de les coses terrenals; si, donchs, la cosa publica se gouernaua per aytals consells, segueixse que la generacio del mon tantost periria e que negu no treballaria per la vida present, e axi cesarien tots los officis e tota la policia dels estaments del mon; de ques segueix que lauors ni serien cauallers, ni ciutadans, ni menestrals, ni neguns de aquells qui ara sostenen e componen la cosa publica. Terçerament, argueix per aquesta manera: car, axi com dien los presents Romans, despuixs que Jesucrist e son vicari e sa ley han senyoria en Roma, no feren de lur prou; e dien que de lauors ença la lur cosa publica es cayguda els han venguts infinits mals. Damunt los quals recompta Salustius, en lo segon libre, en los versos que comencen *Urbem fuisse, etc.*, qui serien fort lonchs de recitar: basta al proposit que los Romans son stats los majors homens del mon e ni ha hauts molts* de millors [*f. 17*] e de pus famosos, segons lo present cors de aquesta vida, e ara per la major part son dolents e malastruchs de cap a peus, en tant que mills aparen bandes e vinyogols e goliarts, o sollarts, o gent de forca, que no ciutadans de Roma. La qual cosa dien aquests quels es sdeuenguda per tant quant les leys crestianes hi regnen; per la qual cosa concloen aquests que ley crestiana prejudica molt a la cosa publica e li es contraria.

CAPITOL QUART. QUI SOL LES RAHONS FETES DAMUNT A PROUAR QUE LA FE CRESTIANA REPUGNA A BON STAMENT DE LA COSA PUBLICA.

AQUESTA error ensenya sanct Agosti esser capital heretgia, en la damunt dita *Epistola* .v., e en lo .v. libre de la *Ciutat de Deu,* en lo .v. capitol; e aqui ell ensenya la turpitud e la legesa de aquesta error per diuerses altres vies, les quals aparen en ço que ja damunt es dit e deuem dir dauall; ne les rahons allegades per Marcelli valen res. Com diu en la primera, que si la ley crestiana era seruada la cosa publica periria per defalliment de iusticia, appar que diu contra veritat e parla axi com hom ignorant; car en quant mana lo Saluador justicia, que promes lo regne seu a aquells qui persecucio sostendrien per amor de justicia, axi com apar *(Mathei* .v. *et* .xxiiij.) que preyca poderosament contra los scriuans e phariseus que desemparen fe, juhi e misericordia; per les quals coses apar que [*f. 17 v.*] ell ne la sua doctrina no era contra justicia; nes* segueix que si lom que pren offensa ha paciencia, que ja per axo lo regiment de la cosa publica no deja tenir iusticia de aquell qui fa la offensa, car lo pacient, jatsia puxa lexar la iniuria personal, empero no pot lexar la iniuria de la cosa publica, la qual se deu venjar per aquell qui es regent la comunitat. Deuem encara pensar la virtut de la ley euangelical que es tanta que, si era obseruada, ja lauors noy caldria iusticia contra criminosos, car ladonchs negu no pendria res del altre ne retria mal per mal, apar per quant lauors negun

mal no seria fet iames. Ne Moyses no feu les dites leys per aytals gents com aquelles que aço seruen, mas feu les per los mals, quels fos castich; car, com diu sant Agosti (*Epistola .j., ad Eficium et sunt Pauli ad Tesalonicenses, .iij. capitulo*) : *Lex propter trangressores posita est;* e vol dir que la ley fon feta per castigar los transgresors e aquells qui viuen mal. Per que appar la raho primera de Marcelli no hauer negun fondament de res ne proua contra la ley crestiaña. A la segona, quant diu que lauors cesaria tota la generacio del mon e tota policia, responchte e dichte que, jatsia que lo Saluador en jeneral haja consellat stament virginal, empero ell, qui Deu era, be sabia que aquell stament pochs lo voldrien. E per tal dix ell (*Mathei*, .xix. *capitulo*) : *Qui potest capere capiat;* e volia dir que aquell stament era axi alt que nol pendria nengu sino aquell qui per special gracia sua nauria poder. Car com hauem (*Sapientie*, .viij.) : *Non possum esse continens nisi Deus dederit;* e vol dir que negu no pot esser cast sino per special do de* Deu. Com, donchs, aytal gracia no [*f. 18*] la done a tots, nons cal tembre que per amor de virginitat totes les gents lexen offici de generacio humanal e stament de matrimoni. Per aquesta mateixa via appar la solucio al altre punt, car dius que lauors, si los homens menyspreauen riqueses, que noy hauria policia ni cosa publica. Responch que aytal pobrea e menyspreu elegir ha esser per gracia special de Deu, la qual no la dona sino a pochs, axi com ensenya experiencia; per que nons cal tembre daquexa part. E posem que axi fos de fet, que tot lo mon se conuertis a aquestes dues perfeccions, ço es, a virginitat e a menysprear riqueses : ja per axo nos segueix que entre aquells

qui tals coses seruarien no fos comunitat e cosa publica millor e pus excellent e pus virtuosa que no es ara entre aquells qui de present sostenen les comunitats, car diuersitat de staments no fa cosa publica, com dit es, mas es a bellea de la cosa publica e a suportacio sua; la qual suportacio no seria lauors mester ne axi necessaria quant los homens de tots punts menyspreassen lo mon e les riqueses e pompes sues, ans gran part dels officis haurien a cesar. E plagues a Deu que ja fossem en aytal stament, car lauors la cosa publica staria noblement es poria mills regir a semblança de la cosa publica celestial, la qual es en sobirana gloria e virtut. E aço designa sanct Agosti, segons que apar en lo segon libre de la *Ciutat de Deu*, en lo .xix. *capitulo*, jatsia que ans de la fi del mon la misericordia de Deu fara aquesta gracia a la terra que aquesta cosa publica de present se regira a semblança de aquella gloriosa comunitat de Paradis, segons que sant Joan nos dona a entendre [*f. 18 v.*] *(Apocalip*si,* .xxj.*)* quant diu : *Vidi ciuitatem sanctam Iherusalem descendentem de Celo sicut sponsam ornatam viro suo;* e vol dir que ell en sperit veu la santa ciutat de Iherusalem que aparia que fos deuallada en la terra, quant era lauors la terra santa e ben regida e endreçada e ben gouernada.

CAPITOL .V. QUI SOL AL TERÇER ARGUMENT E POSA MOLTS MALS CONTRA LOS ROMANS CONTRARIS AL PROPOSIT.

AL terç argument, quant diu que los presents Romans dien, que despuys que Iesucrist e la sua ley senyoreja Roma no feren de lur prou, responch : los presents Romans qui aço dien no deuen esser allegats

per testimonis en res de be, com sien los pus scelerats homens del mon, axi com posa sant Bernat *ad Eugenium*. E dich que aquestes paraules allegades e semblants creu que diguen, car aytals les han acostumades de dir, car fills son de Troyans catius e malestruchs, e parents de Grechs, e gent aredoladiça sens cap e sens enteniment, poble auolotat, ergullos e pobre e malastruch, axi com tostemps ho han dat a entendre per lurs males obres; los peccats dels quals los han portats a aquesta legesa tanta, que blasfemen lo Saluador dients que per ell e per sa ley fan mal de lur prou. Mas, dichte, que aço que ells apellen [*ells*] fer mal de lur prou: sapies que ells pensen que sia fer de lur prou, que tenguen les maneres de viure qui tingueren alguns de sos predecesors quant senyorejauen tot lo mon, qui foren cruels tirants e qui per for*ça subjugaren a si tot lo mon [*f. 19*] sens tot dret e sens tot titol de iusticia, qui foren grans robadors e ydolatres, plens de tota maluestat e sens tota virtut. Car diu sant Agosti que lur iusticia que tenien, ne los altres bens que apparia que fossen be, no eren virtuts, mas solament hauien ymatge e semblança a virtut; car res que fessen de be nou fahien per amor de Deu, ans ho fahien per vfana e per pompa e per guanyar molta fama, jatsia que alguns dels homens nomenats amassen la cosa publica, la amor dels quals valia poch, pus que ab Deu no hauia rael. Aytal vida apellen ells fer de lur prou; axi com a homens orats e desesperats, deurien abans tostemps plorar de les grans offenses que han tostemps fetes a Deu, e pijors que homens que al mon sien. Car ja lur començament fon orreu, quant lur primer princep, Romulus, aucis son frare; e lur proces

pijor per lur gran tirania, que ensenyaren a tot lo mon, specialment als sants martirs, los quals quasi per .ccc. anys perseguiren per tot lo mon; e apres en la lur mala senyoria, car per los dits .ccc. anys hagueren emperadors homens maluats e cruels e tirants e terribles, ydolatres contra Iesucrist. Lo primer dells fonch Cesar August, sots lo qual lur valor e senyoria, e qui fon mes nomenat que tots los altres, no contrastant que fos capital ydolatre e enemich de Deu, e lejament tacat del pejor peccat carnal excessiuament, en tant que nos deu nomenar ne dir, segons que legim en la *Martiniana*. E apres han tribulada la Sglesia en temps de pau mes que altres nacions, car han fets e hauts antipapes, axi que tots los qui son aqui [*f. 19v.*] creats han morts lurs senyors ecclesiastichs* e setglars moltes o infinides vegades. E que encara presomesquen blasfemar lo Saluador, segons dit es desus, que despuys que ell hi fon rebut per Deu no feren de lur prou! Cert aquesta es de tanta prauitat, que es marauella com per aquesta e per les altres damunt dites, e daltres que dauall dire, Deu nols posa en Infern en cors hi en anima, e tota lur terra sen entras en abis, axi com feu Sodoma e Gomorra. Mas creguenme que temps vendra que nostre Senyor Deu los toldra la cadira papal e emperial, e la mudara en altre loch millor, e vendran gents quen trauran tots los corsos morts dels sancts, per tal que la ciutat aquella romanga deserta de tot be. E, quant dien que despuys que reberen la fe de Jesucrist los han venguts molts mals, dich que ver se dien; empero, com dien que los dits mals los son venguts per tal com han cregut en Jesucrist, dich que dien maluestat e gran falsia e blasfemia contra lo Saluador. E en

parlar axi tenen la manera dels juheus falsaris, que antigament, quant hauien per lurs peccats qualque aduersitat, dehien que aquell mal los venia per tal com seguien nostre Senyor Deu e hauien lexades les ydoles. E, si volen veure aquests quants de mal; los vingueren ans que haguessen rebut Jesucrist, guarden lo poeta qui es appellat Juuenalis *(Satira* .vj.), en aquells versos que dien: *Prestabat castas humilis fortuna latinas quondam: nec vicis contingi parua sinebat, etc.* Semblantment aten, si ells volen atendre a lur falsedat, aqui veuran que sens comparacio hagueren mes e majors mals dabans que rebessen Jesucrist que apres que lan rebut; los grans mals que ha*gueren dabans [*f.* 20] que coneguessen Jesucrist, dels quals mals parla Salustius en lo loch damunt allegat. Aten encara los mals que sanct Agosti, en lo tractat que sapella *Excidio vrbe,* e en lo .v. de la *Ciutat de Deu,* en lo .v. capitol, e, de aço parlant ell mateixs en lo terç libre de la *Ciutat de Deu,* en lo .xviij. capitol, diu que Anibal, princep de Africa, vinent en Roma contra los Romans, tants cauallers los ocis que tres modians, ço es, tres mesures grans, foren plenes dels anells que foren trets de lurs mans, los quals trames en Cartayna, qui ladonchs era principal ciutat de Africa; la qual cosa fon abans que los Romans haguessen rebuda la fe de Jesucrist. Per que appar que los mals que lauors soferien nols vengueren per la fe de Jesucrist, axi com lur prauitat allega, ne per conseguent los mals que despuys han sofferts o soffiren nols venen per Jesucrist ni per sa ley.

Nota que, per res que dit haia dels presents Romans ne dels passats, nou enten a dir quels Romans no hajen hauts molts nobles homens e excel-

lents en sauiesa e en armes, e en amor de la cosa publica, e en gran justicia e fealtat; mas parle solament dels mals que han hauts volent ensenyar que han lexats hereters de lurs malicies, ço es, los Romans presents, qui en lurs obres e paraules mostren que son sement de Canan, engendrats de vibres, e tals que en res que diguen no deu hom donar fe, no contrestant que entre ells naja alguns de bons.

[*f.* *20 v.*] *CAPITOL .VJ. QUE TOTA VICTORIA E FORTALESA DEUALLA DE DEU, E QUE LOS ROMANS AQUELLS QUI DEHIEN LO CONTRARI NO DEUEN ESSER HOYTS.

E segons veritat, a tota nacio es paraula abominable hoyr dir que pejor vaja a aquells qui seruexen Deu que [a] aquells quil blasfemen e li fugen, com tota gracia e tot be haja a venir de Deu e singularment Deu se incline a dar ses riqueses a aquells quil amen el seruexen. E maiorment han de aço experiencia en la cosa publica aquells qui entenen en fet darmes, car dien comunament, qualque sia la veritat, que Deus mostra aqui specialment sa virtut en manitestar qual part ha iusticia e veritat. Aten a Moyses com, confiant en sol Deu e per zel seu pugnant, mereixque que Pharaho fos negat ab tota sa companyia, e Amalech que fos desbaratat. Axi mateix pensa en los forts combatents dels quals la Scriptura fa mencio, axi com Josue, Sampso, Gedeon, Dauid, Judes Macabeu, qui tots hagueren victoria per special gracia e ajuda de Deu. E per tal hauem *(Macabeorum*, .iij.): *Non in multitudine exercitus belli victoria. Sed de celo*

est fortitudo. E vol dir que victoria en batalla no sta en multitud de gents, ans deualla de Deu, en lo qual sta tota nostra fortalesa. E per ço diu lapostol: «Si Deu es ab nos ¿qui sera contra nos?» E vol dir que nons cal de nengu tembre, ni hauer pahor de res, pus que Deu es ab nos e nos crehem que ell es tota nostra aiuda en tots nostres treballs. Per tal legim de Moyses e de aquell gran caualler de*xeble [*f. 21*] seu, Josue, que en lur mort, inuocants per testimonis cel e terra, amonestaren lo poble de Israel que no desemparas Deu si volien de lurs enemichs hauer victoria e durar en la terra: en altra manera Deu los lexaria caure en lurs mans e gitarlos de aqui, els catiuarien els portarien a no res, axi com despuys se feren. E de aço parla longament Egisipus, en lo seu libre .vj., parlant als iuheus en persona de Iosefus, pus famos iuheu e conuertit a Deu, dient los axi: «Deu vos ha desemparats car vosaltres hauets desemparat a ell, e aquell Deu beneyt que us defenia ara sen es passat als altres enemichs quil seruexen.» E aqui ell los dona a entendre que ell se pensa que Deus passara als Romans, axi com aquell quil sabran mantenir e honrar. Vet quina stimacio hauia aquest dels Romans! Certes no lan haguera, ne diguera aquestes paraules, sis pensas quels Romans diguessen del Saluador tan leja blasfemia com es aquesta que dita es, que ells diguen que despuys que la fe del Saluador es entre ells que nols haja sdeuengut sino mal. Verdaderament creu que si los Romans no haguessen altre peccat al mon sino aquest, qui es de tanta desconexença, que aquest es bastant a disiparlos de tots punts. E crech que ja la rigor diuinal ho haguera fet, sino per merits de moltes dones santes que han entre si mateixs. Per

totes les damunt dites coses apar que los presents Romans, qui aytals coses dien, no son dignes de esser presos en testimonis en lo nostre proposit, e aço per les rahons allegades; e per aquesta raho mateixa no deuen esser presos en testimonis, en neguna manera que toch la cosa publica ne la sua [*f. 21 v.*] vtilitat. Com lo fonament de la* cosa publica sia vnio, caritat e cordial ajustament de coratges, e los Romans sien pestilents e ergullosos e enemichs de pau, segueixse que no poden fer testimoni de la cosa que impugnen e hayren, e que an en abominacio, ço es, pau e concordia. E aço dona a entendre lo nom de lur ciutat, quis apella Roma, lo qual nom, diriuat o diuersejat, vol dir amor; per la qual cosa nos es donat a entendre que Roma es contraria a amor e vera pau, e, per conseguent, a tota comunitat e a la cosa publica. Nota, encara, que Roma es interpetrada *frangens magisterium*, ço es, trencat magisteri; car nengun magisteri ne raho ne bona doctrina no ha loch entre ells, qui los primers maestres, ço es, los sancts apostols principals e lurs succesors, an perseguits e martirizats, e lurs princeps an a leja mort exterminats, lurs bons studis antichs tots disipats, e lurs grans obres e fama e nom de bons homens, de si foragitats. E per tal, los juheus, antigament, com fahien mencio dels quatre emperis principals del mon e tractauen del darer, ço es, del de Roma, tostemps lapellauen *nequam*, ço es, maluat, preuehents ja en sperit aquestes gents maluades a les quals la dita ciutat hauia a venir. No contrastant, empero, aço, nota be aci que, axi com dit es damunt altra vegada, per res que dit haja no vull negar que los Romans no hajen hauts alguns bons homens sauis e notables, en temps passat; empero tants son stats e son encara los

mals, que los bons passats no son stats bastants a cobrir les plagues dels mals. E per raho de aço hauem a dir dells ço quen sentim, per tal que tot lo mon se guart dells axi* com de la mort, e que res [f. 22] que ells diguen no es digne de neguna actoritat, e, per conseguent, no deu esser res allegat de ells en res de bo. E, finalment, sapiats que, exceptat que an creença en la fe, en les virtuts morals, ja mes no les volgueren tan poch com ara, e sens comparacio se gouernauen millor en temps que eren infells que despuys que an rebuda la santa fe catholica; car, com dit es, en aquell temps fahien grans coses e hagueren molt excellent hom, axi com dauall dire; mas ara tot lur fet es vengut a no res. E axis deuia seguir segons que monsenyer sant Benet propheta e posa ho sant Gregori en lo segon libre del seu *Dialogorum*.

CAPITOL .VIJ. QUI ENSENYA QUINES COSTUMES E MANERES DE VIURE DEUEN SERUAR AQUELLS QUI VOLEN CONSERUAR PAU E CONCORDIA EN LA COSA PUBLICA.

Per ço que dit es, apar que tota comunitat fundada en la santa religio crestiana es sobiranament apta a mantenir e conseruar lo be de la cosa publica; e aço principalment en quant la santa religio ensenya e preyca vnitat e amor e concordia, axi com a principals fonaments seus. Per raho de aço, nos ensenyaren los antichs que, per conseruacio de aquesta vnitat, deuien, los homens amants la cosa publica, tals costumes obseruar qui conseruasen vnitat en amor e no prouocasen algu a ira ne a

brega. E per tal, scriuint de aquesta materia, Scipio, segons que recita Salustius (*libro* .ij.), dix [*f.* 22 *v.*] axi : *Ego* trado vobis regnum firmum si boni eritis et imbecille si mali.* E vol dir aytant : «La comunitat »del regne que jo us leix sera a tots ferma si »vosaltres sots bons, e si sots mals no pora durar »vostra senyoria, ni la cosa publica perseuerar en »bon stament.» Sobre les quals paraules nota lo comentador, e diu axi: Aten aci, e veuras qual es la bonesa dels homens qui fan mantenir la comunitat en bon stament e conseruar la cosa publica: La primera es no amar massa si mateix ni les sues coses, car tot hom qui ha lo cor franch e liberal, atirar lo a tota cosa de be hon se vulla. Aytal hom es comunament dispost a sostenir pacientment injuries e esser cortes e dolç e amoros a tot hom, e es affable e gracios e de bones respostes als altres, e qui sab dissimular los defalliments dels altres en son loch e temps; les quals coses conseruen sobiranament la cosa publica, e lo contrari la disipa de tots punts. La segona cosa, diu aquest comentador, que pertany a bonesa de aquell qui vol conseruar la cosa publica e la comunitat en bon stament, si es que lom no sia massa feruent ni exquisitiu dels peccats dels altres ne en ço que a ells no pertany, mas que peu exut passe sobre los affers dels altres sino aytant com consciencial força al contrari, o zel discret sobre la conseruacio de la cosa publica. Axi com, si algu destrohia la comunitat, lauors nos deu per res callar, ans ho deu prestament manifestar ab feruor discreta, en son loch e en son temps, ab manera sauia. En altra manera, diu aquest comentador, yot consell que souint, quand veges, que no veges, e, quand oges, [*f.* 23] que no oges. Mas tingues lo consell* del *Ecclesiastich*

qui diu axi (.vj. *capitulo) : De re que te non molestat noli certare.* E vol dir : «De la cosa que not toca, » no ten vulles entrametre si vols viure en pau.» La terça cosa, diu aquest actor, que tingues fre en la lengua, specialment conseruantla en les seguents costumes e nodriments, ço es. Que nul temps no digues a nengu son desplaer en la cara ne faces offensa. Guardat de reportar paraules sobiranament, car qui aço fa no es hom de recapte, ans ensenya que es minyo insensat. Axi mateix te guarda de vituperar o de malayr o de menaçar a persona que no sia sots tu posada, e fuyg a bregues axi com a la mort. Tostemps sia cortesa ta resposta al foll e al sensat, e axi apagaras lo foch de lur malicia, o almenys la refrenaras. Null temps no vulles trufar ab injuria daltri si vols que la tua trufa sia plasent a tots. No diras paraules leges ne vils, per tal que not faces tenir per vil ne faces menysprear a tu e ta promenia e tota ta doctrina e bons ensenyaments. Seruaras fins a la mort secret a tu comanat per quis vulla, e guardat en temps de furia que nol vulles manifestar, car aço ensenyara quanta es ta virtut e ta bonesa. E, si est hom de valor, tostemps seras verdader en ta paraula, per tal que no defraudes negu ne faces a tots tenirte per no negu. La quarta si es que tostemps sies aparellat a vençre ta furor com vinga, e sia pus fort ta virtut e prudencia que no ta passio, e fer ta Deus gran honor entre los homens del mon. No sostengues que negu parle mal ne faça desonor a qualseuol altre en la tua presencia, sis vol sia amich o enemich, ni sostendras scar*nidors de negu en tot poder, e semblant seruaras [*f. 23 v.*] als enemichs. Car faç te cert que aquesta quarta doctrina ha ensenyat a la fi de molts homens qui

molt eren famosos, quis valien poch e hauia en ells poca virtut e poch de be; car lo hom qui virtut o ciuilitat ha en si, gran honor fa a si mateix a dir tostemps be de son amich e de son enemich. E aquells quiu hoen ne son molt be edificats, e majorment com no solament soffir que mal sia fet a nengu en sa presencia, ans squiua ab vigor que dauant ell no sia dit mal per res. No vulles esser loat per tostemps de totes tes bones obres, ans scientment fes be als altres amagadament; car aquesta bonesa Deu la reuelara hun jorn, a gran gloria tua. Ama cortesia, e trobaras qui lat fara. Sies conexent en benifets rebuts, e tostemps los prea mes que no valen, car la voluntat del donant deus prear sens mesura. Nul temps no façes retret de benifet que fet ages, car gran vilania es fer ho. La .v. cosa es que sobiranament squius ergull, qui, segons lo saui, desperta bregues e vituperis, e enueja e ira mares son de guerres e de bregues; e pensa tostemps, diu aquest doctor, que concordia e pau son conseruacio tua e de les tues coses en anima e en cors. E diu que ab tant zel los antichs seruauen aquesta concordia, que per tal les multituts elegiren sobre si hun princep, considerant lo dit de Aristotil, que diu, en lo .xij. libre de la *Metafisica*, que vnitat de princep saui te en concordia les sues gents. E pensat encara que ço que diu la Sancta Scriptura, que per peccat dels pobles sofir deu multiplicacio de princeps. Per raho de [*f.* 24] aço squiuauen* sobiranament aytal multiplicacio, elegint los en lo menor nombre que podien e solament a tants com lo regiment de la cosa publica ne hauia necessaris. E nota aci ab quanta art e diligencia los passats zelauen la concordia e pau de la cosa publica; car sapies que, per tal que

los princeps no trencassen leugerament pau ni cercassen guerres, seruauen aquest stil: que, si algun princep contra laltre mouia guerra, abdosos personalment hauien tots sols entrar en camp, e axis hauia a finar lur questio, que aquell qui hauia victoria consentien abdues les parts, e li satisfeyen a sa intencio e a sa volentat; e per tal lauors comunament no fahia guerra hu contra laltre. E de aço mateix parla axi Valerius (*libro* .iiij., *capitulo* .ij.) molt graciosament; donant exemple de Menelio e Lepido, qui eren enemichs, empero com foren ensemps lauors se concordaren, sens colp e sens altra contesa. E yo mateix ne vists que fahien grans menaces e marauelles de si mateixs, qui, quant eren en lo camp, sol nos mouien nes acostauen a lur contrari. Sant Agosti, axi mateix, en lo .v. libre de la *Ciutat de Deu,* en lo .xiiij. capitol, si parla de aquesta materia, dient axi: «La »cosa publica mes e mills se ha a mantenir ab bones »costumes que no ab armes.» E per tal diu en lo primer libre, capitol .xxxiiij., que dehia Scipio, famos princep roma, que la cosa publica de Roma no staua ferma per fortalesa e bellesa de murs, puixs que los bons nodriments e costumes anauen a terra; e semblant diu, *libro* .ij., capitol .ij. E per tal posa ell mateix, en la sua .v. *Epistola,* que los princeps specialment deuen esser entesos a coregir males costumes, per tal que la cosa publica* e ells [*f. 24 v.*] mateixs no peresquen. E diu que bones costumes son fondament en bones e degudes amors, no aquells que lo poble comu desija, vol e requer, mas aquells que volen pochs homens elets e virtuosos, segons que posa Policratus *(libro* .v., *capitulo* .iij.). Alguns, per mal vs de molts, se pensen que males costumes sien bones, mas diu aquest no

atenen als mals. Car diu lo Saluador: *Multi sunt vocati pauci vero electi;* e vol dir que molts son los apellats a be a fer ho de fet, e a posar ho en obra pochs. Per totes les damunt dites coses appar que lo primer fundament de la cosa publica es concordia e vnitat, la qual ensenya sobiranament la santa religio crestiana; per que appar clarament que crestianisme es stament singular e abte a conseruacio de la cosa publica.

CAPITOL .VIIJ. COM LO BON REGIMENT DE LA COSA PUBLICA REQUIR QUE LES LEYS SIEN FETES EN FAUOR SUA E QUE SIEN BEN OBSERUADES PER TOTS.

REQUER encara la cosa publica, per conseruacio sua, que sia ordenada e regida per nobles e profitoses leys, e aquest es lo segon seu fundament principal. E per tal deus açi saber que posa Tullius, en lo primer libre de la sua *Rhetorica,* que los jutges tostemps deuen girar les leys a conseruacio de la cosa publica, car per aço son fetes principalment. E axi com medecina no es feta per profit del metge, es solament per procurar salut al [*f. 25*] malalt, axi la ley no deu esser feta* per profit personal del princep ne daltre en particular, mas per profit de la cosa publica, la qual molts naffren, o tots, si donchs lo princeps, qui deu esser lo bon metge, nos studia que ab bones leys e ab bones costumes la torne en sanitat, ço es, en bon stament. Semblantment diu sanct Ambros, *Omelia prima* del *Exameron*. E per tal que nostre Senyor Deu sia fauorable als obseruants les leys, deuen les dites leys esser fundades en caritat e en justicia,

e lauors, aquells qui volen mal fer, nos poden scusar sots ombra de la ley, no res menys que es sobirana abusio que la ley; que deu esser regla directiua al hom per anar dret en veritat, e deu entendre principalment a la honor e gloria de Deu, que ella sia contra la ley diuinal e sia precipitant e derroquant lom en tot mal. E deus aci saber que alguns amants lur propri profit, axi fermament obseruen tota ley e costuma quels sia lucratiua en guanyar diners, que per res no la lexarien, per be que sia contra caritat, com empero ells sapien que cascuna aytal ley sia cassada per sancta mare Sglesia, axi com appar, e ells axi mateix sien tenguts a restitucio de quant prenen per vigor de aquella corrompuda ley o costuma mala. Deu encara moure los homens a obseruança de les leys e furs, e de bones ordinacions, la dignitat e noblesa de bona ley; car si de les leys de que posa aquell gran philosof Demostenes, es exaltacio de la cosa publica; e axi mateix posa Papinianus *(libro* .ij. de *Natura de home)* que condicio de vera ley es que ella e per ella sia la cosa publica destructio de crims e persecucio de scelerats, declaracio del* enteniment dels homens, axi que ella sia a [*f. 25 v.*] tots mirall de veritat, retgla de justicia, ferm fundament de tots qui amen la comunitat. Per raho de aço, a dar major actoritat a la ley, deu esser obseruat en la ley ço que damunt es dit, ço es, que ella sia fundada en la ley de Deu; car diu sanct Agosti, *in libro de Ciuitate Dei*, axi : *Omnium legum est inanis censura nisi diuine legis ymaginem gerat;* e vol dir que nenguna ley no ha nenguna valor, ans es vana e cassa, si nos concorda o no hix de la ley de Deu. Car diu la sauiesa de Deu *(Prouerbiorum,* .viij.) que per elles, ço es, per les

leys, regnen los Reys, e aquells qui fan les leys, per ella, qui es ley de nostre Senyor Deu, conexen e jutgen la valor de lurs leys. E, quant la ley es aytal com dit es, ladonchs se deu stret seruar en la cosa publica, e en seruar la be vol e requer que los majors la seruen primerament e diligentment, e lauors los menors han pahor de fer lo contrari, e entenen a obseruar la quant vehen que los majors ho fan. Legim que, com lo Rey de Arago en Pere digues ha hun seruidor seu que lla va la ley hon vol lo Rey, respos hun saui hom al Rey, qui era present, e dix: «Hoc, mas ,no deu esser Rey »qui no te la ley o no serue aquella.» E aquesta manera tingueren los princeps passats, car axi stret les seruauen personalment, que si mateixs o altres, per cars que fossen, donauen a tant grans penes, si per uentura fessen lo contrari, que era marauella a tot hom quiu vehia. Recompta Valerius Maximus, *libro secundo, capitulo sexto,* de hun gran hom de la ciutat de Roma qui hauia hun [*f.* 26] fill* qui, per adulteri que lo dit fill hauia fet, hauia a perdre los dos vlls; e lo pare volgue que la sentencia aquesta passas auant, o almenys lo pare perdes la hun vll e lo fill que perdes laltre. Semblantment legim de Traja, emperador; ne Saul, Rey de Israel, no volgue perdonar la mort a Johanatas, fill seu, per tal com hauia trencat son statut e son manament *(Primo Regum, decimo quarto capitulo),* sino que lo poble per força ho obtench. Els emperadors, antigament, hauien aytal ley que, si algun caualler, exintse de la ost sua, esuahis los enemichs, els vences o nols vences, ell deuia pendre mort, pus que ell hauia trencada la ley imperial. Deu esser encara la bona ley seruada per tal com ella delliura los ignocents, axi

com dona a entendre lo apostol sant Pau *(Actuum, vicesimo quarto)*, e poneix aquells qui fan mal majorment a la cosa publica, car punir aytals es gran justicia e misericordia, segons que hauem dit, e lo contrari es cosa molt perillosa; axi com hauem *(Prouerbiorum, decimo septimo)*, hon hauem axi : *Qui iustificat prauum et condemnat iustum vterque abominabilis est apud Deum;* e vol dir que aquell qui iustifica lo maluat e aquell qui condamna lo just, cascu es a nostre Senyor Deu abominable. Appar aci, donchs, com obseruacio de iusta ley es cosa misericordiosa e necessaria, e viure sens leys es de les grans abusions del mon, axi com legim en lo *Libre de les dotze abusions,* on diu axi : *Duodecimus abusionis gradus est populus sine lege;* e vol dir que lo .xij. grau de abusio es quand lo poble viu sens ley. Raho es, car lauors* lo poble es sens [*f.* 26 *v.*] cap e sens tot regiment e gouern, e axi com a ouelles sens pastor, e, per conseguent, lauors cau de tots punts e ve a perdicio la cosa publica, tot axi com la nau pereix qui no ha gouern, e les ouelles van auant e caen en mans dels lops, car no han pastor qui les regeixca.

CAPITOL .VIIIJ. COM LO BON STAMENT DE LA COSA PUBLICA REQUER QUE LOS MAJORS OBSERUEN LES LEYS PRINCIPALMENT.

E nota aci en special ço que dit es damunt de obseruacio de la ley quant als majors: que, si los majors seruen primers les leys e los majors temen en obseruarla, los mals homens e los scelerats lauors sen corregirien enans. Per tal diu Salamo *(Sapientie,* .j.) :

Virtus probata corrigit insipientes; e vol dir que virtut aprouada es fortalesa e obseruança de les leys quand es trobada e posada en lo regidor: aquella corregeix poderosament los folls per vergonya e per temor. E prech te quem digues ¿qual hom es en lo mon, per poch seny que haja, que no tema trencar la ley o lo statut o constitucio que veu obseruar a son senyor entregament e pura e sens nenguna reprehensio? Cert no pens que negu que seny hagues digues lo contrari. E aquesta fon la raho per que lo Saluador nostre, ço que manaua de aspredat als altres, primerament ho fahia en si mateix per obra. E axiu diu sant Jeronim en vna sua *Epistola*, dient axi: *Absit quod Dominus asperitatis aliquid iubet in seruis quod prius* [*f.* 27] *in suis non re*cipit factis;* e vol dir que no placia a Deu que nostre Senyor Jesu Crist james manas res als seus dexebles, qui fos de aspredat o de pena, sino ço que primerament obseruaua en si matex. Ell es aquell qui dehia a sos dexebles e a nos, en persona lur, ço que es scrit (*Johannis*, .xiij. *capitulo*): *Exemplum dedi vobis vt sicut ego facio ita et vos faciatis;* e volia dir, axi parlant a la comunitat crestiana: «Exemple vos he donat que, axi com »yo he fet, axiu façau vosaltres.» E nota aci que los majors no son sino exemple e mirall dels menors. Si, donchs, don deu exir lum de aquells hix fum, pensar te pots quanta irreuerencia de nostre Senyor Deu es aquesta, e quanta prouocacio de errar al poble, e de quant menyspreu e penes son dignes aquells qui aço fan. Per raho de aço diu sanct Gregori, en lo seu *Pastoral*, dels mals regents axi: *Prelati tot mortibus digni sunt quod prodicionis exempla ad subditos transmittunt;* e vol dir que los prelats e mals regents de la Sg[l]esia crestia-

na de aytants morts son dignes com han dats de si mateixs mals exemples als altres. E la raho per la qual sanct Gregori los repute dignes de morts si es: car los mals per lur mala vida prouoquen los altres a pecar e fer obres dignes de mort dauant nostre Senyor Deu, e axi destroexen e confonen e obscuren, quant en ells es, les vies de salut als altres, ells fan peccar e errar lejament. ¿Com se pora abstenir de furtar e de tiranejar lo caualler o lo noble hom enuers los vasalls, quant veu que lo Rey o lo gran prelat fa semblant? Cert, grans armes pren a fer semblant, per la mala obra que veu* fer [*f.* 27 *v.*] a sos majors. Aytals grans homens son apellats perseguidors e enemichs de Deu e de la cosa publica. E per tal diu ell mateix, en lo *Pastoral,* aytals paraules : *Nemo in Ecclesia plus nocet quam qui peruerse viuens nomen vel gradum sanctitatis habet hunc enim propter reuerenciam gradus siue status corrigere nullus presumit et tunc culpa vehementer in exemplum extenditur dum pro reuerencia ordinis predicator honoratur;* e vol dir axi: que negu no fa pijor a la sancta religio crestiana que aquell qui es en dignitat e en grau de presidencia e de honor, e viu en mal stament. E es la raho aquesta : car diu que aytal hom negu nol gosa corregir ne rependre, per la qual cosa ell pecca pus leugerament, e ab aytant les sues males obres noen mes als altres com ell, faent aquelles, es pus honrat que los altres ab sa mala vida. E, que aço sia veritat, aten e veges qual es al mon que no cuyt fornicar o furtar degudament, quant veu que hun gran hom e notable, axi com hun gran bisbe o rector o religios, furta e comet fornicacio sens tota pahor e vergonya. E veges a vll que axi es; car, si tu reprens de sos mals algun hom simple criminos, ell te

respondra e dira tantost: «¿Per que yo no puix »aytal cosa fer, si lo bisbe, o lo Rey, o lo batle, o »aytal religios, o fa?» Vet com la mala vida del gran hom es via de fer semblant als altres, e pijor. No res menys, encara appar que senyor que no serua sa ley no aproua sa ley, ans la tinga per nulla, pus que seruar no la vol. E prenlin axi com al leo, qui totes les petjades dauant desfa ab [*f. 28*] lo rocegar de la coha: axi, aquests,* tot quant proposen dauant los altres destroeixen ab lur mala vida. Ne aytals ab cara serena poden rependre los fahents contra la ley, car poden dir aquells la paraula que dix lo nostre Saluador Jesucrist en semblant materia, axi com legim *(Luce, quarto)*: *Medice cura te ipsum;* ço es a dir: «Tu, qui vols a »mi metjar, metja primerament tu mateix.» E perço tota lur preycacio e zel en fauor de la ley es [a] scarn e a menyspreu de lur persona. Car diu sant Gregori: *Cuius vita despicitur restat vt eius predicacio contemnatur;* e vol dir que aquell la vida del qual es menyspreada, segueixse que ell per força sia poch preat en sa preycacio e correccio, e en totes ses paraules. Per que, a gran vergonya dels grans senyors crestians, legim dels infels passats que, per tal que les coses profitoses a la cosa publica se obseruassen mills, no perdonauen a ses propries persones, ne a fills, ne a mullers, ne a nenguna creatura, e fos qual se volgues qui fes contra la ley, ans encontinent era punida segons la rigor de la ley; e lauors la cosa publica se mantenia noblement, e staua en sa valor e en sa virtut.

CAPITOL .X. QUI POSA EXEMPLES DE ALGUNS ASENYALATS BARONS QUI FEREN GRANS COSES PER TAL QUE LES LEYS FOSEN OBSERUADES*. [*f.* 28 *v.*]

A confirmacio de la damunt dita sentencia, podem entendre alguns notables exemples dalguns barons qui, en fauor de lurs leys, mostraren grans nobleses e fortalesa. E primerament de Moyses, cap dels Iuheus, qui feu lapidar aquell qui, contra ley diuinal, hauia collida lenya en disapte, axi com appar *Numeri*, .xv., de seruar les leys. Semblantment es allegat damunt, qui legim *(Primo Regum,* .xiiij.) de Saul, Rey de Israel, qui no volgue perdonar a Johanatas, fill seu primogenit, qui hauia passada sa ordinacio, ans volia que moris sens tota misericordia, sino que lo poble per força lo delliura. Legim axi mateix de Traja, Emperador, qui son fill volgue ociure per tal com hauia mort vn infant qui guyaua vna fembra orba; e a la fi, com per contrast del poble no pogues fer que moris, ordena que guyas la fembra orba mendicant, axi com linfant mort la solia guyar. Axi mateix recompta Valerius Maximus (*libro* .vj. *capitulo* .vj.), e es ja allegat damunt, daquell gran senyor lo fill del qual hauia comes adulteri, per la qual cosa, segons la ley, deuia perdre los vlls, e lo dit pare, per tal que la rigor de la ley fos seruada, volgue que lo fill perdes la hun vll, e lo dit pare, axi com era vna cosa ab lo fill, quen perdes altre; e axi fon satisfet a la ley. Item legim que Scipio Marcus, com hagues feta ley molt profitosa a la cosa publica, per tal que la dita ley

tostemps stigues ferma e duras, demana de gracia al Senat de Roma que sa ley stigues fins que ell fos [*f.* 29] tornat de alla hon anaua; e, com li fos ator*gat, exis de la ciutat e iura que null temps daqui auant ell noy tornaria, e aço per tal que la dita ley null temps no fos reuocada. Item legim de aquell famos conseller roma appellat Bruth, qui feu abduys sos fills ociure, e aço per tal com eren notables esuahidors de les leys fetes en fauor de la cosa publica. De aquesta materia trobareu coses fort altes en los libres dels *Machabeus,* e aqui trobereu lo zel de aquell honorable Mathatias *(libro primo, capitulo secundo,* e *libro* .ij., *capitulo* .iiij. e *capitulo* .vj.), daquell reuerent Eleazar, e *(capitulo septimo)* de aquells gloriosos set frares qui, per zel de les leys diuinals, prengueren mort dient axi: *Parati sumus magis mori quam patiamur leges Dei preuaricari;* ço es a dir: «Aparellats som enans »morir, que no trencar les leys que nostre Senyor »Deu nos a donades.» E generalment aquesta costuma era antigament entre los Romans en temps que ells senyorejauen lo mon, que neguna persona que hagues comes contra la ley, no podia scapar per nenguna via del mon, e fos qualseuol e don se vol. E, per aquesta raho a significar, recompta Egidius *(libro secundo)* que leys fetes per aquell famos cap de leys appellat Solon foren scrites en post de fust, e algun[e]s despuys ne foren scrites en launes de ferre, axi com encara appar en Roma; e tot aço fahien a donar a entendre que la ley, axi com a ferre, deu esser reputada fort e immutable, e defesa fortment ab força fins a la mort. E raho ho aporta que axi sia fet, per quant la ley es mirall de veritat e regla de justicia, qui [*f.* 29 *v.*] son coses sobiranament forts e qui tostemps * a la

fi vencen e triunffen sobre tota cosa quils sia contraria, axi com dix Zorobabel (segons que legim *Esdre, tertio et quarto).* Dehia sanct Agosti *(Epistola quinta)* que aquella ciutat es de Deu en la qual veritat regna es regeix per la ley de caritat e la manera es en veritat, ço es, fermetat tanta que veritat ni caritat noy poden james perir, ans eternalment e sens fi duren.

CAPITOL .XJ. COM LOS MALS REGENTS DESTROEXEN TOTA LA COSA PUBLICA.

Mas, en lo temps present, axi es cayguda tota la cosa publica per los mals regiments dels princeps e dels regents, que neguna ley que facen no pot durar, ans decontinent la lexen perir per lur negligencia, o la reuoquen per lur poca virtut e inconstancia; e, sis te, tendran la contra los menors e no contra los majors. E fan de la ley tela daranya, que no pot retenir res que sia fort, mas rete mosquits e coses sens força. Vet que fa defalliment de consciencia, e poca virtut e fortalesa, e poca amor a la comunitat, e esser afeminat e sens neguna bonesa, e esser moll e fret e tebeu en tota res de be. Per tal, lauors, quand los simples veen que los regidors lexen axi perir les leys, deuen los ho dir ab feruor, seruada reuerencia tots temps, e loch e temps. E axi ho feu sant Pau ab molta feruor, segons que legim *(Actuum, vicesimo tertio)*, *on legim que [*f. 30*] dix a aquell president quil fahia açotar: ***Et tu sedens iudicas me secundum legem et contra legem iubes me percuti?;*** e vol dir axi al dit president: «¿Ab quina »cara pots mi fer açotar, contra la ley, tu qui seus »en aqueixa cadira per mantenir la ley?» Quasi que

digues que gran confusio feya a si mateix que ell fos en cadira de dignitat per mantenir la ley e que ell fes contra la ley; car la ley romana manaua que nengu ciutada de Roma no fos açotat, e lo dit president fahia açotar lo glorios sanct Pau, qui era ciutada de Roma; per la qual cosa lo reprenia sanct Pau rahonablement, car lo president aquell fahia obra, publicament, no de regent, mas de minyo e de hom ignorant com qui no sap la ley. Per que sapies que, com la comunitat ve en aytals regidors, ladonchs ella jau de tots punts a terra, car lauors los regidors son axi com a minyons sens enteniment en mans dels quals es posat iuhy, a gran destructio de la comunitat e a gran menyspreu de justicia. E, axi com diu *philosofus (Sapientie, duodecimo)*. E per tal dix Salamo *(Ecclesiastices, decimo)*: *Ve terre cuius Rex est puer;* ço es, que malayta es la terra de la qual es Rey hun minyo. Car lauors es senyal que nostre Senyor Jesu Crist vol aquella communitat de tots punts gitar a terra e apportar la a no res, puix que ell lexa lo regiment en ma de home sens enteniment e sens consciencia, axi com es lo minyo, qui res de aço no ha. En aço specialment pots veure clarament que nostre Senyor Deu enten a disipar la comunitat aquella a qui dona aytals regidors
[*f. 30 v.*] que,* com ells, façen aytants mals com se volen e a quis volen, e vltra aço lexen perir les leys de tots punts. Empero no es hom al mon qui, per neguna cosa, couinent remey hi puxa dar: raho es per que no si pot dar consell. Car lauors lo regidor sera foll e insensat, e, per conseguent, tot si pert ses paraules, com diga lo *Ecclesiastich*, (.xxij.): *Cum dormiente loquitur qui narrat stulto sapientiam;* e vol dir que ab hom durment parla

qui a hom foll diu paraules sauies: o sera afeminat e moll, es regira per fembres o per altres persones semblants a ells mateixs, o pijors, e no han vergonya ne execucio ne virtut en sos afers; o curara de coses inutils e impertinents a sos afers o a son regiment. E axi dels altres empatxaments infinits, que hi seran tants que de tots punts lo regent aquell dolent sera inapte a tot regiment, e, per conseguent, lauors la obliuio de la ley ve e proceeix de la adolescencia del regidor; de ques segueix finalment lo principal, ço es, destructio de la cosa publica. E aço volgue dir Job quand dix (*capitulo* .xxiiij.): *Propter peccata populi regnauit ypocrita;* ço es, que per lo pecat del poble permet Deu regnar ypocrit o hom ab tal defalliment que per son mal regiment tota la cosa publica es perduda; car, axi com naffra de cap es mortal a tot lo cors, axi dolencia de regidor apporta ab si mort de tota la comunitat. E per tal a ordenat sancta mare Sglesia que tots los preueres, en lo canon de la missa, preguen a nostre Senyor Deu per los principals regidors del mon, ço es, principalment, per lo Papa, per lo bisbe e per lo senyor Rey, per tal que la co*munitat crestiana no cayga per los lurs [*f. 31*] peccats; e es profitos e fort meritori consell a cascu de pregar a nostre Senyor Deu tostemps, en special, per la cosa publica e per lo princep de aquella, axi com per lo cap don ha venir, apres Deu, bon stament a la cosa publica. De aquesta materia, si a Deu plaura, direm longament dauall, quand parlarem del regiment dels princeps.

CAPITOL .XIJ. QUI ENSENYA LO TERÇ FONAMENT DE LA COSA PUBLICA, HE ES MANTENIR RIGOROSAMENT IUSTICIA.

Lo terç fonament principal de la cosa publica si es que sia regida per dreta justicia. La raho per que lo profit e lo bon stament de tota la comunitat requer que sia regida per justicia, si es: car de justicia, axi com de vera virtut, hix tot lo ligament e sosteniment e fortalesa de la cosa publica, axi com veuras si atens ço que diu Tulli *(libro primo de Officis, capitulo* .vj.), e diu: *Quod iusticia est virtus que comuni vtilitati seruata dat vnicuique quod suum est;* e vol dir que justicia es virtut aytal que, seruat primerament lo profit de la cosa publica, dona a cascu ço que seu es. Per les quals paraules pots veure com justicia principalment guarda al profit de la comunitat, e puix enten a fer be a cascu en particular; car del profit comu se segueix profit a cascu de la comunitat en quant son membres de la cosa publica. E, si tu vols veure per quina manera justicia guarda lo profit comu, aten com ho declara sant Benet en hun sermo del auent, hon [*f. 31 v.*] diu: «Ju*sticia, per tal quant ensenya dar a cascu »ço del seu e ço que li pertany, per conseguent »ensenya de dar a cascu ço del seu e ço que li »pertany, e semblantment ensenya de dar a cascu, »ço es, als majors, honors e reuerencia e obedien»cia; als eguals, amor e ajuda en son cas, e »suportacio e paciencia; als menors, pietat, consell »e endreçament, segons posibilitat de la persona »justa; les quals coses per tots seruades, roman la »cosa publica altament gouernada.» E per tal dehia

Aristotil, en lo quint libre de les *Ethiques,* que justicia es virtut axi marauellosa, que les steles del cel no si deuen acomparar. Per raho de aquesta cosa los Romans li feren temple e ydola, per donar li special honor, segons que diu sanct Agosti en lo primer libre de *Doctrina Crestiana (capitulo* .v.); e per aquesta mateixa raho conclou sant Agosti, en lo segon libre de la *Ciutat de Deu,* en lo .xix. capitol, e diu que, sens iusticia, la cosa publica no pot esser james ben regida ne gouernada, ans diu que dix Bellius que no ha res al mon que tant sia contrari al bon esser de la cosa publica com es defalliment de justicia. Per que sanct Agosti, en lo quart libre de la *Ciutat de Deu,* diu axi: *Remota iusticia quid sunt regna nisi latrocinia;* e vol dir que, si justicia defall en lo mon, no son altra cosa los regnes e les senyories sino ladronicis e roberies. Per tal dix Tulli *(libro primo, capitulo* .vj.) que tanta era la virtut de justicia, que ella guarda contra tots los mals e dona a tots vida de tot be; car temor de justicia fa segurs a tots los treballants en mar e en terra, fa los solitaris star sens paor, als pobils e a les viudes desemparades dona ferma speran*ça, los scelerats fa fugir e tots los mals [*f. 32*] faents spauenta, tots los ben fahents alegra, hoc encara, a confirmacio de sa fortalesa, fa que no solament fortifica la cosa publica, ans encara, per sa gran valor e noblesa, fa durar la companyia dels ladres, car, si lur princep no serua justicia en distribuir les coses furtades, los altres lo leixen ol aucien, axi com de fet se veu per clara e manifesta experiencia. E per tal diu sanct Agosti, en lo libre de la *Ciutat de Deu,* que la cosa publica romana aytant stech ferma e hac lo regiment del mon general com ama e serua justicia, e, quant

ella peri entre ells, la comunitat vench a terra. E aquesta matexa cosa publica proposa aquest doctor esser necessaria a tota comunitat, ço es, dę tots punts seruar justicia, si no volem tots venir finalment a no res. Per raho de la qual cosa diu ques deu guardar la comunitat de comanar justicia a persones qui no la sapien tenir o no la volen fer, axi com son: jouens e homens corromputs per amor de pecunia, o persones negligents o pereoses en lurs fets, o aquells qui son massa amants si mateixs, o persones molles, qui no han nenguna virtut ni esforç, ni neguna força. E mes auant diu lo desus dit sanct doctor que aquell qui per fauor, o per odi, o per complacencia, elegeix homens nefaris, inabils o ineptes a aytal offici tan alt, aquell destroeix la cosa publica e comet dauant nostre Senyor Deu gran peccat, per la qual cosa Deu los porta finalment a gran minua e gran desonor en aquesta vida e en laltra, e souin loy porta Deu per ma de aquell mateix [*f. 32 v.*] quel elegeix, con*tra sa consciencia, a tenir aytal offici; car diu la ley diuinal *(De vteronomini*, .xxv. *capitulo): Per que peccasti per eaque torqueris;* ço es, que per allo seras punit per que as a Deu offes e peccat. E, per lo contrari, sapies que aquells qui zelen per la justicia de la cosa publica, e sofiren tribulacio, que Deu en aquesta vida e en laltra los fa specials honors, gracies e priuilegis; e per tal dix lo Saluador *(Mathei*, .v. *capitulo): Beati qui persecucionem patiuntur propter iusticia quoniam ipsorum est regnum Celorum;* e vol dir que benauyrats son aquells qui sofiren persecucions e tribulacions per mantenir justicia, car, per dret, de aquells es lo regne de Deu. Recompta Valerius Maximus *(libro* .iiij., *capitulo primo)* que, tanta

era la amor quels antichs hauien a justicia per sostenir la cosa publica, que lurs propris aduersaris personals amauen quant los vehien iusts e quant vehien que ab justicia sostenien la comunitat, axi com en special recompta aqui de hun hom notable; que en aço specialment se deuen gloriejar los regidors de la cosa publica quand veen que en temps de lur regiment la justicia a ells acomanada sta en sa força e virtut; e lo contrari es a ells gran confusio en la cara, e gran dejectio de lurs coses, e gran dolor a lurs cars amichs, e gran infamia de lur nom, e gran dampnacio de lur anima, axi com hauem a declarar dejus, quand tractarem com lo princep deu esser just, en lo proces daquest libre.

CAPITOL. XIIJ. QUI POSA LO QUART FONAMENT DE LA COSA PUBLICA, E ES FEALTAT.* [f. 33]

Lo quart fonament principal de la cosa publica, si es fealtat seruada entre los homens. Raho es, car axi com perseuerar ab persones desleals tot lo cor e la audacia de fer justicia e coses ardues e de valor a aquell a qui pertany ferles, axi quant lo regent, stant en fealtat e lealtat entre aquells entre qui habita, lauors lo cor li fortifica de fer virtuosament e sens pahor tot ço quis pertany a son offici. Semblantment, si aquell qui parla en lo consell per ques regeix la cosa publica veu que aqui na de grans falsaris e baraters qui ab manyes e maneres lurs li empatxaran son bon consell ho reuellaran, null temps aytal hom poria consellar entegrament ni perfeta, car pensara axi: «Aquest es aytal; e, axi, »¿per quem cal a mi donar aquest bon consell,

»pus que no sen seguira res de fet per aytal e »aytals qui falsament o empatxaran, ans sen se»guira mal, car reuellaran aquells mateixs mon »consell a aytals qui tostemps ne seran mos ene»michs?» Vet com per temor de infealtat es bon consell perdut, lo qual en presencia de homens leals hiria auant e aprofitara molt a la comunitat. E es axi que, quant hom ha pres en costuma de esser desleal, null temps o a tart sen volra castigar. Recompta lo fabulari que lo leo tench consell ab totes les besties que batallasen contra los ocells, quils fahien molt de mal els descobrien quant anauen a caçar. E dixeren algunes de les majors besties al leo : «Senyor : hisqua la gujneu del »consell, car, si nou fa, reuelar nos a lo consell.» Dix lo leo «que no fahia a fer, que axi mateix era [*f. 33 v.*] »interes de la gujneu ço* quens fan los ocells; no »res menys que tots aquells qui son en lo consell »an jurat tenir lo secret, axi mateix que en reue»lar lo consell ha pena de tracio; per que no »appar que la gujneu gosas ne volgues reuelar lo »consell, puix tants perills li van.» «Senyor — di»gueren les dites besties, — tan letg vici ha de »esser falsa e desleal, que, si tots los perills del »mon li eren dauant, non tem nengu. E posem »quels temes : puix que nosaltres tenim al cor »que la gujneu es entre nos, null temps nos basta»ra lo cor de donar vos bon consell, tement nos »de sa deslealtat e vici, creent de continent reuela»ra lo consell.» Lauors totes les besties cridaren alta veu que la gujneu anas defora, e axi fon fet. Semblantment es del hom desleal, car, per molt que diga ne que faça, nol acostes a tu mateixs per res, car, siu fas, lejament ti trobaras enganat. Per tal, diu aquest aqui mateix, hom fals es mur fals,

axi que cau tantost com es hun poch combatut; mas leal hom es mur fort, qui te a tot colp qui vinga contra la comunitat. E per tal hauem *(Ecclesiastices,* .vj.): *Amicus fidelis protectio fortis;* e vol dir que amich fel es gran scut e defensio de la cosa publica, e aquella ama. Raho es, que axi com homens amants a lurs proismes falsament son destruccio de la cosa publica en quant falsia no es res de be, ans es cuberta de tots mals, e es com a vent, que no ha negun fondament ferm ne stable, axi, per lo contrari, fealtat es fonament e vigor e fermetat de la cosa publica, e es scut contra les sagetes de engan quel hom infel tramet falsament contra son proisme. E posa Galensis, en lo regiment que feu de les comunitats, que* aquesta [*f. 34*] fealtat de que parle ara, deu hauer sa rael principalment en lo cor: axi que lom tinga fermament en lo cor que lo proisme li sia car, axi com a membre del seu cors, don es ell mateix altre membre. Deuse encara ensenyar aquesta fealtat, segons que aquest diu, en paraula verdadera, axi que nengu no parle al altre ab paraules dobles, ni simulades, ni falses, mas clarament. Diu, apres, que deu ensenyar en gests e en senyals forans, majorment en fer al altre bona obra; car, com dix lo Saluador *(Mathei,* .vij.), les obres fan testimoni del hom mes que nengunes altres coses. E per tal dehia Tulli *(primo libro de Officis, capitulo* .vij.): *Totius iniusticie nulla est capitalior quam eorum qui cum maxime fallunt id agunt vt boni videantur;* e vol dir que la cosa que mes es contraria a tota justicia e bon stament de la cosa publica si es com los homens se demostren bons, e ensenyen que van ab gran zel e ab gran amor del be comu, empero no fan sino mal als altres. Aquests aytals son infels

a tota veritat e justicia. Per tal diu Tulli, aqui mateix *(capitulo* .vij.), que fonament de justicia e de prosperitat de be comu es quant la hu va lealment al altre. E aci nota que posa Hostensor en lo tractat de ***Republica***. E aquesta lealtat no poden hauer homens lagoters ne ypocrits. Raho es, car aquests son los majors monçoneguers e falsaris qui sien en lo mon. No la pot hauer encara hom qui sia masa amant si matex en son propi be, car aytals farien tota legesa en tota manera, solament que lur personal be e prosperitat puxen atenyer e hauer. Diu lo tabulari que los peixcadors que peixcauen volgueren altra vegada tornar la exarcia [*f. 34 v.*] en la mar, e no sabi*en a quis comanasen lo peix que hauien pres. E dix la hu al altre : «Comanem-»lo al gat que es aci.» Respos laltre : «No façam, »car lo gat es lamjner e ama massa lo peix, e, si »loy comanam, menjar lo sa, e no pora seruar fe »a nosaltres: tant es veat de furtar lo peix en casa.» Semblant es en lo nostre proposit, car com lom qui es veat e antigat en tirar a son moli, james no poria seruar lealtat al altre. Deus saber que Querulus si posa, en hun tractat que feu del regiment dels homens, que tres coses son en que los homens seruen lealtat fort a tart, quant los nes feta comanda: la primera es honors; la segona diners; la terça fembres. E diu aquest : «Qui en aquestes tres coses »es leal a son proisme, en totes coses seria leal, e »majorment quant hom la serua en aquella cosa »daquestes tres damunt dites en la qual es incli-»nat de amar; car alguns homens amen mes ho-»nors que fembres, e altres mes volen diners que »fembres ne honors, e altres mes amen fembres que »honors ni diners. Si, donchs, lom es leal al altre »en ço que mes ama o en ço que mes es inclinat,

»aço es senyal de gran noblesa e de gran lealtat.» Per que consella aquest doctor que negu nos fiu en laltre en nenguna de les dites coses, si veu quey haja perill seu, si, donchs, no conexia la persona a quiu comana esser sancta e aprouada; e la persona qui aytals comandes pren, guartse, per bona que sia, que noy caygua o noy do pel morro; car aytant com daytals coses hom se guarda mes que no reba carech ne comanda, aytant serua si mateix per pus net dins sa consciencia e de fora en sa fama. Auegades, per massa acostar se a tals co*ses, creix al hom la cobeiança; e Deu, qui veu [f. 35] lom presumptuos de si mateix, en quant vol regir la cosa a que no es bastant, lexal caure lejament. Recompta lo fabulari que lo lop ach furtada vna oqua cuyta en ast en casa de vn capella, e veu de luny bestiar e volch hi correr, e no sabia a quis comanas la oqua sino al leo, qui ja era fart; e pensa que, perço com era noble bestia e Rey de les besties altres, que ab major confiança lay podie comanar que a altre. E, finalment. com lay ach comanada e sen fonch anat al bestiar per pendre qualque bestia per a son menjar, lo leo senti la oqua que hauia bona odor : tocav ab la lengua e veu que hauia bona sabor, menja*ls*[sla] tota. Venint lo lop, dix li : «O senyor! ¿e per que hauets »menjada la mia oqua que yous hauia acomanada? »¿e hon es la fe real vostra?» Respos lo leo e dixli: «En lop : no deu hom totes coses acomanar al »altre, majorment aquelles que de continent. »quant hom les veu, mouen a hom lo cor [a] acostarsi e a posehirles. Vos me comanas la oqua e »posaslam al costat, e yo senti sa bona odor, e »ab la lengua tastila e viu que hauia fort bona »sabor; e lauors nom pogui retenir que noy feris

»ab les dents e que no lam menjas tota. Per que »us do de consell, en lop, que no comanets a »negu james res, car aquell a qui acomanarets »pora esser tost mogut a cobejar o a desijar, sis »vol per natura o per vici.» «Prech vos, senyor,— »dix lo lop — quem digats si nauets vergonya, »com mauets feta tanta deslealtat.» Respos lo leo »que no neguna, car — dix ell — peccat ha aytal na- »tura en persona viciosa, que tota vergonya li tol. »E porets ho — dix ell — conexer en aço, car, si [f. 35 v.] »men comanauets altra,* semblant me faria tantost. »E es ja natura de besties e homens generosos que, »si us fan mal els ne parlats ols ne reptats, que »sen trufaran, o, sils ne fets enfellonir, que us »daran la mala ventura; e sim fare yo a vos si »mes men parlats.» Lauors lo lop fugi, e anasen »dient axi : «Mes val que la oqua haja perduda que »si, vltra aço, perdia ara mi mateix.»

CAPITOL .XIIIJ. QUI POSA DIUERSOS EXEMPLES DE FEALTAT.

Si, donchs, tota comunitat es ben regida seruada fealtat, quant mes la deu seruar crestia, qui ha per manament de Deu, en cascun stament posant, que no menta a son proisme ne diga ni faça falsia! E per aço en special appar que no es al mon nenguna secta axi apta a conseruar fealtat ne a ben regir comunitat com la crestiana, a la qual tota simulacio, ficcio, deslealtat e falsia es vedada per Jesucrist. O Deu! E com nos han preycades, les obres dels sancts pares passats, a seruar fealtat al altre! Guarda quina fealtat serua Joseph a son Senyor, qui may no volch consentir a la dona sua que fes

pecat ab ella, allegant li la fealtat que deuia a son Senyor. Pensa encara quina fealtat serua Dauid a Saul, quil perseguia a la mort e james no li volch fer mal, jatsia que Saul lo volgues lauors ociure de fet, e Deu posa diuerses vegades Saul en mans de Dauid. Veges quina fealtat mostra Joab a Dauid que, quant tingue Raba, ciutat de Israel, asetjada, fins que la ciutat no poch pus, lauors feu venir lo Rey per tal que la victoria fos atribuida a Dauid e no a si mateix. E axi de molts daltres. E no solament* trobaras aço de molts entre los [*f. 36*] feels, hoc encara entre los infells. Veges quanta fealtat hauia a la cosa publica Marcus Regulus, roma, qui, stant pres en Africa, pensa e veu que Roma era en mal stament si lauors los enemichs hi anasen que la prenguereren; e per tal, sots scusa de tractar pau, ana en Roma sots aytals pactes que, si ell no la tractaua axi, que Roma fes ço que volien los africans, que ell en sa fe tornas a rebre penes e turments aytals que tot fos speçejat peça a peça. E quant aquest fo en Roma, aparella tota la ciutat e la fortifica noblement, en guisa que los romans a la fi aguessen la victoria. E, aço fet, torna en Africa e mes se en mans de sos enemichs, axi com hauia promes. La qual cosa feyta, veheren los africans que no hauia subiugada Roma a ells: donaren li los turments damunt dits, los quals ell rebe molt volenter e coratjosament per seruar fe a la cosa publica de Roma e per mantenir aquella que no caygues. E aço recompta Tulli (*libro* .iij. *de Officis*). Ensenyaren nos encara los pasats seruar fe no solament als amichs, ans encara als enemichs; la qual cosa majorment pertany a crestians, qui han per manament del Saluador amar los enemichs. Recompta la hystoria romana, de aquell famos

regidor de Roma appellat Fabrici, que, com ell fos en batalla contra los enemichs de Roma, e lo princep contrari hagues hun metge en qui ell se fiaua e qui desijaua que hagues grans honors, e pensas aquelles aconseguir si son senyor posaua en mans dels romans; per raho de aço lo dit metge secretament sen ana a Fabrici dientli que ell li liuraria son senyor ol mataria ab metzines si ell lon [*f. 36 v.*] guardonaua.* E lauors Fabrici veu la gran deslealtat del metge, pres lo e trames lo a son senyor, significant li lo crim que fer volia contra ell. E lo princep aquell, qui veu tanta noblesa, respos: «Tostemps hoy dir que negun jorn no passa en »que Fabrici no faça nouella lealtat a la cosa pu- »blica; per que yo vull mi mateix e nostra contesa »posar en mans de la sua fealtat, car les obres que »de la sua fealtat hixquen no poran a mi noure ne »a altre.» E decontinent ana a ell, hauent li gracies de sa gran cortesia e noblesa, e fina alli ab ell tota la contesa que era entre ells. Tanta honor fahien los romans, en temps de lur regiment general, a fealtat, que li edificaren temple e ydola, segons que diu Cato. E de aço parla Tulli (*libro* .ij. *de Officis, capitulo* .xxiiij.). E, als cauallers fahent alguna notable o famosa lealtat a la cosa publica, fahien reuerencia diuinal; e los falsaris punien de pena capital fins a la quarta o quinta generacio.

CAPITOL .XV. QUE LOS PRINCEPS ALS POBLES SE DEUEN SERUAR FEALTAT ENTRE SI MATEIXOS, E EN QUINES COSES; E DELS MALS CONSELLERS DELS PRINCEPS.

PER tal que los subdits tinguessen mills fealtat, volien que los princeps la seruassen als vasalls entro a la mort. E dehien que axi es traydor princep a son vasall, com li trenca la fe, com lo vasall al senyor; e de major pena es digne en quant mes deu aparer fealtat e tota virtut en lo princep que en lo vasall, ne * la cosa publica null temps no sera ben regida [*f. 37*] si lo princep no serua fealtat a sos vasalls e subdits. E raho es : car en aquest cars, aytal princep pert tot lo cor dels subdits, e per conseguent lauors la cosa publica va a terra, puix que lo cap no es vnit ab los membres; axi com lo cors del hom es mort si lo cap li es tolt, e lo cap axi mateix es mort si es separat del cors. Es ver que los mals e folls princeps, per tal com negu nols vol dir son desplaer ni negun subdit no es bastant de reptar los de fe, per tal, per grans infealtats que facen, nou tenen a infealtat, ans venen a tanta de oradura que nos pensen que ells puxen esser desleals a negu, axi com si eren deus inpecables per natura; e, tot axi com si eren deus, axis pensen que tot ço que fan los sia degut, e axi van a perdicio. E han ne part lurs consellers, quils donen a entendre aytals follies, e per tal han ne lur paga finalment; car Deu gira los vents e lo cor dels princeps contra ells, e finalment fan los ociure e tolen los axi mateix tot quant han ajustat apres

ells en lur(*s*) seruey. Recompta Fortunatus que, interrogat vn saui theolech, en que princep era tengut al subdit per vigor de sa lealtat, respos que en quatre coses principalment: La primera si es seruar los integrament lurs pactes e leys. La segona es hauer amor e zel a lurs persones, a exemple del Saluador, qui dix que bon pastor posa la sua anima per les sues ouelles (*Johannis, decimo*). La terça, a conseruar lurs coses e bens axi com les propries, e guardarse de tirannejar, car lo senyor no pot pendre res del subdit contra caritat [*f.* 37 *v.*] en neguna manera,* axi com ja es dit damunt. (Lo Rey en Jacme de Mallorques, *per offensa sue veritatis armauit contra Regem Tunic*, etc. Lo Rey en Pere penja vn home en Arago contra fur, e paga .l. liures.) La quarta manera o raho, car es tengut de pugnar per ells fins a la mort, deffenent los de tota altra maligna potestat, en altra manera no es ver pastor, mas es mercennari o lop esuahidor de les ouelles de Deu, lo qual es condemnat a infinits mals e turments, axi com legim (*Sapientie* .xij.). Pensar deuen los princeps que no ha Deu fet lo poble per a ells, ans ells son ordenats per Deu a salut del poble; e, per conseguent, deuen hauer gran pahor de Deu que ells per poder vullen imperar e senyorejar lo poble el tracten axi com a cans o a cosa de tots punts lur. E, per tal, a ells se endreça la paraula, que es (*Ecclesiastes*, .xxij.): *Fidem posside cum proximo in paupertate illius et in tempore tribulationis permane illi fidelis;* e vol dir aytant: «Seruaras fe a ton vasall per be que sia »simple o pobre, car pensaras que es ton proisme, »e per aço nol desempararas en temps quel veus »en necesitat, ans li ajudaras, axi com lo car pare »ajuda a son fill.» Sapies per cert que princep que

no serua fe a sos vasalls que per infealtat de vasalls ha a morir. Una de les pus vergonyoses e perilloses coses que aparen en princep es no seruar fe ne veritat a aquells qui la promet. E sapies que axi poneix nostre Senyor Deu a aquells qui per deffalliment de fe moren orreament. Per lo contrari, nota que, segons que hauem *(Prouerbiorum* .xx.): «Misericordia e veritat guarden lo Rey de caure, e »fent misericordia a sos subdits ferma son regne e sa »ca*dira per si mateix e per los seus.» De aço, si [*f. 38*] a Deu plau, parlarem pus largament dauall, quant tractarem de pietat que deuen hauer los princeps. Per totes aquestes coses appar com fealtat es sobiranament necessaria al bon stament de la cosa publica, specialment aquella lealtat que es del princep al poble, car de aquella qui es del poble al princep non cal parlar, com sia cosa natural a tot poble amar carament son princep e senyor, ne comunament nengun poble james no vol mal a son princep, e majorment quant lo veu noble, bo, just e amant sos vasalls; e vna de les majors alteracions e vna de les majors afflictions e regiraments que ha lo poble, si es mudar senyoria antiga que bona sia stada. Quant es de la lealtat que es entre los homens de la comunitat, sapies que aquella es fort necessaria e qui nos pot prear; e, segons que posa Ormestus, aquella requer que la hun tinga secret al altre, car, qui secret no te, traydor es a aquell qui(*l*) loy comana, si donchs lo secret no era contra nostre Senyor Deu o caritat. Requer encara la dita lealtat quel hom vaja dret al altre en totes maneres e sens tota ficcio, e quel support en ses passions, si donchs les maneres no eren importables, axi com son passions de orats e de manifests ribalts, si no eren tan leges que sia al

hom vergonya de hauer amich aytan dolent. En altra manera, en cars quel hom se puixa comunament passar, deu hom supportar, per conseruar la cosa publica majorment, quant es leal en tots [f. 38 v.] sos fets. Car hauem *(Ecclesiastes,* .viij.): *Ami*co fideli nulla est comparacio quia amicus fidelis mendicamentum vite;* e vol dir que negu no pot posar preu a la leal amistat de son amich, car lo amich es dit e reputat, e per la *Scriptura* apellat, medecina de vida, en quant es al hom consolacio en sos affanys e refrigeri en sos treballs.

CAPITOL .XVJ. QUI POSA QUE LO QUINT FONAMENT DE LA COSA PUBLICA ES QUE SIA REGIDA PER BONS CONSELLERS.

Lo quint fonament de la cosa publica es que sia regida per bons consells. Car diu Salamo *(Prouerbiorum,* .xxiiij.): *Quid salus est nisi multa consilia;* e vol dir que la on ha bons consells, e molts, que aqui la cosa publica sta en segur e salua de molts mals. E aci enten que, jatsia que molts bons consells sien profitosos a la cosa publica, empero aytals consells no hixen de la comunitat dels homens, car comunament no es bona per consellar en altes coses, e per tal la multitud dels bons consells solament sta en pochs homens. Raho si es, car sauiesa nos troba sino en pochs, segons que posa la Sancta Scriptura. Com, donchs, bons consells solament hixquen de sauis homens, per tal solament en pochs homens sta multitud de bons consells; de la qual raho se segueix que, ha tractar altes coses, grans e perilloses, noy deu esser apellada multitud de gents, mas solament [f. 39] se deuen tractar per * poques e per eletes persones.

E axiu fan comunament totes les comunitats del mon, que tot ço que pertany al regiment de la cosa publica se tracta per alguns pochs qui son reputats los pus sauis e los millors de la comunitat. E que axi sia necessari appar ho encara per tant car les comunitats ajustades son tantost aualotades e tost dispostes a bregues entre si mateixs, en quant la hu contradiu al altre, e fan remor tantost com no han lur enteniment; e es perill que lo poble nos auolotas contra aquells qui son principals, contra los quals la comunitat e la multitud es comunament abans comoguda. Item los consells se han a tenir souint en les comunitats notables, e axi es que la multitud del poble es comunament entes a lurs obres artificials, necessaries a ells per sustentacio de lur vida e per satisfer a la cosa publica, per les quals coses fa mester que la multitud no lexen aquestes obres per res, e per conseguent lexen lo consell a alguns pochs, deputats a aquesta cosa. Ja per aço no enten a prejudicar a les festes, en les quals, per raho de la reuerencia e manament diuinal, coue que lo poble leix tota obra seruil e humanal, e per conseguent val mes a la comunitat que los consells se tinguen comunament per pochs homens e ha aço solament deputats. Item consell requir que sia secret, car ço que molts saben no pot esser secret, per que coue que lo consell stiga en pochs. Item consell es mester que sia spaxat, car certa cosa es que abans es spatxat o conclos consell de pochs que consell de molts, ans es gran difficultat concordar neguna multitud com cascu tinga sa oppi*nio, per que appar que mes val que [*f. 39 v.*] los consells sien tenguts per pochs que per molts. Item que, si la comunitat erra per mal consell, mes val nagen la culpa alguns pochs que no que

la haien tots ne que tota la comunitat ne sia diffamada. Aço empero no contrastant, es necessari que alguns casos que venen auegades que sien fets consells generals, no que tota la multitud del poble hi sia, mas los caps dels officis e dels maestres, en guisa que tota la comunitat senta en la cosa aquella ques fa per la dita generalitat e multitud ajustada.

CAPITOL .XVIJ. QUI POSA ALGUNS NOTABLES PERTANYENTS ALS CONSELLERS DE LA COSA PUBLICA.

Sobre aquesta materia dels consellers e de la cosa publica deus notar alguns notables que posa Eutropius en lo tractat que feu de la cosa publica. Lo primer si es que los consellers a la comunitat son stats apellats per diuersos noms segons diuerses proprietats de lur offici; car los Romans apellauen tot lo consell de Roma Senat, ço es, congregacio sensada e ab seny, car aqui es sobiranament necessari seny e sauiesa; los Ytalians los apellen priors, car son primers e los pus honorables homens de la comunitat, e per tal los deu esser feta major reuerencia que a tots los altres, e aço per honor de la comunitat de la qual ells son cap e cor durant lur regiment; los catalans los appellen consellers, car principalment a ells coue consellar la cosa publica; los [f. 40] valencians los*appellen jurats, car en lo començament de lur offici ells fan jurament special de consellar e de mantenir la cosa publica segons lur poder. E axi mateix veuras que en cascuna regio han nom special significant alguna dignitat o proprietat specialment pertanyent a lur offici. Lo segon

vocable es aquest que los consellers en la cosa publica fan mes, e lur obra es major que de tots los altres. Aço posa expressament Tulli (*De senectute, capitulo* .x.), e prouas per tant car los consellers son en la cosa publica axi com lo patro es en la nau, qui, jatsia stiga seent, major obra fa gouernant la companya de la nau que no fan los altres, per gran treball que soffiren; axi com, no contrastant que mes treball corporalment passa en los membres hun laurador que hun princep bo, empero sens comparacio es major e millor la obra del princep ben regent que no es la obra del pages laurant o cauant la terra, e aquesta dignitat e altesa de obra fan los princeps dignes de special honor e reuerencia. Interrogat Prosaycus, poeta, quals eren les coses de major dignitat en lo mon, respos que entre los ocells era la aguila major, entre les feres lo leo, e entre les besties brutes lo bou, entre los reptans lo basalis, e entre los animals lom, entre les pedres lo caruoncle, entre les fruytes la figua, e entre los peixos la balena, e entre les colors lo vert, e entre los metalls laur, e entre les herbes lo romero, e entre les liquors lo vi, e entre los elements lo foch, e entre tots los ciutadans los consellers e lo jutge. Lo terç notable es que, per a be aconsellar e consultar la cosa*publica, comunament [*f.* 40 *v.*] los consellers deuen esser antichs e no jouens. Raho si es, car hauem (Job, .xij.) : *In antiquis est sapientia;* e vol dir que en los antichs es la sauiesa. Experiencia o ensenya, que los jouens no saben tant de be com los antichs; e per tal dix Aristotil en la sua *Topica : Nec iuuenes nec mullieres eligimus iudices quia non constat esse prudentes;* e vol dir que per tal comunament no fem los jouens ne les fembres princeps ne duchs ne jutges, car sabem que

comunament no han negun regiment que sien prudents ne ab neguna sauiesa, ans, com diu Aristotil en la sua *Ethica*, los jouens, tot quant fan, fan ab ardor e ab feruor, e axi mateix, les fembres, tot quant fan, fan apassionades e no ab raho ne ab seny; per les quals coses no son aptes a consell ni a regiment. Item encara, car certa cosa es que lo consell es mester que deualle dret axi de pura raho e sauia, que no puixa esser repres per neguna vera sentencia. ara es certa cosa que la persona apassionada e qui no es sauia no pot sauiament consellar sobre nenguna materia, car la passio li torba lo juhi de sa raho : com, donchs, los jouens e les fembres sien fort apassionats; axi com nos ensenya experiencia, appar lo principal proposit qui es que los consellers deuen esser antichs. E per tal, quand Roboam, fill de Salamo, no tench aquesta doctrina, e segui consell de jouens e lexa aquell dels prohomens antichs, ell perde deu parts e mija del seu regne, axi com legim en lo terc *libre dels Reys*, en lo .xij. capitol. E jatsia que auegades alguns jouens o fembres donen bons consells, axi com legim de Daniel e de Judith en lurs libres, [*f. 41*] em*pero aytal cosa nos deu traure a consequencia, car aytal priuilegi nos esten comunament als altres. A confirmacio de aquesta doctrina, recompta Valerius Maximus *(libro sexto, capitulo secundo)* que vn hom menaçaua vn altre qui era vell, e dixli: «Aui, lexa star, que sapies que yo he armes e »molts coltells contra tu». Respos lo vell : «E tu »sapies que yo he molts anys;» quasi que volgues dir que no hauia pahor de ses armes, car ell era antich e sabria scapar a elles per sa prudencia. E per tal hauem *(Ecclesiastes*, .viiij.) : *Melior est sapiencia quam arma bellica;* e vol dir, que mes val

sauiesa que armes, car la sauiesa sobra a armes e a tota força. E pots aço veure a vll si atens a les grans besties, car totes les maten besties poques, ab stucia; car la mustela mata al basalis, la vncia, que es bestia pocha, mata al leo; e vn petit aucel ab ses ales tallants mata lo cotodriu. E Dauid, fadri pastor, aucis sens armes a Golias, poderos e famos gigant. E axi daltres infinits exemples quen poriem dar, que veuras que prudencia es sobre tota força. Si vols saber que es consell ne com se deu dar, e axi de les altres coses pertanyents a consell, veges ho deuall en lo proces de aquest libre en la materia dels consells e dels consellants, car aquis tracta largament quins consellers deuen hauer los princeps e quins consells los deuen dar.

CAPITOL .XVIIJ. QUI PROUA AB DIUERSES RAHONS QUE TOT HOM DEU AB GRAN COR E ESFORÇ AJUDAR A LA COSA PUBLICA. * [f. 41 v.]

APPAR, donchs, per ço que dit es, que cinch son los fonaments principals de la cosa publica, ço es a saber : concordia, obseruacio de lurs leys, justicia, fealtat, sauiesa de consell per ques regeixquen. E appar, com cascuna de aquestes coses son virtuts altes e marauelloses, segueixse, donchs, que la cosa publica gouernada per aquestes cinch vies es situada en aquests cinch fonaments, e es cosa en si ferma e stable, e tota diuinal e figura de la cosa publica final, ço es, de la sagrada ciutat de Paradis, que es la principal cosa publica, com sia la ciutat nostra final e gloriosa. Per raho de aço posaren antigament los sants els philosofs, que tots deuien

ajudar ab sobiran esforç a la cosa publica per la sua gran dignitat que ha en si, car es, segons que posa Aristotil, lo be, aytant com es pus comu e aytant com se sten a mes, aytant es pus diuinal e pus semblant a aquell Deu de tota creatura qui escampa les sues excellencies e valors incessantment tostemps sobre tota creatura. Per que, per tal quels homens vegen quant be es ajudar a la cosa publica, posa Lucius, *moralis filosofus*, les seguents rahons prouant lo present proposit, ço es, que hom deu ab gran cor ajudar a la cosa publica, jatsia que axi mateix les aporta per entendre los homens a ajudar li segons lur poder : La primera si es aquesta, car, lom posat en bon stament, la cosa publica ordena los homens a viure en caritat e en concordia, segons que proua lo primer fonament damunt allegat de la cosa publica, lo qual fonament es concordia de les gents, segons que ja [*f. 42*] damunt es * dit; e aço es hun dels majors bens que tots los homens deuen desijar, com aço sia fonament de cristianisme e obseruança de la ley de Deu e via al seu regne, segons quel apostol sanct Pau posa en diuersos lochs de les sues *Epistoles*. De aquesta raho se segueix la segona, ço es, quel hom ajudant per santa intencio a la cosa publica mereix molt e aprofita a sa anima notablement, e la sua vida es fort lucratiua de grans guardos envers nostre Senyor Deu. Per aquestes dues rahons apar la terça, ço es, que ajudar a la cosa publica es destroir lo contrari de concordia, ço es, guerres e destruccio de gents, e es destroir tots aquells mals que de guerres se segueixen, qui son sens fi. Don ve la quarta, ço es, que pots veure que fer aytal obra es posar pau en les communitats e es ociure tota discordia e rancor e males volentats, e es fun-

dar e fermar la comunitat que sia ferma contra tot aduersari e enemich seu. De ques segueix la quinta, que es: la cosa publica es mort dels homens scelerats e mals, e, per conseguent, es exaltacio dels bons; e aço loaua en special per lo dit seu terç fonament, qui es justicia, per la qual li pertany fer tals coses. La sexta es que seruir a la cosa publica es exercitar se en diuerses virtuts e en bones obres fort virtuoses; la qual cosa deu hom fort sobiranament desijar en aquesta present vida. La septima si es car seruir a la cosa publica es seruir a si mateix en persona e a ses coses propries; car, si la cosa publica es posada en bon estament, segueix se que quascun home qui es membre de aquella ne a la part sua, e * majorment *[f. 42 v.]* aquell qui es executador de tant sancta obra. Per aquesta raho pots veure quant erren aquells qui, com fan algunes notables almoynes per la comunitat o per si mateixs, es que molt mes donen a les persones en singular que no fan als collegis e a les comunitats e couents pobres dels religiosos e de aquells que son dats a Deu, car aytal distribucio es fort bestial e indiscreta e onerosa, e aquell qui la fa, en quant defrauda e sostrau als collegis e comunitats ço que es lur, eu dona a aquell qui es persona singular; per que, si vols que Deu te endreç en tots tos affers, ves justament e sies leal a la cosa publica e a les comunitats en la manera quet consell, e Deu fer ta gran misericordia. E, si a algun frare menor o preycador vols dar o assignar alguna almoyna, fes que lo collegi del seu stament naja mes quatre o cinch vegades; car axi se ha a mantenir la comunitat, e fer lo contrari es contra tota bona ordinacio e destroir lurs coses publiques, la qual cosa es gran pecat. E obseruar

aci que, quant aytals distribucions generals se fan, que no encarrechs la tua anima donant ço que es assignat als pobres e partint ho per compares e per comares, per tal que lo crit de la sanch dels pobres no puge a Deu contra tu e que per ço Deu not dissipe e no destroexca a tu e a tota la tua casa. La .viij. car, si algu vol guanyar molt nom e fama, no ha cosa al mon ab que abans o puixa attenyer com si fa grans obres per la cosa publica. On, jatsia que fer res de be per esguart de fama o de hauer gran nom entre les gents, que sia vanitat e gran follia, [f. 43] em*pero en aço appar quant es cosa virtuosa treballar per la cosa publica, car aytal treball no solament satisfa al spiritual, ans encara al temporal. Ne es ver que en tot cars sia vanitat e peccat voler gran nom e fama, car, axi com en lo .xiij. libre appar, a aquells qui son dats a la cosa publica en exemple deuen guardar lur fama e ab bona consciencia los pot plaure que la hajen. e aço per los altres a edificar, a entendre los a fer be per bon exemple las poden procurar, e, perduda, la poden cobrar, axi com la santa Sglesia ho ha altament ordenat. La .viiij. es car, si algu vol dar de si matex gran exemple, nol pot dar millor que ajudant a la cosa publica. Per raho de aço molts sants son volguts morir, axi mateix molts infels, segons que legim de alguns en lo dit dels romans e dels troyans e de les altres aprouades histories. e pots ne veure queucom en lo capitol pus prop seguent. La .x. raho es fundada en los grans fets que los gentils faheren antigament per la cosa publica, axi com lo seguent e pus prop capitol o declara.

CAPITOL .XIX. QUI POSA LA .X. RAHO A AQUELL MATEIX PREPOSIT, PRENENT MOTIU DE LES GRANS OBRES DELS PASSATS.

Les grans obres que los gentils feren per la cosa publica confonen molts los crestians aquells dels quals diu sant Pau *Que sua sunt querunt non que Jesu Cristi;* ço es, que diu que alguns son qui en totes coses cerquen lur profit personal, no aquell qui es * de [*f. 43 v.*] Jesucrist, ço es, aquell qui es de la cosa publica, lo qual profit diu que es obra de Jesucrist, en quant aquesta aytal santa obra es mantenir comunitat, que es fundada en la caritat que lo Saluador mana hauer a tot crestia, axi com appar Johannis *(decimo quinto capitulo)*. E aquest dit motiu, fondat sobre les grans obres dels gentils, es gran motiu, qui es la .x. raho, molt mouent nos a pugnar per la cosa publica. Per raho de aço posa sanct Gregori exponent la paraula de Ysayes que diu : *Erubesce secundo ait mare quia in. Ait Gregorius vita fidelium confunditur cum moribus infidelium comparatur;* e vol dir sanct Gregori que la vida dels fels crestians es molt confusa dauant nostre Senyor Deu quant es comparada a la vida dels infels. Raho es, car los infels, per conseruacio e per exalçament de la cosa publica, fahien obres que hun crestia ara no les gosaria nomenar ne rahonar, car aquells qui la dita causa fahien no temien perdre bens temporals, ne exilij, ne persecucions, ne perdua de persones cares, ne encara morir. No res menys, per instituhir o instruhir la cosa publica a viure virtuosament, viuien axi altament e virtuosa que apparien mes angels que homens en algunes obres

lurs; car en tota specia de virtut se exercitauen aytant com podien e aytant com mes permetia lur stament posat sots infeeltat. E aço en special o declara aquell Policratus, dient sentencialment axi: *Quis Themistoclis diligenciam, Franconis grauitatem, continenciam Socratis, pudiciciam Scipionis, Cathonis* [f. 44] *scilencium, Fab*ricij fidem, Tirici pietatem, Trajani zelum, Julij probitatem non cum admiracione veneretur;* e vol dir que ¿qual es aquell que nos marauell e qui en sa marauella no honra les obres virtuoses que los grans homens gentils han fetes per ajudar e per saluar la cosa publica? E dona exemple de diuersos; axi com de Franco, la sauiesa del qual era bastant e bastaua a gouernar lo mon; e de Socrates, philosof, que ab tanta puritat visque que tots los jouens reduhia quasi a castedat; e de Scipio, qui per guanyar Africa o Spanya a la cosa publica de Roma no volch consentir a fer mal a vna bella e noble donzella sposada que li fon offerta en la preso de Cartayna, ans mana que fos retuda a son spos, per la qual cosa lespos li feu donar tota aquella terra; e de Catho, qui per son callar daua exemple a tot hom de no parlar sino per salut de la cosa publica o per personal necessitat; e de Fabrici, de la fealtat del qual ja damunt hauem parlat en lo .xiiij. capitol; e de Titus, fill de Vespesia, qui era appellat diuinal, tant era piados e magnifich, en tant que, com hun jorn no hagues res dat, dix que aquell jorn hauia perdut; e de Traja, emperador, qui per zel de la cosa publica no volch perdonar a son fill, ans lo puni segons la rigor de la ley, axi com damunt es dit; e de Julij Cesar, qui, pugnant per la cosa publica, null temps no dix a sos cauallers «Auant!», mas tostemps dix «Seguits me», car tostemps anaua pri-

mer quels altres. Daltres ni ha molts qui feren coses molt asenyalades a exemple nostre, axi com lo capitol seguent primer o posa. Item recompta lo glorios sant Agosti *(libro decimo octauo* de *Ciuitate Dei, * capitulo* .xviiij.), de Codrus, rey de [*f. 44 v.*] Athenes, que, com los de Athenes deguessen hauer batalla ab aquells de Polopenia e los de Polopenia haguessen hauda resposta de lurs deus que aquells vencrien lo duch dels quals morria; e com Codrus saber[s] aço, tantost, en abit simulat de pobre, passa als enemichs, e aqui ell prouoca los enemichs a brega contra si mateix per tal quel matassen e que moris. Diu Tulli *(libro primo* de *Officis)* que lo gran philosof Plato dona dos manaments per regiment de la cosa publica : lo primer, que tot hom oblidas son propri profit per ajudar a la comunitat; lo segon, que negu no aprofitas a la cosa publica axi en vna part que nogues en altra, mas que aprofitas entregament sens nocument e sens peresa de profitar a tota, en quant en ell fos. Sanct Agosti *(libro quinto* de *Ciuitate Dei, capitulo decimo quarto)* recita les paraules de Catho, que dix axi : « La cosa publica romana primerament fon fort » petita, e ala feta crexer no multitud darmes, car » sens comparacio ne hauien mes los aduersaris, » mas vnitat de coratges ha menysprear son propri » profit e a perseguir la vtilitat de la cosa publica » ab hun cor e ab ardor de pensa continuament. » E diu aqui sanct Agosti *(capitulo decimo octauo)* que los consellers de Roma pobres eren, e lur pobresa reputauen a gran gloria pus la sofferien per amor de la cosa publica, don hauem exemple de aquell marauellos conseller appellat Lucius Valerius, qui, quant mori, del poble li acaptaren la sepultura, car noy bastaua ço del seu. E semblant diu

Vegecius *(De Re militari)* de Conşilio Regulo, qui, [*f.* 45] com a in*finides riqueses fos posat administrar, empero sa muller e sos fills portaua caualcant en hun ase. E aqui mateix diu sanct Agosti de Quintisio, que, com fos posat en lo Senat e hagues quatre jous de bous, sens pus, ab les quals ell araua, e trames contra los enemichs, e hagues dells gloriosa victoria, empero en aquell stament mateix de laurador volch morir, per tal que no diguessen que era enriquit dels bens de la comunitat. Recompta encara sanct Agosti de vn altre qui dues vegades era stat conseller de Roma, lo qual, com fos atrobat que hauia deu peces dargent, gitaren lo ab vergonya de la conselleria. Recompta Vegeci *(De Re militari, libro quarto)* que, com vn missatger dels cossaris trametes a Fabrici vn gran pes daur, Fabrici nol volch pendre, dient que ell no desijaua hauer aur ni riquesa, mas desijaua ab pobresa senyorejar aquells qui possehien aur e riquesa. Diu Valerius Maximus *(libro sexto)* que los antichs no volien pendre dignitats ne officis si donchs per les dites dignitats e officis no podien profitar a la cosa publica. E dona exemple de Cornelio Scipione que, com lo volgueren trametre per gouernar Spanya, respos que noy hiria, car no era hom que fos bastant saber aprofitar a la cosa publica per aytal via. Semblantment del altre Scipio que, com hagues fetes marauelles en fets darmes en Orient, e fos ja prop de Roma es lauas la cara en lo riu, apparech li que hauia corns a tan grans com vn ceruo. E, apellats los judiciaris, demana quin senyal era aquell, e ells respongueren li que [*f.* 45 *v.*] seria elegit Emperador, tantost com*fos dins la ciutat. E lauors ell jura per los Deus que null temps no entraria en la ciutat, car ell crehia que, si lim-

peri vengues en ses mans, que aço fora gran prejudici a la cosa publica, com ell sabes que ell no era bastant a tan gran regiment. Recompta Elinandus, hystorich de Ellio, que, com de senador fos fet Emperador, lo Senat lo prega que son fill hagues nom de Emperador, ço es, Cesar. E diu que lo pare respos que no plagues a Deu, car bastar li deuia al fill que sens treball seu fos dit fill del Emperador. «Nom — dix ell — de Emperador, ne ho»nor de senyoria, no deu esser donada sino a quiu »ha affanyat per sos merits; e, per tal, sens me»rits regna aquell qui naix Rey si no fa obres de »Rey, ne lo pare no honra lo fill quant lo exalça »sens merits, ans lauors lo offega e li tol lo seny.» Recompta Valerius Maximus *(libro quinto)* e sanct Agosti *(libro quinto* de *Ciuitate Dei, capitulo decimo octauo)*, de Bruto, conseller de Roma, qui dehia que, qui per amor de fills desamaua la cosa publica, la cosa publica lo puniria per sos fills mateixs; per tal aucis los seus ell publicament quant percebe que hauien comes contra la cosa publica. E diu aqui sanct Agosti que Torquat condamna son fill a mort per tant com hauia posada a perill la cosa publica batallant contra voluntat del princep de la caualleria, jatsia que lo dit fill seu hagues vençuts los enemichs. E Valeri *(vbi supra)* recompta de Menelio qui publicament condemna son fill, qui hauia consentit que sos companyons se fossen pleuits dalgunes pecunies de la cosa publica, per la qual damnacio, lo fill, enuergony[i]t, se mata.* [*f. 46*] Diu Tulli *(libro tercio* de *Officijs)* que, si lo fill sap lo pare venir contra la cosa publica, ell loy deu dir, primerament, per la reuerencia paternal; e, si no sen vol corregir, deu ho denunciar a la cort, car mes val que lo pare seu muyra que no si peria

la cosa publica e lo pare viuia. E diu que si dos sauis stauen en la mar sobre vna post en perill de lurs vides, e la hu percebia que laltre fos mes profitos per al regiment y consell de la cosa publica, que aquell qui es menys profitos deu dar loch al millor, si aqui abduy nos poden saluar; e aço per tal que per aquell stiga la cosa publica mills gouernada. Diu Valerius Maximus *(libro sexto)* que tota amistat, tota parentela e fauor, tot hoy e rancor, cessaua quant se hauia a tractar res de la cosa publica. E diu que, com de dos consellers fos contesa, en lo Senat de Roma, qual seria trames a regir la prouincia de Spanya, interrogat Sipius Milianus, principal en lo consell, que sen faria, respos: «Ne »la hu ne laltre noy vaja». E assigna hi-les seguents rahons: «La primera car la hun de aquells »era molt auar e laltre prodich, e, per conseguent, »cascu dells era dispost a gastar egualment la cosa »publica e no a millorar la. La segona car cascu hi »volia esser trames, e, per conseguent, cascu nes »indigne, car honor no deu esser donada sino a qui »li fuig e a qui sen sent indigne. La terça es, com »cascu sia vicios de perillos vici, axi com dit es, »negu no coneix que per son propri vici sia enemich de la cosa publica, e, per tal, lur regiment es »molt mes perillos. La quarta car, si aquests possats [f. 46 v.] »ara en regiment, de aqui * auant cascu procurara »multitud de amichs quil promoguen a honor e a »regiment, e lauors la cosa publica no posara regidors per zel de son bon stament, mas per fauor »desordenada, e axi hira tota per compares e comares; e, per conseguent, si nols hi posats, de aci »pendran exemple los altres de no procurar se aytals »honors. La quinta car, per aquesta contesa present, la hun de aquests ha enueja al altre, e fara

»cascu son poder de derrocar al altre : donchs no »donets a negu dells honor qui laltre confona ne »que sia raho al promogut de aterar laltre, car pro»mocio no deu esser donada per aterrar a negu.» Per aquestes rahons aparech a la multitud que aquest era sans consell, e axi satisferen a la comunitat, lexant aquells dos e posant ni altre.

CAPITOL .XX. QUI APORTA MOLTES NOTABLES OBRES DELS ANTICHS, QUI FEREN PER AMOR DE LA COSA PUBLICA.

Valerius Maximus, lo gran hystorial e poeta, en lo segon libre, en lo terç capitol, recompta de aquell noble roma appellat Camillus. E diu que aquest suplica als Deus de Roma que si hauia negu dels Deus a qui desplagues la prosperitat de la cosa publica de Roma, ne qui pugnas contra ella, que aquell *(que)* sen venjas en persona propria del dit Camillus e no en la cosa publica de Roma. E diu que lauors soptosament mori e fou feta venjança de la cosa publica en la persona de aquell, com ell ho hauia demanat als Deus. * «Guarda — diu Valerius aci — [*f.* 47] »quanta amor hauia aquest Camillus a la cosa pu»blica com ab tanta instancia impetras sa mort »dels Deus per tal que ells no noguessen a la cosa »publica». Aquest mateix Valeri *(libro* .vj., *capitulo* .vj.) recompta, de hun notable baro, que, com vna garça li sigues sobre lo cap, fonch jutjat per los judiciaris que, si lo dit baro aucia la dita garça, que la cosa publica hauia a pujar en gran stament, empero que lo dit baro vendria a gran miseria; mas, si ell volia conseruar la garça, que seria lo contrari, car la cosa publica vendria a menys e ell

pujaria en gran estament. E diu que lauors lo dit baro pres la garça, e ab les dents auci la dauant lo dit Senat de Roma. Item, sant Agosti, en lo .v. libre de la *Ciutat de Deu,* en lo .xviij. capitol, parlant dels antichs que qùant hauien fet per la cosa publica, recompta de hun gran e famos caualler de Roma, lo qual hauia nom Marcus Curius, se gita en vna gran gola que la terra hauia feta soptosament, e aço per tal car los Deus hauien dit que si no si gitaua lo millor caualler de Roma tota la cosa publica periria, e de continent lo caualler si gita e de present la dita gola huberta se tanca. Item posa exemple daquell noble princep roma appellat Tarquínus, qui aucis son fill per tal com hauia pugnat contra son manament e del maestre de la caualleria contra los enemichs. E, jatsia lo fill hagues fet marauelles en lo camp, empero, per dar exemple als altres que no presumissen de combatre per aytal manera, per lo perill que sen podia seguir a la cosa publica, volch que son fill sens misericordia [f. 47 v.] moris. Per raho de aço *fonch feta ley imperial que tot caualler qui pugnas contra voluntat del maestre de la caualleria que sens misericordia moris, jatsia que lo dit pugnant vences. Item recompta Ornestus de aquell gran maestre de la sua ciutat que no volia ajustar pecunia ni riqueses, mas bastaua li ajustarles a la cosa publica, per la qual—dehia—deu hom menysprear tots perills, totes persones cares, totes riqueses, tots treballs, hoc encara la mort. Legim de Scipio africa que, jatsia hagues presa aquella tan riqua ciutat de Cartayna en Africa, empero ja per aço no senriqui, e dehia que bastauali a sa complida riquesa que ell obtengues victoria de aquells qui pugnauen contra la cosa publica de Roma. Posa Seneca *(Epistola* .xviij.) que qui no sap viure

als altres no sap viure a si mateix, e per tal deu cascu stimar que, tot ço que ha, principalment sia de la cosa publica o comunitat e ha servey de aquella; car, de totes companyies, ne seruirs, ne amistats, noy ha pus virtuosa ne pus profitosa que aquella que es per la comunitat; e la major crueltat que al mon sia es noure a la comunitat. Diu Valerius Maximus *(libro* .ij., *capitulo primo)* que los antichs no plorauen los fills quant morien per la cosa publica, car reputauen los morts a la millor mort que podien morir. En special, diu Valerius en fi del cinque libre, que com Genofron fahes solemne sacrifici e li fos denunciat que son fill, lo primogenit, fos mort en la batalla, ja per aço no volch lexar lo sacrifici, dient que, pus tan noblement era mort que per la cosa publica era mort, que no deuia per aço lexar lo sacrifici, ans lo deuia crexer e con*tinuar, e fer als Deus gracies. Sanct [*f. 48*] Jeronim en vna sua *Epistola*, recompta que digueren a vna fembra que son fill era mort en vna batalla, e respos axi : «Si la cosa publica roman en »bon stament, nol planch, car tant es lo plaer que »he del bon stament de la comunitat, que mil fills »daria a mort, mil vegades lo jorn, per la cosa »publica a millorar e a sostenir; car, axi com cas»cun membre del cors es ordenat a seruir lo cors »en cascuna part, es per seruir lo tot aquell *(de)* »qui es part de la comunitat. Aquesta cosa en »special li deu seruir: que li façam molts fills qui tos»temps la sustinguen e li ajuden fins a la mort.» Legim de Josefo, juheu e gran yistorial, qui, quant veu la cosa publica de Judea aterrada de tots punts apres la persecucio de Vespesia, ploraua e li dolia per tal com era scapat, desijant qui fos mort ab los altres juheus que moriren aqui mateix; e aço per

tal que no vehes la destruccio de son poble. Aço mateix ploraua Geremies en temps que Nabugodonosor destroi lo temple de Deu e tota Judea, car dehia, segons que legim *(Trenorum, primo capitulo)* : «¿Quim dara aygua al meu cap e als meus »vlls font de lagremes, en guisa que nit e dia no »cessas de plorar aquells qui son morts del meu »poble, e ploras encara la destruccio de la mia »gent?» De totes aquestes coses damunt dites trau sant Agosti notable doctrina a proposit per lo poble crestia. En lo .v. libre de la *Ciutat de Deu,* capitol .xviij., diu axi : «Veges aci, crestia, e aten »com los gentils han per amor de la cosa publica »menyspreades riqueses e sostenguts treballs infinits joyosament; apres nan presa mort en lurs per- [f. 48 v.] »sones e lurs cars parents e acostats, auorrits e per-* »seguits, si coneguesen que no amasen ne anasen »dret alb e comu. Empero — diu ell — aquests no »confessauen altra vida, ne hauien plena conexenca »de Deu, axi com tu. ¿Quant, donchs, mes deuries »tu auorrir tota cosa temporal quit empaxas de voler lo be de la comunitat, e quant deuries cercar e »procurar aquest aytal be que est obligat per ta »ley, en has special merit envers Deu, e crexes en »vera virtut, en speres hauer Paradis, e cert noy »ha comparacio?» E per tal nos amonesta sant Johan aquesta cosa dient *(prima Iohannis,* .iij. *capitulo) : Sicut Christus posuit animam pro nobis sic nos debemus animam pro fratribus ponere;* e vol dir que, axi com Jesucrist ha posada la sua anima per nos, axi nos deuem posar nostres animes per nostres frares e per la cosa publica.

CAPITOL .XXJ. COM LOS INUTILS DEUEN ESSER GITATS, EY DEUEN ESSER SOSTENGUTS LOS POBRES MENDICANTS QUI SON VERS INDIGENTS.

AUICENNA, en lo .x. libre de la sua *Philosofia*, ensenya de ordenar la cosa publica, e diu que deu esser tota partida en tres parts principals, ço es : en regidors, en artificials o menestrals, e en juristes. E, jatsia que, salua reuerencia sua, aquesta ordinacio no sia bastant segons la altesa cristiana, axi com hauem a veure dauall en lo proces de aquest libre, empero Auicenna posa en aquesta manera alguns punts fort necessaris a bon regiment de la comunitat. Lo primer si es que negu no sia soffert en la comunitat que sia*inutil; car axi com lo membre inutil, en [*f. 49*] lo cors, es mort, e nou als vius, axi aytal hom que no es bo a res deu esser gitat del cors ciuil e de la comunitat axi com a inutil, qui a res no es bo e menja e quant en si es encareix per sa presencia lo be qui pertany a aquells qui son profitosos a la cosa publica. E diu aqui Auicenna que, axi com tots los membres deuen al cors ajudar, axi cascun hom de la comunitat deu esser profitos a aquella, per tal que la comunitat stiga pus ordenadament e pus segura stant mills seruada e per tots zelada. Si dius ¿que farem dels pobres contrets e inutils e malalts? tostemps te dich que los pobres que son vers pobres deuen romandre aqui sens neguna molestia que nols deu esser fet; e aço per tal com per Deus son lexats e posats en cascuna comunitat per tal que los richs e aquells qui han a dar hajen loch de fer almoynes e de rembre lurs peccats. E per tal ha-

uem *(Ecclesiastici,* .xiij.) : *Redempcio viri proprie diuicie;* e vol dir que les riqueses son dades al hom en special per rembre e per satisfer ne a Deu donant les als pobres, axi com Deu ho ha manat. E per tal dehia lo Saluador *(Luce,* .xj. capitulo) : « Dats almoyna, car aquella munda a vosaltres de »peccat : axi com laygua apaga lo foch, axi la al»moyna mortifica e apaga lo peccat». Per raho de aço lo Saluador consella als richs homens *(Luce,* capitulo .xvj.) : «Fets vos amichs dels pobres en »aquesta vida, donant los les vostres riqueses, per »tal que us procuren que quant siats morts siats »rebuts en lo regne de Deu vos seruesqua». Legim *(Danielis,* .iiij.*)* que, quant Nabuchadonosor sabe [*f. 49 v.*] que nostre Senyor Deu li deuia toldre lo regne,*hac consell ab Daniel, propheta, que faria que pogues scapar a la ira de Deu. E Daniel dixli: « Rey : reem »tots tos peccats ab almoynes». Pensar poden los richs homens que, si saluar se volen, que queucom han a fer algun notable per amor de nostre Senyor Deu. Pus, donchs, dien que no poden fer penitencia ne affliccio ne grans oracions, resta que han a retornar e a recorrer a la almoyna. E per tal dehia labat Ysach que quant lom ha feta almoyna, ques deu agenollar e dir axi a Deu : «O Senyor! »Moltes gracies te faç que mas dat loch e occasio »de saluar la mia anima!» E posem que nols dons res de fet : dich te, si non has, els has compassio e pietat, e has proposit ferm de dar los sin hauies, que no perts lo merit, ans guanyes ta corona dauant Deu. Vet quant be te fa nostre Senyor Deu posant los pobres en la comunitat! Posa encara nostre Senyor Deu los pobres en la comunitat per tal que aquells quils vehen facen gracies a ell e quel glorifiquen quels ha guardats de fretura e de aquella

miseria. Les gents encara que vehen les miseries dels pobres, saben mills guanyar e conseruar ço del lur, e exercitarse de seruir la comunitat en lurs officis, per tal que no vinguen a aquella miseria. Nota aci, empero, que los rectors de la comunitat deuen hauer aci vll hubert que no lexen mendicar ne hauer hom indigent sino aquells de qui saben que son vers pobres de fet e han manifesta necessitat; e, per tal, aytals mendicants deuen portar qualque senyal publich, axi com segell de plom penjant al coll ab senyal de la comunitat, o qualque altre senyal en que*sien coneguts. E aço dich per [*f. 50*] tant com algunes vegades hi ha alguns ribalts scelerats qui son sans e forts e no volen treballar, e fingen se contrets e pobres e ab nafres fetes e procurades ab diuerses herbes e medecines, e donen a entendre que no poden treballar, e enganen axi les gents, e per aquesta via tolen e sostrahen les almoynes a aquells qui de fet son pobres; e pus, entre si mateixs, de aço que han ajustat tenen ne golateries e taffureries e ribalderies entre si mateixs en les tauernes e hon se volen, e juren pijor de Deu que altres. E ani daltres qui fan ajust en damnacio de lurs animes. Aquests aytals, que no solament son inutils, ans son encara notoriament dannosos a la cosa publica, deu hom squiuar ab menaçes o ab penes axi com a diables, car ani qui, sots aquesta specia de mendicar, furten e son grans ladres e fan molt de mal.

CAPITOL .XXIJ. EN LO QUAL LARGAMENT SE TRACTA COM CASCU EN LA COMUNITAT DEU ESSER OCCUPAT : GRAN O POCH, DRET O CONTRET, HOM HO FEMBRA.

PER raho de aço nos ensenyaren los antichs que en neguna comunitat negu no fos ocios. Car los cauallers deuen entendre, a certs dies, a exercicis darmes, e tots dies ne deuen disputar entre si mateix; e generalment noy deuen hauer nengu que noy sia entes [f. 50v.] *en qualque obra o ocupacio. Los richs homens ciutadans axi mateix deuen entendre a studiar e a legir en lurs cases notables libres que sien de regiment de la comunitat e de lur vida, o de qualque cosa profitosa, e deuen apendre de sauiesa en guisa que puixen ben gouernar e consellar la cosa publica quant los sera acomanat, a dar sans consells quant sera temps e loch, es sapien ben regir. E, generalment, aquests e aquells, e tots qui nou han per lur offici, deuen fort squiuar places, lochs e tota congregacio a ells inutil e quils puixa torbar lur studi ne dar occasio de molt parlar e de comoure discordies; car diu Aristotil *(in* .vij. *Phisicorum)* que la anima nostra se fa sauia seent lom e studiant. Les dones, axi mateix, que son honrades e riques, tostemps deuen esser occupades en obrar de seda o en filar, o en qualque bon exercici per lo qual ajuden a la comunitat e a lurs cases, es guarden de ociositat, car la ociositat es mare de tot peccat, segons que diu sant Jeronim. Axi matex se deuen fer les donzelles. Lestament clerical deu entendre, en temps que es fora del offici diuinal, en oracio o en studi de la *Sancta Scriptura,* axi com

dauall hauem ha ensenyar en lo .xj. libre. E, pus que aquests aytals son occupats, gran damnatge e vergonya seria als simples e als menors que no fossen occupats, qui han a viure de lurs treballs; ne daquests non cal parlar, car per força se han a occupar si volen viure : solament dels majors es la difficultat, ques vullen occupar e fer ço que dit es. Nota aci que negu de la comunitat no deu esser permes star ocios per res, car occiositat fa lom inutil; e no sola*ment inutil, ans encara lo fa damnos [f. 51] a la cosa publica, en quant de la ociositat hixen paraules, e de aquelles paraules ha ni de falses e mentideres e prouocants los altres a diuersos mals: auegades ne hixen paraules que meten en discordia la comunitat, e aço es gran perill de destroir la cosa publica. Hom ocios no aprofita a si ne a la comunitat, e lexa perdre sa heretat, e despen lo seu, e res no aprofita ne guanya per si ne per sos infants ni per altre; hom ocios tostemps pensa mal, tostemps diu mal, tostemps fa mal e prouoca los altres a mal. E, per tal, los bons regidors de la cosa publica deuen fort rependre e punir aquest vici si volen que la cosa publica dure molt e stiga en pau, ne deuen perdonar a nengu que nol forçen de exercitar en qualque honest treball, si donchs la persona no es axi malalta que no puxa en res entendre. Encara deuen informar la persona malalta de pregar Deu, en son lit, que li don paciencia e fortalesa, e que, dins en son lit, pens en sos peccats e deman a Deu misericordia e saluacio, e pense a qui es obligat, per tal queu satisfaça, e Deu lo hoja abans de sos prechs e de sos justs desigs. Los altres, sis vol sien orps e sens punys, o sens peus, o lebrosos, o en quina que manera sien affollats, tots deuen entendre en qualque occupacio;

car los cechs poden entendre a obres de mans, axi com a tocar campanes o a menar manxes als ferrers, o en qualque altre exercici honest; los spunyats poden seruir de anar, e poden esser correus e portar carech al coll o calcigar curam, o semblants coses; aquells qui sons sens peus poden ensenyar a infants o a scriure, o a reuendre a la plaça [*f. 51 v.*] *per les reuenedores; los lebrosos poden fer ço que los altres fan la on stan, jatsia que no degen molt participar ab negu, car lur malaltia es contagiosa e prense de hun en altre. E, generalment, hajes que hom ocios en lo mon no deu esser sostengut, ne en regne, ne en ciutat, ne en vila, ne en casa, car per tot met foch; per les quals coses deu esser esquiuat axi com aquell qui es gran enemich de la cosa publica. E si los pereosos presomexen de reganyar o de mal respondre, quant son represos de lur ociositat, dien : «¿Que nauets vos a fer? e nom »donats vos a menjar!», tantost los deu esser implicat que, com cascu sia membre de la cosa publica, deu zelar lo interes de la comunitat. Ara es certa cosa que hom ocios e la ociositat es gran interes e gran damnatge de la comunitat, per les rahons allegades e vltra per tant com per lur mal exemple enduexen los altres a fer semblant, la qual cosa es fort perillosa a la comunitat. Per raho de aço dona consell als Reys, Balbus, philosof en occident, dient que de tots los ociosos de son regne e senyoria faessen vna ciutat, e lauors, quan tots morissen de fam o de set o de fret, per força farien queucom; empero tostemps hi romandria tanta de miseria, per lo dit vici regnant entre ells, que justament poria esser apellada aquella ciutat la comunitat dels dolents. A [a]questa ajuda general dona forma lo Rey de Niniue que, apres que li stech

denunciat per Jonas, propheta, segons que lo dit propheta recompta en sa prophecia, que la ciutat sen deuia entrar en abis, tantost volch que tota la comunitat se ajudas, fins als infants petits e a les besties, car volgue que tot hom se donas a oracio continua e a dejuni e a fort penitencia, comen-*çant a si mateix; de la qual cosa deuem tostemps [f. 52] pendre exemple de fer semblant com ve loch e temps, que tots podem ajudar a la cosa publica en lo temporal o en lo spiritual. E la manera de special ajuda en lespiritual, posa aquell gran saui Clarus, en la sua *Politica,* dient que, quant hom veu la comunitat en algun perill, lauors tot hom se deu girar a Deu, lexant tota offensa e tot peccat, e clamar a Deu merce publicament o secreta, demanant ajuda molt pus carament que per sa propria persona; e aytals oracions hou nostre Senyor Deu, car son fetes ab major caritat. Lauors los ecclesiastichs en special se deuen girar a Deu e prouocar hi lo poble; los antichs deuen pensar; e los jouens posar totes disolucions; e les dones deuen posar lurs ornaments; e los infants deu hom informar de cridar ajuda a Deu e misericordia; e tots ensemps deuen se lauors conuertir a oracions, a dejunis e almoynes, e a altres bones obres, per tal que Deu los ajut en aquell perill.

CAPITOL .XXIIJ. COM DEUEN ESSER VEDADES ARTS E OFFICIS DAMNIFICANTS LA COSA PUBLICA O COMUNITAT.

Lo segon punt principal que ensenya aqui mateix Auicenna es que, a bon stament de la cosa publica, deuen los regidors squiuar tots officis corruptius e prouocants a mal, axi com son jugadors publichs e quin fan offici, e luytadors e alcauots. E per aquesta mateixa raho deuen fort squiuar totes doctrines peccadores e prohibides, axi com es nigromancia e ciromancia e semblants; axi matex totes arts praues, [f. 52 v.] *axi com es art de saber furtar o enganar o tregitar. E per tal deuen molt squiuar alquemistes, qui comunament son orats e enganadors, e gastadors del seu e daltri, e null temps no venen a fi de ço que volen, e vehen se fondre e perdre, e son axi encarnats en aquella pestilencia que james no sen volen lunyar. E, per tal, quant, en lo temps present, de molts homens de que mal cuydaria hom, se donen a aquesta follia! E sapies per cert que, jatsia que alquemiste sia possible, empero Deu, per conseruacio de la cosa publica del mon, no la reuela sino a fort pochs e a tart. E aquells qui no entenen en riqueses nin aprofiten molt james a negu, mas solament na be Deu, qui tan poderos se mostra en lo obrar e en lo amagar. Contra aquests te done aytal document: que nols cregues de res quet prometen net diguen; car, si ells sabien ço que dien que saben, mes ho amarien obrar per si matex que per a tu; e, siu sabien, no gastarien lo seu ne hirien per lo mon axi dolents. Aquesta mala art porta molts a tan leig cars, quis fan nigromantichs e

seruidors del diable; e veges marauella: que may nostre Senyor Deu no permes que lo diable pogues reuelar aquesta art, ne permes que lo diable pogues dar ne enrequir a negu. E pots ho veure per experiencia, car negun nigromantich may per nigromancia no fõn rich hom ne ajusta res que profit li fes, ans a la fi pert si mateix e tot quant ha. Tots, per la major part, seguexen la via del major nigromantich qui may fos, quis apella Zoroastres, del qual legim que tot sol se ris quant nasque, contra la costuma dels altres homens; e, com Deu lo hagues fet gran princep e * senyor, se [f. 53] donas a aquesta mala art de nigromancia, e per tal fo desbostat per hun rey de Niniue e mori a mala mort; axi com hauem a ensenyar en lo huyten libre parlant qui fon Cam, fill de Noe. Perque consellaren los antichs que, per tal que no vingues a aquesta tan leja art, que nengu no sentrametes pregonament de astrologia ne dalquimia, car aquestes dues sciencies son gran disposicio a caure en aquesta mala art de nigromancia. Cascuna axi mateix de ses males species deu hom esquiuar axi com a vies de mort; car totes son species de adeuinar, la qual cosa se pertany a Deu. E per tal diu Ysayes (ca. xvj.): *Priora et nouissima annunciate mihi et dicam quia dij estis vos;* e vol dir axi: «Digats »nos les coses esdeuenidores primeres e darreres, »e lauors dire que vosaltres sou Deus»; en axi, qui diga que de adeuinar ne pronosticar ne jutjar ans de temps de les coses contingents e esdeuenidores, ne de dir «de cert, axi sera o axi no sera aytal materia», solament se pertany a Deu; e, per tal, aquell tol a Deu les sues regalies, quant es en si, e comet crim de lesa majestat en lo Princep general qui es tot poderos Deu, qui per aytals arts deffe-

neix de les coses contingents e esdeuenidores e amagades; e perço veuras, per experiencia, que aytals homens venen a mala fi. E, jatsia que als altres se facen adeuinadors, empero a si mateix no saben adeuinar la mala fi a que venen. Yo viu vna vegada dels grans nigromantichs del mon, empero no sabe a si mateix preueure son mal, car negas en la mar en la plaja de Barcelona. Totes aquestes males arts, axi com alquimia, nigromancia e ses species, de continent fan los homens gran monço- [*f. 53 v.*] naguers, que james no dien de * res veritat; e fan los fers en tant que fan pahor als altres, els fan pobres e menichs en tant que soptosament degasten hun mon; e fan los encara orats e enrajats, car a vll vehen com son enganats e perduts e decebuts; e james no sen saben lunyar, o nou volen fer per sa gran dolentia. ¿Not dona vejares que sia gran ceguedat e oradura que lom entenga en ajustar riquesa ab tota sa força e poder, que sen vaja a aquelles coses que los pus sauis e los pus forts homens del mon empobreixen els fan perdre cors e anima? E vehem que aço es cosa manifesta que negu que vse aytals arts no es bon hom ni rich hom, ans es ple de tots mals vicis; e encara seguexen aytals arts fins a la mort, per que ensenyen que son tornats de tots punts orats. Per raho de aquesta cosa los regents de la cosa publica deuen esquiuar aquestes arts pestilents, e perseguir e foragitar de lurs comunitats tots aquells quin vsen, per poch quen sien tocats. E deu los hi moure, en special, zel de la reuerencia diuinal, car, com dit es, aquests notablement presumexen cometre crim en la diuinal Majestat, e son ja en la via de cometre; de la qual cosa se segueix souint la diuinal ira contra la comunitat. Car legim (*Iosue,* .v.) que, com los

fills de Israel fossen vençuts per aquells de Amorreus, Josue ploraua dauant lo tabernacle de Deu, demanant per que eren vençuts. E respos nostre Senyor Deu axi: «Entre vosaltres es aquell qui de »fet contra ve mi: per tal tostemps serets vençuts, »de aqui auant fins que aquell qui aço ha fet sia »mort.» E diu que lauors auciren a chor qui fet ho hauia, e nostre Senyor fon placat sobre la sua ira. Si, donchs, per tal quant a chor, qui hauia preses algunes jo*yes de la ciutat de Jerico contra [*f.* 54] lo manament de Deu, la comunitat judayca fon axi damnificada e envergonyida, e vençuda e per Deu desemparada, quant mes es Deu prouocat a ira contra aquella comunitat qui soste scientment aquell qui viu ab tanta irreuerencia e qui li fa tanta desonor que cometen manifesta ydolatria en terra de crestians! Per tal consella aquell Marcidus, theologus, que aytals homens sien perseguits e foragitats del mon axi com a capitals aduersaris de la cosa publica.

CAPITOL .XXIIIJ. COM DE LA COMUNITAT DEUEN ESSER GITATS LOS HOMENS QUI FAN MALEFICIS E TOTA ALCAUOTERIA E TOTA OCASIO DE BORDERIA.

Lo terç punt principal que ensenya aqui mateix Auicenna si es que los rectors de la cosa publica deuen esquiuar fort totes aquelles persones qui retrahen los homens a matrimoni per vies illicites e carnals. Car, com los matrimonis sien radical fonament de la cosa publica e tota natura humana haja a conseruar degudament e justa per via de matrimoni, seguex se que aquells son notables enemichs de

natura humana e de les comunitats, e, per conseguent, qui empatxen matrimonis a fer, e, fets, a perseguir, axi com son aquells qui vsen de maleficis e liguen los homens e les dones que nos puga seguir generacio entre ells axi com Deu ho ha ordenat. La pena de aquests deu esser tan gran que tot lo mon ne prenga exemple, car aquests primerament cometen crim supersticios contra Deu *[f. 54 v.]* recorrent al diable, * lo qual crim es specia de ydolatria. No resmenys encara, que per lo malefici de aquests es empaxada generacio humanal e nes feta injusticia e furtiua transportacio de heretats e de patrimonis, o son desfets vers matrimonis, e moltes cases ne son desertes e molta persona de be per tostemps desolada e quasi portada a desperacio, la qual cosa souint aporta a gran damnatge la cosa publica, e gran alteracio e mutacio e moltes questions qui sen seguexen, e auegades aporten grans discordies e damnatges a la cosa publica. Per zel encara dels matrimonis, e en lur fauor, deuen esser gitats de les comunitats aquells qui procuren diuorcis e separacions de marit e de muller, axi com son alcauots o alcauotes, qui procuren adulteris, per los quals son violats los matrimonis e los homens molt damnificats, en quant alguns ne lexen lur[s] mullers e van a les estranyes, e, per conseguent, es interes de legitima generacio de infans legitims. E si les dones fan los dits adulteris ja es pijor, car lauors aquells qui cuyden heretar lurs fills, heretaran los stranys e aquells qui res nols atanyen; per les quals coses se segueixen infinits carrechs de consciencia a la fembra, quiu sap que james no pot restituhir la heretat a aquell a qui deuia peruenir de dret, o, si es sabut, veus ques segueix diuorci del matrimoni, e, per conseguent,

la cosa publica es damnificada en aquesta part per fretura de generacio, qui aqui no es pertinent. Laltre, en cars que sen faça separacio: no res menys que la fembra es en perill de mort e vitupera tot son linatge e tota sa posteritat, don venen souint bregues *e discordies, de ques guasta [*f. 55*] la comunitat en tot o en partida. No resmenys, encara, per los adulteris es la cosa publica molt damnificada, per los infants que naxen borts, los quals son inaptes a actes legitims ecclesiastichs e seglars, e tostemps comunament han alguns vicis molt prejudicants la cosa publica, axi com son ergull e pompositat e entrecuydament, qui tostemps comunament regnen en borts, e desuergonyiment, car cuyden mes valer que los altres e no volen conexer lur natural deffalliment. Lo segon vici es que son grans monçoneguers comunament, e specialment en materia en ques puixen jactar e loar. Lo terç que son fort luxuriosos, retrahen[t] a la rahel don hixen; car, axi com per luxuria orrea e criminosa son concebuts, axi lur praua naxença los inclina a aquella matexa legesa. E de aquests tres vicis en special diu lo versificador los seguents versos: *Prodiga natura spurijs dedit hec tria iura; vt sint pomposi mendaces et luxuriosi.* Lo quart vici lur es que son homens extremals, car ho son pauruchs o desesperats. Lo primer vici posa papa Bonifaci, en lo *Decret,* en la cinquantena e setena distinctio, hon, scriuint al rey d Anglaterra, manali que fes ajustar sa gent per via de matrimoni e que nos ajustassen axi com a besties; e assignali aytal raho, entre les altres, car per borderia la gent nes pauruca en pert lo cor, e no es disposta a defendre la terra. Laltre vici es que son desesperats: apar ho comunament entre aquests grans homens qui

han borts o bastarts els comanen los fets darmes, los quals, sils vencen, fan obres desesperades e [*f.* 55 *v.*] orades e * truanes. Per tal es prouerbi que en tot linatge deuria hauer vn bort, car aquell faria totes les venjances quels altres no volen fer per lur honor e prou; mas aquells dien que nols sta mal res que facen, car natura los hi inclina mes que los altres a tot mal. E per tal veuras comunament que aquests aytals borts tots finalment moren lejament e orreament: non veuras james hun quasi prosperat. Han vn altre vici, que es que son axi com la mula, que en tota manera se han a mostrar reuersos e reganyats e dolents; e per tal diu lo prouerbi: «Bort e mula, tot jorn ne fa vna». E aço conferma la *Scriptura (Sapientie,* .iiij.) on diu axi: *Spuria vitulam non dabunt radices altas nec stabile firmamentum collocabunt. Et si in ramis tempore germinauerint, infirmiter posita a vento comouebuntur et animietate ventorum erradicabuntur. Confringentur enim rami inconsumati et fructus illorum inutiles et acerbi ad manducandum et ad nichilum apti. Ex iniquis enim omnes filij qui nascuntur testes sunt nequitie aduersus parentes in interrogatione sua.* E vol dir axi: que nats de borderia no seran rahigats pregon ne faran bons arbres, ço es, que nos fan comunament bons homens, ne ab constancia, ne ab fermesa; e, si per algun temps fan obres de bons homens, empero la praua natura los tira tantost a vsar de sos mals vicis, ne lurs obres no venen finalment a perfeccio, ne son plaents quasi a negu, car axi es que de mala rahel tart neix bon fruyt. Axi mateix ells fan testimoni souint a la dolentia daquells hon hixen quant hom atten e interroga e examina ells e lurs [*f.* 56] paraules e obres. * Es ver que totes aquestes coses se deuen entendre daquells borts qui resemblen a

aquells don deuallen en lurs crims e peccats; e axis posa *(Distinctione* .lviij., *quo ante),* car, com posa lo capitol de sus aqui matex, molt solemnes Papes sont stats borts e molts solemnes homens ni ha que son borts, axi com direm dejus en lo proces daquest libre quant parlarem dels adulterats. Empero aci parlarem no de ço que tart sesdeue, mas de ço que es comunament e que souin vehem a vll, ço es, que borts son gent viciosa, los vicis dels quals poden molt noure a la cosa publica.

CAPITOL .XXV. COM LOS BORTS SON COMUNAMENT MALS E MOLT A TARD NI HA QUE BONS SIEN.

PER totes les coses damunt dites no vull dir generalment que tots los borts sien dolents, car certa cosa es que ni ha alguns hauts, e ni ha e ni haura, qui son stats homens excellents, qui fahien vergonya als ledesmes; e lo decret *(Distinctione* .lvj.) posa molts notables homens qui foren borts, axi com Hiepte, Fares, Zaran, Boç e daltres molts. Axi matex es certa cosa, segons les histories antigues, que aquell reuerent Emperador Eracli, que feu tant per la fe crestiana e tant honra la creu de Jesucrist, fon bort e fill de dona monja. Axi mateix Guilelm, bastart, pare e rahel dels Reys presents d Anglaterra, fo bort de França e duch de Normandia. E lo Rey Henrich de Castella fon bort, qui es stat en nostres dies hom famos e de gran caualleria. Axi mateix molts daltres excellents * homens son [*f. 56 v.*]
stats borts. Semblantment vehem que en França, los borts, que ells apellen bastarts, son grans homens en fet darmes e fort famosos; e sens dupte

molt valent e noble hom ha per lo mon qui es bort de fet e no so cuyda, car no fa mester al bon regiment del mon, ne la bonesa de Deu no permet que tots aquells qui son borts ho sapien ne sia cosa manifesta ne publica als altres, per tal que lur stament e bonesa de costumes no sia menyspreada per la borderia. Per que les coses dites en lo precedent capitol se deuen entendre parlant comunament, e no generalment tostemps ne sens neguna excepcio. E aço que he dit aci per tal que cascu sen guart de adulteris e de fornicacions, don venen aytals generacions comunament males e molt perjudicants la cosa publica per lurs mals vicis e per los mals altres damunt allegats, quis segueixen de aytals males obres, e daquells maluats qui les procuren, axi com dit es. Dels vicis altres, e de les penes dels infants borts, parlarem pus largament, si a Deus plau, en lo Terç Libre, en lo tractat de luxuria, en lo .xj. capitol, en la materia de borderia.

CAPITOL .XXVJ. QUI POSA ALGUNES MALICIES MOLT PREJUDICANTS ALS MATRIMONIS E A LA COSA PUBLICA.

ALTRA manera de gents hi ha, qui confonen tota la puritat del matrimoni, qui deuen esser extirpats terriblement de la cosa publica, axi com son aquells qui ab
[f. 57] manyes fan violencia e oppressio a les do*nes maridades. E de aquests ni ha en moltes maneres. Primerament ni ha qui aytal opressio fan amagadament ab metzines, ab les quals les faran axi ençendre a requerir si mateix com vna bestia desuergonyida requer altra; e contra aquests hi ha fort

grans penes assignades per les leys imperials. Segonament ni ha altres quiu fan ab violencia amagada, car amagar san en qualque loch hon la dona deja venir, e aqui secretament inuadir lan; e contra aquests hi ha grans penes assignades per les leys imperials. Deus saber que hun studiant, en Leyda, volch assajar semblant fet a vna dona; e la dita dona hac ne sentiment e gitas en hun gran e pudent fangar, e exin tota cuberta del pus pudent fanch del mon, e romas axi sullada que grans tres dits ne tenia de gros lo fanch en la cara e de cap a peus. E com lo dit studiant vingues de nits a hora sabuda, e volgues inuadir la dona a la foscha e la volgues besar e abraçar, ell se frega ab ella en tant que cap a peus romas sullat la pus lejament del mon. Lestudiant, quis perçebe axi pudent e sullat, pensas que qualque diable li fos aparegut, e dix a la dona axi: «De aquest solaç no men cal fer gracies, »puix tant be romanch sullat.» Dix la dona que contra respos: «Per ma fe, narlot, massa nauets »haut gran mercat; mas, sius hi tornau altra ve»gada, portar vos nan specejat.» Item dien que a vna altra hun studiant li vench per semblant manera e volch la besar, e ella bada la boca e mordel tan poderosament al labi iusa, que cuyda loy arrancar. E lestudiant ab gran affany scapali e dix li: «Madona ¿e vos sens coure volets menjar carn* [*f. 57 v.*] »crua?» E ella respos: «Senyer: axis deu donar »qui per força vol dona besar.» E dien que ell lauors crida dient: «O Deu! ¿Hon es cortesia?» Respos ella axi: «Foll es qui spera cortesia fahent vilania.» Terçament ni ha daltres qui les dones maridades inclinen a mal a fer ab menaçes, car menaçen les que si nou fan que les diflamaran. E aquesta manera es fort perillosa, car, com cascu

ama molt sa fama fort, hi ha pochs homens e poques dones que, abans no perdessen la fama, farien hun gran desastre. En temps del rey en Pere d Arago, hun hom de gran stament somogue vna notable dona de Barcelona en fer mal, e ella dix ho a son marit, e lo marit al Rey. E lo Rey dix li: «Fets que vostra muller fengesca que consenta a »aquest que la comou, e faça quey vinga de nits; »e, quant ell sera en casa vostra, exits vos armat »ab bona companyia e speçejats lo tot, e apres »posats lo en vna post a la plaça major appellada »del Born, e posats li al front aytal cedula: «Aquest »hom iau aci specejat car lo Rey ho ha manat.» E com lo fet vengues per son punt axi com dit es, e lom fos aquella hora dins la casa aquella, e les portes fossen tancades, lo marit isque ab sa companyia, armat, e fes appares quel volgues auciure; e com aquell altre suplicas que no moris, per amor de Deu, lo marit de la dona dix li axi: «Naytal: »yous perdo de present a la mort, per amor de Deu »e del senyor Rey. E tenits vos per dit que, si »james vos me comouets ma muller a mal, que »yous toldre la persona.» Aquest aytal promes que nunqua hauria pus cura della, car massa li hauia cuydat costar; e axiu feu de fet. No contras-
[*f. 58*] tant que aquell gran poeta Ouidi hauia * molt seruida la comunitat de Roma, empero, per tal com hauia feta per als jouens romans la *Art de amar dones,* per la qual molta dona era tost enlaçada a fer mal, per tal lo exellaren en per tostemps; e perço negun hom saui no deu creure soptosament quant hom li diu mal de sa muller ol ne met en sospita, car, siu fa, souint dona tribulacio si a matex e a sa casa sens raho. Esdeuench se en aquest Regne que hun hom ana molt detras a vna

bona dona; e, veheńt que no la podia hauer a sa intencio, secretament tracta ab vna fembra que la seruia que li digues si hauia negun senyal special en son cors en les parts secretes. E, com la fembra li digues que «hoc aytal e aytal», lo hom aquell de nits vehench a cridar dauant la casa del marit de la dona dient li aytals paraules: «O aytal! Guarda ta »muller mills que no has fet fins ara, car sapies »que yo la he hauda. E, en senyal que me puxes »creure, guardala en aytal loch e veuras aytal »senyal e aytal.» E lo marit, qui hoy aço, soptosament fon mogut, e regonech sa muller si hauia aytals senyals. E, com ves quels hauia, cuydala auciure, fins que fon certificat de la malicia del diffamador. Per raho de aço, los regents de la cosa publica deuen fort squiuar aytals persones fins a la mort, car aquesta es vna de les pus forts maneres quel hom pot hauer a derroquar la dona. En Castella es costuma quel hom ques pleueix de fembra maridada deu esser cremat ab ella mateixa. E, jatsia que aquesta costuma sia cruel e desplasent a nostre Senyor Deu, empero, segons la ley de nostre Senyor antiga, aytal hom deuia esser lapidat ab la fembra, si ella era maridada * e consentia en lo [*f. 58 v.*] adulteri. Es ver que aquesta pena es mitigada ara en la ley de gracia, e lo Saluador fon començament, car delliura la dona adultera que li fon presentada, de la pena de la ley, axi com legim (*Johannis*, .viij. *capitulo*). Los homens axi matex se deuen fort guardar de posar se en aytal perill, majorment de fiarse en les fembres, car elles souint ho dien als marits, e los marits auegades los maten, auegades los baten, auegades, sis volen, los faran pendre a la cort, dins lur casa, de nits, axi com a ladres; e les leys emperials en aytals coses

son fort fauorables als marits, allegant que en aytals coses comunament negu no haura paciencia, com sia offensa coral.

CAPITOL .XXVIJ. QUI POSA QUE MULTIPLICACIO DE PRINCEPS E REGIDORS DESTROEXEN LA COSA PUBLICA.

ULTRA los dits mals officis quis deuen esquiuar en la cosa publica, ensenya Egregius Romanus, en lo seu tractat que feu de la cosa publica, a esquiuar los seguents perills: Primerament deu hom squiuar, si fer se pot, multiplicacio de princeps e de regidors. Per tal hauem *(Prouerbiorum,* .xxviij.): *Propter peccata populi multi principes etc.;* e vol dir que per los peccats del poble, qui son grans, los tramet Deu molts princeps e regidors, car cascu se vol ditar e enrequir del poble. E per tal, lauors, lo poble mesqui, qui es depredat e perdut, majorment quant los regidors son minyons e han seny de [*f.* 59] fadri, lauors la plaga es dobla. * Daquest es ver ço que diu la *Scriptura (Sapientie,* .xij.): *Hijs enim tanquam pueris iudicium indiuisim dedisti;* e vol dir que aquest, axi parlant a Deu Senyor, en mans daytals has posat juhi en gran escarn e menyspreu de justicia; car gran dolor es veure *abominacionem desolacionis in loco sancto.* Lom ab poch seny, posat en regiment es abominable e terrible; lo qual a tots sos subdits aporta dolor e desolacio, desplaer e damnatge, car aytal no sap ques fa ne ques diu, e, per conseguent, persegueix quis vol, per bo que sia, e exalça quis vol, per mal que sia, ab la mala ajuda de la potestat, qui es cosa sancta. O Deu! E quina dolor es veure aço! Car lo major remey

que si pot pendre es recorrer a Deu, que li placia leuar aquesta plaga; car be es plaga, e malahita es la terra hon Deu tramet aytal mal! *(Ecclesiastici, .x.)*: *Ve, terre cuius Rex est puer et principes mane comedunt;* e vol dir que malahita es la terra que ha lo Rey fadri o qui fa obres de fadri qui es sens enteniment; la qual plaga es ja major si los altres princeps e regidors no delliberen ne fan lurs fets ab seny, ne contrasten a la follia de lur senyor a rependre, ans seguexen les lurs oradures. E lauors aquesta plaga es sus alt en lo sobiran grau, quant lom foll e maluat e sens tota consciencia e sens temor de Deu, car lauors no es sino coltell en ma del hom orat, qui tots temps deuora e auciu tot ço que troba, axi com hun leo affamat, que no guarda res ne sap ques fa, sino que cruelment salta a tot ço que pot pendre e afferrar. Del poble axi affligit fa hun gran plant Seordius, parlant de aquesta materia axi a Deu: «O Senyor, creador e gouernador * de tota [*f. 59 v.*] »creatura! ¿Quin secret tan gran es aquest de la »tua infinida clemencia e prouidencia que les tues »ouelles, que tan cares te son que per elles vol- »guist morir, axi sien liurades a hun trua foll e »orat, sens raho e sens vergonya ni consciencia, a »deuorar les e a robar e a plagar, e aflegir les nit »e dia, sens repos? Es pijor, Senyor, que aytal foll »haura nom pastor, e sots aquesta pell fa obres de »lop mortal; haura nom pare, e es enemich cruel; »e haura nom senyor natural, e sera cruel tiran; »haura nom lochtinent de Deu, e sera tiran infer- »nal; haura nom cap del poble, e sera mort de la »tua gent; e sera appellat patro de justicia, e sera »corruptor de tota ley e de tota veritat, sens fe e »sens tota bonesa. O Senyor! Hajes pietat de »aquelles tues ouelles que aytal demoni sostenen e

supporten per la tua temor, e dals pastor just e discret e seruidor teu qui les gouern e les endreç a tu; e foragita, Senyor, lo dimoni pestilent, de la dignitat pastoral e senyoria, e dali de present per ques conegua segons que mereix la sua nequicia e reprouada vida, fahent li a la fi pietat que nos damne, per aquella fontanal e viseral pietat qui eternalment habita dins la tua sagrada essencia!» De aquests aytals complany la comunitat aquell Boeci, en lo segon libre de *Consolacione,* en aquell vers *Nouimus quantas,* e trau exemple de aquell mal nat Nero qui fon ple de tots los damunt dits mals: per tal la sua mort fonch orrea e vil. Conclou aqui Boeci a la fi del dit vers e diu: *Heu grauem sortem quo ciens iniqus additur seuo gladius veneno;* e vol dir aytant: «O Deus! E com es gran fortuna e terrible [f. 60] fla*gell sobre lo poble quant Deu al hom tot verinos e malicios dona coltell de senyoria e de potestat!» Raho es, car del coltell aquell no sap solament menaçar, ans tostemps ne fir follament e contra raho e justicia. Per raho de aço deu fort guardar la comunitat aytant com pot, o aquell qui a fer ho ha, de posar rector feel e de consciencia e de multiplicar officials en senyoria. Interrogat Lucius, consol, que exalçaua molt la cosa publica, respos que «posar regidors e lurs lochtinents persones a les quals la comunitat hagues mester, e ells no haguessen mester a ella».

CAPITOL .XXVIIJ. QUI POSA COM MULTIPLICACIO DE JURISTES NOU MOLT A LA COSA PUBLICA.

ENSENYA encara aquell mateix doctor, segonament, que per bon estament de la cosa publica deu hom squiuar que no si multipliquen molts juristes ne aduocats, car aquests aytals, per tal se diu com han a tenir gran estament, han a pendre grans salaris de lurs aduocacions e han a tenir grans maneres a tractar les causes a lurs profits, axi com es: dar grans dilacions en les causes, puntejar agudament e superflua en ço que es clar, emparar molts negocis e spatxar ne pochs; per les quals coses la gent e la communitat sostenen grans carrechs, *e a la fi es la cosa impor- [*f. 60 v.*] table. E, jatsia que offici de juriste sia fort bo a la cosa publica quant es en persona espaxada e ab consciencia, empero en persona mala es destruccio de tots aquells qui ab ells han a tractar. Per esquiuar aquest mal fon ordenat antigament, en Castella, que noy hagues negun juriste, mas ques regissen per costumes e les leys de la terra, les quals saben e entenen huy axi los pagesos com los letrats; e, si algun punt se desperta entre ells, mes amen queu partexquen a bon fur e grosserament que no si per longa dilacio de plet romanen les parts desfetes. En Flandes es vna manera de spatxar causes la qual es fort spatxada e noy cal molts juristes, e es aquesta: Si algu proposara sa causa dauant los jurats de la ciutat, que ells appellen esclauins, aquests hi assignen dos homens qui dins temps cert hajen determenada la causa e comparen aquells al dia assignat. Si la causa no es finida,

posen aquells dos homens assignats a spatxar la causa en vna casa, dins la cort matexa, ab les parts ensemps, e aqui stan sens menjar e sens beure tant e tan longament fins que la causa es conuenguda entre ells. Pensar pots que, pus que aqui no puguen hauer que menjar, que no pot molt tardar la determinacio de la causa. Los sarrahins tenen altra manera, axi matex fort spatxada, e noy cal juristes; e es aquesta: Lo cadi, ço es, aquell qui te justicia, seu en cert loch de la vila ab alguns saigs quil acompanyen. Si donchs tu vols proposar causa contra algu, tu ho diras a la part, e dir li has axi: «Vet que yo vaig clamar de tu.» E ells han [*f. 61*] tanta de vergonya de ve*nir dauant la cort, que de continent te faran pregar, e pregara ell mateix, que not clams, car ell se auendra ab tu. Si tu no vols hoir sos prechs, ans dius quet vols anar a clamar, ell, de continent, per força te ha a seguir fins al jutge; car si ell no venia ab tu, puys tu prouasses que loy haguesses dit, tantost seria açotat. Stant, donchs, tu e laltre dauant lo jutge, e proposant ton clam, ell demanara al altre si es ver ço que tu proposes. Si aquell nega veritat e pot esser james prouat lo contrari, ell ha esser açotat terriblement, tot nuu, gitat en terra bocha auall, e, ab niruis de bous sechs, deu pendre certs colps e grans, dauant tot hom, aqui mateix. Si atorga veritat e nol vols sperar, si son diners deguts, de present o ell te ha de pagar o ha a romanir aqui ab lo cadi, e ell romandra e stara de present pres e sera feta execucio dels seus bens decontinent, dels quals seras pagat; e, si noy basten, parar si ha la sua carn. Si lo fet entre tu e laltre es duptos, tantost aqui mateix se ha a determenar sens tota dilacio. Los tirans, en Ytalia, àxi mateix fan spaxadament les causes de-

termenar. E si algu, per malicia, vol tenir ço del altre, fer lan venir a la cort, e, sia quis vulla, sabuda la veritat, fer li han leuar lo braç en alt e tan alt com lom acusat lo puxa leuar, sots pena daytant li manara lo jutge que lo deutor aquell accusat no leue la ma del loch aquell alt hon lay ha feta posar fins quel altre sia pagat; e per aytal, los homens, aqui, per esquiuar vergonya e damnatge, lunyen se de plets e no han mester juristes. Dels principals deffalliments dels juristes parlarem dauall largament, en lo proces de * aquest libre, per [*f. 61 v.*] que non cal pus parlar aci, sino solament aço: que multiplicacio de juristes nou fort a la cosa publica e posa en lo cor dels homens gran terror per lo gran damnatge que han quant han ab ells spatxar res. Recomptas de hun pages qui passaua per les scoles dels juristes de Monpeller, e veu tants jouens a la scola axi ordenats en lurs banchs ab lurs libres dauant, si pensa que la casa aquella fos sglesia e que los dits jouens hoisen aqui missa: agenollas a la porta de la scola, e comença aqui pregar nostre Senyor Deu. E dix li la hu de aquells jouens: «Leuau de aqui, senyer, que noy ha sglesia aci.» Dix lo pages: «E, donchs ¿que fets vosaltres aci, »tants?» Respos lo joue e dix: «Hoym aci dret, »car, si a Deus plau, serem tots juristes.» E lo pages, hoydes les paraules, començas a senyar e crida altes veus: «Ho! las mesqui! Tota la terra »es perduda! Car, hun sols juriste qui sta entre »nos a tots ha desfets, segueix se que vosaltres, »qui tants sou, tot lo mon destroireu!» Vet aquest pages com se acordaua ab la dita sentencia, ço es, que multiplicacio de juristes es fort damnosa a la comunitat e gran destruccio de aquella.

CAPITOL .XXIX. COM DEUEN HAUER POCHS NOTARIS E BONS.

CONSELLA encara aquell mateix doctor que a bon estament de la cosa publica no sien multiplicats officis de scriuans ne procuradors o rahonadors, ne de saigs; [f. 62] e dona de quascuns diuerses rahons. * Primerament dels scriuans e notaris, car diu que lur offici es aytal que li es dada gran fe: ara es axi que son fort pochs los homens a qui hom puxa dar fe, e, per conseguent, a pochs deu esser comanat aytal offici. Item offici de notari es offici de honor, e, per conseguent, ha mester couinent salari de son treball, per tal que puxa tenir son estament. Si, donchs, aytals se multipliquen, nengu dells no haura faenes en copia, de ques segueix que hauran esser indigents e pobres, e, per conseguent, pus leugerament, per releuar lur pobresa, los hauria hom inclinats a trencar lur fe e falsar testaments e cartes e processos, e a fer diuerses altres maluestats qui notablement son contraries a la cosa publica. Item offici de notari es fort perillos, per raho de la gran comanda quels es feta per la gran confiança que les gents han en lur fealtat: com, donchs, pochs homens sien feels e leyals, no deu hom arriscar los grans e perillosos affers que hom los pose indifferentment en mans de molts, si donchs no eren persones aprouades e conegudes en sa feeltat e en sa consciencia. Item offici de scriua ha de grans difficultats e subtilitats per raho dels contractes diuersos qui son entre les gents e venen a lurs mans; per que apar que a aytal offici noy son bons sino homens aguts e endreçats, e

scients e auisats; e, com aquests sien pochs, seguex se que lo dit offici deu esser acomanat a pochs e no a molts. Confermas aquesta raho axi, car certa cosa es que, auegades, per hun vocable o per hun *de*, o per hun *si*, o per hun *non*, hun hom perdra vna heretat o la guanyara. Be, donchs, fa mester que aquell qui aytal offici empara sia * ben [*f. 62 v.*] scient e aujst; e, com aytals sien pochs, segueix se que a pochs deu esser acomanat aytal offici. Item offici de notari es de gran reuerencia per les rahons allegades: ara es axi, que la cosa es aytant preada menys com es mes multiplicada, e, per lo contrari, aytant es mes preada com es pus cara e menys sen troba. Per tal diu lo exemple: *Omne rarum preciosum;* e vol dir que tota cosa cara e no multiplicada es preciosa; de ques segueix lo proposit prou clarament declarat. Item offici de scriua requer hom de gran consciencia, en quant ab vna plomada de tinta pot hom leuar o baxar, perdre o guanyar. Per tal diu lo exemple: «Noy ha pijor »colp que de plomada.» Com, donchs, los homens de consciencia sien pochs, segueix se que a pochs deu esser acomanat aytal offici.

CAPITOL .XXX. COM DEU HAUER POCHS PICAPLETS E BONS.

Quant es dels procuradors de cort, o rahonadors, o picaplets (que tot es hu), posa lo damunt dit doctor mateix, en aquell mateix tractat, que no deuen esser molts; e aço per aquelles mateixes rahons qui son damunt allegades contra juristes o scriuans. Souint sesdeue que ells, per lur propria astucia, faran prolongar lo plet o faran pendre gran dan a la part; e, per

tal, vltra la pena de la restitucio a que son obligats a la part maliciosament damnificada, los lexa Deu caure en molts mals casos e vergonyosos, els aterra per aquells qui res no saben. Hoyt he que hun [*f. 63*] pages de Mallorques rebe .xx. sous * per via de prestech de hun hom de Mallorqua, que era son compare, en sa fe, sens altre testimoni, pagadors en sa fe a Nadal. Vench Nadal e lo pages no paga, e lo creedor li demana son deute. A la fi ell sen clama a la cort. Ara, en la cort, hauia hun famos picaplet. E la muller del pages, quil conexia, dix li que anas a aquell, que ell lo deffendria, e que li portas vn cabrit; e axiu feu de fet. Lo picaplet, qui veu lo pages venir vers la cort ab lo cabrit, pensa que lo pages hauia a fer queucom en la cort, e exili a cami, per tal finalment que nagues lo cabrit, e dix li que volia. E lo pages dix li tot son fet. E lo picaplet auisa lo pages que, pus que lo creedor no hauia testimonis, que, com lo jutge li demanaria si deuia res aytal hom, que lo pages cridas viuament: «No placia a Deu, senyor!» E lo pages respos que no faria tanta maluestat que negas ço que son compare graciosament li hauia prestat. E com lo picaplet lo tabuxas dient que si nou negaua que ell seria perdut, per la execucio ques faria contra ell terrible e de grans messions, e com lo pages nos pogues inclinar a tenir lo consell del picaplet, lo picaplet, ab malenconia, trach se .xx. sous de la bossa e posals en ma del pages, dient li axi: «Si yot demanaua ara aquests .xx. sous »qui te posats en la ma, ¿no pories tu dir e respondre: «No placia a Deu, senyor, que nom »hauets res comanat nius deg res»? Dix lo pages: »Hoc.» «Ara, donchs,—dix lo picaplet—axi poras »denegar lo deute a ton compare dauant lo jutge.»

E lauors lo pages consenti queu negaria. «Empero, » — dix lo picaplet — quant yot haja defes, tum da- »ras lo cabrit.» E lo pages loy atorga. E, men*tre stauen axi, vench lo saig e cita lo pages dauant lo [*f. 63 v.*] picaplet matex, dient li que comparegues dauant lo jutge: axi que lo picaplet no hac temps de cobrar los .xx. sous que li hauia posats en la ma. Venint, donchs, lo pages dauant lo jutge, e aqui negant lo deute al compare, tantost lo picaplet li ajuda; e, pus lo creedor no hague carta ne testimonis, lo jutge absolch al pages. E, com lo pages sen anas, lo picaplet demana los .xx. sous que li hauia posats en la ma, axi mateix lo cabrit. E lo pages respos: «No placia a Deu que ell tingues res del seu ne li »daria lo cabrit.» E lo picaplet cuyda renegar cel e terra, e no sen gosa clamar per raho de la barateria que hauia fet ab ell, ni hauia testimonis. E a la fi lo pages sen ana e dona los .xx. sous del picaplet a son compare, e li compta tot lo fet. E, com lo creedor sen volgues clamar de la injuria del picaplet, menas ab si per testimoni lo pages dauant lo jutge. Envides lo picaplet poch obtenir que callassen abdosos, encara quels promes que si callauen quels ajustaria altres .xx. sous. E lauors lo picaplet conech sa prauitat. Dix axi: «Ara conech »que nostre Senyor Deu ma punit fort justament, »car tot mon vltrecuydament ab que he acostumat »de guanyar e enganar los altres so yo huy confus »e aterrat per hun bestial ignorant.» Axi com ne pres a aquest, pijor ne pres a altres per lo mal vs de son offici, qui es fort acostat a mal a fer e a mal a dir de les parts contraries, e mal pensar contra elles tostemps, per obtenir a la fi lo plet que emparen.

[f. 64] *CAPITOL .XXXJ. QUE EN SPECIAL LA COSA PUBLICA DEU HAUER POCHS SAIGS.

Mas dels fiscals fa aquest mateix doctor força, dient que deuen esser pochs homens, fort elets; e aço per tal com de aquests procehixen radicalment los mals que fan los senyors e a lurs officials. Aquests los denuncien los mals dels altres, en quant aquests se appellen propriament acusadors del poble; e si aytals acusacions ells fahien discretament e ab temor de Deu, e per lur offici, seria bo, e lur acusacio seria bona e santa obra. Mas encara no ni caldria molts, car a fer aytals denunciacions fort pochs hi basten, car tots los peccats del poble nols deu hom denunciar, e maiorment quant la potestat tiranneja, ans ne deu hom alguns dissimular, e lexar ne queucom a Deu a punir, segons que posa sanct Agosti. Basta denunciar aquells que prejudiquen notablement a la cosa publica o a la potestat. Mas los officials, per tal quant han de les penes quis leuen dels criminosos certa quantitat, per tal, comunament, no per zel de Deu ni de justicia, mas per enrequir si mateixs, tostemps se occupen en cercar mals e peccats dels altres per tal que puixen ajustar, e han major goig si troben que hajes fet hun notable crim que si sabien de cert que Deu los te hagues perdonats o que haguesses fetes algunes santes obres; per la qual cosa souint troben crims lla on no nj ha, e affayten e engrexen los e agreugen los aytant com poden per tal que la pena pecuniaria sia major.
[f. 64 v.] De la qual maluestat * se segueix, primerament, que ells, aço fahents e volents, no son en caritat,

car son scientment perseguidors de lur proisme. E apres son grans diffamadors : appar ho, car dien publicament en juhi crims secrets o qui iames no foren fets ni pensats per aquells qui accusen. Aquests, encara, per aquest mateix cap, reten lo princep e la potestat odiosa al poble e menyspreiuol, de que souint se segueix aualots e moltes irreuerencies a la potestat; aquests empobrexen la gent e la fan deuorar als majors e als mals regents, que altre no speren sino que lo poble caygua en qualque crim, don puxen pendre occasio contra ells e hauer ne diners. E, per conseguent, aquests son maluats perseguidors e mortals enemichs de la cosa publica, don apar que no deuen esser molts, ans fort pochs, axi com fort son pochs aquells qui en tal materia procehir sapien prudentment, ab temor de Deu. Diu aquest doctor que ell ne veu, vna vegada, en sa terra, hun, lo pus aujst del mon, qui tenia hun libre tot ple de crims terribles de tots los linatges, dels quals criminaua en son libre los majors els mijans homens de aquella terra los crims diuulgats als lochs e a les comunitats, als nobles e cauallers, e a ciutadans que aqui eren notats. Soptosament leuaren se tots contra ell, e penjaren lo lejament. «Per que—diu »aquest doctor — te dich que aytals officis, axi »exsequits, son odiosos a Deu e a homens, e, per »conseguent, a la fi tot torna sobre son cap en »vida e en mort.» Diu axi matex, aquest doctor, que los saigs no deuen esser molts, per tal que per pobresa no facen de grans injuries als populars * e homens simples, e que per aquesta via donen [*f. 65*] afflictio a la cosa publica. Hoc encara auegades, per diners, empatxaran o amagaran la execucio de justicia per tal que puxen viure, com empero ells

dejen esser pus executors de aço que justament los es manat en fauor de la cosa publica. Car diu Tulli, en lo segon libre dels *Officis*, en lo capitol .xxiij., que les ciutats e comunitats els dits officials per aço foren trobats en special, que, viuint be ordenadament e sots justicia e bons regidors, nengu no sofferis molestia per laltre, ans cascu visques segur e tingues en pau si matex e les sues coses. E, per tal, tots aquells qui contra aço fan e contra aço venen, deuen esser gitats de la comunitat axi com a dessipadors de aquella.

CAPITOL .XXXIJ. QUE RES NOS FASSA EN LA COMUNITAT PER ELECIO, PER SQUIUAR DISCORDIA.

Consella encara aquest doctor que, per bon estament de la cosa publica, que totes cerimonies e costums que puxen torbar pau e concordia sien foragitades de la cosa publica. E diu que, entre les altres que posen gran diuis en la cosa publica, si son les eleccions dels presidents e dels officials, car tard es que nenguna eleccio se faça ab concordia de tots los eligents, e, per conseguent, en tota eleccio ha alguna discordia; de que souint venen grans mals, car, com diu Aristotil, poca error e discordia en lo començament es fort gran en la fi. Per tal, donchs, que aquest mal cesse de tots punts, [*f. 65 v.*] consella que tota manera de elegir per mani*festacio de les voluntats dels eligents cesse, e sien tengudes les maneres que huy tenen algunes notables comunitats de Ytalia, ço es, que si la comunitat deu elegir duch o batle, o qualseuol altra persona a negun offici, e per lo offici aquell son

proposats .iij. o .iiij., lauors ells posen al cap de la ciutat aytantes bosses com son aquells qui son proposats ha elegir, e donen a cascu dels eligents los quatre noms dels .iiij. homens proposats a aquell offici, o algun senyal de plom fet nouellament. Cascu dels eligents, hu apres laltre, se leuen e van a les bosses aquelles, assignades cascuna al seu nom daquells proposats, e meten la ma hon porten los senyals en cascuna bossa: axi que negu no pot saber aquell qui va a les bosses en qual bossa ha posat lo seu senyal. E, quant tots los eligents son passats axi per les bosses, es axi que, en aquella bossa en que hom trobara mes senyals o mes noms la hun de aquells proposats a elegir, aquella dona a entendre que aquell per qui la bossa sta aqui deu esser elet per la major part dels eligents, e aquell lauors enuestit de aquell offici aqui matex; e nengu no pot saber qui la elegit, car cascu met la ma en cascuna bossa, e hom no sap de nengu en qual bossa gita lo seu senyal. Es ver que, quant la comunitat dona a cascu los quatre noms, lauors noy cal sino vna bossa, en la qual cascu dels eligents met qual nom se vol, axi que, si aytal eleccio se fa ab vna bossa, lauors cascu dels eligents te quatre noms; si ab quatre bosses, basta cascu tinga hun senyal e quel gite en qual bossa ell se vulla, metent la ma secretament dins, axi com dit es. Son altres regidors qui fan per * sorts: car hauran los noms dels proposats [*f. 66*] per la comunitat, e posaran cascuns de aquells noms en redoli petit de cera, e apres metran los dits redolins en hun baci daygua e mesclar los han. E puys fan venir hun infant petit, que no haja conexença de negu dels dits redolins, e pren qualseuol de aquells redolins; e aquell qui pren,

qualque sia lo nom dins dels proposats, aquell ha lo offici. E nota aci que, fet aço ab la diuinal inuocacio per cessar diuisio en la comunitat, no es peccat, segons que posa sanct Agosti e ho hauem ja posat en lo segon libre, parlant de sorts, en la materia del primer manament. E generalment defeneix aquest doctor que, en tota manera semblant de que pot naxer turbacio en la cosa publica, mes val que la cosa aquella se partesqua per aytals sorts que no per via bregosa. Solament na exceptades les eleccions ecclesiastiques, de les quals la sancta Esglesia ha ordenat que no sien fetes per sorts, mas per scrutini acostumat de veus explicants les voluntats dels eligents.

CAPITOL .XXXIIJ. COM LOS MERCADERS SON VIDA DE LA COSA PUBLICA.

TANTA es la noblesa de la cosa publica ben regida, e tant es lo profit que sen seguex a tots en general e a cascu en special, que tots quants son en la comunitat, grans e pochs, vells e jouens, e pobres e richs, homens e fembres, clergues e seglars, senyors e vassalls, e tots, hi deuen ajudar de tot lur poder e saber: los vells ab lur consell e seny, [*f. 66 v.*] * los jouens ab lur força e vigor, los pobres segons sa facultat, los richs de lurs riqueses, los homens tots de aço que saben e quels es manat, les fembres lexant folls ornaments, perles e altres arreus per no carregar lurs marits de despeses, los clergues ab lurs oracions continues, los seglars ab armes e ab diuersos altres treballs, fins que la comunitat sia en bon estament. E posa aci Philogolus, moralista, que, entre los altres officis que

posen la cosa publica en bon estament, son los mercaders, car terra hon mercaderia torna e abunda, tostemps es plena e fertil e en bon estament. Per tal los mercaders diu que deuen esser fauorits sobre tota gent seglar del mon, car diu que los mercaders son vida de la terra hon son, e son tresor de la cosa publica, e son menjar dels pobres, son braç de tot bon negoci, de tots affers compliment. Sens mercaders les comunitats cahen, los princeps tornen tirans, los jouens se perden, los pobres sen ploren. Car cauallers ne ciutadans qui viuen de rendes no curen de grans almoynes: solament mercaders son grans almoyners e grans pares e frares de la cosa publica, majorment quant son bons homens e ab bona consciencia. Ensenya Deu en ells grans marauelles, car, com tota res los faça mal sino Deu, empero ells, contra tota impugnacio, comunament suren en alt per gracia de Deu special sobre tots los altres de la comunitat. E, com lo mon los haja mester, axi reys, princeps, e grans e pochs, com subdits e generalment tot hom los tolga els furta, empero ells tots temps han mes que altres, e mes de be fan que tots * los altres. E creu sens dupte que nostre [*f. 67*]
Senyor Deu los fa misericordia special, en mort e en vida, per lo gran profit que fan a la cosa publica, e per los grans treballs que sofiren en mar e en terra, e per les grans perdues que sofiren souint, les quals passen mills que altra gent per tal com ho han ja veat, e per les grans ansies en que tostemps viuen. E per raho de aço diu aquest doctor que tota la cosa publica deuria fer oracio tostemps special per los mercaders.

CAPITOL .XXXIIIJ. COM LOS MERCADERS DEUEN ESSER AFAUORITS.

PER raho de aço, en fauor dels mercaders consella aquest doctor als princeps quels defenen per mar e per terra, e que sobiranament se guarden de agreujar los per leudes o per peatges o per quals seuol carrechs, ans los deuen acullir en lur terra axi com a fills, sens tota molestia, mas ab molta amor; car de lur venguda tostemps los princeps nan gran guany axi mateixs, e lurs subdits. Consella encara aquest que, en fauor de la mercaderia, los sien fets priuilegis e gracies specials, e honors majors que a les altres gents, e james no sien rebujats ne empatxats, don que vinguen, sis vol de terra de enemichs, sis vol de amichs. En fauor encara de la mercaderia, consellen alguns antichs e sauis de aquest temps que deu esser vedat comprar rendes e violaris a tot hom qui puxa mercadejar; car, jatsia aço que aytals coses se puxen hauer justament, empero empatxen la mercaderia, qui sens comparacio es mil*lor per a la comunitat. E appar ho a vll: car [f. 67 v.] qui te sos diners en aytals rendes, si li era vedat de no hauer les, posar los hia en mercaderia, e treballar hi hja per guanyar per mar e per terra, e la donchs la terra seria pus habundant. E aquesta fauor a la mercaderia tingueren al cor los beneyts princeps e prelats passats, qui en fauor de mercaders ordenaren de tenir vexells per mar a guardar los de moros e de enemichs, e stablien los portells e passos perillosos els reparauen per aquella mateixa fi. E ara, los prelats presents, a gran damnacio de lur anima, fan pagar als dits mercaders les leudes e altres carrechs introduits per lo dit es-

guart, e no fan gens del seruey. Vets aytals rectors de la cosa publica com son manifests robadors e dissipadors de la comunitat, en tant que marauella es com negu vol mercadejar daqui auant.

CAPITOL .XXXV. COM LO REGUATER NOU MOLT A LA COSA PUBLICA.

TOT axi com lo mercader deu esser fauorejat, per lo gran be que fa a la cosa publica, axi lo reguater deu esser persequit e foragitat de la comunitat axi com a capital enemich de la cosa publica; car lo reguater tostemps desija mal temps e carestia, e compra en gros per esperança de encarir la terra, e de tots punts es contrari a bon mercader, ne null temps cerca ne cessa de traffegar o de baratar sino a son profit. E per raho de aço los confon Deu per les maledictions * que lo poble justament los dona, per [*f. 68*] la affliccio quels procura. Contra aquests en special deuen esser ajustats e molt mirar los regents de la cosa publica, posant los leys e termens que no gosen passar sens grans penes, a ells e als reuenedors altres qui encarexen la comunitat; e, si cahen en les penes, que les executen tot ras. Deus aci saber, que los reguaters e reuenedors sis volen cobrir en los lurs mals, dient: que si ells compren en gros, sis fan los mercaders, qui compraran auegades alguna fusta qui portara vitualles e, sis descarregaua es venia per botiguers, la comunitat hauria millor mercat, e, per tal, com ells la compren en gros, la vitualla no baxa. Mas a aquest argument responen los doctors dient: que en aytals compres jutga hom per presumpcions, car si lo gra es huy en Valencia a couinent for per ajuda

dels mercaders qui han ajudat a portar lo, e estant lo blat en couinent for ve vna fusta carregada de gra, la qual sis descarregaua, lo forment baxaria tant que los mercaders perdrien molt en lo gra que venen a couinent for. Dien aci los doctors: que la comunitat ab bona consciencia pot consentir als mercaders de comprar la dita fusta e de estojar lo gra, car mes val a la cosa publica que lo gra cost quecom mes e que aquells quil porten sien supportats e ajudats, que no si per algun poch de temps lo mercat era major e los mercaders romanien desfets; per que los mercaders, si per aytal intencio lo compren, no pequen. Mas, del reguater, qui negun profit no aporta, ans tostemps hi es per encarir lo gra e les altres coses, no es semblant; [f. 68 v.] car, * si compra gra estant ell en couinent for, no deu esser supportat, pus nengu carrech no porta per la comunitat ne la serueix en res, ne vol ne desija sino son proprij guany, e per tal presumeix hom que la sua compra no va sino a encarir e a procurar carestia, e per tal deu esser empatxat de comprar. E quant axi fos, empero, que la intencio del mercader fos axi corrupta com aquella del reguater, es pogues mostrar per clars indicis, axi lo mercader deu esser empatxat de comprar, e axi es digne de pena com lo reguater, car en aytal cars no te forma de bon mercader, ans ho fa de mal reguater. Es ver que en aquestes coses la intencio dels comprants jutja tot lo fet. Per que veja lo mercader, axi comprant, si per aytal compra enten si mateix rahonablement supportar, e lauors pot en gros comprar la fusta; mas, si enten a induhir carestia per ques puixa enriquir e ajustar, lauors de mercaders se tornen reguaters, e, per conseguent, deu esser condemnat axi com a reguater.

CAPITOL .XXXVJ. QUI POSA QUE DE LA COMUNITAT SIEN FORAGITATS TRACTADORS DE VSURES E TRAFEGUERS; E ACI APPAR QUE DEU FER, LA SENYORIA, DAQUELL QUI SAP ALGUNA ART TRANSCENDENT.

ULTRA los damunt dits mals officis, consella Gorgias, gran philosof, que de la comunitat sien foragitats tractadors de vsures, de mogubells e de tota traffegueria, per tal que la gent nos carrech de * deutes ne la co- [*f.* 69]
munitat per res; car dix Filomon Romanus, que los baraters sen porten los diners, els traffeguers son mort dels mercaders, car bon mercader tostemps va clar a tot hom. Deu los hom squiuar, encara, per tal com aytals traffeguers enfalsexen la gent ignocent e la carreguen de peccat, e, pus la gent sia enfalsida, pert la amor a la comunitat e la conuerteix a son be proprij, e lauors lexen Deu e son daquells que diu sanct Pau: *Omnes que sua sunt querunt non que Jesucristi;* e vol dir que tots aquests aytals amen lauors lo be proprij, e no lo be de Jesucrist, qui es amor de la cosa publica, e perden axi mateix fealtat, la qual es hun dels principals fonaments de la cosa publica, axi com damunt hauem dit. Mas aci mou hun dupte Fortunatus, filosof, e es aquest, ço es: ¿que deu hom fer quant hun hom appar, nouell, que fara algun artifici marauellos per que espatxara mes obra en hun dia que altre en deu, axi com de fet diu que ell veu hun hom, en la ciutat hon ell era, que feu vn torn en lo qual vna fembra filaua mes en hun dia que altra no fahia en la filosa en .x.; e axi com

legim de Tiberi Cesar, Emperador, que li vench hun hom qui fahia lo vidre axi fort com a ferre, e lo Emperador feu lo ociure de continent? Respon ell mateix a aquest dupte, e diu axi: que, si volem attendre a la fi de la cosa publica, lauors veurem solucio al dupte. E deus saber que, segons que posa Tulli *(libro* .ij. de *Officijs)*, la fi de la cosa publica es tenir los homens en bon estament. Si, donchs, venia huy hun çabater nouell qui fes ab nouells instruments aytantes çabates en hun jorn com altre en vint, aquest, vsant de sa art, seria [*f. 69 v.*] de*struccio de cent o .cc. çabaters qui huy viuen tots en la comunitat de aquest offici; e, per conseguent, lo empaxament de aquest nouell çabater seria destruccio de aquella fi per que la cosa publica sostenia los dits .cc. o .c. çabaters, ço es, de sostenir e de mantenir los en bon estament, car si no guanyauen no porien hauer que menjar, ne, per conseguent, estarien en bon estament. Per que, en aytal cars, mes valdria manar al dit çabater nouell de no vsar de son nouell artifici e ordenar lo axi: que, si volia obrar de sa art, quen vsas axi com los altres; e aço valria mes que no que, ell vsant de sa art pus espaxadament, sofferrien notable estrenyment e miseria. Ne aproua aquest doctor ço quel Emperador allegat feu daquell qui fahia lo vidre fort. Car, jatsia que, en fermar lo vidre, molts qui viuen ara de obrar, e qui per tal n*o*[e] viuen en major nombre quant lo vidre se trenca, lauors no porien viure, e per aço lo hom aquell rahonablement pogues esser prohibit e stret per manament que de present no vsas de la art, e, si no volgues obeir al manament, pogueral hom pendre a temps; empero alciure lo per tal quant sabia la dita art, fon peccat de *(de)* homicidi, e lo Empera-

dor aquell feu gran maluestat e gran oradura. Mas moltes daltres nan fetes los Emperadors romans, axi com legim en lurs croniques, quels donen mala fama e mala memoria axi com a grans peccadors. Daytals homens qui saben fer obres axi excellents e marauelloses dona Gorgies, philosof, aytal consell: que hom los man que no vsen de la dita art per guanyar, sino per ensenyar ho a altres. E, quant tots ho sapien, pot ne ell matex vsar; e, tots axi vsant * spaxadament, ajuden molt ab la lur [*f.* 70] art a la cosa publica e encara les comunitats circunstants; e nengu no pert sa vida, ans lay millora per lo guany que reeb millor que dabans. En cars, empero, que lo dit hom no vulla tenir lo manament de la senyoria, ne vulla cessar de obrar, lauors deu esser pres en la preso, queu enseny a altres, e que aqui estiga tant longament fins que los altres ho sapien.

CAPITOL .XXXVIJ. QUI POSA TRES CONSELLS SPECIALS PER CONSERUACIO DE LA COSA PUBLICA.

INTERROGAT lo famos conseller Teter, apres la exaltacio de Roma, com se poria mills conseruar la cosa publica, respos que per tres punts, ço es: per perseguir los vagabunts, e per exalçar los reuerents, e per demanar a tot hom consell. E, declarant los dits punts, dehia axi, parlant al primer: «Si los homens appellats vagabunts, ço es, qui »van e estan ociosos, son gitats fora la comunitat, »lauors cessa tota pahor de ladres, e de bargants, »e de murmuradors, e de guastants lo pa debades.» E per tal dehia que los grans senyors que aytal

gent tenen en sa casa, els deffenen per tal quant sen serueixen a lurs bandos a mantenir, deuien esser gitats de la comunitat, car per occasio lur aytal mala gent es sostenguda. Los grans homens, antigament, eren a gran bellea e noblesa, e a profit dels grans lochs en que habitauen; mas, despuys ques giraren a mal e a guerres entre si [*f. 70 v.*] mateixs, lur * presencia es gran carrech del loch hon habiten, per moltes vies, e en special per aquesta raho: quant ells mantenen tot mal hom qui a ells se acosta, los mals homens, per confiança lur, se alarguen a ſer tot mal. Lo segon qui dehia Teter, qui exalçaua e conseruaua la cosa publica, era exaltacio dels reuerents, ço [es] que tostemps tinguessen lo offici del regiment persones de honor, qui son tals quis prehen de lur estament e de lur honor, e de bonesa e de fama, e de si mateix e dels seus, e hi attenen fort, e *(a)*qui amen la comunitat, e qui no amen diners sino, axi com dit es, honor e fama de si mateix e dels seus, e encara sien ells quis vulla. E aço guardaua fort lo Senat de Roma, majorment quant elegia Emperador. E quant lo vehien hom reuerent en ses costumes, axi com dit es, no guardauen si eren pagesos o cauallers, o de qual estament se volgues; car Dioclecia, Emperador, del aradre e dels bous lo leuaren quant fon fet Emperador, e axi daltres notables persones foren per ells molt honrades segons que ells los trobauen reuerents e dignes de honor. Lo terç punt si dix que era de demanar a tot hom consell. Deus saber que antigament, en Roma, era aytal costuma: que cascu hauia a scriure e a presentar a la comunitat la millor obra que sabes per bon estament de la comunitat, e despuys posauas en obra de consell del Senat. E sapies per

cert que aquesta cosa es sobiranament profitosa a la cosa publica, ço es, que cert temps del any cascun fos request de proposar en certs lochs de la comunitat les millors coses que sabes per profit del comu, car mes vehen molts que pochs, e moltes coses po*sa Deu en lo cor de hun simple [f. 71] hom que no les posa en lo cor dels majors; e despuys, los regents principals, vist que dien los altres, poden ne elegir ço quels sia vijares e que sia millor. E aquests tres consells trobaren los Romans que eren fort profitosos e conseruatius de la cosa publica.

CAPITOL .XXXVIIJ. QUI RESPON A TRES PROUERBIS APORTATS CONTRA LA COSA PUBLICA.

PER conclusio de aquesta present materia deus saber que alguns amadors de si mateixos e poch de la cosa publica ne de la sua anima, quant son reptats per los sauis homens per que amen tant si matexos e tant poch la comunitat, e per colorar sa error, si alleguen los seguents prouerbis antichs : lo primer si es car dien que «qui serueix a comu no serueix »a nengu»; lo segon, que «caritat ordenada a si »mateix comença»; lo terç, «qui parteix e sengana »sant Marti li trau lull»; lo quart, «*beatus qui tenet,* »*baharon* qui va çercant», que vol dir que benahuyrat qui te e dolent es qui cerca. Als quals prouerbis respon Ciracus en lo primer tractat de *Regimine mundi,* hon diu axi : Que allegar que seruir a comu es seruir a nengun, ver es que aytal seruir no es special a hu tot sol, ans es primerament a seruir a Deu quant hom ho fa per

reuerencia sua, qui mana aquest seruey fort affectuosament, axi com appar en diuerses parts de la *Scriptura*. Apres aquest seruey es seruir a tots aquells de la comunitat en general e cascu en spe- [f. 71 v.] cial, qui son membres de la * cosa publica. E posem que cascun sia desconexent, en tant que nengu nou satisfaça: ja val mes per a tu qui fas lo seruey aquest; car tot bon loguer se spera ab Deu, quil te dara sens tota comparacio pus altament que neguna comunitat del mon. Mas tu, miserable, qui aquest prouerbi allegues, ¿volries que, de present que has fet lo plaer o seruey, decontinent fos aqui la paga humana? Be ensenyes que no fas lo seruey per caritat ne per amor de Deu, ans amaries mes fort sotil paga temporal que tota la diuinal! Per tal fa Deu gran miracle de aquests aytals, car lexals caure en temps e en loch e*(n)* en cars que gracia ne priuilegi que haja la comunitat nols pot ajudar ne valer. Pren los ne axi com als malandrins qui prenen corona, no per amor de Deu, mas per tal que, com hajen fet qualque mal o gran exces, que no sien penjats; e Deu, qui veu la lur mala intencio, lexals caure en tal guisa que corona nj res que al mon sia nols val que no encorreguen ço de ques temien, ne troben nengu quils vulla ajudar. Quant dien lo segon prouerbi, que «caritat ordenada comença a «si mateix», ver dien; e, per tal, si ells treballauen leyalment per la cosa publica, començarien de fer be a si mateix, car qui fa be a la comunitat primerament fa obra meritoria per si mateix a saluar, puix la faça en caritat. Mas, per lo dit prouerbi allegat, ells volen dir que primerament e de tots punts deuen hauer cura de sa persona e de casa sua, e curar se del be proprij. E, siu fan axi,

ja no son en caritat, car diu sant Pau *(Prima ad Corinthios,* .xiij.): *Caritas non querit que sua sunt;* e vol dir que hom que haja caritat no atten al be propri e personal temporal, mas atten al be de la sua anima, * la qual esta majorment en amor [*f. 72*] de la comunitat amada per amor de Deu. E per tal, car aquests axis conuertexen a amar si mateix, lexant la comunitat, los aporta Deu en hoy de tota creatura, en tant que a tota res son pudents, ne troben james que per amor dells de bon cor nengu los faça seruey. Al terç prouerbi, quant dien que «qui parteix e se engana sant Marti li «trau lull», dichte que aquests son aquells qui mal partexen sa amor quant la primera part donen a la carn, e, per conseguent, enganen si mateixs. E sant Marti, qui fahia lo contrari, los jutja dauant Deu que son sens vlls, ençegats e orats, car podien guanyar sens fi si be haguessen partit, e axi partint han perdut Deu e si matex. E, per tal, quant axi han amada la carn, e han auorrit Deu e lo be comu, e han feyta ydola de si mateix, troben se en la mort enganats, pobres e nuus, sens tot be qui al mon sia, e en aytal disposicio que nols ajuden los merits de nenguna comunitat, ço es, ne del cel ne de la terra, ne encara de Jesucrist, qui han auorrit en vida, com tu sies membre tallat del seu cors mistich, qui es la comunitat dels feels crestians. Quant dien, en lo quart prouerbi, que «*beatus qui tenebit* etc.», ver dien siu entenien, car aquell te ço *(es)* qui es vera riquesa, axi com es caritat e vera amor al be comu, aquell es propriament rich, car aytal ha Deu ab si. Mas ells no son de aquella lurea, car, tenint ells ço que amen, no tenen res, car escapar los ha, axi com anguila viua e lisa escapa a hom entre les mans.

E lauors cercaran que puixen queucom pendre; e los diables truffar se han de ell, e, cridant, li diran [f. 72 v.] per scarn: «*Baharon!* ¿que vas cercant?»; * ço es: «Dolent, malastruch! Mala fuyst nat! Car, pus »que has amat ço que tenir nos podia, ara tes tot »escapat, e axi com a dolent vas ara cercant; e no »es ara temps de cercar ni Deu ne ses obres ne »ses carreres! Vet que has trobada la mort corpo»ral e eternal, les quals possehiras, e dolent seras »daqui auant, *in secula seculorum!*» Per totes aquestes coses appar que amar la comunitat e ajudar li incessantment ab oracions e ab sanctes induccions e ab virtuoses obres, es cosa a Deu plasent sobiranament e obra en si molt alta e virtuosa e qui porta lom a gran stament dins si, e finalment ha major part en lo regne del nostre glorios Pare, qui, per amor de la comunitat, deualla del Cel a nos, e ab nos conuersa .xxxiij. anys, e nos informa per tres anys e mig de aquella fontanal doctrina deuallada de Deu lo Pare, e per amor de la communitat pres mort, e ha amar la nos incita e exorta tostemps per diuerses informacions sues. E aço sia dit quant al primer tractat de aquest present libre, lo qual se appella *Del Regiment de la cosa publica.* Qui mes voldra de aquesta materia, mire al proces de aquest libre, car aqui es tocada aquesta materia en diuersos lochs.

CAPITOL .XXX[I]X. QUI DONA CONCLUSIO A TOT LO TRACTAT.

ACABAT lo present tractat per la misericordia de Deu, resta tornar e reduhir mi mateix, supplicant, senyors meus, a la vostra reuerencia, que, si en aço que damunt es dit ha res de be que sia ne que puixa ser*uir al vostre regiment e de aquells qui a vosal- [f. 73] tres, senyors, succehiran, que tot sia atribuit al donador de totes gracies, nostre Senyor Deu. Si hi ha deffalliments, axi com creu que haja molts, placiaus atribuir los a la mia ignorancia. E no resmenys, senyors meus, vos placia de pendre aquest poch seruey de la mia simplicitat, lo qual sap Jesucrist queus offir ab gran affeccio, e aço per honor de nostre Senyor Deu e per satisfer a la vostra prouidencia, a la qual me tinch tostemps fort carament per obligat. E encara, a la fi del tractat, vos requir eus enduesch, ab tota aquella vigor de spirit que puch, que per la sanch de Jesucrist aquesta tan alta obra com es lo regiment de la cosa publica vullats fer e exhigir ab tota diligencia, lo qual regiment sta, sumariament, en hauer tostemps Deu dauant vostres vlls e en apres seruar vos nets de tota corrupcio, e en gouernar la comunitat dret, ab tota diligencia, postposat tot hoy e rancor, menyspreant tot perill qui seguir vos en puixa, posant vos en les mans daquell qui es scut ferm de tots aquells qui per veritat e per justicia volen virtuosament pugnar; car, com dix Seneca, *(que)* no es abte de regiment qui tem hoy de nengu ni menaçes. E, com aytal regiment requira gran studi, per tal vos placia sobre aço largament pensar; car,

com diu Boeci *(primo de Consolacione)* : *Sententia Platonis est: beatas fore res publicas si eas vel studio sapientie regerent vel earum rectores studium sapientie contingissent,* e vol dir que sentencia es daquell gran philosof Plato, que lauors la cosa publica es [*f. 73 v.*] benahuyrada quant los regidors la regexen ab saui* studi e diligent, o quant axi es que los dits regidors entenen en studi de sauiesa quils ensenya de be e sauiament regir. «Car — diu Seuerus — per »lo dit studi conexen quin ne qual deu esser regi»dor de la cosa publica, e perceben clarament que »jurats e rigidors aytals son ministres de Deu, »braços del princep, vlls del be comu, lengua »del poble, seguretat dels estranys, fortalea dels »amichs, alegria de la comunitat, corona de la sua »fama, scut contra tota aduersitat, coltell e mort »dels mals homens, vida de la terra, sperança dels »atterrats, mare dels pobres, consell e refugi dels »exellats, terror dels enemichs, spill de clerezia, »noblea e bellea de les leys, rayl de justicia, liga»ment de pau, cor, cap e honor de tot lo poble; »als quals deu esser dada per tots cordial amor, »special honor, reuerent nom, honorable loch, »poderosa deffensio e en per tostemps gloriosa »memoria.» Veus, senyors, a queus es tengut lo mon per vostre bon regiment! E, vltra aço, per aquesta tanta e tan poderosa obra podets ab confiança sperar la gracia e la misericordia del fill de Deu en esta vida present, e apres la sua copiosa e eternal gloria. *Ad quam nos perducat Jesus Christus, qui cum Deo Patre et Spiritu Sancto viuit et regnat omnipotens Deus in secula seculorum. Amen.*

DEO GRATIAS.

*A honor e gloria de la Sanctissima Trinitat, e per [*f. 74*] instructio dels qui lo be, augment e conseruacio de la cosa publica zelen, fon empremptat lo present tractat, en la inclita ciutat de Valencia, per Christofol Cofman, alamany, en lo any de la salutifera natiuitat del Redemptor Senyor Deu nostre Jesucrist .Mil.cccc.lxxxxix., a .xxviij. del mes de Jener.

DOCTRINA COMPENDIOSA
DE VIURE JUSTAMENT

A 1] * TRACTAT APELAT DOCTRINA COMPENDIOSA DE VIURE JUSTAMENT E DE REGIR OFICI.

A 2] * RUBRIQUES DEL PRESENT TRACTAT APPELLAT DOCTRINA COMPENDIOSA DE VIURE JUSTAMENT E DE REGIR QUAL SEUOL OFFICI PUBLICH LEALMENT E DILIGENT. [G 1]

Com la doctrina induex cascun a esser bo, per auctoritats e per exemples.

De la temor de Deu, e quants bens se aconseguexen per hauer aquella.

De virtut de justicia.

Com [de] virtut de justicia son diuerses e molts actes.

Definicions, ço es, declaracions de justicia, literalment e moral.

Laors de justicia.

Que amar Deu sobre totes coses es acte de justicia.

Que amar lo proisme axi com si matex es acte de justicia.

Declaracio del manament de amar lo proisme axi com si matex.

Exemple per induir cascu a amar lo proisme axi com si matex.

De obres de caritat corporals e spirituals.

Actoritats e eximplis a induccio de obres de caritat.

Que virtut de fe es acte de justicia e axi daltres virtuts.

Colacionament dels textes: A, ms. del Arxíu de la Corona d'Aragó, Ripoll, 85; E, ms. de la Biblioteca Nacional de Madrid, n.º 10265; G, ms. de Santa Maria del Mar, de Barcelona; I, edició impresa de Barcelona, 1509.

1. La taula de les *Rúbriques* no figura en el ms. E.

Que esquiuar vici de gola e altres e exercir lurs contraries virtuts* es acte de justicia.

De ociositat.

De ira e fellonia.

Declaracio de misericordia e com no es contraria en res a justicia.

Quant es carregos e enorme peccat fer fals testimoni per estaluiar hom criminos de mort.

Que per prechs ne per esguart de amichs no deu hom fer res que sia desonest; e proua ho per moltes actoritats e exemples.

En qual manera pot hom guanyar e posseir riquees
[A 2 v.] sens peccat* mortal.

SEGUEX se la segona partida del present tractat, lo primer capitol de la qual es: Raonament per hauer entrada a doctrina de regir qual seuol offici publich leyalment e diligent.

De dues maneres de officis publichs; primera de iuredicciónals e del orde dels affers daquells.

Dels plets e affers dels pobres de Deu.

Dels plets e affers del fisch.

Dels plets e affers de les gents.

Que les coses en los precedents .iiij. capitols con-
[G 2] tengudes* no son obseruades per tots al temps present, ans sich fan abhominacions.

Primera abhominacio.

Segona abhominacio.

Sospita es clama lo frare de ço que mal es fet per officials.

Alcunes escusacions de officials e repulsa daquells.

Sermo reprehensible al poble.

Altre sermo de semblant materia.

De offici de jurats, de consellers e regidors de Ciutats.

Laors de diligencia e quant es necessaria a tot regiment.

Disputa sobre colpa comesa per negligencia.

Allegacions daquels quis retrahen de fer be a la cosa publica.

Satisfaccio e foragitament de les dites allegacions.

* Que en alcuna manera no sia fet dan a la cosa publica e com es vna de les .iiij. coses que criden per si matexes à Deu. [A 3]

Que per tota la honor ne per tot lo profit de la Ciutat no sia fet dan, injuria o perjudici a alcu.

* Quals coses com a ueri e a foch deuen esser esquiuades en la Ciutat. [G 2 v.]

Conclusio que tot ço que damunt es dit es rahonable e just, e acte de Justicia, e de les benauenturances dels justs.

Prechs e atorgament de esser meses en scriptura les paraules daquesta collacio.

A 4] * TRACTAT APPELLAT DOCTRINA COMPENDIOSA DE VIURE JUSTAMENT E DE REGIR QUALSEUOL OFFICI PUBLICH LEYALMENT E DILIGENT. [E 1 a] [G 3]

PRIMERA PARTIDA * [I 2]

EN nom de nostre senyor Deu e de la Uerge nostra dona santa Maria, mare sua, e de tots los sants e santes de Paradis, lo present Tractat conte en si compendiosa, ço es, abreuiada doctrina a cascun de viure justament e de regir qualseuol offici publich lealment e diligent; la qual doctrina es ordenada per .j. frare religios a laor e a gloria de Deu e per pregaries e a informacio specialment dels deius scrits e generalment de tots altres als quals plaura la dita doctrina. E departexse en dues parts: en la primera induex e mostra com pot e deu hom viure justament; e en la segona demostra com pot e deu hom regir qualseuol offici publich leyalment e diligent. Cascuna partida ha sos capitols deius contenguts e rubricats. Noresmenys, totes lurs rubriques ensemps e departidament son posades * dessus, per mils e pus prestament trobar [G 3 v.] ço que hom veure o regonexer hi uolrra. Seguex se la primera partida.

[I] COM LA DOCTRINA INDUEIX CASCUN A ESSER BO, PER AUCTORITATS E PER [A 4 v.] EXIMPLIS. * [I 2

Lo religios aquest, estant en collacio ab alcuns Ciutadans qui en lo regiment e en
[E 1 b] los officis de lur ciutat cabien, * souen pregat per ells quels digues algunes paraules a qualque instruccio lur, apres que hac .j. poch penssat, dix: *« Nichil est homini bonum sine ipso » bono.»* Vol dir que no es res bo al hom, si ell en si no es bo. E, per declarar aço, demanals: « Si » era .j. hom qui de son cors fos bell, e fort, e » espert, e ardit, e sabent, e rich, e poderos, e que » no agues en si leyaltat, veritat, justicia e altres » uirtuts de la anima, ¿valria li res?» Los Ciutadans respongueren: « Entenem que no.» Item los demana: « Si era .j. hom qui en sa art o en son » offici fos pus subtil que tots altres daquella art » o daquell offici, e aquest aytal era enbriach, o tafur, o sobres delicat, o fantastich, o pereos, o » daltre leig vici, ¿valrria li res sa subtilea?» Respongueren: « Entenem que del tot seria cosa per» duda.» « Donchs» dix lo frare « ¿semblaus uera la » actoritat ja dita, que no es res bo al hom si ell » no es en si bo?» Respongueren los Ciutadans:
[G 4] « Per cert, ella es ben vera e notable, en tant, * que » cascun la deuria enpremptar dins son cor, es me» rexeria que ab letres dor la scriuis hom per les » portes de les Esgleyes e encara per los cantons.» Noresmenys, pregaren al frare que li plagues mostrarlos alcunes coses virtuoses e profitables a lurs animes e a lur vida, e aço en breus paraules, per que ho poguessen mils retenir. Respos lo frare: « Si

» uolets hauer en uostra memoria e en vostres pa-
5] » raules e obres sol dos mots * queus dire, asegur [E 1 c]
» vos que haurets ço que demanats e compliment
» de tot be.» Dixeren * que ho farien a tot lur po- [I 3]
der, pregants lo quels declaras los dos mots.

[II] DE LA TEMOR DE DEU, E QUANTS BENS SE ACONSEGUEXEN PER HAUER AQUELLA.

RESPOS lo frare: « Los dos mots son aquests:
» *Dei timor*. Vol dir: la temor de Deu. E
» promet vos que si hauets la temor de
» Deu en vosaltres, axi com dit he, acon-
» seguirets tots bens e senyaladament los deius de-
» clarats. Primerament, sauica; car escrit es per lo
» propheta: *Inicium sapiencie timor Domini*. Vol dir:
» que la temor de Deu es començament de sauiea.
» Segonament, misericordia de Deu; car dit es per
» la sagrada verge nostra dona santa Maria: *Et mi-*
» *sericordia eius a progenie in progenies timentibus eum*.
» Vol dir: la misericordia de Deu es o va de gene-
» racio en generacio a aquells quil temen. Terça-
» ment, amor e obediencia a Deu; car scrit es per
» sants doctors: *Qui timet Deum diligit * illum et obe-* [G 4 v.]
» *dit ei*. Vol dir: qui tem Deu ama aquell e li es obe-
» dient. Quartament, ajuda e proteccio de Deu; car
» escrit es per lo propheta: *Qui timet Dominum spe-*
» *rauerunt in Domino adiutor eorum et protector eorum*
» *est*. Vol dir: aquells qui temen nostre senyor Deu
» han esperança en ell e ell es lur ajudador e guar-
» dador. Quintament, temor a nos * per tots altres; [A 5 v.]
» car escrit es per sants doctors: *Qui timet Deum*
» *omnia timent eum*. Vol * dir: qui tem Deu, totes [E 1 d]
» coses lo temen. Sisenament, guany sens * trebaill; [I 3 v.]

» car escrit es per sants doctors: *Timor Domini sit*
» *negociacio tua et veniet tibi lucrum sine labore.* Vol
» dir a cascun de nosaltres: la temor de Deu sia ta
» mercaderia, e vendra a tu guany sens trebaill. Se-
» tenament, habundancia de tot be; car escrit es per
» lo propheta: *Timete eum omnes sancti eius quem*
» *non est inopia timentibus eum.* Vol dir: temets Deu
» e tots los seus sants, car no han fretura de be
» aquells quil temen. Huytenament, clau e vber-
» tura a tot be e majorment a la celestial gloria;
» car scrit es per sants doctors: *Timor Domini cla-*
» *uis est ad omne bonum et ad percipiendam gloriam in*
» *conductu.* Vol dir: que la temor de Deu es clau e
» vbertura a tot be, e a aconseguir la gloria de Deu
» en segur. Nouenament, beatitut o beneuenturan-
» ça; car scrit es per lo propheta: *Beati omnes qui ti-*
» *ment Domini qui ambulant in vijs eius.* Vol dir: que
» benauenturats son tots aquells qui temen nostre
» senyor Deu e aquells qui van en les sues carreres.
» Deenament e darrera: que per la temor de Deu
» aconseguirets que totes vostres obres seran bones;
[G 5] » car scrit es per lo gran maestre Cassio*doro: *Sem-*
» *per bene geritur si celestis metus humanis moribus*
» *apponatur.* Vol dir: que cascun hom tots temps
» fara be sos affers, si en aquells proposa la temor
» de Deu.»

[A 6] *[III] DE VIRTUT DE JUSTICIA. [E 2

DITES aquestes paraules, los Ciutadans dixeren al frare que gran consolacio sentien daquelles e quels era veiares que aquelles tocauen lur instruccio e hedificacio a part de dins, ço es, en la anima, e quels semblaua que, a part de fora, es a saber en les obres

foranes, aguessen ops instruccio e doctrina. E per çol pregauen que de be obrar los donas doctrina breu e en breus paraules, car longuea de aquelles solia engenrar enuig e dar materia de oblidança. Lo frare penssa .j. poch * e puys dix: «Poria esser pus [I 4] » breu que en .j. mot.» «¡Val Deu!», dixeren los Ciutadans, «¿quin mot poria esser aquest, que tant » comprengues?» Dix lo frare: «Tant quant veu- » rets; e no uull que curets de pus ni façats pus sino » aquell mot e les sues significacions. E si ho fets, » yous assegur que haurets deça la gracia de Deu e » de la senyoria temporal e de gents, e della la ce- » lestial gloria.» «Molt uos pregam», dixeren ells, «quens declarets lo mot, car molt nos tarda de sa- » ber aquell.» Dix lo frare: «Vel uos açi: Justicia.»

[IV] COM DE VIRTUT DE JUSTICIA SON 5 v.] DIUERSSES E MOLTS ACTES. * [E 2 b] [G 5 v.]

TANT tost respos .j. dels Ciutadans ab alegre cara: «Moltes laors e gracies a Deu, » be estich yo daquest mot, car en tota » ma vida, en juhy o en consell que yo » sia estat, fos ciuil o fos criminal, james del meu » penssament, ni de bocha, ni de mans mies, no is- » que sino pura Justicia, sens tot hoy e fauor, e sens » decantar a neguna part, aytant com per gracia de » Deu yo pogues entendre. E ja mils o entench con- » tinuar e fer daci auant, Deus ajudant, puys tan alta » obra es Justicia.» Dix lo frare a aquell Ciutada: « Be esta axo e be deyts; ¿mas cuydats que en axo » sol estia Justicia?» «Hoc, si Deus ho uol.» «Di- » uerses e molts altres actes de Justicia ha e hauer » deu en lom: enuers Deu, e enuers son proisme, e » en*uers si matex.» Dixeren tots: «O, frare! per [I 4 v.]

» amor de Deu, declarats nos ho tot.» Respos lo frare: «Plaume; mas ans que en als proceesca, hoc » e per millor intelligencia, coue queus declar qui- » na cosa es Justicia, segons lo seu vocable a la letra » e segons lo seu significat o enteniment moral, axi » com la han diffinida o declarada los doctors an- » tichs.»

[V] DIFFINICIONS, ÇO ES, DECLARACIONS [E 2 c] DE JUSTICIA, LITERALMENT E MORAL.*

SAPIATS que, segons lo vocable a la letra, » Justicia vol dir cosa justa e dreta. Aço » no cal prouar, com tot hom, per gros- » ser que sia, ho puxa entendre. Quant [A 7] » *al enteniment moral, aquesta virtut, Justicia, es » diffinida en .iij. maneres. Car primerament les » leys imperials la diffiniren axi: *Justicie est constans* » *et perpetua voluntas jus suum cuique tribuens*. Vol » dir: que Justicia es ferma e perpetual uoluntat » donant a cascun son dret. Segonament, alscuns [G 6] » sauis morals la difiniren *axi: *Justicie est virtus* » *conseruatrix humane societatis et communis vtilitatis*. » Vol dir: que Justicia es virtut conseruadora de » humana companyia e de comun profit. Mas, ter- » çament, Seneca la difini axi: *Justicie est nature* » *tacita conuentio in adiutorium multorum jnuenta*. » Vol dir: que Justicia es vna callada auinença de » natura, la qual auinença es atrobada en ajuda de » molts.»

[VI] LAORS DE JUSTICIA.

VLTRA aquestes diffinicions, lo gran maestre
» Tullius escriui de Justicia les laors se-
» guents. La primera es: *Quod Justicie*
» *est virtutum omnium domina et regina.*
» Vol dir: que Justicia es senyora e regina de totes
» les uirtuts. La segona es: *Quod fundamentum per-*
» *petue comendacionis et fame Justicie est.* Vol dir: que
» Justicia es fonament de perpetual laor e fama.
» E la terça es: *Quod Justicia sine Prudencia mul-*
» *tum po***terit, sine Justicia nil valebit Prudencia.* Vol [I 5]
2 d] » dir: *Justicia molt pot, hoc encara * sens Pruden- [A 7 v.]
» cia; mas, sens Justicia, no val res Prudencia. En-
» cara dix mes lo dit Tullius: que Justicia era de
» tanta efficacia, que * no solament als qui viuen e [G 6 v.]
» contracten honestament es necessaria, ans encara
» als maluats. E posan eximpli: que si lo capita
» dels ladres, en partir la roba, no vsaua de Justi-
» cia, no hauria durada, car la companyial mataria
» ol derrencliria. ¿Quens cal», dix lo frare, «per
» leys ni per moralitats cercar declaracions e laors
» de Justicia, sino aquella molt alta, molt breu e
» del tot comprenent que han dita los sants doc-
» tors theolechs? Ço es: que Justicia ha dues parts
» o branques: la vna es *declinare a malo;* vol dir,
» abstenir o guardar se de fer mal. E laltra es *face-*
» *re bonum;* ço es, fer be. E com sia cert que tots
» los affers dels homens del mon estien en fer be o
» mal, e fer be sia Justicia, e abstenir se de fer mal
» sia Justicia, seguex se que Justicia compren tots
» los affers del mon. E per ço no debades Justicia
» es appellada e es senyora, regina e mare de totes
» les altres uirtuts e comprenent aquelles. Mas en-
» caraus en fare altres declaracions specials.»

[VII] QUE AMAR DEU SOBRE TOTES COSES ES ACTE DE JUSTICIA.

CONTINUANT ses paraules, dix lo frare als Ciutadans: «Dessus toque, sius recorda, [E 3 a] » que diuerses e * molts altres actes de » Justicia hauia e hauer deuia en lom, » enuers Deu, e enuers son proisme, e enuers si » matex.» Respongueren los Cïutadans: «Bens re- [A 8] » corda que axi ho * dixes, heus pregam ladonchs, e [G 7] » araus pregam, quens ho declarets.» Respos lo frare: «Coue queus ho declar e queus ho proue. E, per » entrada de tal declaracio e proua daquella, deman » uos: ¿qual es la cosa pus clara que vosaltres hauets » de Deu en manament?» Respongueren: «Par nos » que ço que nostre saluador beneyt Jhesu Christ [I 5 v.] » mostra, e dix de la sua bocha, * es a saber: Amaras Deu sobre totes coses e ton proysme axi com » tu matex.» Dix lo frare: «Ver deyts e be, e en » aquests dos manaments penja la ley e los prophe- » tes. E yo dich que aquests dos manaments son » justs e sants; e vosaltres, obseruant aquells, fets e » farets actes de pura Justicia. Ara mostrem ho, » primerament, en lo primer manament. Deman » vos», dix ell, «¿qual es lo major e el pus sobiran » be que sia e esser puxa en lo cel e en la terra?» Ells respongueren: «Deu.» «Gran veritat deyts; » donchs, com Deus sia lo major e lo pus sobiran » be, amar aquell sobre totes coses acte es de pura » Justicia; e, lo contrari, seria cosa injusta e de [E 3 b] » gran follia, que alcun ço que es mes * amas menys, » e ço qui es menys amas mes. Aço no calrria pus » declarar, mas encara hi enadesch aço: Deu ha » creat e fet cascun hom de no res, e ell es pode-

» ros a saluar o a dampnar; e la pus alta cosa que » lom pot aconseguir es saluacio, e la pus trista » es dampnacio. Donchs, com saluacio se aconse- » *guesca per amar Deu sobre totes coses, ¿parriaus [A 8 v.] » cosa justa ni sauia amar res als en comparacio de » Deu?»*«Cert», dixeren ells, «no.» «Pero», dix [G 7 v.] lo frare, «no entench dir que alcun en primera » intencio e principal raho am Deu sobre totes co- » ses per quel ha creat de no res, o per que li do » bens de natura o de fortuna, o per que li don vida » e gloria, mas per que es sobiran be; ni aytan- » poch lam per temor que nol dampne, car seria » temor seruil, la qual tots los theolechs reprouen, » mas la temor que hom ha a Deu coue que sia fi- » lial, ço es, quel tema per amor, car uera amor » deu esser mesclada ab temor de perdre lamat. » ¿Entenets ho?» Respongueren: «Hoc, per gracia » de Deu.» «Donchs, ¿parvos prouat que seruar e » complir lo primer manament sia cosa justa, e, » per conseguent, acte de Justicia?» «Hoc, uera- » ment», dixeren los Ciutadans.

[VIII] QUE AMAR LO PROISME AXI COM 3 c] SI MATEX ES ACTE DE JUSTICIA.* [I 6]

VENGAM», dix lo frare, «al segon mana- » ment, que es amar son proisme axi » com si matex. Aço no es als sino cosa » justa e rahonable, e, per conseguent, » acte de Justicia proua. Digats me, per vostra ffe: » on noy agues manament de Deu al mon, ¿ley de » natura e rahonable egualtat no uol e no requer » que cascuna cosa animada am sa semblant?»*Res- [A 9] pongueren: «Cert, si.» «Donchs, si ley de natura e » rahonable egualtat requer, e expres manament de

» Deu vol que hom am son proisme axi com si matex, ¿es als sino cosa justa e rahonable, e, per conseguent, acte de Justicia? E fer lo contrari se- [G 8] » ria contra natura * e contra Justicia, car es contra lo manament de Deu, al qual nos pot nes deu contrastar, com, segons dret diuinal e humanal, cascun es tengut de obseruar lo manament just de son senyor terrenal, e, obseruant aquell, fa acte de Justicia, e fer lo contrari faria desobediencia e cosa injusta; quant mes, donchs, es tengut de obseruar tal manament fet per Deu, qui es senyor de tots los senyors.»

[IX] DECLARACIO DEL MANAMENT DE AMAR LO PROISME AXI COM SI MATEIX

Dix .j. dels Ciutadans: «Senyer frare: ço » que dehits par just e sant. Mas vna » cosa tinch a gran estrenyea, e quasi » a inpossible, ço es: que yo haia amar [E 3 d] » mon * proisme tant com mi matex.» Respos lo frare: «Nons entenem. Car lo manament no diu, ni » yo he dit, ni dich *tant*, mas *axi*. E notats aci que » diferencia ha entre aquest uocable *tant* e aquest » uocable *axi*; car *tant* significa quantitat, e *axi* sig- [A 9 v.] » nifica * semblança. E no es de necessitat amar son » proisme tant com si mateix, pus lo manament » no ho diu, mas axi com si matex, segons diu lo » manament, la qual cosa es fort leugera de fer, e » justa e rahonabla. E veus com no tan solament » los sants doctors theolechs, ans encara los antichs » philosofs e los sauis morals, concordantment di- [I 6 v.] » *xeren e escriuiren: que no deu hom fer a altri ço » que no volrria fos fet a si matex. Exemple: ¿sa- » briat bo, per ta ffe, que alcun cortejas ot sostra-

» gues * ta muller, o ta filla, o ta parenta, o encara ta [G 8 v.]
» seruenta, o quet leuas ton bou, o ton mull, o altra
» cosa tua, per engan o per força, o quet fes alcun
» altre oltratge? Pens diras, si seny has, que not sa-
» bria bo, ans fort greu, e ten metries a perill de
» mort per esquiuar ho. E donchs ¿ha al mon pus
» justa ni pus rahonable cosa, que tu serues sem-
» blant en altri? E vet açi cosa justa e acte de pura
» Justicia e de egualtat. Axi matex, voler en altri
» semblant que en si matex, es cosa * molt justa e [E 4 a]
» de gran egualtat. E diguesme ¿que uolrries per a
» tu? Pens, si saui est, que diras ço que continua-
» ment les persones discretes dien, ço es: salut, pau,
» bens de natura e de fortuna a passament sens fre-
» tura, e, finalment, la gloria celestial. Considera,
» per ta fe, sobre aço dues coses: La vna, que uoler
» semblant per a son proisme es gran egualtat e ca-
» ritat, e lo contrari seria gran iniquitat e enueja.
» Majorment hi es laltra cosa, car per aço tu, ni les
» tues coses, no sen pejoren ni sen minuen, ans per
» aquest * bon voler les te crexera et millorara Deu, [A 10]
» qui es poderos e bastant de dar ho a tots e a cas-
» cun complidament. Donchs, puys res noy va del
» teu, leugerament ho pots e deus voler per a ton
» proisme. E ab aço amaras aquell axi com tu ma-
» teix. E tot aço es cosa justa, e acte de Justicia e
» de gran egualtat, e contra la iniquitat e enueja
» que dita es.»

[X] EXIMPLE PER INDUIR CASCUN A AMAR [G 9] LO PROISME AXI COM SI MATEIX.*

HOUDA! », dix lo frare, « e vosaltres, Ciuta» dans, qui sots hauts per sauies perso» nes, e tot hom tant o quant discret, ¿no » porets ni sabrets voler e dir e fer en » aquest pas ço que, en semblant o quasi, volgue e [I 7] » dix e feu .j. rustich* pages de fora vila, e se que » axi esdeuench? Sapiats que .j. daquests picaplets, [É 4 b] » no teni*nt se per content de ques que fos quel pa» ges agues dit o fet, acorda quel primer dia quel » vees en ciutat lo desonrras el aminuas. Seguis .j. » dia, quel picaplet troba en plaça al pages, e de» nant alscuns, per mourel, dixli, apres dalcunes al» tres paraules, que penssar deuia que ell, ço es lo » picaplet, valia mes que ell, ço es quel pages. E » jatssia que aço no fos ver, pero lo pages non cura; » ans, ab bon continent, que no sen rete afaynat, » respos e dix al picaplet: — Be se que molts e molts » son sens compte qui valen mes de mi; e que [A 10 v.] » vos siats .j. daquells ¿quey pert* yo? no res; car » ma persona ni mos bens no sen minuen ni sen » peioren. — Los qui aço hoyren leuaren grans ria» lles, hauents plaher de la sauia resposta del pa» ges. E lo picaplet senpegui tot, e estech pensiu; e » puys dix al pages, denant tots: — Prech vos quem » perdonets, que iniquament uos he parlat per mou» reus a occasio; e, per ma fe, vos hauets feta res» posta dom nat e nodrit, no de fora ni de pagesia, » mas de ciutat e de cort reyal, e encara de casa de » religio; e yous he dites vilanes e foilles paraules, » de les quals me penit; e daci auant so a tot vos» tre plaer. — E partiren e foren bons amichs. Da-

» questa sauia resposta exiren dos bens: lo primer
» es apta satisfaccio a les * foilles paraules del aduer- [G 9 v.]
» ssari, e confusio e reconciliacio daquell; e lo * se- [E 4 c]
» gon es, que dona norma e forma a cascun de en-
» tendre que per lo be daltri hom no pert res, nin
» val menys. De ques segueix, que voler per a son
» proisme semblant * que per a si mateix, es sens [I 7 v.]
» dan dom, e per conseguent, es cosa leugera de
» voler, e justa, e rahonable, e de gran egualtat; e
» lo contrari seria pura iniquitat e enueja.»

[XI] DE OBRES DE CARITAT CORPORALS E SPIRITUALS.

Mas coue», dix lo frare, «que a aquesta
» amor de proisme que dita es, ajustem e
» declarem obres de Caritat; sino ¿que
» valrria? com diga lapostol: *Caritatem*
» *autem non habeam nichil sum.* Vol dir, quel hom
» sens Caritat no es res. E sapiats que dobres de Ca-
» ritat * hi ha dues maneres: la vna es de obres cor- [A 11]
» porals, ço es, quant al cos; e laltra es de obres
» spirituals, ço es, quant al sperit. Les obres de Ca-
» ritat corporals son .vij.: Vna, dar a menjar als qui
» han fam. Segona, dar a beure als qui han set. Ter-
» ça, vestir los nuus. Quarta, albergar los pobres
» peregrins. .v.ª ajudar a reembre los catius. .vj.ª
» visitar los malalts e los encarçerats. E .vij.ª sote-
» rrar los morts. Les de Misericordia spirituals son
» altres .vij.: Vna, dar bon conseyll als ignorants
» de saber. Segona, corregir los errants e fallints,
» e fer los tornar a via de salut. * Terça, aconsolar [G 10]
» los trists. Quarta, remetre e * perdonar les ontes e [E 4 d]
» injuries a hom mateix fetes. Quinta, mostrar la
» santa doctrina als qui no la saben e instruyrlos

» en aquella. .vj.ª exhibir o mostrar se participant » en la tribulacio del proisme e ajudar aquell. E » .vij.ª pregar deuotament a Deu per tots faels def» functs, e per los vius trebaillants. Ara a cascun de » vosaltres dich: si veyes ton proisme perir de fam, [I 8] » o de set, o de fret ¿seras tan cruel e tant turch * » que daço que Deus ta dat soberch no li acorre» gues? No pens vulles tant errar com dretament tul » mataries. Car escrit es: *Quando potes esurient sub» uenire si non pascis extinguis eum.* Vol dir: quant » pots ajudar al quis mor de fam, si nol pexes o no » li dons a menjar, tul mates. Item, si Deus ta dotat » de seny e de saber, e veus ton proisme que per [A 11 v.] » feblea de seny o per * fretura de consell o de saber » se va a perdre, ¿nol instruyras, no li conseillaras, » nol metras en via dreta? Gran carrech nauries, e » seria perdut en tu ton seny e ton saber. Car escrit » es: *In mundo duo sunt que nil abscondita prosunt fos» sus humi sensus et clausus sub pectore sensu.* Vol dir: » que en lo mon ha dues coses, les quals, amagades, » no tenen preu: la vna es tresor soterrat o amagat » dejus terra; e laltra es seny e saber enclos dins lo [E 5 a] » pits dalcun, que nos mostre ni fa exerci*ci. Per » semblant podem dir de les altres obres de Caritat, » axi corporals com spirituals, de que no cal pus [G 10 v.] » declarar, car ço que dit * hi es, basta per a bon en» tenedor.»

[XII] ACTORITATS E EXEMPLES A INDUCCIO DE OBRES DE CARITAT.

EMPERO, a mes induhir cascun a les dites » obres de Caritat, se poden fer dues [I 8 v.] » grans rahons: * La primera es, que » al dia del juhy final e general, Jhesu

» Christ, segons ell matex diu en los sants Euangelis, no dara rao als bons de lur saluacio ni als » mals de lur dampnacio, per altres bones o males » obres, sino de Caritat o del contrari a Caritat; ço » es, que no dira als bons: — Car fos humils e casts » e abstinents e deuots, — e axi daltres semblants » virtuts; mas dir los ha: — Car agui fam e donas » me a menjar, agui set e donas me a beure, e fuy » nuu e despuillat e vestis me, — e axi de les altres » obres de Caritat, — venits, beneyts del meu Pare, » e posseyts lo Regne * [A 12] celestial, lo qual es appareillat a uosaltres, etc. — E als mals no dira: — » Car no fos humils, ni casts, ni abstinents, ni deuots, — e axi daltres semblants virtuts; mas dir » los ha: — Car agui fam e nom donas a menjar, » hagui set * [E 5 b] e nom donas a beure, fuy nuu e nom » vestis, — e axi de les altres obres de Caritat, — » anats, malayts del meu Pare, al foch infernal qui » es apparellat al diable e als angells seus reprouats. » — Diran los mesquins: — Ha, Senyor, james nosaltres not veem famolent, sedejant, ni nuu, ni posat en altres necessitats. — Respondra lo Senyor: * [G 11] » — ¿He nous donaren mos apostols e euangelistes e altres sants moltes doctrines daquesta raho? » Cert, si; e yo matex de ma propria boca digui: » *Quod vni existis minimis fecistis* * [I 9] *michi fecistis*. Es a » saber, que ço que a qualseuol daquests poquellets » pobres faes, a mi ho faes. Encara us digui: *Date* » *elemosinam et omnia dabuntur vobis*. Ço es, dats almoyna e totes coses vos seran dades. Hoc encara » hauiets vn vers, tan vulgar e tan publich, que no » solament en libres, ans en parets estaua scrit, que » dehya: *Quis quis es in mensa primo de paupere pensa* » *nam dum pascis eum pascis amice Deum pauperis in* » *specie nam latet ipse Deus*. Vol dir: O, amich, quis-

» que seus a taula, primerament pensa del pobre, » com pexent aquell peixs a Deu, car en la semblan» ça del pobre esta amagat Deu. E totes aquestes e » altres doctrines souen uos eren preycades en sgle- [A 12 v.] » sies e en monestirs, e encara en places. —*A aço » los mesquins no hauran tornes, ans, tantost hiran [E 5 c] » al * infern; del qual Deu per sa merce nos defena, » e cascun que si ajut. La segona de les dites dues » rahons, sab a ualor corporal e encara mental. Di» gats me», dix lo frare, «qual es pus honorable e » pus beneuenturada cosa ¿dar o reebre?» Responqueren los Ciutadans: «Par nos que dar.» Dix lo frare: «Massa que es ver, e no de poch. E per ço » los sants doctors e los philosofs se acordaren e di» xeren: *Beacius est dare quam accipere.* E uol dir, que » pus beneuenturada e pus valerosa cosa es dar que [G 11 v.] » reebre. E tot hom qui seny haia * ho pot e deu » conexer, almenys en ço quel donador, en son » donar, demostra de si majoritat, valor, honor, » richositat e liberalitat. E lo reebedor, en son de» manar e en son reebre, demostra de si poquea, » mesquinea, pobrea, vergonya e altres miseries. » Veiats quant ha de la vna condicio al altra. Pe» ro», dix lo frare, «sapiats aci vna cosa asenyala- [I 9 v.] » da, ço es: * que aquestes dues darreres rahons, o » alcuna daquelles, no prengats ni façats per causa » principal o final, ne per primera intencio, a fer » obres de Caritat. Ne la primera, per esguart del » primer cap, ço es, de hauer guardo, car semblaria » uoler cambiar dues mealles per .j. diner, o fer la » mercaderia que dien les leys imperials: *do vt des,* » *facio vt facias;* ço es, yot do per quem dons, et » fas per quem faces; car ab Deu nos coue tal cam» bi ni tal mercaderia. Ni per esguart del segon cap, [E 5 d] » tocant temor de la pena dinfern, car * seria temor

» seruil, que es cosa dolenta e reprouada, * segons [A 13] » es dit. Ne aytant poch la segona rao, car poria » saber a uana gloria, e seria cosa perduda. Mas la » primera intencio, e la principal e final causa de » fer obres de Caritat, sia per sola amor e reuerencia de Deu e per Caritat e compassio del proisme, en esguart de Deu. E, si ajustar hi vols les » dites dues rahons, haies les per accessories e inductiues. Be, empero, pots hauer ferma sperança » en Deu que, per les dites e altres bones obres que » faces, Deus te endreçara et perdonara tos peccats, » et dara deça la sua gracia e della la sua gloria. E » prech te quet souinga vna cosa, la qual quasi a tots » dies * veu hom: hanc no fo, es, ni sera hom qui, [G 12] » per dar per amor de Deu, uengues a menys, ans » la sua casa e dels seus successors tots temps fon, » es, e sera prosperada e multiplicada. E, per contrari, vns homens dolents e crichs, e buyts de » Caritat, encara que a temps sien vists auançar e » multiplicar, empero, a la final, ells en lur vida e » vellea, o, apres mort daquells, lurs hereus, encorren desastres e perden ço que han, e romanen » deserts e desfets, e van per mal cap. E no sens » raho, car scrit es: * *Quod non habet Christus tollit* [I 10] » *fiscus*. Vol dir: que ço que no ha Christ o sos po*bres, se pren o toll lo fisch, ço es, la senyoria [E 6 a] » temporal. E donchs », dix lo frare als Ciutadans, « ¿par uos que fer obres de Caritat sia cosa santa » e profitosa e justa, e, per conseguent, acte de » Justicia? » Respongueren los Ciutadans: « Certes, » hoc. »

[A 13 v.] *[XIII] QUE VIRTUT DE FFE ES ACTE DE JUSTICIA E AXI DALTRES VIRTUTS.

Parlat hauem», dix lo frare, «dels dos » caps dels actes de Justicia, vn enuers » Deu e altre enuers lo proisme. Resta » que parlem del terçer cap, qui es en » cascun uers si mateix. Penssats e hymaginats», dix lo frare als Ciutadans, «totes aquelles virtuts » quel hom en si e enuers si deu hauer, e tots los vi- » cis que deu esquiuar; e fundar vos ho he tot en ac- » tes de Justicia. Ara començats a qual vos vullats.» Respos .j. dels Ciutadans: «Parlariem primerament » de Ffe, la qual par que sia fonament e primera de » les .vij. virtuts principals, que son: Ffe, Esperan- [G 12 v.] » ça, *Caritat, Justicia, Temprança, Fortalea e Pru- » dencia.» Respos lo frare: «Molt ho deyts be, ma- » jorment car toca al hom enuers si matex, e encara » enuers Deu. E, per entrada, deman vos si sabets » quina cosa es Ffe.» Respos aquell Ciutada e dix: « Apres he que Fe es creure ço que hom no veu.» Dix lo frare: «Ver dehits. Deman vos encara si [E 6 b] » hauets *anima.» Respos lo Ciutada: «Ben se que » hoc.» Dix lo frare: «¿Hauets la vista james?» Respos lo Ciutada: «No.» «Donchs», dix lo frare, «¿com sabets que haiats anima, si uista no la ha- » uets?» Respos lo Ciutada: «Aytal es ma creença, » sino par me no pogues hauer vida.» «Auant», dix lo frare; «¿qui fon vostre pare?» Respos lo Ciu- tada: «Senyer, en Ramon.» «¿E com ho sabets [I 10 v.] » vos?» dix lo *frare. Respos lo Ciutada: «Car ell » tenia mi per fill e yo ell per pare, e tal era la sua [A 14] » creença e la mia e de tots los quins conexien.» * «¿Mas daltra guisa», dix lo frare, «vos no ho sa-

» bets pus certament?» Respos lo Ciutada: «No.»
«Donchs», dix lo frare, «per Fe creets aquestes
» dues coses de vos matex: la vna es que hauets
» anima; e laltra es que fos fill den Ramon.» Res-
pos lo Ciutada: «Hoc.» Lo frare dix: «Si per Fe
» creets de uos aquestes dues coses, ¿no es pus
» rahonable e pus justa cosa que de Deu e en Deu,
» per Fe creegats lo seu esser diuinal e lo seu po-
» der infinit e les altres sues exçellencies, segons les
» doctrines dels sants prophetes, apostols e euan-
» gelistes, e specialment segons los .xij. articles de
» la Fe, contenguts en lo *Credo,* a les quals coses
» vlls e cor dom no son bastants, mas los hulls de la
» * Ffe? E perço dix lapostol sent Pau: *Justus ex Fi-* [E 6 c]
» *de viuit;* ço es, que lom just viu ho ha vida de la
» Fe o per la Fe. E si, per ventura, en ço que dit he
» voliets encara duptar, yous en dare apparents se-
» nyals e clares proues quey ha, e senyalla*dament [G 13]
» tres entre les altres. La primera proua es los dits
» scrits dels sants prophetes, apostols, euangelistes
» e doctors de santa Esgleya, qui son en molt gran
» nombre, e qui en diuerses e lunys temps parla-
» ren, cascun per si e separadament, en tanta con-
» cordia, que on Ffe no agues al mon, no es hom
» tant o quant asenat que en lurs dits e escrits puxa
» ni deia rahonablament fer dupte; ni es semblant
» a ueritat que tants e tals aguessen tots mentit
» o scrit coses no veres, ni aço se deu acostar a
» creença dalcun qui haia seny. La segona proua
» es la bellesa * dels cels, lo mouiment lur, lo cors [I 11]
» e la influencia del sol, de la luna, e de les estel-
» les, e dels signes, * e dels elements, e la terra, e [A 14 v.]
» la mar, e les grans e moltes coses marauelloses
» quey son, les quals enteniment dom no pot com-
» pendre; per que hauem a creure e a dir que tot

» proceheix del poder infinit, e de la ordinacio e
» uoluntat de nostre senyor Deu, e, per conseguent,
» no podem negar dell ço que dit es, ans per Fe
[E 6 d] » ho hauem a creure e * a confessar. E la terça
» proua es, los fets del mon. ¿Hauets vos presa
» guarda e hauda vista, en nostre temps quants e
» quals, axi ecclesiastichs com seglars, senyors po-
» derosos, reys, princeps, barons e altres, per lurs
» maluades obres e per lur vida reprouada, an feta
» leja e cruel fi, vns a coltell, altres a mort sopta-
» na, e altres en diuerses maneres, penals e leges,
» sens tot enginy e obra humanal? ¿don uos par
» que aço vengues?» Respongueren los Ciutadans:
« Fermament creem que de la disposicio diuinal
[G 13 v.] » e dels seus secrets e abisals juys.» «Axi * es ver,
» sens tot dupte», dix lo frare, «e per corrobora-
» cio daquestes proues se poden allegar, propria-
» ment, les paraules del apostol sent Pau, com dix:
» *Inuisibilia Dei a creatura mundi per ea que facta sunt*
» *intellecta conspiciuntur*. Vol dir: que la creatura,
» ço es lom, pot e deu entendre les no visibles
» coses de Deu, per les coses visibles que son fe-
» tes es fan, ço es, altes e marauelloses, axi com
» les que hauem dites dessus, en les dites proues,
» axi com son altres moltes e diuerses, a les quals
» enteniment creat no bastaria, mas sola ordinacio
» e voler de Deu e la sua omnipotencia infinida.
» Encara mes», dix lo ffrare, «¿volets veure pus
[I 11 v.] » vbertament e * conexer la gran uirtut * e lo gran [E 7
» merit de la Ffe? Legits e considerats en los sants
» Euangelis, e trobarets que la sanitat de anima e
[A 15] » de * cors, e les gracies que les gents aconseguien
» de nostre Saluador beneyt Jhesu Christ, totes los
» eren per ell atorgades per merit de Ffe. Eximpli
» de la Magdalena, de la Cananea, del Centurio,

» dels lebrosos, dels çechs, dels contrets, e de di» uersses e molts altres languents; que a cascun lo » Saluador, quant li fahya la gracia, deya: *Ffides » tua te saluum fecit;* ço es, la tua Ffe ta fet saluu. » Donchs», dix lo ffrare, «prouat me par que la » virtut de Ffe es cosa de gran raho e justa, e, per » conseguent, acte de Justicia.» Respongueren los Ciutadans: «Per cert hoc.» «Ara, pus tant es», dix lo frare, «proceescam a altres uirtuts; e demanats » de quales vos placia.»

[XIV] QUE ESQUIUAR VICI DE GOLA E ALTRES, E EXERCIR * LURS CONTRARIES [G 14] VIRTUTS ES ACTE DE JUSTICIA.

RESPOS vn dels Ciutadans: «Parriam nous » deguessem enujar ni fer pus proces da» questa materia, car, daço que dit es, » tot hom discret pot traure semblant » juhy daltres virtuts, en acte de Justicia, segons la » qualitat de cascuna daquelles; mas parlassem de » vicis esquiuar, especialment dalcuns que no se » entendre com se puxen esquiuar * del tot, en acte [E 7 b] » de Justicia, axi com es vici de gola; car couendria » que tota vegada yo menjas a cert pes e begues a » certa mesura, ço quem sembla cosa dificil e in» conuenient.» Lo frare respos e dix al Ciutada: « Par me que de poch estigats empatxat. Ara atte» nets aci. Sapiats que al*cuns vicis son, qui de fi [I 12] » en fi, tota vegada per la freuoltat humanal, nos » poden esquiuar, e perço en tal cas lom no pecca, » almenys mortalment. Axi matex les virtuts con» traries a aquells vicis, * per la dita freuoltat, nos [A 15 v.] » poden tota vegada metre en operacio, de ple a » ple; e ja per aço lom no pert son merit, ans gua-

» nya aquell segons mes e menys de la operacio.
» Ara, per veure e per entendre aço pus palpabla-
» ment, dich a cascun de vosaltres, parlant daquest
» vici de gola e de la sua contraria virtut, que es
» abstinencia: en la tua ymaginacio fes .j. cercle
» redo ab compas, e, per conseguent, ab punt en
» mig; ¿vols saber qual es lo ple daquesta virtut
» dabstinencia? Dichte que menjar e beure poch, a
[G 14 v.] » sola sustentacio del * cors. ¿E uols saber on esta
» aquest ple de uirtut? Dichte que entorn e prop lo
» punt denmig del cercle. Mas ¿hauras e poras tota
» vegada, e en tot cas e loch, estar en aquest sest
» o punt egualment? Dich que no, car esdeues que
» has major talent e major set vnes vegades que al-
» tres, o que has alcun auantatge de vianda, o que
[E 7 c] » est * en conuit o en noces, e ladonchs, per aquesta
» uirtut, pots del punt denmig anar tro en la railla
» del cercle, a part de dins, sens vici, menjant e be-
» uent suficientment e be, segons lo teu couinent
» appetit e segons comun menjar e beure cortes e
» atemprat. En altra manera, en conuit o en noces,
» pories irritar los conuidants o conuidats, car da-
» ries apares quet agradasses poch dells o del conuit
» o de les noces. Empero guarday aquests nodri-
» ments, car, sens aquells, encara lo poch menjar
» tornaria en vici, per les males circunstancies. Pri-
[I 12 v.] » mer: que si est conuidat, no sies * curios o anssios
» de la quantitat o qualitat de les viandes, axi com
» alcuns folls, que, tantost que son a la casa, se pre-
» nen daço esment e ho suanyen e ho desdenyen,
[A 16] » ço que es * gran vilania. Segon: que ans de seure,
» digues o dir lexes e speres lo vers o la oracio spe-
» cial ques pertany a taula, e, si lo dir ve a tu e
» noy sabs als, senya almenys tu e los altres e la
» taula, e digues lo *Pater noster;* e a la fi del men-

» jar, fes les gracies a Deu e al conuidant que si per- » tanguen, en cas que tu sies conuidat; e no ten » prenga axi com a alcuns, que tant es lur mal no- » driment e lur cuyta, que res noy esperen, ni en- » caras curen senyar, * e merexerien que al primer [G 15] » boci los hi entras vn bon diable. E axi sesdeue » a uegades. Terç: que, ans que comences a men- » jar, te vaia lo cor als pobres, quen haien lur bona » part, en quant sia en tu. Quart: que prengues les » partides de la vianda * ab couinentea de temps e de [E 7 d] » tempre, e no cuytadament ni sobergua, axi com » alscuns, que, apenes son asseguts a la taula, ya » uolrien hauer tota la vianda denant e a colp en lo » ventre, e sen meten sobres en la bocha e la men- » jen mal mastegada, tant, que son vists deglutir » aquella, hoc e sen cuyten tant, que a uegades, » per la calentura de la vianda, sescalden los pale- » dars e la lengua, ço que es gran legea e dan lur » mateix. Quint: que esties e menjes assentadament » e ab bon gest, e no axi com alcuns, qui no poden » estar segurs a la taula ni callar, e fan leig galip » de si matexs, specialment que, quant prenen la » vianda, mes acosten la bocha a la ma del boci o » en son cas de la copa, que la ma a la bocha, ço » que es gran * bestialitat. Sise: que, en general, de [I 13] » la vianda e del vi prengues en tal o tanta quanti- » tat, que sia deça e luny de golafria, e deça e luny » de embriaguea; * car, si axi no ho fayes, passa- [A 16 v.] » ries la raylla e exiries fora del cercle de la virtut, » e daries en lo dit vici de gola, qui es fort vil e » molt nohible a la anima e al cos. E perço diu vna » auctoritat de medicina: *Plures occidit cibus quam* » *gladius*. Vol dir: que mes homens mata vianda » que coltell. E aços diu de vianda presa diuersa- » ment e destemprada. On, conseyllen los metges a

[G 15 v.] » cascun, que en pendre la vianda * no vulla seguir » tot son appetit, ans la prenga axi tempradament » que a la fi del menjar li romangua queacom de » appetit; car aço es cosa de gran sanitat.»

[E 8 a] *[XV] DE OCIOSITAT.

SEMBLANT podem dir daltres vicis e de lurs » contraries virtuts, qui haien o hauer » puxen raylla o mida, axi com ocio- » sitat, que es especia de perea. No pen- » ssets que tota ociositat sia vici, ans es scrit: *Ocium* » *non quo euanescit sed quo recreatur virtus irreprensi-* » *bile judicatur*. Vol dir: que occiositat, no aquella » per la qual la uirtut sesuanaex o sapaga, mas » aquella per la qual la uirtut es recreada, no es » reprenedora. E, per abreujar, dirvosne vn exem- » pli qui ho mostrara assats clar. Era vn prom her- » mita, de sancta vida, qui lonch temps hauia estat » en son hermitori, dins pregon desert. E .j. dia, » com ell hagues dites totes ses hores, e, apres » daquelles, agues fet exercici corporal lauorant » en vns petits orteylls de son hermitori, e fam nol » mogues encara a son pobre dinar, pres se a jugar » ab qualque petita bestiola maseda que tenia, axi [I 13 v.] » * com lebra o perdiu o semblant; e, jugant en axi, [A 17] » vench vn * ballester de munt, e, acostant se al her- » mitori, vee lo joch quel prom menaua ab la bes- » tiola, e dix assi matex: — Ho, daquest pages orat! » Hom lo te per sant, e veus quines badomies fa. Be [G 16] » jugaria ab als millor, si * podia. — Aço en sperit » de Deu conegue lo prom; e, per tal quel ballester » no sen anas mal hedificat, quant fon prop dell es » foren saludats, lo prom, fenyentse ignorant, de- [E 8 b] » manali al ballester que era aço que * portaua; de-

» signant deues la ballesta. Respos lo ballester, que » ballesta era. Lo prom li demana a que era bona. » Dix lo ballester que, ab aquella, sagetaua e mataua les bisties saluatges. Lo prom lo prega que » li mostras com ho fahya. E lo ballester, per mils » mostrarloy, para la ballesta e encasay vna sageta, » e asesta a qualque senyal, donant a entendre al » prom que axi assestaua a la caça e puys desparaua la ballesta, e mataua o nafraue si podia la caça. » Lo prom, fenyentse marauellar e mirar a totes » parts la ballesta axi parada, tenia a noues lo ballester; tant, que ell dix que massal tardaua de desparar la ballesta. Lo prom li dix quel lexas mirar, » que quina cuyta ni quin affany li era. Respos lo » ballester, e dix que, si gayre tardaua, trencar sia » lo braç o la corda de la ballesta, o saflaquiria » molt. Ladonchs, lo prom parla per deueres, e dix » al ballester: — Tot aço he fet per darte entendre la follia de ton penssament. Digues me: si » aquesta cosa (dehint de la ballesta) que es sens » anima e sens sentiment, no pot sofrir durada de » treball, ans trencaria o saflaquiria, segons tu * mateix [I 14] dius, ¿quant mes la mia carn, sentibla e flaca » e dolenta, defalliria per continu treball, que no » poria seruir a Deu? E axi, not ma*rauells si, apres [A 17 v.] » mon treball que huy he haut, primerament de la » penssa dehint mes hores,*e puys del cors lauorant [G 16 v.] » en aque*sts ortells, faç aquest petit deport per al- [E 8 c] cuna recreacio. — Lo ballester confessa son peccat; e, demanat e obtengut perdo del prom, partis dell.» E continuant ses noues, dix lo frare als Ciutadans: «¿Hauets prou en aço, o uolets hi mes » declaracions?» Respongueren: «Prou hi ha; parlem dals.»

[XVI] DE IRA O FELLONIA.

Axi matex», dix lo frare, «podem dir de » ira o de fellonia, que tot es vna cosa. » ¿Cuydats vos que tota ira sia peccat? » No pas; ans vos dire pus fort, que cas » hi pot hauer, que no iraxer o no enfellonirse, se» ria peccat. Axi es scrit per sants doctors: *Sicut » irasti ab re peccatum est ita non irasti cum re pecca» tum est.* Vol dir: que axi com iraxer o enfellonir» se, sens rao, es peccat, tot en axi no iraxer o no » enfellonirse, quant hi ha rao, es peccat. En la » Sancta Scriptura se lig daquell ualent hom Finees, » que per zel de la ley de Deu feu homey, e diu alli » matex: *Et reputatum est ei ad justiciam;* ço es, que » tengut li fon a justicia, car ço perque feu lomey » era capital injuria de la ley de Deu. ¿Que mes? » Lo propheta Dauid, e toquen ho en alcuns lochs » los sants euangelistes, dix: *Irascimini et nolite » peccare;* ço es, que diu a cascuns: Enfellonits vos
[I 14 v.] » e no vullats peccar. Yo dich a cascun», * dix lo
[E 8 d] frare: * «Si hoyes dir ho vehyes fer alcuna maluada
[G 17] » cosa,* specialment que fos blasfemia de Deu o de » la sua ley, o de nostra Dona o dels sants, ¿callar» tohies? Certes, estariat mal si no daues apares que » fos mal dit o mal fet, e quey fesses ço ques pertany
[A 18] » a bon zelador de Deu e de * sa ley, e de la sagra» da mare sua e dels altres sants. E ja per ço dix » lo saui Salamo: *Intendum melior est ira risu quare » per tristiciam vultus corrigitur animus delinquentis.* » Vol dir: que auegades mes val ira que rialles, » car per la tristicia de la cara se corregeix lo corat» ge del delinquent. Pero notats aci que les dessus » posades paraules, alli on diu: *Et nolite peccare,*

» no son dites sens gran misteri; e los sants doctors noten sobre aquelles moltes coses, specialment que la cosa mal dita ho mal feta podem e deuem tantost ahirar, mas no tantost la persona del dehint o fahent, ans lo deuem caritatiuament corregir, segons la doctrina euangelical, e fer en quant sia en nos quen faça penitencia e esmena. » E si sera tan obstinat que res non vulla fer, que procuren que senyoria ho cort hi meta la ma, he hi faça ço que si pertany per zel de la ley e de la justicia de Deu. E ço que dit es dessus en lo present capitol, se pot mils auerar e fundar per les paraules e obres de nostre saluador beneyt Jhesu Christ, * recitades en diuerses e molts lochs [E 9 a] dels sants Euangelis, les quals totes son nostra instruccio e nostra doctrina. Car porets veure clarament per aquelles, que, dehint o fahent quis uol denant lo Saluador cosa no deguda, tantost ell dallo mostraua indignacio, de paraula o per obra, e senyaladament en la temptacio diabolical assi feta de ydolatria, * que era excessiua injuria de la [I 15] santa diuinitat. Item en les paraules * de sent Pe- [G 17 v.] re, cuydant o entenent enbargar la passio del Saluador, quant ell lay reuela secretament. Item en lembargament quels dexebles fahien als fadrins pochs, de no acostar se al * Saluador, on expres- [A 18 v.] sament sent March diu alli del Saluador: *Quod indigne tulit*. Vol dir: que ho pres a indignacio, ço es a fellonia. Item quant en lo temple derroca e lança les taules de les venderies e dels cambis, e foragita del temple los venents e comprants, blasmant los e dehint que, del temple, que era casa de Deu e de oracio, fahien espluga de ladres. E, per semblant, en diuerses altres lochs dels sants Euangelis.» Continuant ses paraules, lo frare

dix als Ciutadans: «Attenets, empero, que ço que
» he dit en lo present e prop precedents .ij. capi-
» tols, nos pot estendre a aquells vicis ni a lurs
» contraries uirtuts, los quals no han ni hauer po-
[E 9 b] » den rayl*la o mida, ni tempre; ans, en qualque
» manera tocassets a aytals vicis, peccariets mortal-
» ment. E sapiats que son molts mes e pus greus,
» axi com homey, furt, adulteri, sacrilegi, fals tes-
» timoni, e semblants. E axi, guardats vosen, e
» pregats Deu queus en guart.»

[XVII] DECLARACIO DE MISERICORDIA E COM NO ES CONTRARIA EN RES A JUSTICIA

Un dels Ciutadans, qui molt en la present
collacio hauia callat, dix al frare: «En
» gran penssament so estat e estich, e
» veus de que: Vos, altament e be, ha-
[G 18] » uets loada * uirtut de Justicia, e yo he hoyt dir tots
» temps que gran virtut es Misericordia; e par me
» que aquestes dues virtuts haien contrarietat e nos
[I 15 v.] » puxen fer en*semps, almenys en juhis. Car, fahent
» Justicia, cessa Misericordia, e fahent Misericor-
» dia, cessa Justicia. Donchs ¿com ho farem?» Res-
pos lo frare: «O, Deu! e quants son qui nomenen
[A 19] » Misericordia, * e no saben que ses! E par que
» vos siats vn daquells, sino no diriets tan gran
» error. Car, que Misericordia sia gran virtut, ver
» es; mas que haia contrarietat, o que nos puxa fer
» ensemps ab Justicia, es gran error o gran igno-
» rancia, com, en ueritat, Justicia e Misericordia se
[E 9 c] » auenguen molt be e puxen * estar ensemps, sens
» fer nosa vna a altra. Ara vullats ho apendre. ¿Sa-
» bets que uol dir Misericordia a la letra? Miseria
» en lo cor. ¿E sabets quin es son significat e son

» exercici o sa operacio? Yous ho dire. Posem axi:
» vos sots jutge o assessor o conseller, en fet o en
» juhy, dun criminos qui a ueritat se troba culpa-
» ble. Dich que li deuets hauer misericordia; e veus
» com: ço es, que vos haiats miseria e desplaer, en
» vostre cor, com aquest ha errat e com vos la-
» uets a jutjar o a punir, e que no li façats cara ni
» gest cruel ni terrible, ne proces capcios, mas cara
» e gest de just e de compassible jutge, e li façats
» bo e just proces, sis uol sia espatxat, el induis-
» cats benignament a paciencia, hoc encara a pe-
» nitencia, e a fer fi de bon christia, puys apparega
» de sa *culpa, de manera que, ja que pert lo cos, [G 18 v.]
» no perda la anima, en quant puxats. E aço es la
» Misericordia e son significat, e son exercici o
» operacio. Mas, que flixar al criminos, en tot o en
» part, la pena o penes de la ley o del fur, sia Mise-
» ricordia, ja Deu no ho vulia, ans aço aytal appel-
» len los theolechs cruel miseracio, e es capital pec-
» cat. E veus per quantes rahons: Primerament, car
» es fer contra raho la Jus*ticia de Deu e contra ex- [I 16]
» pres manament seu, qui diu: *Malefi*cos viuen non* [E 9 d]
» *pasciaris;* ço es, que diu a cascun senyor o jutge
» terrenal: no sofires viure* los malfeytors. Segona, [A 19 v.]
» que es emblar e tolrre son dret a la part priuada,
» accusadora o denunciadora, no sens gran peccat
» ni sens carrech de restitucio. E perço, aytal Mi-
» sericordia, com cuydats dir, no pot ni deu esser
» en lo jutge, mas en la part. Posem axi a cascun
» de vosaltres; dich: si contra tu, principalment,
» era comes alcun delicte o crim, e per reuerencia
» de Deu volies hauer compassio del criminos, e
» remetre e perdonar li ta propria offenssa e ton
» dret propri, aço seria Caritat, en hauries merit.
» Mas, que tu sies jutge o assessor o conseller, e

» per compassio flixes en la Justicia, en tot ne en
» part, no es als sino leuar lo mal del criminos e
» carregar lo a tu mateix, de que romans obligat
» de restitucio a la part per aquell cas, e a la cosa
» publica e a cascun singular daquella en son cas,
» per tots los cases de crims dalli auant esdeue-
» nidors. Car, segons recita Salustius, e foren pa-
» raules originals de Cato, la punicio dalcun crim
» nos fa tant per aquell crim, car ja es passat e
» no ha altre remey, com fa per los esdeuenidors
[G 19] » crims, que sien * esquiuats. Donchs, si tu, jutge o
» assessor o conseller, no castigues lo passat crim,
» romans e est causa e occasio dels crims esdeueni-
[E 10 a] » dors. Considera, donchs, e * veies quant carrech
» ne prens, e si tu e tot ton linatge seriets bastant
» a restitucio de tal carrech. E terça, que, per con-
» seguent, es fraudar, nafrar e destrouir la cosa
» publica, la qual e los singulars daquella cuyden
» estar segurs, en confiança de la Justicia e dels re-
» gents aquella, e troben si deçebuts e dampneiats.
[I 16 v.] » Car, cert * es que no punir los crims es multipli-
» car mals e nodrir molts malsfeytors. Daço pusch
» dar e mostrar dues proues clares: la vna, es molts
[A 20] » e diuerses dits de * Deu e de sants doctors e de
» philosofs o sauis morals, qui tots temps cridaren
» per aço, en escriuiren diuerses autoritats, e entre
» les altres les seguents. Lo Saluador nostre Jhesu
» Christ beneyt dix: *Nolite judicare secundum faciem*
» *sed justum judicium judicate;* diu a cascuns jutges:
» no vullats jutjar segons la faç, mas jutjats dret ju-
» hy. Lo propheta dix: *Beati qui custodiunt judicium*
» *et faciunt justiciam omni tempore;* vol dir: beneuen-
» turats son aquells qui guarden juhy e fan justicia
» tots temps. Sent Crisostom e altres parlaren molt
» larch daquesta materia; e prenent ne les lurs pus

» breus paraules, dixeren: *Impunitas parit ausum;* » ço es, que no ponir los crims engenrre gosar de » ferne molts. Encara dixeren: *Scelera dum non vindicantur increscunt*; ço es: los crims, dementre » nos ponexen, crexen. Item Seneca,* [G 19 v.] excellent moral, dix: *Bonis nocet qui malis percit;** [E 10 b] ço es: que » aquell qui perdona als mals nou als bons. Encara » dix: *Qui non vetat peccare cum possit jubet;* vol dir: » que aquell qui ha poder de vedar o de castigar » peccat e no ho fa, aquell aytal mana que sia fet » peccat. Finalment, molts altres, hoc e les leys » imperials, han parlat tan largament daquesta materia, que seria enuig de recitar. Laltra proua es, » clara experiencia. Quasi a tots dies veurets, dun » temps a ença, quants homeys, furts, violencies, » inuasions e altres crims se son fets es fan, e crexen » e multipliquen de dia en dia, e que ho fa, cert, » la pocha punicio e la pocha justicia que sic fa. Daço crida tot hom * [I 17] e negun noy proueex. Gran » temor he que no torn sobre lo cap daquells qui » son en culpa o en causa; e ells no deuen * [A 20 v.] duptar » que nos faça, a la larga o a la breu, per obra e » per misteri de Deu. E pus no dich sobre aquesta » materia.»

[XVIII] QUANT ES CARREGOS E ENORMA PECCAT FER FALS TESTIMONI PER ESTALUIAR HOM CRIMINOS DE MORT.

PER ço que dit es en lo precedent capitol, » e per altres rahons» dix lo frare «son » fort reprenedors e lejament ponidors » vns nicis orats oltre* [G 20] cuydats, qui dien » que, per estaluiar vn hom criminos de mort, no » duptarien fer fals sagrament e fals testimoni. Ha

» traydors, falssaris, abhominables a Deu e al mon!
» ¿E com poden dir ni ymaginar tanta maluestat?
» Veus quant cuyden fer, que molt pus greument
» pequen e delinquexen que no ha fet lo crimi-
[E 10 c] » nos, lo * qual cuyden estaluiar. La rao es aques-
» ta: Certa cosa es, que molt pus greu es peccar en
» la persona de Deu que en la persona del proisme;
» e com Deu, segons ell mateix diu e axi es, sia
» veritat, e jurar en ell no sia als sino fer dell e
» en ell fermayll de ueritat; e, en tal cas, los tray-
» dors falssaris aytals, en quant es en ells, fassen
» de Deu e en Deu fermayll de mentira e de falsse-
» dat, e, en quant poden, lo falssifiquen el rene-
» guen; seguex se que pequen en la sua diuinal
» persona, el offenen molt pus greument que no
» feu lo criminos, sia homeyer o ladre, o quin se
» vulla, qui pecca en la persona del proisme. Mes
» auant, aquests aytals emblen e toillen a la part
» priuada son dret, no sens carrech de restitucio, e
» dampneien tota la cosa publica, segons declarat
[I 17 v.] » es dessus en semblant; per que*s merexeria que
» hom los taillas la lengua, sol per dir tals parau-
» les, e, si de fet ho fahyen, quels cremas hom tots
» vius; e encara no seria condigna punicio.»

[A 21] *[XIX] QUE PER PRECHS NI PER ESGUART
DAMICHS NO DEU HOM FER RES QUE SIA
DESONEST; E PROUAHO PER MOLTES AU-
[G 20 v.] TORITATS E EXIMPLIS.*

Dix .j. altre dels Ciutadans al frare: «Se-
» nyer: coue que hom faça queacom per
» sos amichs, sino poria perir amistat.»
Respos lo frare: «Nous entench; de-
» clarats vostres paraules.» Dix lo Ciutada: «Veus

» per que ho vull dir: * vn hom es caygut en qual- [E 10 d] » que crim, e es mon amich, o men preguen mos » amichs, ¿no li sere fauorable o ajudador en son » cas?» «O, tan auuol paraula» dix lo frare «ha » aqui! ¿Axi que uos volets dir que, si en lo juhy » de tal hom cabets, com a jutge o assessor o con- » seyller, quel fauorejarets, e si com a priuat, quel » empararets e li ajudarets?» «Per tot axo ho dich» dix lo Ciutada. «O, mala anch nasques!» dix lo frare, «¿e no hauets vergonya de penssar ni de dir » aytals paraules?» «Donchs ¿que fare?» dix ell «¿perdrem ab mos amichs?» «Donchs» dix lo fra- re, «¿mes amats perdreus ab Deus e ab vos matex » que ab vostres amichs? Ara escoltats e conexerets » vostra gran error. Sapiats que dix .j. sant * doc- [I 18] tor, appellat Prosper: *Sic diligendi sunt amici vt erro- » res eorum non diligantur qui enim diligit alium con- » senciendo malo non illum diligit sed pocius odit et » se ipsum dampnat bis enim peccat qui peccato obse- » quium accomodat*. Vol dir: los amichs axi deuen » esser amats, que lurs errors no sien amades; car, » qui ama altre, consentint li mal, nol ama, ans la- » uorrex, e dampna si matex, com * dues vegades [A 21 v.] » pecca aquell qui al peccat daltri dona complacen- » cia o consentiment. Item, dix lo gran maestre Tu- » llius: *Nulla est excusatio peccati si amici * causa pec-* [G 21] » *caueris et maxime jure turpi vbi duplex peccatum » est*. Diu a cascun: no has excusacio alguna del » peccat si peccas per rao del amich e majorment » en cosa leja, on ha doble peccat. Item, dix ell ma- » tex: *Amici vicia * si feras facis tua;* diu que si tu [E 11 a] » sofers los vicis del amich, aquells fas teus propris. » Item, dixeren alscuns sants doctors: *Proprie def- » fensor est qui deffendit innoxium;* dien que aquell » es propriament defenedor qui defen lo no culpa-

» ble. Encara dixeren: *Socius fit culpe qui nocentem » juuat;* vol dir, que aquell qui ajuda al culpable se » fa companyo de la culpa daquell.» Lo Ciutada, qui les paraules dessus posades hauia dites, senuergonyi; pero a qualque color dix al frare: «Gran » ueritat deyts, mas venen a uegades vnes pregaries » armades, que noy pot hom tenir.» «Hosta» dix lo frare «¿he com tendriets a proua de ballesta, que a » paraules vos no puxats tenir? Vos fets ho axi com » .j. ciutada de Roma, appellat Rutilius, del qual » recita Valerius Maximus tals paraules: *Cum ami-» ci cuiusdam injuste rogacioni resisteret atque hijs per* [I 18 v.] » *sum*mam indignacionem dixisset quid ergo nunc oppus » est amicicia tua si quod rogo non facis. Respondit im-» mo quid michi tua si propter te facturus sum aliquid » in honeste;* vol dir, com Rutilius contrastas a in-» justa pregaria dun seu amich, e aquell ab gran » fellonia li dixes: — ¿Que he obs yo ta amistat, [G 21 v.] » si no fas ço * de quet prech? — Respos * Rutilius: [A » — Mas ¿que he yo obs la tua, si per tu he a fer » res desonestament? — E aquell amich, conexent » sa error, anassen enuergonyit.»

[XX] EN QUAL MANERA POT HOM GUANYAR E POSSEYR RIQUEES SENS PECCAT MORTAL.

[E 11 b] Los altres Ciutadans, dixeren * a lur companyo que ço qui es posat en lo precedent capitol hauia dit: «Lexem axo, que, » en bona fe, de auuol materia es, e parlem duna cosa la qual pus comunament toca los » homens del mon e fala bon saber.» «¿Que es » axo?» dix lo frare. Dixeren ells: «Digats nos: » guanyar riquees e posseyr riqueses ¿es peccat o

» no?» Respos lo frare: «Marauella es que aço ig-
» norets vosaltres; pero dir vos he ço que yo hi
» entench. Sapiats que, jatssia les riquees sien cau-
» sa de molts laços e de molts perills, empero, res-
» ponent dretament a vostra demanda, dich que si
» hi seruats les coses queus declarare, no es peccat;
» en altra manera si; e dar vos ne eximple e proua.
» Cert es que molts sants, patriarques, reys, prin-
» ceps, barons e altres, guanyaren e possehiren
» grans e poderoses riquees, sens pecat mortal,
» ans visqueren e moriren sants homens. E veus
» breument .iij. coses quey seruaren e quey serua-
» rets: La primera, es guanyar les justament e ho-
9] » nesta,* sens engan * e sens frau, e sens barateria, e [G 22]
» sens jactura e perjudici daltri, mas planament, ab
» cura e conrreament, e collints de fruyts de la terra
» e de animals, o ab justa mercaderia, o altra art
» honesta, o ab just e honest seruey, o per legitima
» successio. La segona, * es dispensar o administrar [A 22 v.]
» les degudament, pagant complidament delmes e
» primicies a la Ecclesia e als serui*dors de Deu, e [E 11 c]
» faent ne part couinent als pobres, per caritat e
» reuerencia de Deu, e prenent ne per a la tua per-
» sona e a la tua casa e companya part sufficient; e
» no ten prena axi com a aquells per qui Seneca
» dix tals paraules: *Magna demencia est heredis sui*
» *res procurare et sibi omnia denegare;* vol dir, que
» gran follia es procurar les coses de son hereu e
» denegar les totes assi mateix, axi com fan alscuns
» malastruchs seruents de la peccunia, quen han
» assats, e, per a ells ni per a lur casa e companya
» non gosen o non volen pendre part alcuna, sino
» ab excessiua escassea e mesquinea, ans ho auan-
» çen e ho estogen tot per a son hereu, e no saben
» auegades qui sera, e viuen e moren fort misera-

» blament; de que, en aytals, comunament e de mes
» se seguexen dos desastres. Lo primer, es que mu-
» ller o altres de sa companya fan per necessitat
» alcuns inconuenients; car dix Cassiodorus: *Sub*
» *quadam necessitate peccare creditur cuj necessaria non*
[G 22 v.] » *prebentur;* vol dir:* que sots alcuna necessitat creu
» hom que pecca aquell al qual no son dades les
» coses assi necessaries. Lo segon desastre, es que
» per aquest peccat, com lom aytal es escanç e cruel
» assi matex e a sa companya, Deu permet venir sa
[I 19 v.] » heretat en ma dauol hereu, qui presta*ment ho
» guaudeix e ho guasta, en tant que quasi es vist
» desexir sen tost, axi com de fexuga carga. E la
[E 11 d] » ter*ça de les dites .iij. coses seruadores, es lo con-
» seyll quey dona lo propheta, dehint: *Diuicie si af-*
[A 23] » *fluant nolite cor apponetur;* vol dir: * que les ri-
» quees, si abonden, noy vullats lo cor posar. E
» yo» dix lo frare «dich, no posar lo cor ni la es-
» perança en les riquees, mas en nostre senyor
» Deu, retent li laors e gracies de aquest benifet, e
» regonexent que aquell e tots altres deuallen de la
» sobirana font de la sua infinida bonea. E axi» dix
lo frare «si aquestes coses hi seruats, podets gua-
» nyar e posseyr justament riquees; car lo mal no
» es en elles, com sia cosa creada per lo Senyor,
» mas es o pot esser en lom, per mal guanyar o
» per mal aministrar aquelles. E axi, seruats hi les
» coses que dites he, e Deu prosperar vos ha, deça
» per gracia e dela per gloria.»

SEGUEIX SE LA SEGONA PARTIDA DEL PRESENT TRACTAT. LO PRIMER CAPITOL DE LA QUAL ES RAHONAMENT PER HAUER ENTRADA A DOCTRINA DE REGIR QUALSEUOL OFFICI PUBLICH LEALMENT E DILIGENT.* [G 23]

En aquestes paraules fon vist als Ciutadans quel frare volgues fer fi, e callaren. Mas ell los dix tantost: «Tro aci » mauets enterrogat e yous he respost; » ara parriam queus degues interro- » gar dalgunes coses e quem responguessets a aque- » lles.» Dixeren ells: «Plaunos; digats ço queus » * placia e responrem hi, axi com Deus nos admi- [E 12 a] » nistrara.» «Yo se »* dix lo frare «he tot hom sab, [I 20] » que vosaltres souen cabets e sots disposts a cabre » en los officis e en lo regiment daquesta Ciutat. » Volrria fort saber com li va; ni penssets que aço » deman per sospita que haia de vosaltres ni per » encercar vostres obres, car si Deus m*aiut, yo [A 23 v.] » creu de vos e de alguns altres que conech, quey » haiats retuda vostra leyaltat e vostra diligencia. » Mas deman ho per zel que he a la cosa publica » daquesta Ciutat, la qual volrria que Deu prospe- » ras e auanças. E si ma pobra doctrina hi podia » res profitar, faria hi ço que fos en mi, volentero- » sament.» Respos .j. dels Ciutadans e dix al frare: « Ans, ardidament cercats les obres de cascun, e en » aquest pas cascun deu parlar per si matex. E dich, » primerament per mi, que son prest de estarne a » compte e a rao, denant Deu e homens.» Laltre Ciutada respos: «Yo dich, per mi, axo matex.» Mas laltre dells estech .j. poch penssiu, e puys dix

als dos qui ja hauien parlat: «¿Hauets vos be pres » esment de les paraules del frare, pus prop dites? [G 23 v.] » A mi es * veiares que son .ij.es de gran substancia, » ço es, quey haiam retuda leyaltat e diligencia. E, » per ma fe, quant a la primera que diu leyaltat, you » juraria, de creença quens vaia be a tots; mas de la » segona, que es diligencia, si bens estrenyem, hia [E 12 b] » * que dir e que fer.» Los .ij. Ciutadans qui dit hauien, parech ques apitrassen, e estigueren pensius. E .j. altre, qui era pus joue de tots, e no hauia encara tengut offici en cap, dix: «Semblam que » daço qui passat es no dejam tenir ara temps, car » poch valrria, sino que cascun guart e regonegua [I 20 v.] » sa * consciencia; e, si hi troba res que be no estia, » façan sa penitencia e esmena. Mas parriam, si a » uos, senyer frare, plahya, quens deguessets ins- » truhir com e en qual manera cascun en tals coses » se deia hauer, e profitaria molt en esdeuenidor. [A 24] » Hoc * encara, que, quant al passat, mils poria » veure e entendre cascun sa culpa, sin ha, e fer hi » ço que ja he dit.» Respos lo frare: «Per ma ffe! » Uos dehits mils de tots; e es raho que axis faça. » Ara vos e els altres attenets aci.»

[II] DE DUES MANERES DE OFFICIS PUBLICHS, PRIMERA DE JURIDICCIONALS E DEL ORDE DELS AFFERS DAQUELLS.

CERTA cosa es, e cascun de vosaltres ho » sab, que dues maneres son de officis. » La vna es de officis jurisdiccionals, ço [G 24] » es, que vsen de juridiccio, axi * com » Gouernador, Batle, Veguer, Justicia, Mostaçaf, e » altres semblants. E laltra es de regiment sens ju- » risdiccio, sino en poques coses que pertanyen als

» fets de tals officis, axi com Jurats e Consellers, » * e semblants; e aquests aytals dretament son pro- [E 12 c] » curadors de la cosa publica de la Ciutat. Parlant » dels primers, qui exercexen juridiccio, dich que » aquests fan, o fer solen e deuen, tres maneres de » plets e daffers: la primera es dels pobres de Deu, » e, per conseguent, de Deu; la segona es del fisch » o de la senyoria temporal, ço es, del senyor Rey; » e la terça es de les priuades persones, ço es, de » les gents entre si. Digam de cascuna daquestes, » per son orde, en lo qual les he dessus posades » scientment.»

[III] DELS PLETS E AFFERS DELS POBRES DE DEU.* [I 21]

CAR, primerament, tot bon Official e Jutge » deu entendre en los affers dels pobres » de Deu, e a aquells, * dauant tots al- [A 24 v.] » tres, deu dar bon espatxament; e de- » uenloy moure .ij. coses: la vna, es compassio de » la pobra e flaca persona, per amor e per caritat » de Deu; e la segona, es la gran remuneracio que » lin es promesa per Deu, car escrit es per lo pro- » pheta: *Beatus qui intelligit super egenum et paupe-* » *rem, in die mala liberabit eum Dominus.* Vol dir: » beneuenturat * es aquell qui enten sobre lo fretu- [G 24 v.] » ros e pobre, car en lo dia mal lo delliurara nostre » Senyor. ¿E sabets qual es aquest * mal dia? Aquell [E 12 d] » de qui sancta mare Esgleya canta, en lofflci dels » morts: *Dies illa, dies ire, calamitatis et miserie, etc.* » Vol dir: que aquell dia es dia de ira e de mes- » quinea e de miseria, ço es lo dia del general e » del final juhy del fill de Deu. Ho, si los Officials » e Jutges vosien attendre a les dites paraules del

» propheta, com e quant entendrien al espatxament
» dels plets e affers dels pobres e flachs, donant los
» lur dret complit quant son demanadors, e delliu-
» rant los de la ma del calumpniador quant son de-
» fenedors! Cert, nit e dia hi entendrien, penssant
» que, en tanta terribilitat com sera en aquell mal
» dia del juhy, serien delliurats per nostre Senyor,
» per esguart de tals obres. ¿Mas aço fas axi huy per
» tots, ho no? Dich que en los seguents capitols ho
» veurets. Dues coses, empero, notats açi: La vna
» es que, en aquest pas, solament he dit e dich de
» entendre primerament e assidua, e de dar bon es-
» patxament als plets e affers de les pobres e flaques
» persones, en les quals entench compendre vidues
[I 21 v.] » e pubills. E no dich pas que, per com*passio o en
[A 25] » altra manera, los * sia a jutjar res mes de lur dret;
» car, segons dret diuinal e humanal, fort son re-
[E 13 a] » prenedors aquells Jutges qui, per compassio, *
» ajusten al pobre vltra son dret, e, per enueja,
» toillen al rich de son dret, com ja no seria justi-
» cia, la qual uol que cascun haia ço que seu es. E
[G 25] » laltra cosa es, que no tots * aquells quis mostren
» pobres e flachs prengats o tengats per aytals, car,
» auegades, alcunes persones, axi homens com do-
» nes, e senyalladament vns que han gitat a mal
» ço del lur, trobarets de tan mal agre, que offici
» fan de pledeiar a tort o a dret, e altra fahena no
» volen fer, e continuament seguexen les corts, e
» criden es planyen dauant Rey e Officials seus,
» grans e pochs, e cerquen maneres, e senyallada-
» ment per via de miserabilitat, ab les quals ca-
» lumpnien aquell e laltre, els fan citar e anar del
» loch de lur domicili a la cort reyal, hen han ave-
» gades rescats quels donen alcuns simples homens
» per reembre vexacio. Aquestes aytals persones es-

» quiuarets com a diables, car dretament fan offici » del diable, cercant e ordint rebolteries e calump» nies e mals.»

[IV] DELS PLETS E AFFERS DEL FISCH.

SEGONAMENT, tot bon Official e Jutge deu » entendre en los affers del fisch, ço es, » del senyor Rey. E es gran raho, car » lofici e la juridiccio son seus, e per ell » se * regexen. E axi lo segon loch, apres lo de Deu [A 25 v.] » e de sos pobres, deu esser seu. E aquests affers » del phisch han, e * hauer poden, dos caps: Lo pri- [E 13 b] » mer es, si e quant lo Procurador fiscal mena al» cuns plets o processos, ordinariament, per lo » fisch demanant o defenent. En aquests * plets ay- [G 25 v.] » tals, lOficial o el Jutge deu entendre, ab diligen» cia, a bon espatxar,* e a dar son dret a cascun, en [I 22] » manera que, per temor, amor o hoy, o per res als, » nos decante a neguna part. Lo segon cap es en la » exaccio dels bans, o calonies e penes. E, sobre » açо, attenets diligentment, car açi penja la ley e » les prophecies daquesta materia. Yo dich que les » gens solen e han acostumat, e acostumen tots » dies, de caure en penes o en bans, en una de .iij. » maneres: auegades per ignorancia; auegades per » necessitat; e auegades de certa sciencia o per ma» licia, cessant necessitat. Quant esdeue la primera » manera, que es de ignorancia, e apparega proua» ble, en tal cas lOfficial o el Jutge, puys haia lo » poder, no deu res leuar del ban o de la pena, ans » ho deu del tot absolrre e relexar, corregint de » paraula lerrant per ignorancia, ques guart dalli » auant de errar, sino que pagara per lo passat e » per lo de ladonchs. Quant esdeue la segona ma-

» nera, que es per necessitat, lOficial o el Jutge
» pot e deu leuar, a couinent tempre, partida de la
» pena o del ban, segons la qualitat de la persona
» e del defalliment daquella; car ja per necessitat
[E 13 c] » no deu errar ni fer mal. Mas, quant esde*ue la
[A 26] » terça manera, que es * de certa sciencia o malicia,
» dich quel Official o el Jutge, no tan solament deu
» leuar tota la pena o ban, ans, si lexaua aquella
» en tot ni en part, faria gran peccat; car daria o
[G 26] » dona ençeniment * o atreuiment e gosar, al qui ha
» errat de certa sciencia o malicia, e als altres, de
» mes errar, en menyspreu de Deu e de la senyoria
» temporal, e en dan e destruccio de la cosa publi-
» ca. Quants e quants son, axi homens com dones,
» que, en confiança de mantenidors e de prega-
» dors, se atreuexen de certa sciencia e malicia a
[I 22 v.] » fer fraus, engans e falssies, * e mals, e a venir o a
» fer contra los estatuts profitoses de la Ciutat, que
» no sen volen estar per res que hom los diga nels
» faça, ans diran expressament e a pales: — Via
» Deu! me prest mon compare o mon amich nay-
» tal, que no he pahor de bans, ni de penes, ni de
» negun Official. — E, en confiança daço, fan tots
» desastres. A bona fe, si la pena o ban era leuada,
» de ras a ras, daquests aytals, ells e altres se casti-
» garien, e la cosa publica no seria fraudada ni
» dampneiada. E poria daço cascun Official o Jutge
» pendre eximpli e doctrina de la sancta Esgleya,
» que es nostra Mare e nostra Maestra. Car en les
» cartes o bolles papals de les plenaries indulgen-
» cies o remissions, que vulgarment son dites per-
» do a pena e a culpa, trobarets tots temps, de co-
[E 13 d] » mun * cors, vna aytal clausula: *Et ne quod absit*
» *propter huiusmodi graciam reddaris pro cliuior ad illi-*
» *cita imposterum comitenda volumus quod si ex confi-*

» *dencia remissionis huiusmodi aliqua forte comitteres » tibi quo ad illa predicta remissio * nullatenus suffragetur.* [G 26 v.] Diu lo Papa, a cascun daquells a qui atorga » la dita indulgencia o * remissio, tals paraules: — [A 26 v.] » E per tal, ço que a Deu no plaçia, que per aquesta gracia not retes pus inclinat a cometre daci » auant coses no legudes, volem que, si per confiança daquesta remissio tals coses per uentura » cometies, que quant a aquelles la dita remissio » en alcuna manera not vaille e not aprofite.— » Donchs, be es raho e justicia quel Official o Jutge seglar faça semblant, en aytals errants maliciosament e de certa sciencia, que ço, per confiança de que han peccat o errat, ço es, pregaries » o intercessions damichs, nols aprofit. E si lO*fficial [I 23] o Jutge fa lo contrari, axi ell com los pregadors se carreguen al coll e a la anima, e a carrech » de restitucio, totes les fraus e tots los mals que » aquells aytals fan. Per conclusio daquest capitol » dich: quel Official o el Jutge, en la exaccio dels » bans e de les penes, se deu hauer per les .iij. vies » o maneres que dites he; e que la sua intencio » principal e primera sia per zel de justicia e de » * castich, e per esquiuar dan e mal en la cosa publica; [E 14 a] e la segona intencio pot esser per hauer » los drets e emoluments del senyor Rey, del qual » aço es propria regalia. E, sabent aço e axi, lOficial o el Jutge fa actes de Justicia, en guanya en » aconsegueix gran laor e merit, a Deu * e al mon.» [G 27]

[V] DELS PLETS E AFERS DE LES GENS.

TERÇAMENT, tot bon Official e Jutge deu » entendre en los affers de les priuades » persones, ço es, de les gens, hoint as- » siduament, examinant diligentment, » e determenant, justament e presta, lurs plets e » contrasts, e preseruant les, tant com en ell sia, » de treballs, de despeses, de occasions, e daltres [A 27] » mals. * E notats be que, en les prop dites parau- » les, se requer .iiij. coses: La primera es hoyr assi- » duament; e la segona es examinar diligentment; » la terça es determenar justament e presta; e la » quarta es preseruar los pledeiants de treballs, de » despeses, de occasions, e daltres mals. Quant » a la primera, dich quel Official o el Jutge deu » hoyr assiduament les gens en lurs plets e con- » trasts; e, faent aço, fa be a aquelles e assi matex: » a elles, per entendre be la questio, car, si be no » es entesa, no pot esser be examinada ni determe- [I 23 v.] » nada; encara fa be assi matex,* car tals affers han [E 14 b] » semblança de * cans ladradors, los quals, sils girats [G 27 v.] » * lasquena, venen rosegar tro a les faldes e aue- » gades mordre a les garres, e sils girats la cara, » fugen. Axi es de tals affers, que, sils girats la es- » quena, sots sobren vos heus reblexen; e sils estats » de cara, fugen, ço es, que ab menys affany e en » menys temps, cessen, e lOfficial o el Jutge nes » menys infestat; e, per conseguent, en aço fa be as- » si matex. A la segona, que diu examinar diligent- » ment, dich que coue, de necessitat, axi sia fet, sino » seria fer juhy a les orbes, no sens gran carrech, » hoc encara de restitucio. La terça, que diu deter- » menar justament e presta, ha dos caps, los quals

» ensemps couenen a bona determenacio; en altra
» manera, no tenrria prou, car determinacio, en-
» cara que sia justa, si molt tarda, vn perdre ual,
» e, si es presta e no justa, ja val menys. Es ver
» que alcuns sants doctors son, e entre los altres
» Papa Innocent terç, qui dien que auegades pus
» profitos seria al pledejant perdre lo plet presta-
» ment, que guanyar lo ab gran tarda, car mes li
» munten los trebaills, messions * e dans del plede- [A 27 v.]
» iar longament, quel fruyt del plet o de la senten-
» cia. Per mils obseruar la quarta, que diu preser-
» uar los pledejants de trebaills, de despeses, de
» occasions e daltres mals, dich que tot bon Offi-
» cial o Jutge se deu pendre be esment, no sola-
» *ment de la qualitat del plet, mas de la condicio [E 14 c]
» dels pledejants e de lurs aduocats e procuradors.
» E, si coneix que alcun daquells sia malicios, o
» cauillos, o inclinat a tardar lo plet, deu lon refre-
» nar, per caritatiua correccio o per sauia manera* [G 28]
» de restrenyer les assignacions e dilacions, e abreu-
» jar los procehiments, e espatxar les sentencies,
» axi interlo*cutories com diffinitiues, e, en altra [I 24]
» manera, procehir sumariament e de pla, com aço
» puxa e deja fer per son Offici, e segons leys e
» furs e vsatges. E, ab aço, lOfficial o el Jutge pre-
» seruara los pledejants de trebaylls e de messions.
» E si alcun daquells, o aduocat, o procurador seu,
» sera tan obstinat o tan habituat en malignar, que
» res daço que dit es noy vaylla, en tal cas lOffi-
» cial o el Jutge deu e pot, ab rigor, aquells aytals
» refrenar de lur malignitat, ab penes, mulctes e
» cominacions, e ab legitima priuacio de Offici, a
» temps o per a tots temps, del aduocat o del pro-
» curador, a castich lur e exempli daltres qui sen
» apitrarien. Car diu .j. prouerbi aragones: *Qui*

» *vno fustiga, ciento castiga*. Item si lOficial o el » Jutge veu o sent lo plet esser odios o apparellat » a materia scandolosa, deu esquiuar totes occa- » sions, ab rigor o ab sauies maneres, e, senyalla- » dament, imposant los forts penes, e prouehint » quels principals, tant com possible sia, no ven- » guen o no sien ensemps personalment als actes [A 28] » * del juhy, mas lurs procuradors, o vn dells e [E 14 d] » puys laltre, si ops hi seran,* e en altres couinents » maneres. E ab aço lOfficial e Jutge preseruara » los pledejants de scandels e de occasions, axi com » uol la dita quarta cosa. E sapiats que alcuns sauis [G 28 v.] » homens, parlant * daytal materia, han dit e escrit: » que tot bon Official e Jutge se deu mostrar e esser » blan als simples, aspre als maliciosos, benigne » als humils, rigoros als superbiosos, plasenter als » plans, brofech als reboltistes, misericordios als » penidents, inflexible, ço es no doblegable, als » obstinats o indurits en mal, dreturer a tots, vo- » lenteros a escoltar e a entendre, assentat en exa- [I 24 v.] » minar, madur en de*lliberar, diligent en espatxar, » discret e just, dreturer en jutjar, vigoros en exe- » cutar, e ferm en be acabar.

[VI] QUE LES COSES EN LOS PRECEDENTS .IIIJ. CAPITOLS CONTENGUDES NO SON OBSERUADES PER TOTS ALS TEMPS PRESENTS, ANS SIC FAN DUES ABHOMINACIONS.

ARA veiam », dix lo frare, « si les coses po- » sades en los prop precedents .iiij. ca- » pitols se seruen es fan axi huy. A bona » ffe, yo creu que res no sen faça. Pero » discorregam ho tot, e veurem ho mils. Yo, pri-

» merament, pose dessus orde als affers: primera» ment, dels pobres de Deu; segon, del fisch; e » terç, de les gents. ¿E aquest orde seruas huy? » Placiaus ho veure. Cercats tots los Of*ficials, del [E 15 a] » maior al menor, e prenets uos esment de lurs » obres, e trobarets que tots o pur los demes, no » tan solament no * seruen lo dit orde, ans, ço que [A 28 v.] » pejor es, del * primer e del terç nos curen, si po- [G 29] » sem no, mas del segon. Quant al segon cap da» quell, parlant de exaccio de bans e de penes, » agues ni! Car daço es lur registre, en aço es lur » estudi, per aço es lur cura e lur tre*baill. E, al- [I 25] » menys, si sobre aço era lur intencio e operacio » per zel de justicia e de castich, per esquiuar dan » e mal en la cosa publica, axi com dessus fon po» sat, no seria tan greu; mas noy ha res daço, ans, » vbertament e a huylls vistes, fan sobre aço dues » orribles abhominacions, sens tota temor de Deu » e de la senyoria temporal, e sens tota vergonya » del mon. Entenguensi », dix lo frare, « aquells qui » ho fan, e no los altres. Car dix sent Gregori: *Ge» neralis sermo quos tangit angit*. Vol dir: que la pa» raula general aquells constreny los quals tocha. »

[VII] PRIMERA ABHOMINACIO.

DICH, donchs, que la primera abhominacio » es, quels dits Officials, no tan solament » no esquiuen ni castiguen los peccats, » fraus, engans e altres mals, ans, per » hauer diners, los nodrexen els mantenen, contra » propri e expres sagrament, en gran offenssa de » Deu, en difamacio de la senyoria tem*poral, en [E 15 b] » dan e destruccio de la cosa publica, e en damp» nacio de lurs * animes. Exemple e proua: certa [G 29 v.]

» cosa es que, en aquesta e en tota altra bona Ciu-
» tat, per statuts de aquella e per priuilegis reyals
» e penals, los quals cascun Official a qui pertany
[A 29] » jura, especialment * e expressa, de tenir e de ob-
» seruar aquells fermament, son vedades e esquiua-
» des tafureries, com sien escola del dimoni, en la
» qual continuament se fan es canten liçons, a gran
» plaer e gloria daquell, e a gran vituperi e blasfe-
[I 25 v.] » mia de nostre senyor Deu e * de la sagrada uerge
» Mare sua, e dels altres sants e santes de Parays;
» e los Officials aquests, per ben poblar e omplir
» aquesta escola, arrenden la per certa quantitat de
» diners a cascun dia. Mes auant, segons statuts e
» priuilegis, que axi matex juren, e per bona ffe e
» honestat, les auols fembres no deuen estar entre
» les bones, a esquiuar contagi, ans, deuen estar
» en lur deputat loch; e los Officials aquests, pres
» rescat de tals ffembres, lexen les romandre e es-
» tar alli matex, en axi que, ans del rescat, les fan
» auuols, e apres del rescat les fan bones. E, ço que
» es pejor, per cobdicia del rescat ne difamen alcu-
» nes contra veritat, de les quals alcunes, sens tacha
» e sens culpa calumpniades, se han a rescatar, e,
» per hauer e complir al rescat, fan mal de lur prou,
[E 15 c] » que nol * hauien fet nel farien, si per allo no fos.
» Mes encara: segons estatuts e priuilegis, los quals
» semblantment juren, totes les obres o coses frau-
» doses, e sofistiques, e corruptiues, o vedades,
» deuen esser a no res tornades, per foch, o per
» trencament o esquinçament, o lançament daque-
[G 30] » lles, segons la qualitat * de cascuna, a tolrre frau e
» dan en la cosa publica; e los Officials aquests,
» per diners, fan sobre aço dos desastres: la .j., que
[A 29 v.] » per rescat, permeten o lexen * estar e vendre la
» cosa ja feta fraudosa, sofistica e corrupta o veda-

» da; e laltra e pijor, que, per rescat, permeten o
» lexen als maestres o als fahedos daquelles fer ne
» e vendren tantes com se vullen.»

[VIII] SEGONA ABHOMINACIO.

La segona abhominacio es, que com tot
» bon Official, per son Offici e per la
» caritat de Deu qui loy estreny, deia e
» sia tengut preseruar, en quant sia en
» ell, les gents, e majorment * simples, de fallir e de [I 26]
» errar, aquests mals Officials, no solament aço no
» fan, ans, ço que pijor e pus leig es, fan enginys
» e parançes als mesquins de caure en bans e en
» penes. Preen e alegrense, tals Oficials, que exim-
» pli e offici prenen de noble e de valeros animal!
» ¿E quin? ¿leo, orifany o vnicorn? Cer*tes, no; car [E 15 d]
» aquests animals, per lur valor, als humils son
» benignes, e als rebells son braus. Donchs, ¿de
» quin animal prenen eximpli e offici? Dich uos
» que dun mesqui e fort dolent, ço es aranya. E
» veiats * com propriament fan offici de aranya: tot [G 30 v.]
» hom veu que les teles e parances de la aranya son
» tan flaques, que solament prenen e retenen les
» coses petites e flaques e mesquines, axi com mos-
» ques, e moscallons, e semblants, e no aquelles
» que tant o quant haien de força; ans, aquelles
» aytals, trenquen e desfan les dites teles e paran-
» çes. Dretament, axi es daytals Officials, que en
» lurs teles e parançes prenen e retenen solament
» les persones simples e flaques, que tant o quant
» haien de roba, mas no men tem que prenguen, ni
» encara assaien de pendre * aquells qui han sanch [A 30]
» en luyll, car aquests los sabrien e gosarien dir
» lurs maluestats e trencar lurs teles e parançes. Ne

» aytan poch retenen los que han compares e pre» gadors, per delinquents que sien, ans aquests ay» tals enganen les parances, que noy son retenguts. » ¿Par vos », dix lo frare als Ciutadans, « que aquests » aytals Officials deguessen esser appellats de pro» pri nom aranyes o aranyons, puys fan lur offi» ci? » « En bona ffe », respongueren ells en sonris, [E 16 a] « hoc. » « ¿Semblaus, encara, que sien coses * leges » e pudents les dites abhominacions? » Respongueren ells: « No ho poriets prou encarir a esquiuar. » Ladonchs lo frare, ab gran sospir, dix:

[G 31] [I 26 v.] [IX] SOSPIRA ES CLAMA LO FRARE DAÇO QUE MAL ES FET PER OFFICIALS.*

Ho cel! o terra! ho elements! ¿E com po» dets sofrir tanta offenssa e tanta blas» femia de vostre Creador, e tantes e tan » manifestes maluestats, en dan e des» truccio de la cosa publica? ¿Com no vsats de vos» tres forces contra aquests maluats e perjurs Offi» cials? O, Princep catholich! ¿e com noy gires » la cara, per seruir e gloria de Deu, e laor e valor » e profit de tu matex? Car cert es que dels diners » daquestes extorsions, que son planes roberies, tu » no has part ni quart. Car, com se haien de illici» tes e vergonyoses rahons, los dits Officials çelen » e abçeguen les dites extorsions, e tota la reebuda » de aquelles. Hoc encara, que dels emoluments » que justament e per justes rahons se han, tan » poch ten has part ni quart, car ells, per prechs o [A 30 v.] » per importunitat, han * de tu tan sobergues gra» cies e assignacions sobre los dits emoluments, » vltra lur salari ordinari, que res noy basta, per » molt que escorxen. Per que es gran peccat que,

» de salari ni de gracia, haien assignacio sobre los
» emoluments de lur Offi*ci, mas quels fos pagat lo [E 16 b]
» salari de alloure. Si noy proueheys, senyor, hau-
» re a creure de tu la paraula de Cassiodoro, com
» dix: *Tunc princeps suorum officialium malefacta ra-*
» *tificat cum eius torpet correccio in delictis.* Vol dir:
» que ladonchs lo Princep ratifique les malfeytures
» dels seus Officials, com la * sua correccio es pe- [G 31 v.]
» reosa, e no curenya en los delictes. Ho, faels
» christians! ¿e com nous sentits de tants mals, al-
» menys per vostre propri interes? Ho, vosaltres,
» Ciutadans, qui açi sots! ¿per que no fets quey sia
» prouehit, com sia en uos entre los altres * de esser [I 27]
» hi prouehit? ¿Per que no esquiuats la ira diuinal,
» la qual, per tals e tantes enormitats, vulla Deu
» que no vingua sobre uos e sobre los altres qui
» mal hi meren?» En aquest pas, los dits Ciutadans
estegueren apitrats e quasi trists. Empero vn da-
quells dix al frare: «Senyer, ço si fa que fer si pot;
» ja hi ha inquisicions contra los dits Officials;
» veiam que mes si pot fer!» «¿Que, inquisi-
» cions?» dix lo frare, «escarnicions volets dir,
» car, jassia aquestes maluestats sien tan manifes-
» tes, que layre les veu e les parets les senten, em-
» pero james no viu ni sabi que vostres Inquisidors
» de bou, hic fessen vna punicio, ni vn castich, ni
» res als de be; e no es marauella, car son de vosal-
» tres mateiys; e los qui enguany * son Inquisidors, [E 16 c]
» laltre any esperen esser * Officials, e axi serien [A 31]
» vists fer contra si mateix, e amen mes vsar de
» vna veça paraula vulgar, qui diu: Prestamen vna,
» e prestar ten he altra. Mas, a bona fe, si vn es-
» trany, e sis uol fos lombart e agut tiran, fahya
» les dites inquisicions, o que almenys se fessen
» per la manera antiga, los Officials se guardarien

» de follejar, mils que no han fet ni fan en los presents temps. Creu que, per tal com Deu nols po- [G 32] » nex, tantost * hajen la intencio del foill, que diu lo » propheta: *Dixit insipiens in corde suo non est Deus.* » Vol dir: quel foll dix, en son cor, que no es Deu. » Mas yo pens que no haurien tal intencio si considerauen dues coses: La primera es vna actoritat, escrita per alcuns doctors e philosofs: *Lento* » *enim gradu ad vindictam sui diuina procedit ira tarditatem que vindicte supplicij gravitate compensat.* » Vol dir: que ab pereos o tardiuol grau o moui- [I 27 v.] » ment, la diuinal * ira proceex a sa uenjança. Mas, » gara, que la tarda compensa ab la grauitat del » supplici o del turment, ço es, que per esguart de » la tarda fa la punicio tan greu, que mal ho val » al peccador tota la espera. Siats cert », dix lo frare als Ciutadans, « que, sils tarda nos pert, e que, [E 16 d] » com * mes los tardara, pus greument seran punits, si nos conuertexen e no fan penitencia e » esmena daço que mal han fet. E que noy tarden, » car dix lo saui ecclesiastich: *Ne tardes conuerti ad* » *dominum et ne diferas de die in diem subito enim venit ira illius et in tempore vindicte disperdet te.* Diu [A 31 v.] » a cascun: no cesses de conuertirte * a Deu, e no » ho alargues de dia en dia, car soptosament ve la » ira sua e en temps de la venjança destrouirta. E » la segona cosa es, ço qui dessus, en lo capitol » de Ffe, vers la fi daquell capitol, es posat, parlant » de les obres altes e marauelloses de Deu, e de la » greu punicio e leja fi de les maluades persones. » En aquest pas me soue » dix lo frare « dun gran » inconuenient que he hoyt dir auegades, ço es, [G 32 v.] » * que si esdeue, jassia a tart, que Deu do alcun » Official regent couinentment son Offici, o que alcun priuat digua o faça qualque cosa tocant honor

» o be de la Ciutat, tantost se meten al cap de hauer ne paga ho remuneracio de la Ciutat; ço que » es gran follia, car pren los en axi com a aquell qui » vertaderament e justa deu a vn altre qualque deute » o quantitat, e uol e demana que, per pagar aquella, hom lon pach. Certa cosa es que, segons ley » diuinal e humanal, cascun deu esser bo e vir*tuos, [E 17 a] » e es tengut de fer bones obres, e hauerse leyalment e be en tot ço que diu e fa, de que deu » esperar merit e guardo de Deu; mas, demanarne » tal paga com * dita es dessus, veia cascun hom discret [I 28] de quin seny pot exir. Pero, ja plagues a Deu » que, sobre aquesta materia, se pogues seruar tal » egualtat, ço es, quel Official qui diligentment e » be se fos haut en lo regiment de son offici, fos, » vltra son salari, ben remunerat per la Ciutat, ab » que, aquell Official que agues fet lo contrari, fos » ben ponit; car tot seria profit de la cosa publica. » Mas es e seria .j. mal: que tals remuneracions » veuriem souen e tals punicions no james, ans, ço » que pejor seria, * si alcun Official hi esdeuenia [A 32] » couinent, venrien ne molts altres, la vn necligent (no vull dir dolent) e laltre que hauria fetes » rabies, e metrien en ver e esforçarien ab amichs » que haurien fetes virtuts; e haurien la dita remuneracio, ço que seria maluada cosa. E axi, en algun cas, no lou la dita remuneracio; car menys » * mal es sostenir vn dan que dos.» [G 33]

[X] ALCUNES EXCUSACIONS DE OFFICIALS E REPULSSA DAQUELLES.

AQUELL qui parech maior en dies dels dits Ciutadans, e hauia regit, per sos anys, quasi tots los Officis de la Ciutat, dix al frare: «Tot sia ben dit, per castich e per [E 17 b] » bona doctrina, ço que * dehits; mas, no haiats » creença que axi mal vaia tot, com denoten vos» tres clamors; car, a Deu merce, aquesta Ciutat, » entre les altres que se, ha estat comunament e » esta prou be ab sos Officials, qui, ab ueritat, so» bre los falliments, bans e calonies, passen assats » benignament e be ab les gents; en tant, quels » emoluments de lurs Officis, pagades messions, [I 28 v.] » * tornen a poch, que a uegades no basten a lur sa» lari ordinari e a la gracia quels es feta, de comun » vs, per esguart de la poquea del dit salari. E aço » se yo, entrels altres, qui per tot son passat.» «Deu » vulla», dix lo frare a aquell Ciutada, «que vos, » cuydant escusar uos e los altres, nous acusets; » pero, si volets quen comptem prim, porets ho » trobar.» «Comptem, sis uol», dix lo Ciutada. «Deman uos», dix lo frare, «¿per que foren troba» des e feytes leys, estatuts e ordinacions penals?» Lo Ciutada respos que «per mils refrenar los ho- [A 32 v.] » mens * de fer mal, e per esquiuar dan en la cosa » publica; car son alcuns foills que mes dupten de [G 33 v.] » errar, per la pena * temporal, sia corporal o sia » peccuniaria, que no fan per bonea ni per virtut, » ni encara per la temor de Deu.» «Veritat es», dix lo frare, «e per ço sent Crisostom e altres han dit: » *Oderunt peccarem mali formidine pene oderunt peccare* » *boni virtutis amore;* ço es: quels homens mals auo-

» rrexen o esqui*uen de peccar per temor de la pena, [E 17 c] » mas los homens bons esquiuen de peccar per amor » de virtut. Han dit encara: *Facilitas venie incentiuum* » *parit delinquendi;* ço es: que leugeria de la venia » o del perdo engenrra o parex ençeniment de de- » linquir o de peccar. Diu se per tant, car, quant » los homens del mon veen e saben que laugera » cosa es obtenir perdo dels mals quis fan, prenen » gosar o enceniment de fer peccats e maldats. Mes » auant», dix lo frare, «vos deman ¿sis cometen es » fan molts mals e delictes o falliments, e si de » bans e de calonies se cometen assats?» Respos lo Ciutada: «De tot se fa sobres.» «¿Com es, donchs», dix lo frare, «quels dits emoluments, segons dehits, » *tornen a poch?» Lo Ciutada respos: «Car no es [I 29] » obs que tots los mals vagen al taill, ni tots los » bans e calonies se prenguen a tot leuar, sino seria » tengut a rabies del Official qui axi ho faes; ans, » es obs ques comporte es tempre en diuerses ma- » neres, segons lo fet e les persones.» «En vostra » leyal e bona ffe», dix lo frare al Ciutada, «digats » me veritat *e nom celets res daço que ara us dire [G 34] » o us demanare. No curem dels altres. Vos, qui » per tots los Oficis sots passat, ¿hauets obseruat, » en leuar o en remetre los bans e les calonies, los » .iij. partits per mi dessus posats? Lo primer es » daquells qui erren ignorantment. *Lo segon es [A 33] » daquells qui erren per necessitat. E lo terç es da- » quells qui erren de certa sciencia o malicia, ces- » sant ne*cessitat.» E lo Ciutada estech .j. poch [E 17 d] pensiu, e puys dix, quasi forçat: «A ma ffe, no; » ans hi aguera obs milloria.» E no declara pus, ans calla. «Puys tant es», dix lo frare, «que vos » nauets vergonya, yo ho dire tot, qui ho se per » confessions e en altres maneres, hoc e auegades

» ho he vist de fet. Lom gran e poderos, e lo ba-
» callar, escaltrit, malendri, tafur e alcauot, o en
» altra manera vicios, e la fembra maluada, lengua
» de vibra, alcauota, o auuol de son cors, o rega-
» tera, falssa o daltre mal vici qui son de casades,
» ho han mantenidors o pregadors forçors, encara
» que de fer mal fassen offici, e per ells mes que
» per altres sien fetes les leys e estatuts e ordina-
» cions penals, tots aquests aytals, be passen ab vos
» e ab altres Officials, ab poder de prechs o ab do
» de qualque laqueria ques valrra poch, e auegades
[I 29 v.] » ab menaces dels grans homens, * per si o per los
[G 34 v.] » qui ells emparen * e mantenen; mas, al simple
» hom o a la simpla dona, lo peccat venial los es
» fet mortal, e, siy caen, mala per a ells, e quasi
» es uos forçat. Car, com lo carrech del Offici se
» haia portar ab los emoluments, e nols vullats ha-
» uer daquells qui deuriets, ço es, dels qui erren
» de certa sciencia o malicia, coue quels haiats dells
» qui no deuets, ço es, de les persones simples,
» errants per ignorancia o per qualque cas fortuit,
» hoc e auegades sens errar. Mas, a qualque axa-
[E 18 a] » quia o occa*sio, son calumpniades e destretes, al-
[A 33 v.] » menys de auinença. E los * maluats van a regna
» solta, e aço es qui fa venir los emoluments a poch
» e a mal profit, e los mals nos castiguen. Veiats
» aci quanta reuersura e quanta abusio, en ofenssa
» de Deu, en lesio de Justicia, en menyspreu de
» les leys e ordinacions, en perjudici de les regalies
» e drets del fisch, e en dan e destruccio de la cosa
» publica, no sens gran carrech de vos e daltres
» semblants! » Lo Ciutada, quasi cridant, dix al fra-
re: « Gran ueritat dehits; e molt men tinch per pec-
» cador, ab ferm proposit de esmena. »

[XI] SERMO REPREHENSSIBLE AL POBLE.

PASSAM carta!» dix lo frare; «vull me gi-
» rar al poble e dir li de les sues. ¿Saps,
» poble, don e per que te venen aytals
» Officials, e ten venran de pus greus,* si [G 35]
» not adobes? Dich te quet venen de la sobirana
» prouidencia e permissio diuinal, per tos peccats.
» Parria, per uentura, a alcuns, que ço * que he im- [I 30]
» pugnat en los precedents .iij. capitols hagues dit
» solament per los majors homens de la Ciutat, en
» los quals cahen comunament los majors Officis.
» Ver es que dells ho he dit, hoc e de tu, poble, e
» de tots los singulars teus, migans e menors, car
» nols ne pusch ni sen poden * escusar. E vet per [E 18 b]
» que sabs e se que en los majors Officis caben
» molts dels mijans e dels menors homens, per aju-
» dants o per lochtinencies, e per alcunes branques
» o partides ques comanen dels dits majors Officis.
» Item, cahen en ells mateixs los mijans e menors
» Officis; e aquests aytals fan de les sues. Deu ho
» sab, e gens ho saben, e yo ho se, que hoc les que
» * dites he, e pijors. Vna, pur, ni ajustare e decla- [A 34]
» rare: que aquests aytals, fahent lo pech cerda, as-
» saien e cuyden enganar a Deu, axi com si fos
» leuger de enganar ab .j. pardal nouell. E fan per
» aquesta manera: com sagrament que han fet a lur
» Offici los astrengua a fer o a no fer certes coses,
» ells, per vergonya de les gens, mes que per reli-
» gio del segrament, no les volen fer o vedar per-
» sonalment, mas comanen lur loch o lur espatxa-
» ment a muller, o a altre domestich o priuat lur,
» scientment, sens tot sagrament. E aquella o aquell
» aytal, cuydant se, pus no ha fet sagrament, * que [G 35 v.]

» totes coses li sien legudes de fer, fa desastres per
[I 30 v.] » diners, sentint * e sabent aço lOfficial aquell, car
» los diners entren en son mal profit; de que ell
» roman perjur, tot pla, e tengut a restitucio del dan
» que fa, al qual no bastaria ell, ni tots sos parents
» e amîchs. Ha, miserables persones! ¿e no saben
[E 18 c] » que a Deu, no solament les obres * de fora, mas
» los pregons penssaments del cor de cascun, son
» vberts? Cert, be ho saben; mas presumpcio e aua-
» ricia los ençegue els ho fa oblidar. Houda! ¿com
» nols mou almenys ço que ell e los altres veen a
» hull tots jorns, que aquells qui tals obres segue-
» xen viuen pus pobrament e pus mesquina, e mo-
» ren pus lejament que altres? Car Deu no soste que
» diners malament hauts façen fruyt ni profit, ni
» que, en la vida o en la mort daytals, no appare-
» gua senyal de lurs maluades obres.»

[XII] ALTRE SERMO DE SEMBLANT MA-
[A 34 v.] TERIA.*

ESPERAT, poble! not cuytes, que encara hi
» ha mes. Prente esment, e veuras com
» molts dels teus singulars son plens de
» diuerses e molts vicis, specialment de
» enueja, de iniquitat, de inobediencia, de inpa-
» ciencia, de desconexença, de mouiment, de ba-
» rateries, dengans, de mal parlar, de greu difamar,
[G 36] » de larch uariar, * de poch ajudar als obs, de pocha
» humilitat, e, quant poden, de gran superbia e
» crueltat, no tements la senyoria diuinal ni terre-
» nal, ni preants los majors; cascun cuyda esser
» gall; finalment, no volen esser sots altri ni regir
[E 18 d] » ni corregir se per altri, ni poden ni * saben, mas
» desijen esser sobre altri. E, com no haien scien-

» cia, ni sapien, ni entenguen * la cosa, no la volen [I 31] » apendre ni escoltar, ni creure als scients qui la » saben e la entenen, ans, los menyspreen els escarnexen, e dells e daltres se reten sospitosos. » Res nols ue be. Si fets prouisions a la Ciutat de » coses necessaries a humanal vida, e a tots obs no » basten, ploren, e, si res ne sobra, criden, e en » tot cas blasmen e malaexen, en tort o en trauers, » sens raho e sens discrecio. Cascun dels altres vicis dessus dits poria declarar e exemplificar, mas » seria sobres larch e enujos; assats me par hi haja » a tot sa entenedor. Pero, a confusio daquests » aytals, pos aquests eximplis e doctrines. Certa » cosa es que nostre senyor Deu, creador de cel, e » de terra, e de tot quant fon, es e sera, feu diferencia o departiment, e graus, en los cels, e encara en los inferns, hoc e en la terra. Car en los » cels totes les esteles no son duna o egual granea, » lugor ne influencia, ans son ben diferents, segons * hom veu ab vlls del cap e del enteniment. [A 35] » Los angells no son tots duna o egual jerarchia, » ans hi ha majors, e mijans, e menors. Los sants » del cel no han tots egual * grau de gloria, empero [G 36 v.] » tots e cascuns se tenen per ben conten*ts de lur [E 19 a] » grau: los menors son obedients e reuerents als » majors, e tots a Deu. Axi mateix, en los inferns, » tots los dampnats no son en egual grau de penes. » Item, per tot lo mon ha diferencies, senyaladament en les prouincies, que vnes son pus temprades, pus bastes e pus plasents que altres; los » animals son deseguals en forma, e en força, e en » laugeria; los homens no son eguals destatura, de » força, de leugeria, de bellea, de aptesa, ni daltres » dots; les partides del cors de lom no han paritat: » la ma no val tant com lo cap, ni la melsa tant

» com lo cor; los dits de les mans no son eguals; [I 31 v.] » los graus * e estaments dels homens no son eguals: » vn es papa, alscuns son cardenals, altres son » patriarques, altres archabisbes, altres bisbes, e, » dalli aual, en diuerses estats, tro a simples cler- » gues; lurs sciencies e lurs virtuts no son per » egual. Item, vn es emperador, alcuns son reys, » altres duchs, altres marqueses, altres comtes, al- » tres barons, altres cauallers, altres ciutadans, al- » tres menestrals, e altres pagesos, cascun en son » grau de valor. ¿Don ve aço? Cert es que de la » uoluntat de Deu, e de ordinacio de natura creada » per Deu; e en les dites e altres coses marauello- A 35 v.] [E 19 b] » ses * se mostra la sua omnipoten*cia. E tu, poble, » e los teus singulars, fets vostre poder de fer e de » venir contra la uoluntat de Deu e contra ordina- » cio de natura; car lo menor cuyda e uol valer [G 37] » tant com lo mija, e lo mija tant com lo major,* e » lignorant (no vull dir bistia) cuyda saber tant » com lo scient. E tots volen esser desobedients e » plens dels altres vicis que dits he dessus. E axi, » not marauells nit entrenyores, si Deus te dona » tals Officials e altres aduersitats; car tos peccats » ho merexen, e tos merits ho requiren. Neus pens- » sets, nis penssen los dits Officials que, per quant » aço ue per disposicio o permissio diuinal, ells ne » sien escusats, ans tots aytals ne uan a cent milia » diables; car la infinida sauiea de Deu fa o permet » vns mals homens esser execudors daltres mals, en » axi que, exemplarment parlant, ab vns seus ene- » michs se venja daltres seus enemichs. Donchs, » poble, conuerteixte a Deu, e toill te dels dits vicis » e altres, e fes obres de justicia, e Deu dar ta bons » Officials e Regidors, e altres prosperitats. E mos- » trar te, de present, si vsar ne vols, .j. remey, jas-

» sia grosser, mas profitos a guardar te de mals, e » encara de bons Officials. Sabs be * que .j.' vulgar [I 32] » prouerbi es, qui diu: ¿Vols que cans not ladren? » met te en loch que not vejen. Per semblant, te » dich: ¿vols que Officials not peciguen? guardat » de errar e de venir contra los furs e establi*ments [A 36] » penals; car, pus saps o saber pots aquells, en tu » es de guar*darten; e, si fer no ho vols, culpa es [E 19 c] » tua; e axi, sofir te lo dan e calla, no ten clams. » Car dix Oracius: *Leuiter ex merito quidquid pas-* » *ciare ferendum que venit indigne pena dolenda venit.* » Vol dir, parlant a cascun: la passio o lo mal que » has per ton merit, * deus soferir leugerament ca- [G 37 v.] » llant; mas la pena quet ve indignament, ço es, » sens ta culpa, daquella aytal pena te pots dolrre o » planyer, e clamar.»

[XIII] DE OFFICI DE JURATS, DE CONSELLERS O DALTRES REGIDORS DE CIUTATS.

RESTA » dix lo frare « que parlem daltra ma- » nera de Officials, es a saber, daquells, » segons dix, qui solament han regiment, » sens jurisdiccio sino en poques coses, » axi com Jurats, Consellers e semblants, car en di- » uerses Ciutats son appellats per altres noms e di- » uerses, pero lOffici es tot .j. e semblant, ço es, » de regir e de procurar los affers de la cosa publica » de la Ciutat. E dich vos, e altres ho han dit, que » en aquests ua lo tot, en aquests penja lo tot, en » aquests se contorna lo tot, del be o del mal de la » Ciutat. Aquests son lo tot de tots los altres Offi- » cials, en lo be o en lo contrari de la Ciutat, segons » deius aparra. Los altres Officials son vists fer los » affers de singulars, ço es, juhys entre aquell e

» laltre. E aquests fan o fer deuen los affers de tota » la cosa publica, e dels singulars daquella, e per ço [A 36 v.] » son drets * comandataris e Regidors de la Ciutat, [E 19 d] » per lo Princep, ço es, per lo senyor * Rey. Los altres, en lurs juhys e afers, demanen e prenen » consell daquests; los altres curen dels juhys de » lurs Officis, e aquests curen, e curar deuen, del » be e de la vida de tots, recaptant e hauent les co- [I 32 v.] » ses * necessaries a * humanal vida, e procurant es- [G » tament pacifich de la Ciutat, qui es vida de tots, » e de cascuns singulars daquella, e altres bens e » profits lurs. Los altres, o alcuns dells, assajen, » auegades, per inaduertencia o en altra manera, » fer o venir contra furs, vsatges, priuilegis e libertats de la Ciutat; e aquests los esforçen els mantenen, o deuen esforçar e mantenir. Si alcuns » Officials fan ço que no deuen, aquests deuen e » son bastants de afrontar los, e fer ho tornar a rao. » Aquests son e deuen esser port de salut als tribulats, adjutori als flachs, refugi als calumpniats » contra justicia; ffinalment, son e deuen esser be » als bons, e mal e pena als maluats. Si nostre senyor Deu es irat contra la Ciutat per peccats, e » dona afliccions a aquella, aquests, per ordinacio » e execucio de deuotes oracions e de caritatiues » obres, deuen procurar de placar la sua ira. Si lo » senyor Rey, per suppressio de ueritat, o en altra » manera, es indignat, o per importunitat o en altra » manera, fa o vol fer ço que li plau, sia de justicia » o sia contra libertats, furs, vsatges o priuilegis de [E 20 a] » la Ciutat, aquests, ab humils suppli*cacions, lo [A 37] » deuen * lunyar de sa indignacio e fer oblidar aquella, e retornar los afers en be. Considerats e vejats » si coue que hi sien elets e meses homens de pro» ua! Cert, hoc, per tants bens com dits son; hoc

» encara, per tal car, si son aquells que deuen, les
» maluestats que dites son dessus de Officials exer-
» cints juridiccio, cessarien e nos farien, e los vicis
» dels singulars * del poble que posats son dessus, [G 38 v.]
» serien refrenats e adobats, e nos farien; encara
» sen seguirien a la Ciutat molts altres bens e pros-
» peritats. E, per mils * entendre la dignitat e pre- [I 33]
» eminencia del Offici daquests Regidors, sapiats
» quels Senadors, ço es los Regidors de Roma, son
» intitolats e appellats per tots, hoc e per lEmpe-
» rador, *patres conscripti,* que uol dir pares ensemps
» scrits, e diu se per tant car los noms de tots ells
» eren ensemps escrits en taules daçer; e la rao per
» que sapellauen pares, es per tal car, axi com lo
» pare natural se ha enuers sos propris fills, alimen-
» tant, regint e instruint aquells en uirtuts, e pro-
» curants a ells honor e be, e lunyant los tot sinis-
» tre, axi, los dits Senadors e Regidors, se hauien,
» e hauer deuien, enuers la cosa publica. Item, les-
» criure de tots lurs noms ensemps, significaua que
» tots ells ensemps, dun cor e de vn voler, deuien
» esser e entendre al be e bon regiment de la cosa
» publica. Item, com sia cert quel açer es pus fort
» e pus durable que tots los altres metaylls, per ço,
20 b] » scriure * lurs noms en taules daçer, * significaua [A 37 v.]
» la magestat e durabilitat del Imperi. E, sobre aço,
» deien alcuns doctors, que Regidors de Ciutat han
» participacio de la magestat de lur Princep, repre-
» sentants aquella per lur Offici, en loch seu. E per
» aquestes rahons son e deuen esser hauts en gran
» reuerencia. On, deuets açi notar, que no tots
» aquells qui si afayten deuen esser reebuts e me-
» ses a aquest Offici, mas * aquells qui, no tan sola- [G 39]
» ment sapien e puxen versemblant aprofitar en la
» cosa publica, ans encara, que lurs persones, pa-

» raules e obres sien tals, que appareguen honorables e denoten quanta es la Ciutat e lur Offici, e » que, de reuerencia pertanyent a la dignitat del » Offici, no reporten menyspreu e escarn, a minua » de la Ciutat e a gran confusio daquells.»

[XIV] LAORS DE DILIGENCIA; E QUANT ES [I 33 v.] NECES*SARIA A TOT REGIMENT.

Yo», dix lo frare als Ciutadans, «parlant » dessus, a principi daquesta materia, to» que dues coses, les quals supposaua que » aquells de uos qui hauets tenguts Offi» cis, specialment aquest de regiment, hi aguessets » retuda vostra leyaltat e vostra diligencia. E, jassia » tots vos acordassets a hauer hi retuda leyaltat, » empero .j. de uosaltres feu dupte en la diligencia, » dehint quey hauia que dir e que fer; e parech que [E 20 c] » tots vos napitrassets. Per que, a mi par * que, al [A 38] » present, yo deia * parlar solament de diligencia; » la qual es tan necessaria a tot regiment e a tots » affers, que, sens aquella, no valrrien res ni porien » venir a bon cap, encara quey agues, axi com esser [G 39 v.] » deu, tota leyaltat. On, per vostra * instruccio, a es» menar lo passat, sis coue, e a prouehir al esdeue» nidor, deuets saber, que molts doctors e filosops, » en diuerses maneres e per diuerses paraules, han » loada diligencia, tan altament e tan larga, que se» ria enuig de recitar. Mas lur summa e substancia » breu pot esser aquesta: que diligencia es aquella » cosa que fa guanyar al hom lo cel e la terra; e, » per contrari, necligencia faria perdre al hom lo » merit del cel e la possessio de la terra, com tot lo » mon fos seu. Proua: si era .j. hom axi simple que » en si no agues pecat actual, e, en fer obres de ca-

» ritat e altres coses uirtuoses fos axi necligent que
» res non fes, ¿que li valrria sa simplea? Certes,
» poch o no res. E per ço los theolechs determe-
» nen, que encara val mes lom qui fa be e mal, que
» aquell qui no fa be ni * mal; e, majorment, pus [I 34]
» lo be, de tant o de quant, sia major. Item, si a
» vn hom, per legitima successio, o per altra justa
» rao, peruenien bens en gran e soberga valor, com
» fos vn regnat, e que no guardas, ni procuras, ni
» conseruas aquells bens diligentment, no li val-
» rrien res, car tots e tost se perdrien. E per ço di-
» xeren alscuns sauis, que no es menor * virtut con- [E 20 d]
» seruar que guanyar. Encara dixeren, que diligen-
» cia e fretura * son enemigues e contraries, en tant, [A 38 v.]
» que no poden estar ni habitar ensemps. E axi ma-
» tex, necligencia e riquea * han semblant desamistat [G 40]
» e contrarietat, que ensemps no poden estar. Inte-
» rrogat .j. hom qui, de poch estat e de pocha ri-
» quea, era muntat a gran estat e a gran riquea, com
» e en qual manera li era axi auengut, respos, que
» per tal com james no li esdeuench que ço que
» pogues fer lo vespre esperas al mati; quaix qui
» vol dir, que sola diligencia ho hauia fet. Molts
» altres eximplis hi poria allegar, mas ¿quey cal,
» sino raho que ho dicta e experiencia que ho ma-
» nifesta? E aço veem a huyll tots dies. Donchs,
» pus diligencia fa tant de be, e necligencia fa tant
» de mal, ¿par uos cosa necessaria », dix lo frare als
Ciutadans « quels Regidors de la Ciutat deien ha-
» uer, de gran necessitat, sobirana diligencia, e es-
» quiuar necligencia com a foch cremant? » Res-
pongueren ells: « No ha dupte. » « E, si axi no ho
» fan », dix lo frare, « deman vos ¿si es gran carrech
» lur, e sin son tenguts a restitucio, e sin merexen
» blasme, e encara, tal pot esser lo carrech, sin me-

» rexen punicio en aquest segle e en laltre?» Los
Ciutadans callaren; e parech que sentristissen. «Noy
[I 34 v.] » cal», dix lo frare, «callar * ni fer mala cara, que axi
[E 21 a] » es com yo he dit, * sens tot dupte. E, per que noy
» puxats metre escusacio, declarar vos ho he mils,
» heus ho prouare per dret e per raho. Dit he des-
[A 39] » sus, e dich, quels * Regidors de la Ciutat son dre-
» tament procuradors de la vniversitat daquella, e
[G 40 v.] » fan los affers daquella, * los quals ells prenen e te-
» nen en comanda, car nos pot dir que sien lurs
» propris. E es axi, per dret diuinal e humanal, que
» sobre la cosa que yo prench en comanda, o en
» procuracio, o en administracio, yo deig e son
» tengut retre diligencia, tal e tanta, com cascun
» hom diligent ret en sos propris afers; e, si no, yo
» son tengut de ple a ple.» Respos .j. dels Ciuta-
dans: «*Durus est hic sermo.*» Vol dir: dura es aques-
ta paraula. Dix lo frare: «Dura o blana, axi es; e
» alcun no ho pot ni deu ignorar, com sia uulgar
» prouerbi, que saben les veylles e encara los mi-
» nyons, qui diu: ço quis comana, car se ven.
» Donchs, que bona! ¿volriets vosaltres solament lo
» bell bell, ço es, la honor e la pompa del Offici, e
» lo salari, e que noy fessets profit alcun? Hoc, si
» Deu ho vol, no ua axi, no! Guarden se, no sola-
» ment Regidors de Ciutat o de loch, ans encara lo
» Papa, e los Reys, e tots altres grans senyors, ec-
» clesiastichs e seglars, que dos mots ensemps, e
» no la .j. sens laltre, tenen al dors, ço es: *Preesse*
» *ac prodesse.* Lo primer es de gran dignitat e honor,
[E 21 b] » ço es, *preesse,* * que vol dir esser exalçat. Mas lo
» segon es de gran e de fexuga carrega, ço es, *pro-*
» *desse,* que vol dir aprofitar, es a saber, que aquests
» aytals deuen e son tenguts a profitar als lurs sots-
[A 39 v.] » meses, car per ço los hi ha posats Deu, de * qui

» * tenen loch; e, sino, ells hi erren sobres, e ho [I 35]
» compren en aquest * o en laltre segle. E per ço [G 41]
» diu vna actoritat: *Non est honor sine onere.* Vol
» dir: que no es honor sens carrega. E per tal
» dix .j. saui Rey de Castella: *Ahora fuesse yo vn*
» *aldeano richo, asseado e appartado, que ni conosciesse*
» *ni viesse al Rey ni el Rey a mi!* Veus com conexia
» aquest saui Rey quanta carrega tenia sobre si, en-
» semps ab la dignitat reyal! Mes auant, hauia yo
» dit dessus, que ho prouaria per rao. Digats me,
» per vostra ffe, tota affeccio cessant: ¿seria cosa
» rahonable que la vniuersitat o el poble, qui esta
» e dorm en confiança de sos Regidors, encorre-
» gues perill o dan per lur necligencia, e ques anas
» per aytal?» Respongueren los Ciutadans: «Massa
» poria compendre axo, car be entenem que, si per
» culpa dalcun Regidor, la qual esdeuengua per sa
» maldat, o per engan, o per altra mala rao, de cer-
» ta sciencia sua, la vniuersitat o el poble ha dan,
» quen sia ell tengut, e encara quen sia * ponit. Mas, [E 21 c]
» dir nos ets vos que, si esdeue per oblit o per
» inaduertencia, de ques seguex alcuna necligencia,
» que per açon sia tengut. Dura cosa seria e mal
» guardo de son trebaill, lo qual tots dies soste, en
» entendre, rahonar, acordar, conseillar e ordenar
» sobre los affers de la vniuersitat.» «Segons vos-
» tres paraules», dix lo frare als Ciutadans, «par que
» uosaltres entengats que baste solament lur parlar
» e ordenar, sens altra obra o execucio; e no va axi.
» Car sapiats * quels antichs philosofs * disputaren en [G 41 v.]
» que estaua lo mes e millor de philosofia, e vench
» darrer Aristotil, e determena que en virtuoses
» operacions; e notats que no dix virtuoses parau-
» les e ordenacions, * mas uirtuoses operacions. E [I 35 v.]
» aquesta determenacio fon e es per tots los sauis

» approuada; de ques seguex que, vltra lo parlar e » ordenar, hia als millor, ço es, lo fet e la operacio o execucio; sino ualria bell no res, segons la » dita determenacio, que atribuex lo be de philosofia a obra, e no a parlar ni a ordenar. Ara no curem de Aristotil, ni daltres suptils e grans maestres, mas anem a grossera e a palpable raho, e a » natura e a experiencia, que ho mostren. Vosaltres » veets, dels oçells e dels animals, quels cantants » son acomparats a folls e a necligents, e los obrants [E 21 d] » * o faents, a sauis e a diligents. Exempli de la cigala, de la abella, e de la formiga, e daltres. Quant » es de humana natura, no ho cal dir. Prenets vos » esment de vnes persones, axi homens com dones, » qui abonden en molt parlar, o en pintat rahonar: » a tart les trobarets que prosperen o medren; e » no marauella, car lur enginy meten, e lur temps » despenen, en parlar; e la obra e la prosperitat » anats la cercar allondre, e trobar la hets en persones de poques noues e de bon assentament. E » per ço dix lo saui Salamo: *In omni opere tuo erit* [G 42] » *abundancia vbi autem plurima* * *verba ibi frequenter* » *egestas*. Diu a cascun: en tota la tua obra haura » abundancia, mas on ha moltes paraules, alli souen es la pobrea. [A 40 v.] No tengam * temps, que sens » tot dupte als Regidors, en tot ço que acorden e » ordenen, e en lals de lur Offici, es tan necessaria » operacio o execucio, com es la vianda a la vida » del cos. E, si no ho meten o fan metre en execucio, [I 36] carreguen so al coll e a la anima, en son * tenguts a restitucio, car nos poden escusar de culpa. » E, per tal que mils entengats e sapiats totes maneres de culpa, deuets saber quels drets fan tres » graus de culpa: La primera es appellada *lata;* la » segona, *leuis;* e la terça e darrera es appellada *le-*

» *uissima,* ço es molt leugera. Declarantles per orde
» regirat, dich: que la derrera apellada *leuissima,* ço
» es, molt leugera, es aquella la qual * fort leugera- [E 22 a]
» ment pot esdeuenir a tot hom diligent, sobre sos
» propris afers. E daquesta es escusat cascun Regi-
» dor, o quis uol tenint administracio dafers daltri.
» La de mig, que es dita *leuis*, ço es, leugera, es
» auegades escusable e auegades no, segons les cir-
» cunstancies e la qualitat de la cosa e de la perso-
» na, a sauia testa de bon jutge. E laltra, que pose
» primera, appellada *lata,* ço es, manifesta, es tal,
» que alcun non es escusat, ans los drets la acom-
» paren a engan. Yo no pusch veure ni entendre
» quels Regidors de Ciutat, per molt que diguen e
» ordenen sobre los affers daquella, si allo, e lals
» que * ha obs fet o execucio, no meten o fan metre [G 42 v.]
» en obra, se puxen escusar de caure en lo major
» grau de culpa, que es dita *lata* o manifesta. E,
» si auegades hi esdeue menor grau de culpa, no
» pusch veure que puxa esser sino lo de mig, que
» es *leuis* o leugera, en tal especia que no es * escu- [A 41]
» sable. E per ço hi son tenguts, segons es dit.»

[XV] DISPUTA SOBRE CULPA COMESA PER NECLIGENCIA.

Nons haiats», dixeren los Ciutadans al fra-
re, «per tan tapats, que no entengam, a
» breu parlar, que, alli on es obs fet o
» execucio, sia bastant ne tengua prou
» sola paraula o ordenacio, * car no seria als sino co- [I 36 v.]
» mençar sens * acabar, la qual cosa no val res; ne [E 22 b]
» entenem hauer contrast ni contrastar en aço, mas
» rahonar, almenys per apendre si e qual carrech es
» dels Regidors de la Ciutat, per no esser meses en

» obra o en execucio lurs ordinacions o altres coses
» de lur regiment que han obs fet o execucio, com
» sia cert que, en aquell regiment, haia altres aju-
» dants, los quals, jatsia sien sots los Regidors, em-
» pero han lur Offici e lur execucio, axi com son:
» Aduocats, Sindichs, Escriuans, Veguers e altres.
» ¿Com si vendria, donchs, que daço que a altri
[G 43] » pertany fer,* haguessen carrech los Regidors, po-
» sem que sien appellats Jurats?» «Açi fermem la
» vngla», dix lo frare, «car gran res de nostra alter-
» cacio sobre aquesta materia, estara en aço. E, per
» mils venir en concordia e en determenacio daque-
» lla, fas tres supposits: Lo primer, es que, en aquest
» e en tot altre regiment, es necessaria gran diligen-
» cia, segons dessus he dit e prouat. Lo segon, es
» que noy basta sola paraula o ordenacio, ans neces-
» sariament si requer fet o obra o execucio, axi com
» vosaltres matexos hauets dit, e be. E lo terç, es que,
» si contrari sen esdeue, qui haia la culpa que haia
» lo carrech e el dan.» «Tots aquests supposits son
[A 41 v.] » vertaders * heus atorgam», dixeren los Ciutadans,
[E 22 c] « mas * tornem al punt, e vejam de qui sera la cul-
» pa.» «Ara ve», dix lo frare, «e per entrada deman
» vos ¿qui son caps o principals daquest regiment?»
Respongueren ells: «Los Jurats, o semblants per
» qualque nom sien appellats.» «Tal uos vull», dix
lo frare; «donchs, seguexse que ells son caps de la
» necligencia e de la culpa, si sesdeue, ara la hajen
[I 37] » comesa prin*cipalment ells, ara qualseuol dels al-
» tres.» «Parlant ab honor», dixeren los Ciutadans,
« no entenem que en tot cas sia axi. Posem .j. cas
» aytal: a offici de qualseuol dels altres ajudants,
» pertany ordinariament execucio dels actes daquell
» offici, axi com al Aduocat ordenar en escrits o ra-
[G 43 v.] » honar * de paraula, en los plets e affers de la vni-

» uersitat de la Ciutat; al Sindich, posar e pledeiar » e tenir aprop los plets e los affers de la dita vni- » uersitat, e dar bon acabament a aquells; al Scriua, » dictar e scriure los actes de son ofici; e axi dels » altres ajudants. Item, posem altre cas: alcuna cosa » es rahonada e acordada per tots, e la execucio da- » quella, per comun acord de tots, es comanada spe- » cialment e expressa a alcun dels altres ajudants, » o a altri, e per ell acceptada de fer o de complir; » e la cosa es tal, que requer cuyta o prest espatxa- » ment, e aquell a qui es comanada non fa res, o » tarda * tant, que per sa necligencia les coses pert, [E 22 d] » o la Ciutat ne pren dan o prejudici, ¿sera rao » que, en qualseuol daquests dos casos, los Jurats » hi sien tenguts? No pensam alcun de bon seny ho » deia dir, car no seria als sino, per peccats * duns, [A 42] » punir altres; e seria contra aço que dien los drets: » *Quod culpa suos debet tenere actores;* ço es, que la » culpa deu compendre aquells qui la fan.» Respos lo frare: «A simple parlar e a simple intencio, ue- » ritat dehits; mas dupte que aqui nous caia lase. » Vullats entendre. A cascun dels casos que he po- » sats, yo declar aço: Al primer, posem que Jurats » veen e saben que qualseuol dels dits ajudants co- » met o fa vna, e altra, e altra faltes e necligencies, » en ço que * es despatxament de son offici; o senten [I 37 v.] » o conexen que aquell aytal, de sa complexio * o de [G 44] » son vs, es adormit, o tebeu, o necligent, e noy » proueexen, com sia en ells, puys son caps. Item, » al segon cas que dixes, posem que Jurats, ab » temps, saberen e sentiren la tarda o necligencia » aquella, e noy prouehiren. Yo ajuste altre cas: » posem que la execucio de la cosa no pertany or- » dinariament a alcun altre, sino a offici de Jurats, » e no es specialment comanada a altri, e ells tots

[E 23 a] » noy donen recapte, ni distribuexen o em*pren » qual o quals dells loy daran; car pot esser tal la » cosa, que, per alcun o alcuns dells, de uoler dels » altres, se pot executar, e vns per altres non curen, » ans aquella cosa roman sens execucio. Deman » vos, si en qualseuol dels dits cases la vniuersitat » pren dan o prejudici ¿qui sera tengut a aquell?» Respongueren los Ciutadans: «Entenem que mala- » hy van tots, e Jurats e ajudants, a qui toca, e que » tots ensemps e cascun dells, per lo tot ne sien [A 42 v.] » tenguts.» * Dix lo frare: «Nostra altercacio es fi- » nada, e nostra obra accabada. E no entench dir » ara pus sobre aquesta materia, mas comanar vos » a Deu.»

[XVI] ALLEGACIONS DAQUELLS QUIS RETRAHEN DE FER BE A LA COSA PUBLICA.

VOLETS queus diga?» dix .j. dels Ciutadans al frare; «alcuns son quis retraen de fer [G 44 v.] » lo be que porien *a la comunitat de la » Ciutat, per dos esguarts: Lo primer es [I 38] » per vn prouerbi vulgar * qui diu: Qui seruex a co- » mu no serueix a nengu. E laltre es, per exemple » dels antichs, axi de Roma com daltres Ciutats, e » encara dalcuns de nostra Ciutat e de nostre temps, » que, com molt aguessen seruit a la comunitat, e [E 23 b] » trebaillat * per aquella longament, a la final na- » uien mal guardo en exien per mal cap, e auega- » des punits a tort.» Dix lo frare a aquell Ciutada: « He entre aquests qui axis retrahen com deits, » ¿sots hi vos matex o no?» Respos lo Ciutada: « Per uentura hoc.» Encara li dix: «¿E daquests ve- » ces prouerbis e exemples, ¿sabets ne pus dels que » dit hauets?» Respos lo Ciutada: «No.» «Donchs»,

dix lo frare, «yous ni afegire .j. altre, per que mes » vos puxats profundar, sius volrrets, en aulea. Lo » prouerbi veça queus hi affix es aquest: mes val » meu que nostre. Donchs ¿uos entenets que, puys » los que dehits, de bon seruir e de be afer han reportat mal guardo, que per auuol seruir e per mal » a fer reportarets bon guardo?» Respos lo Ciutada: «Auegades per la reuersa hi entre hom * mils.» [A 43] «Ho, mal guany façe», dix lo frare, «qui primer dix » ni feu tals vecees e follies, e quin pren doctrina » ne intencio. Yous promet que no isqueren de » testa de Salamo, ni de sent Pau, ni de sent Agosti, » ni encara d Aristotil, ni de Tulli, ni de Seneca, » ni daltre tant o quant saui o discret; *ans isqueren [G 45] » de testa de qualque foill, oltrecuydat o amant » massa si matex * e no altri, e no conexent ni en- [E 23 c] tenent que es Deu, ni caritat, ne que es comunitat o cosa publica. E, per que mils ho puxats entendre e conexer, deuets saber que sent Agosti, » sent Gregori e daltres sants Doctors, han dit: *Bonum comune, bonum * diuinum*. Vol dir: lo be co- [I 38 v.] mun, be es diuinal. Encara deuets saber, que tots » los antichs philosofs, e los drets canonich e ciuil, » e los sants Doctors theolechs, concordantment, » dixeren e escriuiren: que la vtilitat publica o de » la comunitat, deu esser preferida, ço es, mesa » primera o denant la vtilitat priuada, ço es, de les » singulars persones. E aço posaren tots, ab gran » rao e per euident necessitat, segons dejus sera » pus larch declarat. E, entrels altres, Tullius dix » tals paraules: *Cari sunt nobis parentes, cari liberi, » care conjugues et amici, sed omnes omnium caritates » patria vna complexa est*. Vol dir: pare e mare son » cars a nosaltres, e cars los fills, e cares les muylers e los amichs, mas vna caritat, ço es, de la

[A 43 v.] » patria o de la comunitat o cosa publica, * abraça
» totes les caritats de tots los altres que dits son.
» En les quals paraules es denotat, que, apres la de
[E 23 d] » Deu, sobre totes les caritats e * amors daquest
» mon, es e deu esser la de la cosa publica. E daço
» nous marauellets, car axi es necessari e forçat,
» segons mils aparra dejus. Item, Valerius Maxi-
[G 45 v.] » mus, apres que ach molt parlat de la amor * e pie-
» tat que deu esser hauda per cascun enuers pare,
» mare, fills, germans e altres parents e amichs, dix
» tals paraules: *Artissimis sanguinis vinculis pietas*
» *satisfecit restat nunch vt patrie exhibeatur cuius ma-*
» *gestati eciam illa que deorum numinibus equatur ac-*
» *toritas parentum vires suas subjecit fraterna quoque*
» *caritas animo equo libenter cedit summa quidem cum*
» *racionem quia euersa domo interdum rey publice sta-*
» *tus manere potest vrbis rvina penates omnium secum*
[I 39] » *trahat necesse est verum quid actinet ver*bis ista com-*
» *plecti quorum tanta vis est vt alij salutis sue impen-*
» *dio testati sunt.* Vol dir: als molt estrets ligaments
» de sanch, la pietat ha satisfet (enten ho a dir
» per ço que ell dessus hauia declarat); resta ara
» (diu ell), que sia exhibuida o retuda a la patria, ço
» es, a la cosa publica, a la magestat de la qual en-
» cara aquella actoritat de pare e de mare, la qual
» es egualada ab los acostaments o magestats dels
» Deus, sotsmet les sues forçes. E la caritat frater-
» nal, ab egual coratge, volenterosament li dona
» loch; e tot aço ab molt gran rao, car, destrouida
[A 44] » auegades * casa de singular, lestament de la cosa
[E 24 a] » publica pot romandre * e estar, mas la ruina o des-
» truccio de la Ciutat, força es que ab si sen port
» les cases de tots los singulars. — E ¿que val, (diu
» ell), abraçar ab paraules aquestes coses, la força
[G 46] » de les quals es tanta * com alcuns han testificat o

» demostrat, per sosteniment de dan de lur propria » salut e de lur propri be? — Apres de les quals » paraules, tantost Valerius, per proua daquelles, » nomena e recita alcuns valents homens qui, per » la salut e be de la cosa publica, no rebujaren de » soferir mort e altres dans en lurs persones e bens, » uoluntariament e de certa sciencia. E, de totes les » dites paraules, podem traure », dix lo frare, « dues » coses substancials: La primera es, que la amor e » caritat enuers la cosa publica es posada tan alta, » que es eguallada ab aquella dels Deus quels Gen- » tils en aquell temps colien. Car Valerius era gentil, » e fon ja enans del aueniment de Jhesuchrist e de » la sua ley de gracia, segons la qual, e segons los » dits dels sants e catholichs Doctors, ans e prime- » rament, e major e sobre totes coses, es e deu esser » la amor enuers Deu, e, en apres, enuers la cosa » pu*blica. Mas, ço que dessus es posat, segons la [I 39 v.] » secta o creença dels Gentils, es per demostrar e » encarir quanta deu esser la amor enuers la cosa » publica. La segona de les dites dues coses es, que » la amor enuers la comunitat o cosa publica, deu » esser primera e major que enuers pare e mare, 24 b] » fills, germans e altres pa*rents e amichs, * e tots [A 44 v.] » singulars altres. Ja conech », dix lo frare, « que » uos, en Ciutada, dehits en vostre cor: Ho! ¿com se » pora fer quels homens del mon * se vullen inclinar [G 46 v.] » a aço? E responch vos que, per mal peccat, nis fa » de molts enuers la amor de Deu e del proisme, » pero fer se deu; e aquells e aquests, si no ho fan, » malahy van. E dich uos que, si enuers la cosa » publica no ho volets fer per esguart de Deu e per » consell de tants e tals sauis homens, sino que al- » menys o façats per necessitat e per esguart de vos » matex. Car, en lo be o contrari de la cosa publica

» vostra part hi ua. E si lestament de la cosa publica
» perex o cau, tanbeus perits e caets vos e los altres
» singulars. Ara posem que vos sots tan flach de
» cor que, per necessitat de la cosa publica, si cas
» sesdeuenia, nous metriets a martiri de mort o de
» turment; almenys siats li confessor e procurats e
» fets li be, sens tocar a vostra delicada persona; o
» almenys, almenys, no li façats dan, de certa ma-
» licia ni per necligencia. E mogaus hi, si valor e
» amor no, almenys temor dels perills ja declarats;
» e nous ne estiats per los veces e foills e no ver-
» taders prouerbis e exemples que damunt dixem,
» los quals james no exiren de testa sauia, segons
» ja dix, ni tenen prou; segons porets veure e en-
[I 40] » tendre per ço quis seguex.»*

[XVII] SATISFACCIO E FORAGITAMENT DE [E 24 c] [A 45] LES * DITES ALLEGACIONS. *

Tot hom, per grosser que sia, pot e deu
[G 47] » entendre e * conexer clarament quel
» primer dels dits prouerbis, que diu:
» qui seruex a comu no seruex a nengu;
» es fals e foill manifestament. Dich, primerament,
» que es fals, car cert es, e negar nos pot, que
» fahent seruey a comun fa hom seruey no tan
» solament a Deu e a la comunitat, majorment al
» Princep qui es cap daquella, ans encara als sin-
» gulars daquella. E per ço lo major seruey que,
» apres lo de Deu, principalment hom fer puxa, es
» de la comunitat. Proua: Lo seruey de la comu-
» nitat approfita a aquella, e a sos singulars, car ja
» es dit e prouat dessus, que, en lo be o en lo mal
» de la vniuersitat, va sa part a cascun singular da-
» quella; e no es axi, per contrari, ço es, que ser-

» uint a .j. singular, seruesca hom a la comunitat, e,
» per conseguent, molt major e pus comprenent, e
» pus meritori es lo seruir quis fa a vniuersitat que
» a singular. ¿Volets ne pus vberta e pus palpable
» conexença? Certa cosa es, que tot couent de reli-
» giosos mendicants, axi com de frares menors, de
» preycadors, e daltres semblants, es dit e es comu-
» nitat. Ara posem que alcun vol fer caritat e al-
» moyna a alcun monestir, ¿qual sera pus compre-
» nent e pus meritoria, si la fa al couent en comu,
» o si la fa a alcun * o a alcuns pochs, en singular, [E 24 d]
» daquell couent? Clar es que mes es si la fa al co-
» uent en comu, car es feta a molts mes, e per aço
» lo couent sera mantengut e perseuerara en lo * ser- [I 40 v.]
» uey de Deu; e, sis fahya lalmoyna * a singulars, [G 47 v.]
» cascun daquells la uolria conuertir * en son pro- [A 45 v.]
» pri vs, e, ab aytant, lo couent poria perir. E, pe-
» rint .j. singular, lo couent no perex. No dich que
» si, per qualque special rao, alcun vol fer almoyna
» a alcun singular del couent, que no sia ben fet,
» ab quel couent no perda sa almoyna, la qual deu
» esser en moltes dobles mes que la quis fa al sin-
» gular, car ha a seruir a molts mes. Semblant es, e
» deu esser en nostre proposit, que si volets fer ser-
» uey o bona obra a singulars de la Ciutat, fets ho,
» car meritori es, e, majorment, si es en tal cas que
» puxa tocar interes de la comunitat, axi com es
» mantenint o ajudant alcun singular sobre son pro-
» pri fet, en qualque libertat comuna de la vniuer-
» sitat. Mas lo seruey a la comunitat sia molt mes, e
» major e encara primer, car mes compren, e, per
» conseguent, es pus meritori. Donchs, appar cla-
» rament quel dit prouerbi, segons dix, es falç.
» Dich encara que es foill. ¿Sabets qui troba de dir
» tal veçea? Vns folls, los quals entenen en jactan-

» cia; e si qualque be o bon seruey fan, volen que
[E 25 a] » tantost najen gracies e laors, e pompa e vana*
» gloria. E com la comunitat no haia cos ni bocha
» ab quels puxa fer expresses gracies e laors, e dar
» los vent de pompa e de vana gloria, entengueren
» que tal seruey era perdut, no attenents que, de
» tot bon seruey e de tota bona obra, deu hom es-
[G 48] » perar principalment* lo guardo de Deu; e lals es
» plana follia. Mes auant dich que laltre prouerbi,
[A 46] » que dehia: mes ual meu que nostre;* isque de
» poca caritat, de pocha valor, de maluada cupidi-
» tat, e de fina oradura. Lapostol sent Paul, quin
[I 41] » * fa a creure axi com aquell qui en sancta Esgleya
» es appellat e es vexell de eleccio, entre les altres
» laors de caritat, dix tals paraules: *Non querit que*
» *sua sunt*. Vol dir: que caritat no demana o nos
» cura daço que seu es. Veus, donchs, quel dit
» prouerbi es contra caritat e no isque daquella,
» ni aytant poch isque de ualor alcuna, car, lom
» valeros, tots temps te en la bocha que ja Deu no
» li don be a soles, mas quel puxa comunicar a al-
» tres per sa liberalitat e per caritat; mas lo dit pro-
» uerbi isque de maluada cupiditat, la qual volrria
» tenir tot lauer del mon estret en ses mans, quel
» valent dun gra de mill no lin escapas, que pogues
» a altri seruir o profitar; e, per consseguent, lo dit
» prouerbi isque de fina oradura, la qual se mostra
[E 25 b] » * manifestament per ço que proismament es de-
» clarat. Aram resta», dix lo frare, «de satisfer al
» eximpli dessus posat, qui fa mencio dalcuns ser-
» uidors de la cosa publica reportants mal guardo
» de lur seruey. E, sobre aço, dich: que jassia la mia
» ignorancia sia gran e molta, empero, si hom de
» ma edat discorregue james molts e diuerses libres
» istorials de les gestes de totes les partides del mon,

» e libres * de poetria, cuyt esser yo, mes que obs [G 48 v.]
» * nom fora. E dichvos, certament, aytant com per [A 46 v.]
» aquells libres e en altra manera pusch trobar e
» entendre, que james no fon hom qui dretament
» anas e perseueras en lo seruey e bones obres de la
» cosa publica, quen hagues mal guardo; ans, esta
» en ueritat que, esdeuenint a alcun, segons vejares
» seu o daltri, tal guardo, li esdeuenia a sa culpa e
» a son peccat, per .iij. rahons, * o per alcuna o al- [I 41 v.]
» cunes daquelles: La primera, que alcuns dells,
» quant longament e be haurien seruit a la cosa pu-
» blica, muntauen per allo en tant ergull e en tanta
» superbia, que hom nat no podia viure ab ells; de
» ques seguia que, per lurs peccats, Deu los lexaua
» venir en seny reprouat, e fahien tals coses, que
» eren odibles a Deu e al mon; e daquen fahien mal
» cap. La segona, * que altres dells, entre lo bon [E 25 c]
» seruey que mostrauen, mesclauen secretament e
» cuberta alcuns engans, en profit lur o de lurs pa-
» rents e amichs, e en dan de la cosa publica; e
» com sia cert que alcun mal no es sens punicio,
» nostre senyor Deu aquests aytals, per lurs pec-
» cats, lexaua caure en qualque desastre, de que
» hauien justa punicio; e per ço los de la Ciutat de
» Athenes, cap de la sauiesa del mon, a cascun de
» son bon seruey remunerauen be, e a aquell ma-
» teix, si esdeuenia que delinquis, punien justa-
» ment, dehints, que axi com del be hauia hauda re-
» muneracio, era rao que del mal hagues * punicio. [G 49]
» * E la terça, que altres dells fahien aquell seruey [A 47]
» per sola fama e gloria del mon, e, altants se de
» jactancia e de pompa, volien e demanauen e ob-
» tenien que, per memoria dells en esdeuenidor,
» fos fet senyal de lur seruey, axi com ymage o
» pintura, o scriptura en libre de gestes; e atribu-

» hien la obra, no a Deu, mas a lur propria virtut, » e ab aço perdien tot lur merit, els esdeuenia qualque sinistre. E axi, cascun de uos e daltres», dix lo frare, «si fets alcun bon seruey o bona obra a la » cosa publica, esquiuats hi ço que dit es, e seruats » hi ço queus dire: Primerament, que ho façats per [E 25 d] » esguart de Deu, e que tot * sia atribuit a ell, e lin [I 42] » façats gra*cies e laors, en tornets pus humils. Segonament, que tots temps hi haiats dreta e nedea » intencio, e noy mesclets res de mascara. Terçament, que perseuerets en be, car si de vn cap li » fahiets be e daltre mal, no tendria prou. E quartament, quel principal e major guardo esperets de » Deu. E, si aquestes coses hi seruats, yous fare » carta que james non haurets mal, mas bon guardo » de Deu e del mon. E, perque mils entenats quant » es meritori fer be a la comunitat, comptar vos ne » vn breu exempli: Lig se en la vida de sent Cebria, » que ell, nauegant en les partides de Orient, vn dissapte, per tempesta de temps, se meteren ab lur [A 47 v.] » fusta en qualque * esparagol duna pocha e deserta » ylla. E, estant aqui, sent Cebria isque en terra per [G 49 v.] » recrear; e, passeiant allen, vee * vn hom qui estaua » assegut a la vora de vn pou, e acostasi, e parech » li que lom aquell fos molt las, e reposas. E demana li, de part de Deu, qui era. E lom li respos » que ell era Judes lo traydor. Lo sant, marauellant » se de aço, li demana com e per que estaua alli, en » aquella manera. — Yo (dix ell) son fortment turmentat en infern, continuament, a tots los altres » dies, exceptat lo dissapte, quem traen per aquest » pou, e repose açi, per guardo duna obra de caritat [E 26 a] » que fiu, en mon jouent, * a la cosa publica, ans » quem acostas a la companyia del Saluador; es a » saber: que, caminant yo ladonchs, fuy a vn pont,

» en lo qual sera fet vn forat, on alcuns homens e » bisties hauien pres lur pesar; e yo, per compassio » de tots, cerqui e mis hi vna bona pedra, be estant » a aquell forat, el adobi en tal manera, que estech » be e alcun dalli auant noy pres dan. —* Consi- [I 42 v.] » derats », dix lo frare als Ciutadans, « quant deu es- » ser lo merit daltres majors bens que hom faça a » la cosa publica, que aquest, per tan poch, aconse- » guis repos de la .vij^{a}. part del temps, ço es, de » vn dia de cascuna setmana.»

[XVIII] QUE EN ALCUNA MANERA NO SIA FET DAN A LA COSA PUBLICA; E COM ES VNA DE LES .IIIJ. COSES QUE CRIDEN PER SI MATEXES A DEU.* [A 48]

MAS, en tot cas e en tota manera, vos guar- » dats », dix * lo frare als Ciutadans, « si [G 50] » tanta vol esser la aulea o perea vostra o » daltri que no vullats fer be a la vniuer- » sitat o a la cosa publica, que almenys no li façats » mal ni dan, car aço es cosa que Deu poneix te- » rriblament. Dien los sants Doctors, que .iiij. co- » ses son que criden per si matexes a Deu, e ell ne » fa cruel venjança: La primera, es * la sanch del [E 26 b] » ignoçent, ço es, daquell que hom mata sens al- » cuna culpa sua. La segona, es lo trebaill del jor- » naler no pagat tantost, car, lo mesqui logat, qui » tot lo jorn malde, sil pagats al vespre, tot lo tre- » baill li fuig e li oblide; e, si nol pagats, doblatsli » son afany. Per ço, no pagar lo tantost que ha feta » sa lauor, es mortal peccat, lo qual per si crida a » Deu e ell lo poneix per son peccat. E per ço con- » sella e dix .j. saui: *Mercenarij merçes non remaneat* » *apud te vsque mane dignus est enim mercenarius mer-*

» *cede sua.* Diu a cascun: la merçe o lo loguer del
» logador, no romanga enuers tu tro al mati, car
» digne es lo jornaler de son loguer. Aço matex»,
dix lo frare, «dich de soldada de seruent o seruenta.
» La .iij.ª cosa, es la affliccio de la viuda e del pu-
[I 43] » bill, e de la persona flac*ca e mesquina; la qual
» cosa es molt desplasent a Deu, e molt punida. E
[A 48 v.] » la quarta * cosa, es lo mal o el dan que hom fa a
» la cosa publica. Aci podets dir que mostra Deu sa
» omnipotencia. No curem de exemplis antichs, car
[G 50 v.] » assats * nauem de nouells. Prenets vos esment dal-
» cuns de nostres temps: que los vns encorren de-
» sastres; los altres, en vida, o tantost apres mort
» lur, ells e lurs cases son vengudes al bax, hoc e
[E 26 c] » a total destruccio, que a fills * o a hereus lurs no
» roman stipencia. E ¿que ho fa aço? Certes, la
» disposicio diuina, per lo mal que han fet a la cosa
» publica. E notats açi, que, jatsia fer mal o dan,
» en tant o en quant, o en qualque manera a la cosa
» publica, sia molt greu e desplasent a Deu, empe-
» ro notablament en dues coses, de les quals vos
» guardats, axi com de foch cremant: La vna, es en-
» ginyar, o tenir manera, o consentir, per propri
» profit o per altra raho, que blats o altres viandes
» se encaresquen, car aço es dretament matar la po-
» bra gent. E la segona, es fer, o consentir, o dar
» loch que nouell o no acostumat vectigal o car-
» rech, gran ne poch, sia posat a la gent, en profit
» de la senyoria. Alcuns Officials, e altres, son es-
» tats e son, que per lagotejar o per retres soptils
» Officials, o profitosos a la senyoria, han trobades
» nouelles maneres de vectigals o de carrechs, o,
» trobades per alcun precessor seu, les continuen,
» jassia sapien no esser justes, e encara hi afigen e
[A 49] » hi apprimen, no sens affliccio de les * gents, spe-

» cialment simples. Hay! en tan mals ahuyrs hi van » tots, ques sotsmeten a restitucio daço que profit » no han; e noy * bastaria tot quant han ells ne tota [I 43 v.] » lur generacio, e van ne a cent milia diables, e lurs » * cases e fills venen finalment a mal cap. Mirem [G 51] » entorn, que alcuns daquests aytals hauem vists e » veem, en * nostre temps; e noy declararia pus, [E 26 d] » car yo pens que bem entenets.»

[XIX] QUE PER TOTA LA HONOR NI PER TOT LO PROFIT DE LA CIUTAT NO SIA FET DAN, INJURIA O PREJUDICI A ALCUN.

DIT vos he dessus», dix lo frare als Ciutadans, «quant es carregos e perillos fer » dan a la cosa publica, e quant es meri- » tori fer be a aquella, per lo qual alcun » perill de mort, de turment, ni daltra aduersitat » nos deu tembre ni rebujar. Ara gir carta e dich, » e si allous encari, aço nous encaresch menys, que » per tota la honor, ni per tot lo profit de la Ciutat, » no dampnejets, injuriets o prejudiquets altri, con- » tra dret e raho; car ja no seria justicia, la qual » uol no esser feta lesio a alcun, mas retre a cascu » ço que seu es.» «Donchs, senyer frare», dix .j. dels Ciutadans, «¿com farem açi, que si la Ciutat » no vsa de les leys de la *emforçada* mes que de la » *digesta,* molt poria menyscabar de sa honor e de » son be, e molts se atreuirien de prejudicar la, que » * per temor daço no gosen? Car diu .j. prouerbi, [A 49 v.] » que pahor guarda la vinya. Encara diu hom, vul- » garment, que gran Princep e gran * Ciutat deu ha- [G 51 v.] » uer manera * de riu, que, a temps quey ve pocha [I 44] » aygua, los * vehins, per crexer lurs camps, li fur- [E 27 a]

» ten ades vna punta, ades vn recolze, o altra cosa,
» axi com mils ue a cascun; e lo riu calla e sofer
» vn temps, e puys enfelloneixse, e ve ab gran for-
» ça, e rouina e portasen tot ço que li han furtat e
» mes auant.» «Entenets ho uos, en Ciutada», dix
lo frare, «aquexes leys que cuydats dir, no son to-
» tes de fin argent, ans ni ha moltes de sofistich.
» Conseyllar vos hia que nous altassets daquestes
» aytals, ni de tota força o rouina de riu, sino po-
» riets hi negar o trencar vos lo coll. E, per tal que
» uos e els altres mils ho entengats, deuets saber
» quels drets son pus fauorables *ad dampnum vitan-*
» *dum quam ad lucrum captandum;* ço es, a esquiuar
» dan mes que a pendre guany. Diu se, per tant,
» que si alcun fahya qualque inconuenient, per es-
» quiuar son dan, pus soferible seria, que sil fahya
» per pendre o hauer guany. E per ço, quant alcun
» fa homey defenent si matex, que per altra via no
» puxa escapar de mort o de perill, los drets lan per
» escusat daquell homey; e no ho farien si en altra
» manera era stat fet. Dich, applicant a mon pro-
[A 50] » posit, que la Ciutat * pot e deu vsar de les que
[E 27 b] » vos diets leys de la * emforçada, per esquiuar son
» dan, fallint hi remey de juhy e de justicia, axi
» com si alcun, de fet e per força, li fahya, o fer li
» assaiaua, oltratge, o sobres, o tort, o toilliment,
» o lesio de ses libertats o de sos drets, o que en
» altra manera, en dan o prejudici daquella, alcun
[G 52] » de fet fos * desobedient a juhy e a justicia. E ma-
» jorment la Ciutat deu mostrar sa rigor e son es-
» forç en punir e castigar los malfeytors, e purgar
[I 44 v.] » si matexa de maluades persones. E açi deuria * fer-
» mar los pits e los braons, specialment en crims
» enormes, e en scelerades persones, sis vol passant
» .j. poch la raylla; car vulgarment e be se diu: a

» leig crim, leja punicio. E tot aço va *ad dampnum*
» *vitandum,* ço es, a esquiuar dan. Mas, dirmets vos
» que la Ciutat, per ampliar o estendre ses libertats
» o sos drets, o per applicar se ço que no li pertany
» o mes que no li pertany, o per altre guany o auan-
» tatge seu, vsa de tals leys, e plor qui plor. Aço
» no seria menys que anar, per terra o per mar, a
» roba de tot hom. Car la Ciutat, si ampliar o esten-
» dre vol ses libertats, o sos drets o profits, allo deu
» fer per gracia o gracies justament hauedores del
» Princep, o per qualque bona industria, sens * de- [E 27 c]
» triment daltri. E lals seria e es * cosa molt des- [A 50 v.]
» plaent a Deu, e molt reprouada per leys diuinals
» e humanals, e per auctoritats morals, e encara
» per vulgars prouerbis. Car, entrels altres, Teren-
» cius consella e dix, molt breu e be: *Nequid nimis;*
» ço es, que alcun no desig ni vulla res que sia so-
» bres o massa. Item, Valerius Maximus dix: *Ea*
» *potestas demum tuta est que viribus suis modum im-*
» *ponit.* Puys diu: *Nichil est tam preclarum aut tam*
» *magnificum quod moderacione temperari non deside-*
» *ret.* E diu alli * la glosa: *Alioquin minime duratu-* [G 52 v.]
» *rum.* Vol dir, finalment: aquella potestat es segu-
» ra que posa manera a les sues forçes, car no es
» res, per excellent o per gran que sia, que no haia
» obs temprança; en altra manera poch dura. Item,
» diu vn vulgar prouerbi, que rao no uol força. E
» altre prouerbi diu: mesura, dura. E altre diu: qui
» tot ho uol tot ho pert. E moltes altres auctoritats
» hi ha que si porien allegar.» «Digats, senyer fra-
» re», dix lo Ciutada, «si esdeuenia cas de gran ne-
» cessitat o de perill euident, o de assenyallat o de
» irrepara*ble dan de la Ciutat, que noy bastas juhy [I 45]
» ni justicia ¿la Ciutat no poria vsar de les dites
» leys?» Respos lo frare: «Prou hi cuyt hauer dit;

» si res hic fall, leix ho a sauies testes de bons Re-
» gidors.»

[XX] QUALS COSES COM A VERI E A FOCH [E 27 d] * DEUEN ESSER ESQUIUADES EN LA CIU- [A 51] TAT. *

Si desijats e volets lo be e la prosperitat de
» la Ciutat e de vos mateixs, esquiuarets
» com a veri e a foch ardent .iij. coses:
» La primera, es que, per escalfament de
» qualseuol offici, no injuriets alcun, car desplauria
» molt a Deu, e seria o esser poria cosa molt escan-
» dolosa. La segona, es que, per la potencia de la
» Ciutat o per altre escalfament, no dampnejets ni
» prejudiquets a major, o a egual, o a menor Ciutat,
» ne a alcuna vila, loch o persona, mas siats con-
[G 53] » tents que vostra * Ciutat haia son dret bastantment;
» ne donets loch o manera que, per calumpnia, o
» per dilacio, o per temor, o per altre enginy, qual-
» que Ciutat, vila, loch o persona, qui res haia a
» departir o a fer ab vostra Ciutat, desempar son
» dret o sa justicia, ans, ab tota benignitat, donats
» manera e loch a tot bon espatxament de aconse-
» guir cascun son dret; sino, siats certs que Deu hi
» pendra, e dara manera e remey que nous plaura,
» car la cosa que mes li put es superbia e engan; e,
» en quant la Ciutat e la persona es major e pus
» noble, en tant li esta pus leig guinyonia, e li per-
» tany mes benignitat, justicia e liberalitat, e ab allo
» prospera e millora; e del contrari hixen guerres,
[A 51 v.] » * dissenssions e destruccions. E per ço * dix lo pro- [E 2
» pheta: *Dissipa gentes que bella uolunt*. Diu ell, pre-
[I 45 v.] » gant a Deu: Senyor, * placiat destrouir les gents
» que uolen guerres e batalles. Encara dix .i. phi-

» losof: *Beata Ciuitas que bellum in pace timet.* Vol » dir: beneuyrada es aquella Ciutat la qual, estant » en pau, tem guerra. E no sens raho, car cert es » que de guerra hixen molts mals e, senyaladament, » infinides e importables despeses. E per ço dix .i. » saui: *Nemo in guerra constitutus satis diues esse po- » test quantumcumque enim sit diues opportet illum si diu » in guerra preseruauerit aut diuicias aut guerram per- » dere vel vtrumque simil et personam.* Vol * dir: null [G 53 v.] » hom, constituit o posat en guerra, pot esser prou » rich; car, quant que sia rich, coue que aquell, » si longament perseuera en la guerra, que perda » aquella o ses riquees, o tot ensemps e la persona. » Item, dix altre saui: *Excelssis facilius casus nocet.* » Vol dir: que als que son alts, pus leu e pus peri- » llos es e nou lo cahiment. No res menys », dix lo frare, « vos conseill que no vullats menysprear la » minoritat daltra Ciutat, vila, loch o persona, car » ab aquests aytals fa part nostre senyor Deu, quant » sens rao justa los es feta injuria, o sobres, o tort. » E per ço dix Cato: *Cor*poris * exigui noli contemp-* [E 28 b] [A 52] » *nere vires. Consilio pollet cui vim natura negauit.* » Diu a cascun: no vulles menysprear les forçes del » petit cos, car aquell al qual natura ha denegada » força, resplandex per conseyll. Nons call exempli- » ficar, sino ço que tots dies veem e sabem, en for- » tuna e en natura; ço es, en fortuna, que souen los » menys vençen als mes, los pochs als grans, los » flachs als ardits; e aço permet la diuinal disposi- » cio, per demostrar als homens la sua omnipoten- » cia. Semblantment, en natura, veem o sabem que » * la mustela, bestiola petita, ociu e mata al leo, rey [I 46] » e pus fort de totes les bisties, e al basilisch, pus » terrible que totes elles; e aço fa, no per força, » mas per enginy. La terça cosa e quasi sobre totes

» les altres que esquiuarets, es discordia dels Ciuta-
[G 54] » dans, car aço es pus perillos * que tot altre cas, e
» pus cruel que tota altra guerra. E per ço Vege-
» cius, _De re militari,_ appella tal discordia _bellum_
» _plus quam ciuile alias intestinum;_ ço es, batalla mes
» que ciuil, o batailla que es dins les entramenes.
» Ia sabets que, segons quels sants Euangelistes re-
» compten, nostre Saluador Jhesus beneyt dix de la
» sua boqua: _Omne regnum in se diuisum desolabitur_
[E 28 c] » _et do*mus supra domum cadet._ Ço es: que tot reg-
[A 52 v.] » ne, e compren si tota Ciutat e * tot loch, en si
» diuis, sera desolat, e la vna casa caura sobre lal-
» tra. Item, dix Senecca: _Concordia parue res con-_
» _crescunt discordia maxime dilabuntur._ Vol dir: que
» per concordia les poques coses crexen, e per dis-
» cordia les molt grans sesleneguen e cahen. Item,
» dix altre saui: _Nichil tam mortiferum in Ciuitate_
» _quam sedicio, nam sedicio ciuium occasio est hostium._
» Ço es: que en la Ciutat no ha res tan mortal, com
» sedicio o discordia dels Ciutadans, car aquella es
» occasio dels enemichs. Finalment, dix Senecca:
» _Vnum est in expugnabile monumentum amor ciuium._
» Vol dir: vna cosa es inexpugnable o no esuahible
» guarniment, ço es, amor dels Ciutadans. No mi
» cal pus declarar, car cascun, tant o quant discret,
» pot aço entendre clarament. Donchs altra vega-
» da, per gran voler, uos dich, heus conseyll, heus
» prech, que sobre tot esquiuets com a veri e a foch
[G 54 v.] » la discordia; * e procurets, com a salut e a pus
» principal be de la Ciutat e vostre, la concordia
[I 46 v.] » dels Ciutadans.» *

[XXI] CONCLUSIO QUE TOT ÇO QUE DESSUS ES DIT ES RAHONABLE E JUST, E ACTE DE JUSTICIA; E DE LES BENAUENTURANCES DELS JUSTS. * [E 28 d]

Adar fi a mes paraules», dix lo frare als Ciutadans, «per conclusio daquelles vos » deman, si tot ço que yous he dit des» sus esser fahedor, par a uosaltres just » e rahonable; e, per contrâri, si ço queus he de» clarat no esser * fahedor, deu esser esquiuat. Aço [A 53] » dich, a fi que, sius par res qui faça millorar, fer » hi he ço que Deu mi administrara.» Respongueren tots los Ciutadans: «En bona e leyal ffe, a nos» altres par que tot sia rahonable e just, e molt » profitos a la vida e a les animes de cascuns, e a » tota la cosa publica.» «Donchs», dix lo frare, «a » plaer e a lahor de nostre senyor Deu, yo he mon » proposit, daço queus propose de uirtut de Justi» cia, com era molt alta e molt comprenent, axi » com a regina de totes les altres uirtuts; car, puys » vosaltres matorgats que totes les coses queus he » dites son rahonables e justes, per conseguent » comprenen actes de Justicia. Car, axi com de Sa» uiesa es dit saui, e de Fortalesa fort, axi de Jus» ticia es dit just. E per tal tots vos deuets esforçar » a esser justs e a fer actes de Justicia. E, per que » mils hi siats inclinats,* declarar vos he alcunes de [G 55] » les beneuenturançes que nostre senyor Deu, per » boca dels seus sants Prophetes, promet als justs. » Dix, primerament, lo propheta Dauiu: *Iustus vt » palma florebit sicut ce*drus Libani multiplicabitur.* [E 29 a] » Vol dir: lom just, axi com a palma florira, e sera » multiplicat axi com cedre en lo munt de Liban.

» En lo qual mont es cert quels arbres de cedre cre-
[A 53 v.] » xen e * multipliquen mes que en tota altra part.
» Item, dix ell matex: *Dominus diligit justos*. Ço es:
[I 47] » que nostre senyor Deus * ama los justs; ¿e par vos
» poch esser amat per Deu? Quis vol agues tot lo
» mon, e yo la amor de Deu! Car lo mon e el cel
» tendria tot per meu! E per ço canta sancta mare
» Esgleya: *Seruire Deo, regnare est*. Diu que seruir a
» Deu es regnar. Aquest seruir aytal fan principal-
» ment los justs. Encara dix aquell mateix prophe-
» ta: *Junior fui et enim senui et non vidi justum dere-*
» *lictum nec semen eius querentem panem*. Vol dir: yo
» son estat joue, e son enuellit, e james no he vist
» hom just esser desemparat, ne la sua sement, ço
» es los deuallants dell, querints lo pa, ço es esser
» freturosos ni mendichs. Mes auant, lo saui Sala-
» mo dix: *Justi atque sapientes et eorum opera in manu*
» *Dei*. Vol dir: quels justs, els sauis e lurs obres, es-
» tan en la ma de Deu. En altre loch dix: *Justorum*
» *anime in manu Dei sunt*. Ço es: que les animes dels
» justs son en la ma de Deu. Axi matex en altre loch
[E 29 b] » dix: *Stabunt * justi in magna constancia aduersus eos*
» *qui se angustiauerunt*. Diu quels justs estaran en
» gran fermetat contra aquells quils hauien angus-
[G 55 v.] » tiat o donada afliccio. * E, sobre aço, * notats vna [A 5
» cosa, la qual souen veurets, sius en prenets es-
» ment; ço es, que lom qui justament viu, ha tots
» temps en si fermetat e bon gosar; e, per lo contra-
» ri, lom qui viu en peccats e en vicis, es flach e
» paoruch; e no sens raho, car tem se que sos pec-
» cats nol comprenguen. E per ço dix Senecca: *Ni-*
» *chil hominem timidum facit nisi reprehenssibilis vite*
» *consciencia*. Vol dir: que no fa res al hom temeros,
» sino consciencia de reprehenssible vida. Veiats
» quant val al hom just la vida bona e justa, que

» en aquest segle viu pus segur, e espera confiant» ment laltre segle; e quant nou al mal hom fer » mala vida, que ni deça viu segur, nil cal esperar, » si en tal estat mor, la celestial gloria. *Moltes [I 47 v.] » altres actoritats hi ha», dix lo frare, «denotants » les dites e altres beneuenturances dels justs, les » quals serien longues de recitar. Prou entench » quey ha daço que dit he, e per ço fas fi a mes pa» raules, e coman uos a la gracia del Pare ✠ e del » Fill ✠ e del Sant Sperit ✠.»

[XXII] PRECHS E ATORGAMENT DE ESSER *MESES EN SCRIPTURA TOTES LES PARAULES DAQUESTA COLLACIO. [E 29 c]

Los Ciutadans tantost dixeren al frare: «Ha, » per amor de Deu, tenits vn poch! Sa» bets que la memoria *del hom es tan [G 56] » flacha, que tantes paraules e doctrines » *com la vostra caritat nos ha dites e mostrades, [A 54 v.] » no poria bonament retenir. E seria gran peccat » que tan altes paraules estiguessen en layre e en » oblit. On, pregam reuerentment la vostra sauie» sa e religio, quens ho metats tot en scriptura, a » memoria e instruccio nostra e daltres.» Respos lo frare: «No men escus de fer ho, mas dar vos he » vna breu regla per a mils retenir ço que he dit. » Sius hauets pres esment, totes mes paraules he » posades sobre fonament de .x. mots, dels quals » los .vij. primers induexen lom a esser bo e vir» tuos, com dix: *Nichil est homini bonum sine se bono.* » E los darrers .iij. mots mostren al hom de esser » bo e virtuos, com dix en lo .viij.ᵉ e .ix.ᵉ mots: » *Dei timor;* e, en lo .x.ᵉ e darrer, com dix: *Justicia.* » E, a pus estret parlar, podem dir quel principal

» fonament es en los darrers .iij. mots, a lahor e
» en reuerencia de la sancta Trinitat. E par me
[E 29 d] » que assats leugerament po*rets tots temps retenir
[I 48] » aquests .x. * mots, e per aquells venir en alcuna
» memoria de les altres paraules. Empero, car es
» ver de la flaquea de la memoria que dehits, yo, a
» laor e a gloria de nostre senyor Deu, e a memo-
» ria e instruccio uostra e daquells qui ho volrran,
» fare ço de quem pregats; axi, empero, que sius
[A 55] » hi appar res de be, allo atribuirets a la * bonea de
[G 56 v.] » Deu, e lin fets * lahors e gracies; e ço quey troba-
» rets que be no estia, tot allo imputarets a la mia
» ignorancia. E per ço tot ho sotsmet a esmena de
» qui mes e mils hi entenga de mi, e, senyallada-
» ment, a esmena e correccio de sancta Mare Es-
» gleya.» E en aquesta manera, e ab aquesta condi-
cio, ho compli lo dit frare; quin haia bon guardo
de nostre senyor Deu.

AMEN.

CERCAPOU

*AQUEST LIBRE SE APPELLA CERCA POU, COMPOST PER LO REUEREND PARE EN CHRIST MESTRE FFRANCESCH EXIMENES, DEL ORDE DELS FFRARES MENORS, QUI FO PATRIARCHA DE JHERUSALEM E ADMINISTRADOR DEL BISBAT DELNA. [A 1]

DEMANA vn amich a altre quel informe quals coses deu fer lom per obtenir saluacio. * A la tua demanda es satisfet per lo Psalm que diu: *Diverte a malo et fac bonum. Inquire pacem et persequere eam.* Alius, replicando, interrogat, a quibus malis christianus debet divertere vel abstinere? Et respondetur sibi. Dichte: [B 130]

PRIMER PUNT

[CAPITOL PRIMER: LO PRIMER MANAMENT]

QUE primerament se deu guardar contra lo primer manament, lo qual es: NO HAURAS DEUS STRANYS, etc.; lo qual manament presupon que lo christia deu creure vn Deu esser tot sol, Creador e Senyor de tota creatura, e que aquell tot sol deu colre, * honrar e amar sobre [A 1 v.]

COLACIONAMENT DELS TEXTES: A, ms. de la Biblioteca Universitaria de Barcelona, 21-3-3; B, ms. de Santa Maria del Mar, de Barcelona.

1-10. *Aquest libre... saluacio*, solament en A.

17. Manca aquest subtítol en abdós mss.

totes coses, e en aquell deu posar la sua final confiança. No deu, donchs, lom amar si mateix, muller, fills, amichs ne nulla altra persona, o creatura alguna altra, mes ne tant com a nostre Senyor Deu, creador de totes coses. Ne deu posar la sua confiança en abtea, sauiesa, fortalesa, riquesa, parents, amichs o altre don de bens de natura, o de fortuna, o de gracia, mes ne tant com en nostre senyor Deu. Ne deu fer ne atribuir a creatura alguna la honor, adoratio o reuerencia que es deguda a nostre Senyor Deu tant solament. E deu se guardar de affermar, dir o fer, scientment, cosa alguna per la qual se desuiu de la sancta Fe christiana. E de tenir falsa opinio contra article algu de la sancta Fe, e de perseuerar en dubte de la santa Fe, o titubar en aquella. E de blasfemar Deu, ço es, dir, de cor o de [B 130 v.] boca, irreuerentment, cosa alguna la qual no sia * conuenible o pertinent a la bonea o excellencia diuinal, o denegar ço que a la sua magestat se pertany o pertanga. E de separar se voluntariament de la vnitat de sancta mare Sglesia, no volent esser sotsmes al cap o comunitat, als prelats o membres de aquella. E de apostatar, ço es, partir se de la Re- [A 2] ligio * o orde sagrat lo qual reebut haura, desemparant la obediencia de aquell. E de vsar, o recorrer a persones quin vsen, o dar fe en ahuyrs, ço es, trobaments, volaments, cants o gests de ocells, en gest, sguart o encontre de hom o de fembra, adret o diforme, en trobaments, gests o mouiment de bestia o cosa altra alguna; en adeuinatio ques fa per sorts; en art magica o costellations de steles, sol, luna, o altres planetes o senyals del cel, creent que, segons aquells, lom de necessitat vse del franch arbitre, e haie a fer be o mal, viure molt o poch, fer bona fi o mala, e semblants coses; en somnis, en

nigromancia, inuocations, pactes o respostes del dimoni; en sguardaments de mans, fisonomia de cara o altres senyals del cors; en adeuinacions ques fan per versos del Psaltiri o dels Euangelis o altres scriptures; e de vsar o dar fe en adeuinations altres ques fan per persones quis son fetes ministres del diable, en diuerses maneres, axi per via dels elements, com per cercles, rotles, prouisions o sacrificis * que fan al diable; e de vsar de art malefica, o [A 2 v.] de art notoria; e deu squiuar de recorrer o vsar de remeys vans e erroneus, axi com son: ligadures, conjurs, encortaments, caractes, breus, cartells e nomines, encara que sien segellades, dites o scrites ab paraules de la Sancta Scriptura, crehent que, per esser scrites per persona certa o encerta, * forma, [B 131] tinta, pergami o altra cosa, o per esser ligades, embolicades o portades en certa forma, e en loch cert mes que no en altre, sera lom prosperat, o obtindra ço que vol, o sera deliure de malalties, perills o altres aduersitats o coses que no vol; e de vsar de obseruancia de dies, mesos o anys, hores, punts o kalendes, en començaments de obres, viatge o altres coses o actes, crehent que, per tal obseruancia, obtindra prosperitats o ço que vol, e squiuara aduersitats. Axi matex deu squiuar de vsar o dar fe en strenes del primer dia del any, ne altres fats dons, ques fan per compra o mudament dalberch o heretat, presentant peix viu e altres vanitats semblants, crehent que, per semblants coses, lom sera prosperat. E de creure que * fades, bruxes, [A 3] homens o dones encantades, o semblants coses, sien res; que lo diable haia poder sobre algu, ne en altra manera sino tant com a nostre Senyor Deu ha plagut dar o lom permet vsar; e de dar fe o vsar de obseruança alguna altra, per la qual crehença o

vs se puixe seguir destorp o minuament de la ferma creença, sperança e amor que lom es tengut posar e hauer en Deu. Car lo demoni, per encegar lom, ne ha introduhides, axi com en culliments de erbes, en naximents o nodriments de infants, com en altra manera, tantes, que no les poria hom bonament explicar totes per menut.

CAPITOL SEGON: LO SEGON MANAMENT

Item, se deu hom abstenir de fer contra lo segon manament, lo qual es: No pendras lo nom de Deu en va. E vol dir que algu no deu jurar, en manera alguna, per Deu ne per les coses sues sagrades, per falsia o enguan dalgu, ne encara per veritat a dir, si no es costret per jutge* o, en cars necessari, per profit del proisme, hon vees que, sens* jurament, no fos cregut, e ladonchs lo jurament que sia fet honestament. [B 131 v.] [A 3 v.] Deu se, donchs, abstenir de jurar scientment falsia o mentida; e de jurar ab art o enganosament; e de jurar o votar prometent que fara cosa alguna no leguda a fer, o contrariant als manaments de Deu; e de jurar o votar que no fara cosa la qual es tengut de fer segons los manaments de Deu; e de jurar o uotar, en manera alguna, per lo cors, cap, cor o altres membres de la sagrada humanitat de nostre Senyor Jhesuchrist. E de continuar o souinejar de jurar per ardor de parlar, o per mal vs, no curant de abstenir sen encara quen sia repres o conega esser mal fet. E de trencar sagrament per ell licitament fet. E de trencar scientment vot o promissio a Deu o a Sancts fets. E de trencar homenatge o promissio en sa fe, licitament fets a son proisme.

CAPITOL TERÇ: LO TERÇ MANAMENT

ITEM, deu esser curos en no fer contra lo tercer manament, lo qual es: MÉMBRET QUE SANCTIFIQUES LO DIA SANCT. E vol dir quel hom, en los digmenges e altres festes * manades colre, deu abstenir se de fer, e de [A 4] fer que altre algu faça quant en ell es, tota obra seruil. Car deu, en aytals dies, entendre en loar Deu, e vagar en hoyr missa e oratio e altres sanctes obres, segons ordenacio de sancta mare Sglesia. E, per conseguent, jatsia que en tots temps se deia abstenir e guardar de peccar mortalment, en los dies de les festes sen deu mils guardar. E de vsar o fer vsar de mercaderia, de lauraho, de art o offici mecanich o de mans; * e de tenir mercat. De fer [B 132] juhis o sentencies, axi de bens com de persones. De fer contracte o sagrament algu, sino per pau o per necessitat. E de caçar, en qualseuol manera. E de vaguar a deports, jochs o altres vanitats, lexant scientment lo offici diuinal, o oracio e altres actes meritoris, en los quals deuria esser; e ia molt mes si los deports son de si dampnats, axi com son: batalles e altres fets darmes volentaris, en los quals concorre perill de mort o altre de les persones; acaniçaments de besties feres, a les quals hixen homens, en que morts o altres dampnatges de persones se poden seguir; * anar a la sglesia o rodar per [A 4 v.] aquella ab gests o sguarts deshonests e per intencio contrariant als manaments de Deu; anar en vigilies o romiatges, per veure, tractar, parlar o fer, si oportunitat ne haura, peccat; discorrer per carreres, per noçes, conuits o altres ajustaments de gents, ab sguarts e cembells deshonests e prouo-

cants si mateix e altres persones a peccar; e altres semblants o pus greus, en que los homens, en dampnatio lur, se occupen, en special los dies de festes, menyspreada la amor, temor e reuerencia de nostre Senyor Deu.

CAPITOL QUART: LO QUART MANAMENT

ITEM, se deu molt guardar de fer contra lo quart manament, lo qual es: HONRA TON PARE E TA MARE SI VOLS VIURE LONGAMENT SOBRE LA TERRA. E vol dir que lom es tengut de fer honor, axi de paraula com de fet, a son pare e a sa mare, tota hora que lo cars, loch o temps ho requira. E, no res meyns, en son cars e
[B 132 v.] loch, podent ho fer, * aiudar e subuenirlos en lurs necessitats. Deu molt, donchs, squiuar lom de denegar seruey, aiuda o subuencio que fer puixa a son
[A 5] pare * o mare posats en necessitat. E de malehir, escarnir o en altra manera alguna dir o fer scientment irreuerencia o menyspreu a son pare o a sa mare carnals; e encara a son Prelat o a son Princep o Senyor temporal, car lo Prelat, o lo Senyor, en lo temporal, per pares son presos en lo manament.

CAPITOL QUINT: LO QUINT MANAMENT

ITEM, deu molt fogir e squiuar de fer res contra lo cinquen manament, lo qual es: NO AUCIURAS ALGU. E per ço com en la Sancta Scriptura nos declara diuerses maneras de morts, les quals son prohibides per aquest manament, es de necessitat que lom se guart de auciure algu, de fet, corporalment, e demanar, consellar o consentir deliberadament que algu sia

mort, si donchs no ere per via de justicia o ab zel o intencio iusta. E de desijar mort de algu, ab tal consentiment que li plauria que de fet se seguis. E de fer scientment cosa alguna per que fembra prenys se afolle. E de executar algun o condempnar a mort, judicialment, per zel de veniança o altra mala intencio, sots color de justicia. E de denegar aiuda, si ha manera de que puxe subuenir al prohisme constituit en perill de mort. *E de portar [A 5 v.] hoy o rancor a son prohisme. E de posar, scientment o maliciosa, infamia greu a persona alguna. E de consellar, induhir, manar, menaçar, forçar, pagar, pregar, loar, donar mal exemple, mal nodriment, o en altra manera scientment fer que algu peque mortalment, car *auciu aquell en la anima. [B 133]

CAPITOL SISE: LO SISEN MANAMENT

ITEM, deu molt fugir a tot peccat ques puxa comettre contra lo sisen manament, lo qual es: No FORNICARAS. E vol dir que lom se deu abstenir de tot mesclament carnal ab fembra, exceptat ab la sua propria muller en via de legitim matrimoni e en aquell seruats temps, loch, intencio e maneres leguts, e de tot illicit vs dels membres ordonats a generatio. Deu se, donchs, abstenir de tot aiustament o mesclament carnal ab fembra solta, ab verge, ab maridada, ab religiosa o altra qui haia votada continencia, ab parenta carnal o que sia en affinitat ab ell, o speritual, axi com es comare, fillola o filla speritual, ab infel. E deu se abstenir de jaure e vsar ab la propria muller en maneres bestials, *no na- [A 6] turals, en loch o ab intencio no leguts, com lo mesclament de marit e muller deia esser, no ab

prouocations e maneres de que vsen les publicanes solament perque puixen sadollar lur desordonat appetit, mas en manera natural e honesta, e ab intencio de procrear fills a gloria de Deu, o per rettre lo deute matrimonial la hun al altre, o per squiuar peccat de fornicatio, o per delectatio o complacencia honesta, la qual, empero, no sia preposada a la amor de Deu, e en aço seruats loch e temps no prohibits, ço es, no en temps que la dona es aprop de part, o ha del accident comu a dones, ne en loch sagrat o publich, de ques pogues seguir scandol o mal exemple. E deu squiuar lo greu e abominable [B 133 v.] * peccat de Sodomia, e tot altre contra natura, ço es, tot e qualseuol vs o acte illicit, libidinos o carnal, quel hom ab dona o no ab dona, o la dona ab hom o no ab hom, faça dels membres ordenats per nostre Senyor Deu a generatio, peruertint lus natural en contra natural, ço es, ab altra cosa o per altra partida o en altra manera que no ha ordenada natura.

[A 6 v.] *CAPITOL SETE: LO SETEN MANAMENT

ITEM, se deu abstenir de fer contra lo seten manament, lo qual es: No FURTARAS. E vol dir que algu no deu pendre, retenir o en altra manera contractar cosa alguna de altre, per cobeiança, sens volentat de aquell de qui es la cosa. Deu se, donchs, lom guardar de pendre amagadament o retenir bens daltri, sens voluntat daquell, e de pendre, o vsurpar, per força e manifestament, res que sia daltre. E de hauer, pendre o procurar scientment que de vassalls e sotsmeses seus o daltri sien hauts dons, fetes fermances o altres obligacions, composicions, rescats o imposats

alguns altres carrechs en persones o bens, per força o ab menaces, terrors o altres vexacions o procehiments injusts, o ab promissions, inductions o maneres no legudes, vltra los drets a ell pertanyents. E de fer o procurar que vectigals o imposicions, peatges, barres, pontatges o altres drets, reals o personals, sien imposats o exhigits iniustament, o, encara que sien justament imposats a esguard de alguns, de fer hi pagar a persones priuilegiades o que no hi sien tengudes, sien clergues o lechs, * sots- [A 7] * meses o stranys. E de pendre bens sagrats, de loch [B 134] sagrat o de loch no sagrat; o bens no sagrats de loch sagrat. De retenir, scientment, res de decimes o primicies, o altres rendes que deia, o de donar les del pejor splet, o de menys ualor que ço que per si atura, e de empatxar iniustament que nos puixen vendre, cullir o arrendar. E de retenir o dilatar, scientment, salari o soldada de persona mercennaria, contra volentat daquella, car es preu de sanch. E de comprar, pendre o possehir cosa alguna, la qual sapia esser furtada o que nos pertanya a aquell qui la vol vendre o donar. E de dar, vendre, comprar, o en altra manera procurar se, per pecunia o cosa altra que pot esser stimada a peccunia, prechs carnals, lagots o seruitut illicita, sagraments ecclesiastichs, dignitat, benifet, offici, administracio o cosa altra alguna que sia speritual. E de pendre o procurar, per si o per altre, dignitat, benifet o cosa alguna de les en lo pus prop dessusdit capitol contengudes, per prechs rigorosos, o que diu hom prechs armats, terrors, menaces, subtractio de obediencia o de altra seruitut o benefici deguts, * posat que la persona en fauor de la qual [A 7 v.] se fan tals coses, en altra manera sia sufficient e digna de obtenir tal cosa speritual. E de dar o pro-

uehir, en manera alguna, de dignitat, benifet, offici o administratio, speritual o temporal, a persona la qual sapia de cert esser indigna a tal promocio. E deu se molt guardar de emprestar a algu peccunia, blats o qualseuol altres fruyts o coses, ab pacte expres, o que ia hi sia entes, que lin sia dada alguna cosa, vltra la sort principal. E de fer lo prestech ab condicio que, en aquella quantitat, pes o mesura, li sia tornada, empero reuocada, o de millor sort o
[B 134 v.] natura, o de mes valor. E * de pendre res, vltra la sort principal, per spera o prorrogatio de temps que fassa a son deutor. E de comprar a menor for, abans de temps, e vendre a maior for que no es rahonable, per spera de temps. E de retenir a sos obs, vltra la sort principal, los fruyts de cosa que li sia empenyorada. E de pendre vs o seruir se de les coses empenyorades, axi com son: vestidures, altres robes o coses altres, les quals no han vs ne
[A 8] fruyt, volent, vltra * lo dit vs o seruitut, tota la sort principal del prestech. E de liurar peccunia o altres bens a negociacio, ab condicio que sia parçoner al guany e no a la perdoa. E de fer contracte de prestech ab imposicio de penes, no per intencio que lo principal li sia paguat pus certament, mes per tal que, almenys per via de penes, haia alguna cosa vltra la sort principal. E de negar scientment o fenyer que li sia oblidat deute per ell degut. E de vsar de fals pes o de falsa mesura scientment. E de mal pesar o mal mesurar scientment, encara quel pes o la mesura sien justs. E de liurar scientment mala moneda o de menys valor, en loch de bona e de mes valor. E de falç comptar scientment, o dar menys que dar deu, o reebre mes que no deu reebre. E de sofisticar o encamerar mercaderia o altres bens, per que pesen mes o menys, o sien de altra

parença que en veritat no son, per que lo comprador, no haia percebuda la veritat, li do mes preu de ço que rahonablament valen. E de fer mostra o promissio, al finar del contracte, de vna cosa, e, al liurar la, mudar la scientment * o dar la de menor [A 8 v.] valor. E de celar la veritat, si conexera que lo comprador sen fia en ell, ol ne requer quel desenguan, e ell ho accepta. E de introduir fames falçes o altres fictions, de paraula, per * scrit o en altra ma- [B 135] nera, per hauer a millor mercat, o abatre les mercaderies o altres bens de sos prohismes, o per mils, mes o pus tost vendre los seus, no curant del dan que de tals fictions se segueix al prohisme o a la cosa publica. E de pendre e de retenir diners o altres bens que haia de ioch, ab falsos daus, o per altra manera deceptoria o enganosa. E perço com totes les particulars maneres de furt, que en contracte se cometten per via de enguan o decepcio o frau, no porien per mi esser explicades per menut, dich te que lom se deu guardar de fer en manera alguna compra, venda, cambi o altra alienacio o contracte, frau, enguan o decepcio contra son prohisme. Encara se deu guardar de pendre peccunia, o altres bens, o seruitut que no li sia deguda, per fer o administrar justicia, o altre acte algu lo qual es tengut a fer sens aytal recepcio o seruitut, o que la faça o ad*ministre iniustament, pus tart, abans [A 9] o en altra manera que fer la deuria. E de dar scientment, en manera alguna, o per dons o sens dons, sentencia iniusta contra algu, car del dan que de aquell sen segueix es tengut, ultra la offensa que fa a Deu. E de pendre lo salari, soldada, pensio o jornal, per offici, benefici o art alguna, no curant o no fahent scientment la seruitut a que es tengut per la dita recepcio. E de retenir deuers si, o conuertir

en altres vsos, ço qui a sanctes obres e piadoses es deputat, o en altra manera es del patrimoni de nostre Senyor Jhesuchrist, axi com son bens ecclesiastichs, los quals se pertanyen als pobres, exceptat ço que es necessari a la couinent e no superflua vida del beneficiat. E de dilatar, sens causa justa, satisfactio de testaments o altres carrechs de anima, als quals sia tengut. E de retenir se, sia clergue o lech, ço que es tengut, en son cars, temps o loch, de la sua abundancia dar als pobres constituits en vrgent necessitat.

[B 135 v.] CAPITOL VUYTE:*LO VUYTEN MANAMENT

[A 9 v.] ITEM, se deu guardar de fer contra lo huyten, lo qual es: NO DIRAS FALS * TESTIMONI CONTRA TON PROHISME. E vol dir, que en juhi ne fora juhi, request o no request, algu no deu dir scientment, per malicia o en dan de son prohisme, affermant o negant, falsia o mentida, ço es, paraula o senyal algu, denotant altra cosa que ell no haura al cor, posat que, per dir tal mentida, sen speras seguir algun profit, a ell o a altre. E deu se molt guardar de imposar, per malicia o contra veritat, crim o infamia a algu.

CAPITOL NOUE: LO NOUEN MANAMENT

TEM, deu esser molt diligent en repellir o squiuar tot ço que sia contra lo nouen manament, qui es: NO COBEIARAS LALBERCH DE TON PROHISME.

384. *Capitol noue e dee,* en A; refonent en un de sol aquest y'l següent.

[CAPITOL X] LO DEEN MANAMENT

Deu se guardar de fer contra lo deen manament, lo qual es: No DESIJARAS LA MULLER DE TON PROHISME, NE LA SERUENTA, BOU, ASE O COSA ALTRA ALGUNA DE LES SUES. Per los quals dos manaments es vedada al christia tota cobeiança de possessions, officis, benefficis, arts, dignitats o altres bens mobles o immobles del prohisme, per apropriar ho a si e senyoraiar aquells, sens raho e ab dampnatge de son prohisme. E de tota cobeiança de mesclament* carnal [B 136]
libidinos ab qualseuol fembra que no sia propria e legittima muller sua. E es entes, en aquests dos manaments, esser prohibida o vedada tal cobeiança, que hi sia delliberat consentiment de complir son desordonat voler o desig, si loch o oportunitat ne hauia; car, posat que no sen seguesca la obra, pus ab la cobeiança sia deliberat consentiment, es peccat mortal.

CAPITOL XJ.e DELS SET PECCATS MORTALS; E PRIMER, DE SUPERBIA

Item, se deu molt guardar de cometre peccat de superbia, que es quant algu, volent desordenadament la sua propria excellencia e honor, se exalça o cuyda de si mes esser, valer, poder, saber e merexer que no li es permes per regla diuinal, lo qual peccat es contra humilitat; per la qual amor de propria excellencia, o voluntat desordonada, los homens offenen souen nostre Senyor Deu, e dampnifiquen si mateixos e lurs prohismes, cometent molts dels

peccats dessus dits, e encara dels seguents, ço es: Vanagloriant se en bens de natura, de fortuna, de gracia, axi com sils haguessen de si mateixs e no de nostre Senyor Deu, e no donant ne lahor a [A 10 v.] aquell, o presumint * quels hagen per lurs merits, o presumint que hagen mes que no han; essent inobedients als manaments de lurs maiors, als quals son tenguts de obehir; resistint scientment, de paraula o de fet, a lurs maiors; loant se de lur boca de alcuns bens que han, ho han dits o fets, a ffi que sien aguts per los altres en major reputacio, callada escientment la lahor de nostre Senyor Deu; loant [B 136 v.] se o * atribuint se la lahor dels bens que altres hauran dits o fets, per exalçar si mateix; loant se e glorieiant se dels mals que han fets o dits; desijant molt que sien loats per altres; ffenyent se de bona vida e de sancta conuersacio, per auols que sien, per ço que sien reputats per bons. En altra manera, fenyent se altres que no son, a fi que sien loats e mes preats per los altres. Vsant, en lur parlar o scriure, de ficcions o histories que no son en veritat, ne tals que edifiquen a be lo prohisme, per mostrar se pus sabents o pus bells parlers. Presumints que ells meresquen esser posats en honor, e en altres actes, dauant los altres, encara que aquells sien maiors o millors que ells, o preposant se de fet a aquells. Indignant se com nols es feta, a lur veia- [A 11] res, tanta honor, o dada tanta laor com ells * se estimen merexer. Presumint que tota hora ques volran sera en ma lur de cessar o exir de peccat. Presumint que sens merits o perseuerant en peccat mortal hauran saluacio. Scientment peccant, fahent compte que per auant se confessaran, o quant seran vells faran bona vida. Assejant de dir o ffer coses vltra lur poder e stament, ab audacia e gosar des-

ordenats, presumint que nols deia res esser difficil. Essent durs e cruels en tractar vassalls, companya, missatges o altres persones de les quals deuen hauer bona cura. Menyspreant confessio e los altres sants sagraments. Administrant o reebent lo precios cors de Jhesuchrist, o altre sagrament, sabent que stan en peccat mortal. Menyspreant lurs prohismes perque son pobres, grossers, difformes, o per cuydar que sien peccadors, o per alguna falta o occasio quels sera esdeuen*guda, o en altra manera. No ende- [B 137] nyant fer reuerencia al precios cors de Jhesuchrist, ne a les coses altres sagrades, ne honor a persones ecclesiastiques. Menspreant correctio, sermons e en altra manera la paraula de Deu. No volent creure o seguir lo * consell dels antichs o millors que ells, [A 11 v.] stants en lurs endurits e desrahonables proposits. Impugnant scientment veritat. Rahonant se ab crits e mouiments desordonats, no necessaris, per confondre e envergonyir lurs prohismes, o per mostrar se o que no sien vists vençuts. Volent que lur voluntat, encara que sia iniusta, se faça. Dissentint o no consentint en molt bons actes de que son requests o han auinentesa ab lurs prohismes, per que altres ne son cap o mouedors, o per qualque fumosa o vana intencio. Menaçant o vituperant als contrastants a lur voler. Donant o fahent batalles, sens auctoritat de maior al qual se pertany, sens justa causa o ab intencio auara, maliciosa o superbiosa, o en altra manera no dreta. Dient o fahent, scientment, coses scandaloses e de mal exemple, menspreada la salut de la anima de lurs prohismes, per les quals lo prohisme es induhit o pren occasio de offendre son Creador, axi com fer peccat dauant fills o companya, o dauant altres. Scomoure bregues per cascun fum quels ve al nas, e prouocar,

[A 12] per paraules * e gests superbiosos, los altres a ira o tristor. Deffenent scientment e a pales, en rahonament o en altra manera, los mals e peccats per ells o per altres fets, dihent esser be fet ço que es fet contra manament de Deu. Posant se scientment en algun perill, sens necessitat, ans, temptant Deu, se [B 137 v.] disposen a perill, creent que per lurs merits * degen esser delliurats. Essent en perill, del qual, per altra manera leguda, poden esser delliures, e non curen, dient que Deus ho fara. Tentant Deu demanant senyal de coses visibles, per creure les inuisibles, les quals sens senyal deuen creure. Recusant fer gracies a nostre Senyor dels benifets per ells reebuts, no curant retre gracies o seruituts degudes als homens dels quals han hagut be en son tenguts. Dissipant lurs heretats e bens per superbioses, vanes e superflues despeses, que fan per arrear se o tenir stament maior que nols pertany, perque sien vists pus excellents o sien mes honrats. Jutjant per lur vltracuytament los fets dels altres, ço es los bons esser mals e los mals bons, o los dubtosos interpretant a la [A 12 v.] peior * part. Escarnint lurs prohismes de alguna difformitat o deffalliment que en ells es, per confondre o enuergonyir los. Donant se a vergonya e menyspreu de fer actes bons e humils, o que persones pobres se nomenen lurs parents o sien en lur companyia, scientment, per dubte de esser scarnits, o que nols diguen que son ypocrits o santuaris, stant se de dir o fer algun be lo qual son tenguts a fer, e porien fer. Murmurant contra Deu o sos Sancts, si los temps o los cassos no venen a lur voluntat, o si han aduersitats, malalties, perdues de bens o de persones, o tribulatio altra alguna, o perque veen regir o prosperar altres que a ells no par rahonable. Murmurant contra lurs Prelats o contra

lurs Senyors terrenals, o altres maiors, als quals son tenguts obeir. Volent esser singulars en comport, gest e vida, e no volent se concordar, en bones costumes e vida honesta, ab los qui han a conuersar, en menys*preu de aquells. Trobant e introduhint [B 138] nouelletats, axi com de talls de vestidures, ornaments desordonats e superfluus, gests o salutacions vanes e no acustumades, per ço quen sien vists * sin- [A 13] gulars e pus excellents dels altres. Volent quels sia feta honor e reuerencia excessiues, e hauer prehe minencia, en tot fet en que capien, dauant tot altre. Endurint se a les corrections o flagells que Deu los dona, pijorant lur vida en loch de millorar se, obstinats en peccats e adelitant se en aquells, menyspreada temor e amor de Deu, sagraments de sancta mare Sglesia, e tot castich. Menyspreant la vida esdeuenidora, e desijant que iames no morissen, viuint ab tant damnat proposit, que farien pacte que iames no veessen Deu, ab quels lexas star en aquesta vida present miserable.

CAPITOL DOTZE: DEL PECCAT DE AUARICIA

ITEM, deu squiuar peccat de auaricia, lo qual es desordonat voler de hauer o retenir bens o honors, en tant que no dubta lom fer contra los manaments de Deu; per la qual desordonada voluntat lom comet molts dels peccats dessus dits, e, en special, dels posats en lo vij.e e x.e manaments; e encara en los deius scrits fa de grans offençes a nostre Senyor Deu e al prohisme, ço es: Si, per hauer o retenir alguna cosa, fa maluestat * contra la persona de son prohis- [A 13 v.] me. E si, per hauer o retenir alguns bens, vsa en-

ganosament, de fet o de paraula, ab jurament o sens jurament, o per altres inductions, no seruant veritat o fe, aquella que deu a son prohisme. E si, per ardor de hauer bens temporals, viu, quasi tots temps sens repos de [B 138 v.] *anima e de cors, oblidant ne Deu e la salut de sa anima e de son prohisme. E si, per desordonat voler de retenir, es endurit de cor, denega almoyna o aiuda a son prohisme constituit en necessitat vrgent. E si, per hauer o obtenir ço que vol desordenadament, vsa de algunes maneres no verdaderes, mes fictes, simulades e apparents. E si, per ço que obtinga alguna cosa, vsa de adulacio o legoteria, ço es, loant algu de peccat o de cosa que nol deu loar, o li plau induhint o consentint en peccat. E si, per hauer cosa alguna, vsa o consent vsar de guany sutzeu, abominable o dampnat, axi com aquells qui fan homens o dones peccar, o los tenen a aquell vs. E si sab alguna bona art o sciencia, e no la vol mostrar, ab paga ne sens paga, per cobeiança que altre no sen puxa aprofitar sino ell. E si agabella [A 14] *mercaderies o esmerços, en dan de la cosa publica, perço que sien pus cares o altres non hagen guany sino ell. E si desija carestíes, o mal temps, guerres o discordes, o altre dan del proysme, per son propri auançament o profit. E si dilata satisfactions de torts o iniuries, o penitencies injunctes, per desplaer que ha de desexir se dels bens. E si, per aumentar o per no diminuir de son estament, rendes o altres bens, contrasten o en altra manera no fan son deuer, que lurs sotsmesos, o esclaus, o altres infeels, per preycacio o en altra deguda manera venguen a la Fe christiana.

CAPITOL TRETZE: DEL PECCAT DE IRA

ITEM, se deu molt guardar de peccat de ira, qui es volentat o desig de desordenada venjança; per lo qual maluat desig los homens offenen greument nostre Senyor Deu, e dampnifiquen lurs prohismes en molts dels cassos dessus specificats, e encara en los seguents: *Mouent per veniança, iniustament, bregues, gue- [B 139] rres, sostenint contra justicia homens de dampnada vida, per la dita raho. Pregant, pagant e en altra manera induhint altres a fer dampnatge contra les persones, amichs o bens de aquells contra qui es yrat. Dihent de paraula, o fahent de fet, per venjança, ab clamor o sens clamor, en presencia o en absencia, desonria a son prohisme. Demostrant, ab endeny e impasciencia, la ira que al cor han, ab esguarts o gests menyspresiuols e desordenats, o vedant paraula o salutacio. Encercant e pensant, ab inflament de malicia, diuerses vies e maneres com, en via*de veniança, damnificaran lur prohis- [A 14 v.] me. Portant, per lonch temps, oy o rancor a lurs prohismes, malahint lur Prelat, Princep o altra persona, per alcun dan o enuig que a lur parer los hauran fet. Desijant, procurant, o prenent plaer en oyr, saber o veure lo dany o aduersitat de aquells contra qui es escomogut per yra.

CAPITOL XIIIJe: DE ENUEIA

ITEM, deu molt squiuar peccat de enueia, que es hauer desplaer del be de son prohisme, e plaer o goig de la aduersitat de aquell; per lo qual lom offen nostre Se-

nyor Deu en moltes de les maneres de peccar dessus tocades, e encara en les seguents, ço es: Sembrant discordias entre sos prohismes, en amagat o en publich. Diffamant o diuulgant los mals de lurs prohismes. Diminuint o esforçantse a diminuir, quant en ells es, la bona fama, honor e bones obres [B 139 v.] de sos prohismes. Comouent o induhint * a comocio, en comunitat o en aiustament de persones, los vns contra los altres, a bregues e dissencions.

CAPITOL XVe: DEL PECCAT DE ACCIDIA

[A 15] ITEM, deu esser vetlant en contrestar al peccat de accidia, que es quant * lom se dona a tristor o enuig de fer be, en tal manera que, per aquell enuig, leixa de fer lo be que, segons Deu, es tengut de fer, o no squiua lo mal que esquiuar deu, de necessitat de salut, ço es, de viure en gracia de Deu; per lo qual peccat se segueixen moltes offenses a Deu, fetes per los homens, e en dan de lurs miserables animes. Recusant, per flaquea o mollea de cor, de començar o fer molts bens que porien e son tenguts fer. Desemparant, de leuger e sens causa rahonable, los bons actes que començats hauran, o no curant de proseguir los. Occupant se tant en negocis temporals, que, per sermons, castichs ne flagells, o gracies que reeben de Deu, nos volen induhir a execucio dels manaments de Deu e de sancta mare Sglesia. No curant de saber ço quels es necessari a saber, per salut de lurs animes, per no acostumarse o no curar de fer be. Viure tapats o encegats a fer los manaments de Deu, hauent en auorriment o concebent oy contra les persones quils induexen a fer be o les corregeixen. Donant se, per lenuig que

prenen de dir o fer o scoltar be, a dir o fer * coses [A 15 v.] en ques deliten, vanes o contra los manaments de Deu, en dan lur e mal exempli daltres, axi com: recitant faules o altres istories desonestes o vanes; vagant a deshonests sguarts e ab vans gests de la persona; en esclafament de rialles vanes; vagant a hoyr o recitar volentorosament los mals o flagells dels altres; rodant per esglesies e altres * lochs sagrats, o [B 140] seguint vigilies e romiatges, ab o per intencio deshonesta; vagant a jochs e deports vans, per los quals son encesos, e altres prouocants a peccar en fer, consentir o mirar actes damnats, solament per delit o passar lo temps, axi com juntes, batalles voluntaries, acaniçaments de besties feres, de que morts e altres coses que son fort desplaents a Deu se segueixen. E ia pus greu hi pequen, si los mirants o procurants son persones ecclesiastiques. No curant elegir la manera millor per la qual se poden fer les coses que de necessitat son tenguts a fer. No curant si ço que fan se acaba de fer be o mal, o tant tart que no sen segueix lo bon fruyt que sen poria * se- [A 16] guir. Per mala temor mundanal, no fahent ço que fer son tenguts, segons Deu, o fahent contra los seus manaments, axi com aquells qui, per dubte de baxar o de perdre stament, o per dubte de perdre vassalls, esclaus, rendes o altres bens, no fan son honest poder, o contrasten quels infels no vinguen, per prehicacio o altra bona manera, a la Fe christiana, lo qual peccat es fort abominable a Deu, qui, per la sua misericordia, volgue scampar la sua preciosa sanch perque lom pogues esser saluat. E axi com aquells qui, scientment, se stan o cessen de fer be, per pahor de escarnidors o mals parlers. E com aquells qui, per dubte de agreuiar lo malalt qui es perillos de mort, no li volen dir, ne consen-

ten que per altre li sia dit, ques confesse o faça orde de christia. E com aquells qui, per pahor quels sia fet dan en persona o en bens, fan o consenten en peccat mortal, o se stan de fer ço que son tenguts, segons Deu. E com aquells qui, per dubte de perdre priuadea e amistat de senyor, o de altra persona, fan scientment offensa a nostre Senyor Deu, o, per [A 16 v.] semblant* en molts altres cassos, los quals particularment no porien esser bonament recitats. Pequen encara per accidia los homens fugint a tot affronte, per gran seruey que coneguen esser de Deu, o desemparant lo be que fer porien o son tenguts, perço com no hi vehen delit temporal. E no curant de instruir en be o corregir llurs fills, companya, sotsmesos [B 140 v.] o altres, en son cars e loch. E amant, * delliberadament, mes star ociosos o en miseria, que no fer alcuna seruitut o treball honest. E desijant lur propria mort, hauent a enuig lur vida, per tristor, fretura o aduersitat alguna. E clergues o religioses qui meten lur temps en caces quis fan ab crits e clamors, axi com ab cans e ab ocells, e altres coses dampnades, en que fan despeses de ço que pertany als pobres, o deurien conuertir en altres vsos, vltra lo diuinal offici quen perden e lo mal exempli quen donen. E tant mes, com la persona es en maior grau posada.

CAPITOL XVJ: DE GOLA

ITEM, deu esquiuar peccat de gola, que es vsar del apetit de meniar o de beure tant [A 17] desordenadament e vltra neces*sitat de sustentacio de natura, que no dubte fer contra los manaments de Deu; per lo qual desordonat apetit los homens fan moltes offenses a nos-

tre Senyor Deu e dampnatges a ells e a llurs prohismes, en les maneres tocades dessus, e encara en les dejus escrites e seguents: Trenquants deiunis manats per sancta mare Esglesia, o uots imposats per penitencia, meniant, vltra vna vegada lo dia, viandes vedades a meniar en temps de deiuni. Prenent, delliberadament, superflua quantitat de viandes, e mes que la complexio no pot sostenir. Meniant viandes perilloses de mort o de greus accidents, scientment, podent ne hauer de bones. Ffahent despeses superflues e dissipants lurs bens, per satisfer a lur desordenat delit de gola. Embriagant se per vsar desordenadament de beure, podent ho esquiuar, sin volguessen vsar discretament. Per les quals desordenacions de meniar e de beure, se segueixen souen jochs e alegries deshonestes, tapament, debilitament * o encegament e altres malalties de en- [B 141] teniment e de les potencies de la anima e del cors, mouiments del cor leugers a molt * parlar, mal dir e [A 17 v.] mal fer, reuelacions de secrets, contencions de bregues, enceniment de luxuria, indeuocio, massa e desordenat dormir e en temps que deurien fer algun be, continuacio de conuits e deports vans, oblit del seruey de Deu e dels pobres, perdiment de vergonya de ques segueix abandonament, e altres peccats.

CAPITOL XVIJe: DE LUXURIA

ITEM, deu squiuar e fugir a peccat de luxuria, que es libidinosa cobeiança, ab consentiment de la raho, de mesclament carnal o altre vs illicit dels membres orpenats a generacio humana; per la qual desordonada cobeiança los homens fan o cometen molts dels deccats dessus scrits, en special dels contenguts en

los manaments sise e dee. Encara sen segueixen los seguents, de que lom se deu guardar: Enceguament de la pensa, la qual es deputada a entendre e amar Deu, e recordar se dels seus benifets; e per lo dit encegament no coneix ne ama Deu, ni li recorde de les gracies quen ha reebudes, e pert ho [A 18] tot e si mateix. E fer los fets scal*dadament, e sens discretio o consideratio deguda. Amor sua carnal maluada, oblidant la sua anima. Amor folla e desordonada de aquest segle miserable e transitori, e auorriment de la amor de Deu e de la gloria inextimable de Paradis. Sutzeus, deshonests e horreus parlaments, e prouocants si mateix e altres a peccar. Diffamacions propries e daltres, les quals son causa e exemple a molts de peccar. Oy e auorri[B 141 v.] ment de tota persona quils corregesca * o empatxe que no complescan lur mal proposit. E tants de altres mals, que serien difficils de explicar e specificar los tots.

[CAPITOL XVIII] DELS CINCH SENYS CORPORALS

ITEM, se deu abstenir de vsar delliberadament de tot illicit appetit dels .v. senys corporals, que son: veure, hoir, gustar, odorar e palpar, en tot cars que sie dels dessus toquats, o altre que redunde en offensa de nostre Senyor Deu, ço es, de adelitar se en veure coses deshonestes, o onestes empero per auol intencio. E de volenterosament e ab plaer hoir coses vanes, sutzees, deshonestes, o mal de altre. E de odo[A 18 v.] rar, per carnal delit, sens * hauer alguna intencio a Deu, e sens necessitat o a fi dampnada, perfums, flors, algalia e altres coses. E de meniar o beure,

sens necessitat o a ffi no leguda, mes per delit vsar
de sabors de vins, e meniars o beuendes squisides.
E de tocar si mateix, o altra cosa alguna, deshones-
tament o a fi libidinosa, o en altra manera desho-
nesta o illicita.

[CAPITOL XIX] DE ABUSAR DE LA LENGUA

ITEM, se deu molt guardar de abusar de la
lenga, axi en los casos dessus per parti-
des posats, com en tot altre que fos offen-
sa de Deu. E no solament de blasfemar,
scarnir, sembrar discordies, jactarse, lagoteiar, mur-
murar, menaçar, malahir, vituperar, reuelar secrets,
irreuerentment parlar, detraure, jurar en va, perju-
rar, impugnar veritat, contendre, mentir, infamar,
difamar o diuulgar los mals daltres ols peccats seus
propris, mal consellar, deffendre peccats, desho-
nestes e sutzees paraules dir, traycions, scismes o
aualots e altres peccats tractar, cantar deshonests
cants e sons prouocants * a mal, iniusta causa ad- [B 142]
uocar, e loar peccats e mals, ans encara de * tot illi- [A 19]
cit e van parlament, o que puixe esser mal exemple
o inductio a altre de peccar.

[CAPITOL XX] DE LES TRES POTENCIES DE LA ANIMA

ITEM, se deu abstenir de mal vsar de les
tres potencies de la anima, que son: me-
moria, intelligencia e voluntat. Ço es,
que en manera alguna, deliberadament,
no se adelite en memorar coses o actes no leguts o
contrariants als manaments de Deu. No entendre o
saber arts o coses dampnades, que son occasio de

perdicio al hom. Ne ame ço que no deu amar, o desame ço que amar deu, ne ame menys ço que' deu mes amar. E no solament se deu guardar de desig de mal, infeeltat, oy, rancor, indeuocio, presumpcio, desperatio, temor mundanal, enueia, ira, temor seruil, menyspreu del prohisme, accepcio de persones, perfidia, tristor de be a fer o dir, impasciencia, auaricia, superbia, obstinacio, enuig de sa vida, desplaer com se es penedit o de altre be que ha fet, dolor com nõ ha fet mes mal, yprocresia, vergonya de be a fer, desordonat desig de dignitats e honors, vanagloria de bens de natura o de fortuna* [A 19 v.] o de gracia, vergonya de hauer parents pobres o amichs, menyspreu de la paraula de Deu o de castich, enduriment de cor contra lo prohisme; los quals o semblants son peccats que poden esser comssos dins lo cor; ans se deu abstenir de tot consentiment a dar en delectacio o cogitacio de tot acte ja fet, que sia stat contrariant als manaments de nostre Senyor Deus. E de no fer, pus sia de tal natura, que sis fahia seria offensa de nostre senyor Deu.

Prech te que sies content de ço que dit he tro açi, en declaracio del primer punt, que es: que lom se deu lunyar o departir se de mal. Car al present nom ocorre altra cosa que dir hi puixe; mes confiu en nostre Senyor Deu que, per les coses dessus specificades, hauras conexença* [B 142 v.] de tot ço quet deus guardar, posat que aci no sia scrit.

SEGON PUNT

Nouell goig ha concebut la mia anima, hoida la tua doctrina, e, daltra part, terror la ha enuironada, car en tenebres de ignorancia ha des*pes son [A 20] temps. Mes, clam te merce no prenes enuig en aiudar a mi, qui son prop de perir, per tal que respire. E vulles me declarar lo segon punt dels tres principals, ço es: quals coses es tengut a fer lo christia, pus te ha plagut largament dir me quals son les que deu squiuar. — Oies, no a mi, mas al Rey dels Reys e mestre sobira, qui a la tua demanda ha satisfet, dihent al hom: AMARAS DEU SOBRE TOTES COSES ETC., E TON PROHISME AXI COM TU MATEIX. Prech te apercebes be com aquesta doctrina en si manifestament demostra procehir del eternal Senyor e maestre, axi per esser breu e dolça, com per esser de gran efficatia. O, breu paraula: Ama ton senyor e ton frare! O, dolça paraula: Ama! No diu mata, roba, destroueix te, ne altres coses dificils, mes ama. ¿E a qui? No a metalls, no terra, no vanitats e coses transitories, mes a ton Senyor, quit ha creat de no res, e comprat, e reemut, e lo qual es pura e infinida bonea en si; e a ton prohisme, qui es ton frare. O, doctrina de gran efficacia, ab la qual tot hom pot hauer Parahis, e sens la qual lom ha per possessio perpe*tual linfern! ¿E qui pora hauer [A 20 v.] justa excusatio dauant lo Pare eternal, en no hauer fet ço que li es stat manat, si coses son tals que, posat que iames no fossen * stades manades, lom, [B 143]

847. *Del segon punt de aquest libre,* en el ms. B.
857. *Lo franch: hoies,* B.

per raho e segons la sua natura, les deuria fer per si mateix, e squiuar lo contrari? — Confes te que bo e rahonable es ço quem dius, e crech fermament esser de gran efficacia; mes, prech te not torn a enuig sit requir quem declares ço qui a mi es dubtos. — Digues ço quet placia. — Primerament, te prech me digues com pot lom amar Deu, lo qual iames no vee; e apres, quem declares distinctament quals coses son compreses sots aquests dos manaments de amar Deu e lo prohisme. — Ffort es vsitat, en natura humana, concebre benuolença o amor, vna persona, ab altra la qual iames no haura vista ab lull corporal, mas, per oyr dir, aiustant creença a les paraules hoides, lom concep o amor o rancor. E quant es per vista corporal, no vee iames algu, ne veura, a nostre Senyor Deu en la sua essencia [A 21] diuinal, car impossible es, * mes, veent lo per vista de enteniment, fundada en Fe verdadera, es sufficient cosa a amar lo en la present vida. E si vols considerar en tu, certament trobaras que, per sola relacio de algun seruidor teu, quet dira que li es stat fet algun plaer, per amor o honor de tu, per qualque persona la qual iames tu no hauras vista, te mouras a interrogar de la dita persona. E, si hoint aquella esser bona, o graciosa, o liberal, o que haia fet plaer a algu dels teus, aiustaras fe o creença esser axi de fet, concebras bon voler deuers aquella, e desijaras ferli algun plaer; e jat guarderies de ferli cosa que li fos o li pogues esser desplaent, encara que la dita persona fos infel e collocada della la mar, e tu de la part deça. Donchs,

878. *Lempatxa : confes*, B.
882. *Lo franch : digues*, B. *Lempatxat : primerament*, B.
886. *Lo franch : fort*, B.

sens comparatio alguna, pot, e deu, e es tengut lo christia amar Deu, lo qual es en si infinita bondat, e lo qual ha fet al hom no tant solament vna * gra- [B 143 v.] cia, mes tantes e tals, que no poden esser per nos compreses, ne som sufficients a estimar la valor de aquelles; car no solament ha fet lom, mes al fet a la sua semblança, e al fet president e sobre tots los animals; e per amor del hom, e a la sua consolacio, ha fet: * cel e steles; sol e luna; dies e nits; [A 21 v.] lum e tenebres; varietat de temps; aer e vents; serenitat e nuuols; pluges e neus; glas e ros; la terra enuironada daygues; mar ab pelechs; plaies e ports; ffonts e rius; lachs e stanys; monts, valls e plans; e, dins aquells, camps verdeiants, colls ornats de flors, e silues abundants en diuersitat de arbres. E per quant fos acalorat, ha li dat ombres darbres, recessos quasi infinits per son repos, ffonts luents e clares contra set. E per quant hagues fam, quasi innumerables linatges de aliments li ha dats; en laer ocells; en la mar peixos; en la terra serments, e poms o fruyts de diuerses sabors, plantes de diuerses proprietats, * e carns de diuerses animals. Hali [B 144] dat cors ornat sobre tots los animals, en lo qual ha collocat, per merauellos orde, diuerses membres. E hali dada bocha per manar o explicar la sua voluntat. Hali dada anima o sperit apte a conexer Deu e a contemplar les coses celestials. Hali dades arts quasi innumerables, e sperança de la vida eternal. Hali donada doctrina, com * deu viure o que deu [A 22] fer. E hal amonestat que deu esquiuar e de ques deu guardar. Hal reemut, humiliantse a pendre carn humana, e, per amor del hom, en aquella ha sufferts vituperis e dolors inextimables. E en conclusio, per paguar lo preu per lom degut, ha sostenguda voluntariament mort cruel e ignominiosa. Hali dats

priuilegis en los sants sagraments, de valor inextimable. E, per prouocar lo a la sua amor, hali fetes promissions de goigs e delits inexplicables. Dites te algunes de les coses que, en general, nostre Senyor Deu ha fetes per lom; mes, prech te que, ab estudiosa pensa, cogites tu quants son los dons que ha fets e fa incessantment a cascu en particular. E oiesne alguns quet dire, perço com son molt manifests: Als qui son en peccat fa gracia, sperant ques con- [B 144 v.] uertesquen; e, sperant * lur conuersio, inspirals dins la anima a bons proposits; e spirant los adins, donals prehicadors e altres quils desenganen apart de fora els instruesquen. Toll los souen ço que es cau- [A 22 v.] sa de lur perdicio, e dant los congoxes * o aduersitats, aiustant los, de mera gracia, conexença, fa venir aquells a verdadera confessio. E dant los conexença e dolor de lurs peccats, perdonals copiosament. Als homens qui son fora de peccat mortal dona gracia de obrar en virtuts, e aiustantlos gracia de perseuerar en be, donantlos paciencia en tribulacions, los fa guanyar merits. E preseruals de peccar, tollent los auinantea o donant los enginy o fortalea a vencre les temptacions; e enten a amarlos dant los goig speritual; e, en loch de arres, donals sentiment indubitable de la eternal gloria. E, en fauor de bons e de mals, reffrena la malicia e poder del dimoni. E ha constituit en custodia a cascun hom vn reuerent e sant Angel. ¿Quet dire mes? Tro los qui, per lur gran culpa, son damnats en infern, han gracia de Deu, car no es algun dampnat que haia tanta pena com merexeria. ¿Es rahonable, donchs, a ton parer, quel cor del hom, en special del christia, se deia encendre a amar nostre Senyor Deus, sens veurel ab lull corporal? Certament que, si de [A 23] raho volia vsar, tot * son studi e treball deuria esser

en amar e seruir son Senyor e Creador. E, no fahentho, vsa de bestialitat e desconaxença, deslealtat e follia. — No he raho per contradir a tos dits, e conech esser del nombre dels folls e desconexents * quant considere com ma vida he despesa en vanitats, [B 145] e les mies carreres son stades desuiants de salut; mes prech te me instruesques de les coses que sots los dos manaments de amar son compreses. — No pens que algu, per partides, pogues dir tots los actes que lo christia es tengut a fer, per amor de son Senyor e de son prohisme, tant be com los dits dos manaments los li mostraran, si ab cor de seruarlos rete aquells en la sua pensa. Car, qui ama, tem de offendre; ab pensa esuetlada encerca que poria fer, que plaent sia a aquell al qual ama; e es curos de squiuar tot ço que sab esserli no plaent. Axi que, tota la ley sta en vertaderament amar Deu sobre totes coses, e lo prohisme per amor de Deu. Empero, per complaure a tu de ço quem occorre al present, mijançant la gracia diuinal, dich te que lo christia es tengut fer les coses seguents, tota hora, ab amor e per la amor dessus dita. * [A 23 v.]

PRIMERAMENT, es tengut creure los Articles de la sancta Fe catholica, en axi que, si es clergue, deu creure distinctament los dits articles, e saber les exposicions de aquells, per tal forma, que sapia retre rahons e informar los altres, en son cars, loch e temps. Los quals Articles, reduhits empero grosserament en romans, son: Primerament, creure que es hun Deu tot poderos, en vnitat de essencia e en trinitat de

---

980. *Lempatxament : no he*, B.
986. *Lo franch amich dix : no pens*, B.

persones, ço es: Pare, Fill e Sant Sperit. Item, que lo fill de Deu, qui es la segona persona en la sancta Trinitat, pres carn humana en lo ventre virginal de la Verge Maria. E que nasque de aquella, romanint verge ans del part, e en lo part, e apres lo part. E [B 145 v.] que fon crucificat,* e, stant en la creu, per mort fon separada la sua anima del cors seu, romanints empero la dita anima e cors vnits ab la diuinitat. E que lo seu cors, separat de la anima, empero no separat de la diuinitat, fon posat en lo sepulcre. E que la sua sagrada anima, separada del cors, empero no separada de la diuinitat, ans armada de aquella, daualla als inferns, e de aqui trasque les ani- [A 24] mes * dels sancts Pares. E que en lo terç dia seguent apres la sua mort, tornada la anima en lo seu cors, ressuscita de mort a vida. E que apres sen munta als cels e, sobre tota natura angelical, seu e reposa, en quant hom, a la dreta part de Deu lo pare, en quant a la diuinitat egualment, e ensemps regna ab Deu lo pare e ab lo Sant Sperit. E que en la fi daquest segle vindra en la seylla de maiestat, a jutiar los vius e los morts. Item, deu creure que los cosos de tots los homens e fembres que seran morts, seran ressuscitats. Item, que sera donada per nostre Senyor Deu final retribucio a cascu, en cors e en anima, ço es, gloria e vida eternal als justs, e turment e pena perpetual als injusts. Item, deu creure la sancta Esglesia catholica, ço es, lo poble christia, esser sancta Sglesia. Item, que los sancts Sagraments de sancta mare Sglesia han efficatia e virtut a remissio de peccats, e a tot ço a que son instituits; ço es:

Lo Baptisme, a mundar del peccat original, e remissio dels mortals e dels venials, e de tota pena per aquells deguda. * La [A 24 v.] Confirmacio a adaptar e corroborar lom en la Fe christiana. * La Eucaristia a conuertir lom [B 146] en Jhesuchrist, encorporant aquell en lo seu cors mistich, e a creximent de virtuts e a reparacio dels defalliments sperituals. La Penitencia a justificar lom. La Extremaunctio a delliurar lom de la malaltia speritual, prouehint per los peccats venials, e de la malaltia corporal, si e en quant es expedient a la anima. LOrde sacerdotal a consegrar lo cors e sanch precios de Jhesuchrist, e a ligar e absolre dels peccats. LOrde matrimonial a preseruar lom de peccat de fornicatio, e a procrear fills, e a representar la coniunctio de nostre Senyor Deu Jhesuchrist ab la Sglesia.

Item, deu creure la comunio dels Sancts, ço es, que sera hun aiustament e societat de tots los Sancts ensemps, en Gloria, ab nostre Senyor Deu Jhesuchrist. E si lo christia no es clergue, deu creure distinctament e clara lo article primer, ço es, hun * Deu tot pode- [A 25] ros, qui es hun en essencia e en trinitat de persones, * e los articles de la incarnacio e natiuitat e [B 146 v.] passio, e altres de la humanitat de nostre Senyor Jhesuchrist, dels quals la Sglesia fa solennitat. De tots los altres articles resta que haia la Fe o creença sots aytal generalitat, ço es, que creu tot ço que creu la sancta mare Esglesia. Item, deu colre los diumenges e totes altres festes manades per la Sglesia a colre, ço es, abstenintse de peccar; vaccar al offici diuinal, en special de missa, occupantse en oracio e en bons pensaments, o en legir e scoltar

la paraula de Deu. Item, deu honrar son pare e sa
mare carnals, seruintlos en son temps, cas e loch,
et subuenint los, si ha de que, en lurs necessitats,
essentlos reuerend e obedient, specialment en dis-
ciplina de bones costumes. E deu hauer en reue-
rencia e seruar obediencia a son Prelat en lespe-
ritual, e a son Princep en lo temporal de la cosa
publica. Item, es tengut a deiunar los deiunis ma-
nats per sancta mare Sglesia. Item, deu pagar de-
[A 25 v.] cimes e primicies, de si e de les * coses de les quals
los predecessors seus, o los cohabitants en los lochs
o partida hon abita, eren tenguts o les han acostu-
mades paguar. Item, si lo christia es de edat de set
anys, es tengut de confessarse generalment de tots
sos peccats e de reebre lo sant sagrament de la Eu-
caristia, almenys vna vegada en cascun any, ço es,
al temps de Pascha de Resurectio. Item, deu en
son cas, loch e temps, segons la sua possibilitat e
maiorment en necessitat vrgent, instruir los pro-
[B 147] hismes seus ignorants, e aconsellar los duptants, * e
supportar benignament los discordants e de mal
comport, e aconsolar los trists o tribulats. Item, es
tengut de remettre, per reuerencia de Deu, posat
que non sia request, tota rancor o mala voluntat
que haia concebuda contra son prohisme, en quant
se pot sguardar a venjança. Item, si lo christia ha
injuriat a algu, deu procurar, tant com en ell sera,
ab maneres legudes, de obtenir perdo e reconcilia-
cio ab lenjuriat. Item, es tengut de subuenir o fer
almoyna de ço del seu a son prohisme, concorrent
hi dues coses: la vna, que lo qui la deu fer haia
[A 26] bens * superflus o soberchs de que ho puixa fer,
vltra los que ha necessaris per si e per altres de qui
haia carrech a sostenir; laltra, que aquell al qual
deu esser feyta la almoyna, haia gran e vrgent ne-

cessitat, e sia versemblant que, sens aquella subuencio, no puixa supplir a la dita necessitat. Item, es tengut, en son cas, loch e temps, si ha manera de fer o, corregir ab amor e en secret los qui peccaran, si li sera versemblant que per son dir lo peccant se abstinga o cesse del peccat. Item, deu preguar, en les sues oracions, per tot hom en general, no exceptantne algu, encara que fos son enamich o perseguidor. Item, deu hauer desig o voler que tot hom, sens exceptarne algu, haia la gracia de nostre Senyor Deu e la sua gloria. E deu voler e desijar, per los qui son millors e fan vida pus plaent a nostre Senyor Deu, mes gloria. E, axi mateix, es tengut fer la almoyna abans al prohisme constituit en necessitat, en la restauracio del qual stara mes la salut de la Sglesia o de la cosa publica. Si, empero, seran dos, egualment * bons o egualment necessaris a [A 26 v.] la cosa pubblica o a la Sglesia, e ab hun de aquells haura deute de sanch o altre, deu subuenir abans a aquell ab lo qual es en deute.

PER satisfer a ton voler, te he dites, juxta ço que al present me occorre, quals coses es tengut a fer lo christia, entro aço fort necessari assaber, que los manaments negatius, per los quals es manat al christia ques guart de fer o no faça tal cosa o tal, obliguen aquell tots temps e a tots temps no fer * les dites [B 147 v.] coses. E los manaments affirmatius, per los quals li es manat que faça alguna cosa, jatzia quel obliguen tots temps, empero nol obliguen a tots temps. Declarat ho, per exemple: lo manament negatiu conte que no blasfeme Deus; aquest manament axi obliga en tots temps e a tots temps, que de tota la sua vida no pot esser dia, ne hora, ne punt, en lo

qual no sia obligat a no blasfemar Deus en aquell. Car, de fet quel blasfemas, peccaria mortalment, trencant lo manament. Axi mateix, lo manament affirmatiu conte que honre son pare e sa mare; [A 27] aquest, jatsia lo obligue tots * temps, nol obliga a tots temps, ço es, que tots dies, e a totes hores, e tots punts, haia a honrar son pare e sa mare. Car seguirsen hia que iames no hauria a fer altra cosa, e es impossible; mas entense que es obligat a honrarlos en son temps, cas e loch, juxta la sua possibilitat.

TERCER PUNT

Molt son content com, per distinctes partides, te ha plagut specificar quals coses deu squiuar e no fer lo christia, e quals son les que es tengut a fer. Te prech sia trobada gracia dauant tu, e not torn a enuig declarar me o instruir ma ignorancia del tercer e principal punt, lo qual es: que lo christia deu encercar pau e proseguir aquella. — No es decent cosa hauer enuig de instruir son prohisme, per la salut de la anima del qual, en son cas, es tengut de posarse a la mort. Hon, responent te, dich que, per tal com a obtenir lom la conclusio final per la qual es fet, no es sufficient cosa solament abstenirse de mal e fer be, ans es necessari que aço faça per amor e per reuerencia de nostre Senyor Deus e per obtenir de esser ab ell, lo qual es repos e pau final, e que axi mateix [A 27 v.] * ho faça ab per*seuerança, es posat lo dit tercer [B 148]

1164. *Respon: no es decent,* B.

punt, ço es, que lo christia deu encercar pau e proseguir aquella, que vol dir tant com si digues, encerca pensant, parlant e obrant, com poras seruir e complaure a nostre Senyor Deus, e anela e desija de esser, en la present vida, en la sua gracia, e de obtenir, en laltra segle, la sua gloria; es assaber, ell mateix, qui es pau eternal. E persegueix aço, ço es, fesho perseuerantment, o perfetament exegint ho. E, per tal com tot lo be del mon sta en obtenir la dita pau final, e los Sancts, illuminats e ençesos per lEsperit Sant, han encercada aquella ab gran desig e ardor, disposant se a molts perills, e sofferint molts treballs han donada a nosaltres doctrina com pus facilment e pus leugera puxam aquella obtenir, ço es, que nos nos contentem en tant solament fer les coses manades a fer de necessitat, mes que, vltra aquelles, vsem de virtuts ens abstingam, per amor e per reuerencia de Deu, de les coses quens son o poden esser causa de offendrel, posat que, sens peccat, poguessem vsar de aquelles; e axi ho deu fer tot bon christia. * — Vergonya crex en [A 28] mi e compassio, per lo treball que a ma instancia has soffert en explicarme les coses dessus dites. Mas, dalla hon proposaua dar callament e fi a ma importuna instancia, neix nouella interrogacio: ¿Qui es lo qui ho administra? Yo ignor ho; solament te dich vna cosa, la qual no puch celar: que lo meu sperit es constret, per instancia quasi incessant, a demanarte quem instruesques de la via de virtuts, e per la qual pus facilment e pus presta lo christia pot obtenir de esser ab Deu. E axi te clam merce ho vulles fer. — Si nostre colloqui fos de negocis temporals, poria esser resposta del responent al demanant: «Senyer, la faxugam tocats.» Mes, luny sia de nos semblant cosa. E confia fermament * que [B 148 v.]

aquell qui insta a tu quem interrogues, ell mateix es lo quid respondra, si yo res de be te he a respondre. Don, te prech quel suppliques me do a dirte ço que sia en veritat, e iuxta la sua sagrada voluntat, e no res deuiant a aquella. E, mijançant la sua gracia e aiuda, dich te, que lo christia anelant a [A 28 v.] perfectio de vida, se pot exercitar en les * coses seguents: Primerament, en esser curos e diligent en repellir de si totes males cogitacions, recorrent a nostre Senyor Deu, aiudantse de totes aiudes licites, e repellir aquelles prestament, per lo gran dan que en la triga se pot seguir; car si la cogitacio es de tal acte fet que ere peccat mortal, o de tal encara no fet que sis fahia seria peccat mortal, e en la cogitacio del ia fet se adelite delliberadament, o en la cogitacio del no encara fet dona consentiment, tal deliberacio deliberada e consentiment serien peccats mortals. Item, en esser attes en la sua pensa, que tot ço que dira o fara, ordon continuadament a gloria e honor de Deu, e per tal que puixa justament viure, sens mal a fer, e per obseruar la ley de Deu; car si axi ordona la sua intencio, tots sos fets e dits li seran meritoris, pus no sien peccat. Item, se deu exercitar en corregir los seus vicis e males inclinacions. Item, en regular los .v. senys corporals, qui son veure, hoyr, odorar, gustar e palpar, a lahor de nostre Senyor Deu, e no solament abs- [A 29] tenirse de no vsar daquells en actes illicits e de * peccat, mas encara de tot vs de aquells que puixe esser occasio o encentiu a mal. E encara mes per amor e reuerencia de nostre Senyor, e per esser pus attent a son seruir, abstenintse del vs de aquells; e [B 149] encara en les coses e cassos que no serien * peccat ne occasio a peccar. Axi que, solament vse de aquells per necessitat. E aço es de tanta vtilitat, en special

a religioses persones, que quasi no ho poria hom be explicar. Item, en reglar la lengua en lo temps, cas e loch que deu parlar, a laor de Deu e a be del prohisme. Item, en reglar les tres potencies de la anima, que son Memoria, Enteniment e Voluntat, a laor e gloria de nostre Senyor Deu, segons deius sera declarat, en les virtuts, e dons, e beatituts. Item, en les tres virtuts theologals, que son Fe, Sperança e Caritat, e en les quatre cardinals, que son Prudencia, Temperancia, Fortalea e Justicia.

En Fe, que es virtut per la qual verdaderament crehem les coses que no podem * veure, pertanyents a la Religio christiana; [A 29 v.] en hauerla viua per aiustament de bones obres; en hauerla gran sentint de nostre Senyor grans coses, ço es, que es tot poderos, en infinida bonea, e que sab totes coses e ha infinida sauiea, e menyspreant les coses temporals per les eternals, hauent en les aduersitats ferma confiança en Deu, e en les sues promissions ferma creença, no departint se de bons proposits e de be a fer, posat que no obtinga tant tost com volria ço que demana a Deu; en hauerla feruent e ardent; en hauerla entegra, creent tots los articles; en hauerla ab simplicitat, ço es, sens sofismes e sens cauillacions, axi creent aço que sancta mare Esglesia te e creu; en hauerla durable e ferma, axi que, per mort o altra aduersitat alguna, no la desempare. En Sperança, que es virtut per la qual lom presumeix o confia obtenir ço que creu; en posar la sua sperança final en Deus tot sol, del qual e no daltra algu deu sperar * hauer remissio de peccats, e gracia en la present vida, [A 30] e gloria de anima e de cors en laltra; en sperar en aiuda o suffragi de la Verge * Maria, e dels [B 149 v.]

Angels e dels Sancts, en quant li poden aiudar ab Deus; en hauerla pus ferma en temps de tribulacio que en altre, aiustant hi obres meritories, les quals aiuden molt hauer ferma sperança. En Caritat, que es virtut per la qual ama lom a nostre Senyor Deu, per si mateix, e al prohisme en Deu e per Deu; en amar nostre Senyor Deu principalment e sobre totes coses, per esguart seu, ço es, perque es sobiranament bo e iust; pensant souint en ell; parlant e hoynt de bon grat parlar dell; retenint a la memoria ço que de Deu haura hoyt; executant ho juxta la sua possibilitat e alegrament; souineiant la Esglesia; ffahent gran honor e reuerencia als seruidors de Deu et ministres seus; amant tot ço que [A 30 v.] sab esser plasent a Deu, * e auorrint tot ço que plaent no li es; en amar la sua propria anima, essent curos de la salut de aquella; en amar la anima de son prohisme, per reuerencia e amor de Deu; en amar lo cors propri domdantlo, reffrenantlo e disciplinantlo, e atempradament prouehintlo; en amar lo cors del prohisme per amor de Deu, aiudant e subuenint li en les sues necessitats; en amar los enemichs seus, e encara los mals homens, e aço per reuerencia de Deu en quant son homens, no empero en quant son mals; en mes amar los qui son millors, ço es, de millor vida, que los qui son menys bons, e, si son egualment bons, en amar mes los pus necessaris a la Sglesia o a la cosa publica, e, si egualment concorren les altres coses, en mes amar [B 150] los qui son en deute * ab ell. En Prudencia, que es virtut per la qual lom coneix quals coses deu fer e quals repellir o squiuar, e en qual temps e manera [A 31] ho deu executar; * en be administrar, a gloria de nostre Senyor Deu e a bona edificacio del prohisme, los dons que Deu li ha dats, axi de bens de

natura, com de fortuna, com de gracia; curant de saber les coses que li son necessaries a saluacio; en vetlar a conexer les astucies del diable e los laços del mon e cauillacions de la carn; en vencre les temptacions, fugint a les que deu fugir, e resistint a les que deu resistir, e pascientment portant les que ab paciencia deu sofferir; en regonexer los seus defalliments; en fer bona prouisio a la mort e al juy de Deu. En Temprança, que es virtut per la qual lom repelleix o refrena los mouiments o desigs desordonats; en refrenar los appetits desordonats de hauer riqueses temporals e delits corporals o mundanals; en repellir e reffrenar ab benignitat los mouiments irosos, los quals poden corrompre e noure a les virtuts; en esquiuar los estrems, ço v.] es, massa * e poch en tots los seus actes. * En Fortitut, [B 150 v.] que es virtut per la qual lom, per no retraures de be afer, o per obtenir ço que rahonablament ama, constantment empren o soste coses greus o difficils; en empendre e proseguir, per reuerencia de Deu, e confiant de la sua aiuda, coses ardues, pus sien factibles e fructuoses, encara ques mostren terribles; en continuar les començades ab ferm proposit, e dar los acabament o fi loable; en sostenir pascientment e viril les correccions e flagells de nostre Senyor; en sostenir, per reuerencia de Deu e ab cor egual, tots menyspreus, vituperis, dampnatges, deshonors e qualseuol altres injuries que li sien fetes e dites, e qualseuol altra aduersitat; en sostenir les dites coses, no tant solament pacientment, mas encara de bon grat; en sostenir les, no tant solament pascientment e de bon grat, mas alegrament e loant ne nostre Senyor Deu, e retent lin * gracies. En Justicia, que es virtut per la qual es [A 32] atribuit o donat a cascu ço que seu es o li pertany;

en retre a cascu ço que degut li es o li pertany: adoratio, honor e reuerencia sobirans, ab regonaxença de cor e affectio, a nostre Senyor Deu, ab proposit de seruirlo sobre totes coses; ffe, temor, sperança e amor, sobirana obediencia, oratio, laor e fahiment de gracies, prostracio de cors, ficament de genolls, honor e reuerencia al altar e altres coses sagrades; a Deu, oblacions, offertes, vots e inuocatio, en contrictio de cor e humiliatio de sperit, en mortificatio de cors contra vicis, en escampament de sanch per martiri en son cors, en lahor publica; en subuencio als pobres, en menyspreu del mon; en comanar se totalment a Deu; a la Verge Maria, [B 151] axi com a mare de * Deu e singularment sancta, ho- [A 32 v.] nor * e reuerencia sobre tota pura creatura, e recors supplicant la per aiuda; als angels, e en special al qui es diputat a custodia propria, e als Sancts e Sanctes qui son en gloria, honor e pregaries de suffragi; als Prelats o hauents regiments en la Sglesia, e als Princeps seglars, e a pare e a mare carnals, e a son confessor, honor e obediencia; e a qualseuol persona de sancta vida e als antichs, honor e reuerencia; als eguals, affabilitat e egual e dreta distribucio; als menors, disciplina; als benefactors, regraciament e memoria dels benifets e, iuxta son poder, presta e liberal remuneracio; als criminosos e mals, si li pertany, la cura, castich e punicio; als qui son posats en miseria, conpassio e misericordia, ço es, a la anima e al cors, e no als vicis; e a nostre Senyor Deu, e a tothom, sia [A 33] maior o egual o menor, dilectio, veritat e feeltat. *

Pot se exercitar encara en viure ab temor de Deu; essent vetlant que no li faça offensa; en esser piados per amor e reuerencia de Deu; en saber quals coses son en la present vida vertaderament bones, e quals males, e quals han parença de males e nou son, e quals son mes bones e quals menys, e quals son mes males e quals menys; en no tembre res de aduersitat, pus que puixe complaure a Deu; en no blandir se del seruey de Deu per algun delit temporal; en demanar volenterosament consell, e en dar consell de bon grat, e en examinarlo, e en triar lo pus segur e pus cert, et pus facil a fer e pus expedient; en deneiar lo cor de*tota deceptoria e [B 151 v.] falsa vanitat carnal; en endreçar la intencio purament a la fi vertadera, la qual es Deu; en assaborir o regonexer quanta amargor e mal aporta peccar mortalment,* car priua lo hom de Deu e dona pena [A 33 v.] eternal; e quants mals fan los bens temporals, e com son de poca durada; e quant son cars e de gran profit los bens sperituals, e quant es delitosa cosa fer vida plaent a nostre Senyor Deu. En pobrea de sperit: en elegir, per reuerencia de Deu, e sostenir volentariament vida pobre; en no confiar de les sues propries forçes; en hauer poca affectio o amor a les coses temporals. En humilitat: en conuersar ab persones humils; en auorrir laor de si mateix; en amar menspreus de si mateix; en vsar de officis o actes humils; en star de bon grat a consell daltre; en plaentment acceptar corrections; en amar secret; en obeir prestament e de bon grat; en sotsmettre se als qui son maiors que ell, e no volent se auançar als seus eguals; en sotsmetre si als seus eguals e no auançarse als menors;

[A 34] * en sotsmettre si als qui son menors que ell. En [B 152] pobresa: * en menyspreu e despullament de riqueses e honors e altres bens temporals; en amar esser pobre, sostenint de bon grat fam, set, nuditat, fretura de aiuda, fretura de consolacions. En vencre lo mal ab be e ab asuauament; en esser tractable e auinent; en no resistir a algu; en consentint a tot be; en plorar e dolre se dels peccats per ell comesos, e de tota offensa que sia feta per qualseuol persona a Deu, e de tot deffalliment de be, e dels prohismes tribulats; en plorar per lexili en que es posat en aquesta present vida; en plor de deuocio; en plorar per la gran dilacio que es de esser ab Deu; en desijar que tot hom faça vida perfeta e plasent a Deu; en desijar que quascu haia ço que es [A 34 v.] seu o li pertany. * En hauer compassio de la mi- [B 152 v.] seria dels prohismes, axi com * si fos propria sua; en aiudar de fet, si ha bens de que ho puxa fer, posat que non haia guayre de superfluus, no sperant que los seus prohismes vinguen en extrema necessitat; en tot cas, aiudant los de bona volentat e de paraula; en perdo de offenses propries; en oracio per tots, en special per los tribulats. E nota que les aiudes que hom pot fer comunament al prohisme, son .vij. corporals, ço es: dar a meniar als famolents e beure als sedeiants, vestir los nuus, albergar los pelegrins, visitar los malalts, en visitar los catius o encarcerats, en rembre o delliurar aquells de preso, en soterrar los cossos dels morts; e .vij. sperituals, es assaber, instruir los ignorants, aconsellar los duptants, aconsolar los trists, corregir los peccants, remetre als iniuriants, supportar los greus, fer oracio per tots. En nedea de cor: es assa- [A 35] ber, auorrint tota inmundicia de peccat; * viuint en tan bona vida, que sia sens remordiment de cons-

ciencia; sostenint, per veritat e reuerencia de Deu, e per causes que se esguarden a Deu, persecucions, pacientment e de bon grat; en subiugar la sua carn a la sua anima; en subiugar * tots los mouiments [B 153] del cor a la raho; en ordonat repos de pensa, concordant se ab los seus prohismes en tot be e sens alguna repugnancia; en diligent cura de concordar los prohismes discordes; en subiugar la sua anima e lo seu cors a la lig de Deu; en repos e pau de consciencia, ab desig feruent de esser ab Deu.

MOLT content son com te ha plagut, ab tant copiosa bona voluntat, satisfer a les mies interrogacions o pregaries; te certifich que la tua bonea me fa anadir en multiplicatio de interrogacions, don te prech quem instruesques quals e quines coses son que obtendran, apres de aquesta * present vida, los qui viuran se- [A 35 v.] gons la doctrina per tu dessus declarada, e quals e quines seran les qui possehiran los contrafahents o no volents seruar aquella. — De gran vtilitat es a tot christia saber les coses de quem interrogues; hon, com dessus, hon es feta mencio com se deu exercitar lo christia en la virtut de Prudencia, sia stat dit que deu fer prouisio a la mort e al juhi de Deu, restaua e era mon proposit, encara que no fos per tu interrogat, a dirte que, vltra les coses dessus dites, en les quals lo christia pot e deu fer son esforç de exercitarse, son quatre coses, les quals fort deu souen reduhir a memoria. La vna es la mort, a la qual sap que no pot fugir, car ab la sentencia de mort nasque en aquest mon, e no sap la hora. La segona es lo juhi de Deu final. La terça es linfern e penes que son apparellades als mals. La

quarta es lo regne de Deu e bens que son apparellats als bons. — Prech te que de cascuna de les dites coses me instruesques a ple, tant com possi-
[A 36] ble * sia, car molt * me par cosa necessaria al chris- [B
tia esser informat de aquelles. — De aquesta materia han parlat los sancts Doctors e molt solennes de sancta mare Sglesia. Mes no pens sia algu, en la present vida, qui a ple puixa explicar les dites coses segons son o seran. E ia molt menys les poria compendre algu qui sia en aquesta present vida transitoria; mes, perço com en hun tractat que vn solempne e molt reuerend Maestre en Theologia, hom de sancta vida, exemplar en virtuts e de gran deuocio, alguns religiosos amichs seus ha fet no ha molt de temps, assats compendiosament son tocats los dits quatre puncts, lexant ne, per abreuiar, algunes coses, te recitare aquelles per la forma quel dit molt reuerend Maestre les posa; hon diu axi:

Les Sanctes Scriptures nos ensenyen que tots temps haiam memoria de la mort e del juhi secret de Deu, car aqui es lo Jutge fort agut qui totes coses veu, e es
[A 36 v.] fort rigoros e inquisitiu, car demanans del cors * e de nostres membres com nauem vsat, e de la anima e de totes ses potencies, axi com de la raho, de la memoria, e de la voluntat, e del franch arbitre, e de la nostra consciencia, e del temps que hauem viscut. E recita aqui, que diu sant Agosti: ¡O si sabies com es fort aquell juhi, tots temps staries ab gran pahor, pensant los mals que has fets! Car, si los sancts hauien pahor daquell juhi, ¿que deu fer lo hom qui james no pensa ni parla ni fa sino mal? Car aqui accusa lom la sua propria consciencia, e

los sancts Angels, qui han vists tots nostres mals. E apres, aço que aquis sentenciara iames no pora reuocar * nengu, ne aqui apparra algun refugi al [B 154] qual lo peccador puixa recorrer. Apres sera lo peccador axi confus per la multitut e legea de sos peccats, e per la multitut de aquells quil veuran, que aço nos pot dir. E apres sera aqui spaordit, per les grans penes que li son menaçades, e per la presencia dels dimonis, que aço sera vna fort cosa e fora tot enteniment de aquesta vida. Perque, appar que la mort * deu donar gran temor a aquells qui mal [A 37] hic han viscut. E aço car deuen hauer pahor que lauors no sien per Deu condemnats. Per tal dehia Dauiu: *Mors peccatoris pessima;* ço es, que la mort dels peccadors es sobiranament mala per a ells, car lauors se separen de Deu per a tots temps. E lauors venen tots lurs mals, e tots lurs plaers han fi. E han a lexar totes lurs coses quels eren cares. E iran a loch e a gent no coneguda, e ab qui no han alguna amistat. ¡O, quina dolor es a ells aquesta, en special quant pensen que han a lexar les coses que tant hauien amades, e no saben que sera dells! Per lo contrari, es goig als bons sperar la mort, car lauors ve la fi de tots lurs treballs, e de totes lurs miseries, e de tots lurs perills. Ells saben que han be viscut, e que van, plens de tot be e segurs, a hoir la sentencia de Deu, e saben los bens quels stan apparellats. E pensen que, daqui auant, per a tots temps seran aiustats ab aquell sobiran Rey e amable Pare, e ab aquella celestial companyia dels Sancts. Per tal, consellaua sanct Agosti, * en hun [A 37 v.] sermo, a tot hom en general, que tots temps hagues memoria de la mort, car dehia que la dita memoria valia a mils apparellarse al juhi de Deu, e fa al hom menysprear lo mon, e preseruel de fer molts pec-

cats, e fal viure sauiament e virtuosa, e ab gran con- [B 154 v.] fiança e goig, per lo be * que spera hauer en Paradis. E en especial se alegren quant saben que lauors seran segurs de james no esser dampnats.

DEL INFERN

Diu Origenes, en vna omelia sua: Pensa, tu qui mal vius, quin infern ta Deus apparellat. Car aqui es foch orrible, la carn turmentant mes que turment que sia en esta present vida. Aqui son tenebres palpables, sens presencia de algun lum. Aqui ha contrarietat de penes, de sobirana calor e de sobirana fredor. Aqui pudor terrible. Aqui tots temps crits, plants e blasfemies de Deu. Aqui companyia de diables. Aqui [A 38] feredat de la presencia dels dampnats * e de lurs terribles cossos. Aqui desig penetrant e incessiable de veure Deu, qui sera fam perpetual, car james nol veuran. Aqui roura tots temps la consciencia lo verme punyent aquella, que dira a dins axi: O, mesqui! e tant de be has perdut per ta peguea e per ta oradura, e tant de mal has encorregut per ta follia! Vet, mesqui, que aço ha a durar, sens tot remey, per tots temps! Sent Agosti, en vn sermo explicant la terribilitat de les penes de Infern, diu axi: O, peccador! haies pietat de tu mateix, e pensa que, sit dampnes, mes te valria que no fosses nat, car tantes seran les penes quid speren en Infern, e tant te tendra occupat la terribilitat de aquelles, que no poras en altra cosa pensar sino en aquelles e en coses qui les augmenten! E com seras trist, quant pensaras en los bens que has hauts en esta vida, als quals has dat [B 155] comiat per a tots temps, * e com te sera amargosa [A 38 v.] memoria! E com te sera cruel guardar o pensar * alt

en los benahuyrats e en lurs bens, los quals pogueres hauer hauts, sit haguesses volgut, e lauors seras ne priuat per a tots temps! O, com te sera cruel cosa pensar que, daqui auant, est axi tallat e lunyat de la misericordia de Deu, que no ti cal hauer mes sperança! O, quanta mort sera aquesta, que res que tu vulles nos fara, ans sera tot per lo contrari! O, com sera malayt lo teu cor, qui tots temps ahirara Deu, e com sera rabiosa la tua boca, que tots temps lo blasfamara e lo malayra! O, quant sera amargosa la tua vida, quant pensaras en la excellencia de aquell glorios Pare, entre lo qual e tu es hoy e rancor e inamistat implacable, per a tots temps! O, com seras fello contra tu mateix, quant veuras que, ab fort poca pena de penitencia que haguesses passada en aquesta vida, hagueres remuda tota la dolor de Infern e veus que tota aquella infernal pena not aprofita en res! * O, com seras de tota part dolent, [A 39]
quant veuras que de alguna part no pots hauer algun reffugi ne algun solaç! O, com te mudaras orriblament, quant veuras la feretat, terribilitat, crueltat e enamistat dels diables contra tu, e sobre tu, e tots temps ab tu! O, com se studiaran quet puixen noure, desplaure e turmentar, e com si esforçaran! O, com te desesperaras, quant veuras que es passat lo temps del merexer, e que de tots punts has perdut Deu e lo seu Regne, e tota sperança de james hauer la sua gracia e la sua merce! O, com te squiuaras, quant veuras ton cors tant leig, fumat, negre, pudent, e ab tanta deformitat e legea, e los altres infinits, semblants al teu mateix, e guardaras lo loch aquell en que seras, tan fer, tan scur, tan inmunde, tan doloros, e ab tants crits e plants perpetuals, e sens repos e en per tots temps! * Donchs (diu aqui [B 155 v.]
Sant Agosti), en aço pensa ara, per tal que depuix

no ti calega pensar ab dolor. Ara es hora de fer hi [A 39 v.] prouidencia, e ara ho tens tot en * ta ma, mijançant la misericordia de Deu. Car sapies que, si souin en aquestes coses penses ab diligencia, no cauras en est perill ne mal, ans ab Deu aconseguiras gran gloria. Car daytal pensament hix temor de Deu, la qual, segons se diu en la Sancta Scriptura, porta lom finalment a la gloria perdurable.

DEL REGNE DE DEU

Lo Regne de Deu e gloria, segons que diu Sent Gregori, no es lengua quel pogues dir ni explicar, car es sobre tot nostre enteniment, segons que los bens que aqui son mostren. Car diu Boeci, que aquell es hun stament aiustat de innumerables bens, entre los quals no ha ne pot hauer algun mal ne defalliment, perque apar que solament aytals bens son en Deu, de Deu e ab Deu. E appar ho be, si penses que, fora Deu, no pot esser res sens defalliment. Per tal, foren enganats fort tots aquells qui posaren benahuyrança en riquees e en delits carnals, o en mundanal poder, honor e sauiea, car en totes aquestes coses ha grans mals e molts defalliments. Perque dehia [A 40] Beda en vna sua * omelia, axi: Qui vol saber quanta es la gloria que speram, deu attendre quines e quals son les altres creatures que Deus ha creades, e attena al preu que costa lo Regne de Deu, ço es, la preciosa sanch del Fill de Deu, Jhesuchrist. E attena los Sancts, ab quantes penes e turments la han conque- [B 156] rida e hauda,* e la Sancta Scriptura com ne ha alt parlat; e lauors pora conexer queucom com es sobres alt e glorios lo Regne de Deu. E, per raho daço, dehia Sent Grisostom, en hun seu sermo: Axi, ale-

grat, christia, e esforçat en ben viure, car, quant en aquella gloriosa Ciutat seras, aqui hauras perpetualment sanitat sens malaltia, jouentut sens vellea, bellea sens tota legea, abundancia sens fretura, sadollament sens fastig, pau sens turbacio, seguretat sens pahor, vida sens mort. Aqui no hauras pahor de peccat, ne del diable, ne de negun enamich, ne de Infern. Aqui seras en loch luminos e excellent. Aqui hauras gran e excellent companyia dels Angels e dels Sants, sobiranament amables e affables, * justs, honests, pascifichs, verdaders, humils, be- [A 40 v.] nignes e plens de tota virtut. Aqui lo teu cors sera resplandent sobre lo sol, sens comparacio, subtil mes que lo raig del sol, espert en tant que en hun moment sera lom de Orient en Ponent. Veurem per lo pregon, e dels cels e dels cossos dels benahuyrats, axi com per lo pregon del crestall. Lo cors sera proporcionat, complexionat e temprat, que iames no poria encorrer alguna malaltia ne destempramaent. Lull sera glorificat en veure lo precios cors de Jhesuchrist. Lo nostre hoir sera glorificat en los cants de les laors que los sancts Angels e los Benahuyrats daran tots temps al Senyor. Lo nostre odorar sera glorificat en les odors excellents que exiran del precios cors de Jhesuchrist e dels altres cossos glorificats. Dins nostre gust sera per Deu creada vna qualitat gloriosa e merauellosa, que li dara delit maior que tots quants meniars ha al mon, ne sabors no porien dar naturalment. Lo nostre toquament sera glorificat en toquar * los cossos glo- [A 41] riosos e si mateix, hoc encara tocant lo cel hon serem. * E lo nostre cors sera colorat, de colors glo- [B 156 v.] rioses que iames en aquesta vida no foren vistes, ne semblants foren pensades. E axi com ara hauem sobre les mans linees sens orde, llauors apparran

aqui figures sobre tot enteniment subtils, e ginyosament situades. E, per lo mig dels cossos guardant, apparra dins la ligadura dels ossos, ab los neruis e ab les venes, e lo siti e orde de totes les parts qui son dins lo ventre, axi com dels budells e de la moca, qui seran plens de materia pura, neta e odorifera, quaix de natura de... Apres apparra aqui lorde, lo siti e la correspondencia del cor ab lo ceruell, e del fetge ab la melsa, e del ventrell ab la fel, e ab los renyons, e ab la lengua, axi que, veure aquest obratge, dara al hom a entendre que lo cors del home es vna de les pus belles obres corporals que Deus fes james, en lo cel e en la terra, e en lo qual mes mostra Deus la sua sauiea que en altra cosa corporal.

[A 41 v.] *Sent Gregori, parlant del Regne de Deu, diu axi: O, christia! ¿e perque james penses sino en lo Regne e gloria que Deus te ha apparellat? ¿Perque no penses en los cants de les lahors quels sants Angells e Benauenturats daran tostemps al Senyor? ¿Perque iames est trist, pus tant gran guardo ha Deus apparellat a les tues bones obres? Car aqui no seras ignorant, car veuras totes coses dins lo mirall de vida, que es la essencia diuinal, dins la qual veuras tu mateix, e ella dins tu, e les altres coses en tu dins ella, e aqui molt pus altament e molt pus clarament que les coses en si mateixes. Aquit sera clar tot tu mateix, que ara no saps. Aqui veuras los coratges [B 157] dels altres. Aqui nos pora *comparar al teu saber la sauiea de Salamo, la sciencia de tots los philosoffs, ne los sabers de totes nostres consciencies. Aqui lo teu cor e consciencia sera ornat de gracia e de kari-

---

1691. *natura de...*, espay blanch en abdós manuscrits; ¿diria l'original primitiu *natura de Deu* o *de Angel?*

tat, e de tot ornament de virtut, e dels dons del Sant Sperit. Aqui veurem Deus a faç a faç, el amarem ab tot nostre cor e esforç, en virtut, poder, saber e voler.* Aqui la nostra consciencia haura tant de zel [A 42] de justicia, que abans elegiria mil morts, que fer un peccat venial contra Deu. Aqui lo nostre cors haura tanta força e vigor, que tot lo cel e la terra regirara en hun punt, e axi com ara la carn guia la volentat, axi lauors la nobla voluntat nostra tirara la carn, e la moura axi com se volra, e la ensenyorira axi com se volra, aytal e sots quina semblança li plaura. Aqui se alegrara lo teu cor de alegria trespassant tot altre goig, car dins Deus veuras quant est per ell amat, quant te ha tots temps guardat e tirat, e quant te ha honrat; car aqui seras appellat fill de Deu, aqui seras Rey, aqui seras honrat de special senyal, segons ta special gracia de que has be vsat. Aqui martirs, vergens e confessors, e deffensors de veritat, portaran aureola, qui es special senyal de victoria del enemich, segons alguna special virtut. Aquis dara nom e fama, ab veus dAngels cridants: Aquests* son aquells que [A 42 v.] lo Senyor vol que sien honrats, axi com ells lan honrat en la terra de tot lur cor. E diu aquest Sanct, que aquell glorios vll del Saluador guardara, en gir e a tota part, a cascu dels Benahuyrats, en manera de hull falaguer, en sobirana honestat e amorositat, e aquell esguart dara als Benahuyrats sobre gran delit e a quascu son special plaer; axi que a cascu sera vijares que axi guart dret a ell, ferm e dolçament, quaix sino guardaua a altre.

* Fulgencius, en hun seu tractat de contemplacio, [B 157 v.] posa que, entre les altres consolacions dels Benahuyrats, seran aquestes, ço es, quant veuran los dampnats en Infern en tanta miseria, e si mateixos

fora daquell; e diu que, fahent gracies a Deu, diran: O, Senyor! benahuyrat siats vos tots temps! O, Senyor! sobiranes gracies vos fem, quins hauets deliu- [A 43] rats de aquelles tant terribles dolors e penes! * Hauran encara singular goig, quant se veuran en tant noble e bella e gloriosa companyia de nostre Senyor Deu. Car aqui ells se veuran ab ell. O, quanta eleuacio de enteniment (diu aquest) sera veure la diuinal essencia, axi com a font capital de tot be, dins la qual apparran aquelles sobre diuines e sobre glorioses persones, Pare, Fill e Sanct Sperit, e aqui es tot nostre repos essencial de nostra benahuyrança! Apres serem de companyia de aquell sobre alt redemptor e senyor nostre Jhesuchrist, la companyia del qual nos dara sobiran goig, ensenyant nos la sua excellencia, parlant nos ab la sua sobres dolça eloquencia, reuelant a nos la sua amicicia, parentela e custodia, e donant nos la sua continua assistencia! E quant starem prouocats a amar e adorarlo, axi com a Deu e senyor, quant veurem aquella carn sagrada, plagada e ligada, ab supposit e persona diuinal! Apres aquella sancta anima, dotada per exces de tota virtut sobres gran e altea virtual, e ab la [A 43 v.] carn ensemps vnida ab la persona filial, * e veurem dins lo seu cor, axi com en spill sobres bell, la amor quens porta, sens mesura e sens tota manera passant tot enteniment. O, quant goig sera aquell qui de aço naxera dins nostre cor! Apres ell, veurem nos acompanyats de companyia gloriosa, innumerable e copiosa, goyosa e amorosa, entre tota la qual te, [B 158] apres lo Saluador, lo primer loch la * nostra Regina, qui sta en tanta gloria e en tanta honor apres lo seu Rey e fill Jhesuchrist, que nos pot explicar. Apres ella, sta la natura angelical, qui es tan altament dotada de tota virtut, bellea e noblea. Apres

apar tan altament ordonada e a nos tan affectada, segons regles de la alta Justicia. Aqui apparen los tres patriarques, qui son aqui tres Reys lurs gloriosos, e apres cascun de tres ordens dangels. Apres apparen aqui cants, tan grans, e tan bells, e tan dolços e tant marauellosos. Altres Princeps posats en tant bella orde, e tan de zel de la lahor e seruey de Deu. * En special appar aqui aquell reuerent, potent [A 44] e glorios princep e pare de les animes, mon senyor Sant Miquel, posat e instituit per nostre Senyor Deu en fort gran grau e stament; e specialment lo conexerem per special pare e amich nostre, e per tal lo amarem de special amor, e li farem special reuerencia. E apres dell veurem apres nos aquell dolç e amable pare nostre, lo sant Angel quins guarda, quins fara gran festa es alegrara molt de la nostra salut, ens aportara souin a memoria les coses passades en gran gloria de Deu. O, quant solaç haurem ab ell, e quantes gracies li haurem dels seus passats benifets! Certes, algu nou pot dir, ne scriptura. O, diu sant Gregori, quina gloria e alegria sera aquella, quant lom se veura companyo dels Angels de Deu, e per ells tant amat, loat e honrat; e dels benahuyrats e gloriosos senyors e pares nostres! E tant sera lo solaç que ells nos daran, e la honor quens faran, e la amor quens ensenyaran! O, com se leuara lo nostre cor a * loar Deus tot poderos, [A 44 v.] quant veurem aquelles tant reuerents persones, de tanta intelligencia, de tanta gracia, de tanta virtut e excellencia, e intelligencia, axi ab nos familiars, axi cars amichs, axi abaxant lur altea e noblea ab la nostra poquea e simplea, per lur gran bonea e per manament * de nostre Senyor Deu! Deus aci [B 158 v.] saber que, entre aquells gloriosos sperits, staran collocats, no pas tots los Sancts, mas los pus alts en

quascun stament, segons que posen alguns grans Doctors. El primer loch aqui obtenen los sancts Apostols e Euangelistes. E volen alguns dir que, en gir del Saluador, per gran instancia, per dar a ell honor, es vn gran cercle de Sancts, partit per tres porcions, e, en cap de cascuna de aquestes porcions, sta vn cap de leys. Car en lo cap de la primera porcio sta Adam, axi com a cap de lig de natura. Al cap de la segona porcio sta Moyses, axi com a cap de lig de scriptura. Al cap de la terça porcio sta Sent Pere, axi com a cap o vicari de la lig de gracia.

[A 45] *Apres Jhesuchrist, vinent aqui collocat per lo Senyor en la primera porcio, stan los Patriarques, ab nostre pare Adam, qui entre tots los Sancts es pus exalçat e honrat, ab sa muller Eua, quins ensenyara gran goig e amor, axi com a pare natural de tots. En la segona porcio esta Moyses, ab Dauiu, e ab los sancts Prophetes. En la terça porcio e principal e pus honorable, sta Sant Pere, ab los sancts Apostols, qui aparen aqui axi com a dotze Reys acompanyats e ministres al Emperador de Paradis, Jhesuchrist. E aqui son los sancts Euangelistes, axi com a quatre fonts de la christiana doctrina, precehits de la mar maior, Jhesus, apres dels quals stan los .lxxij. dexebles de Jhesuchrist. Dins aquell glorios cercle veuras molts de altres notables e solemnes Sancts, famosos e encara no famosos e no conaguts per nosaltres en esta vida. Entre los famosos que posen alguns Doctors, es mon senyor Sent Johan
[B 159] *Baptista, al qual lo Saluador feu tan assenyalat tes-
[A 45 v.] timoni de la sua sanctedat. E apres es aqui *aquell verge glorios, nodriç del Saluador, Josep, spos de la gloriosa Verge Maria, mare de Deu. Aqui son stats vists en sperit, per alguns Sancts, alguns altres qui

james no foren coneguts comunament per nosaltres, desta vida. Apres de aquests ve la Caualleria del Cel, ço es, lo orde dels Sancts Martirs; e aci veuras marauelles, car es stament altament honrat e exalçat per moltes maneres, car en lurs cossos apparran les nafres e penes que per Jhesuchrist sofferiren, a tanta gloria e bellea e honor lur, que aço nos poria dir per nenguna lengua, els es dat senyal special de victoria, dit *aureolam,* axi com a circumfahedors e defenedors de veritat, en gloria lur. Es aqui altament cridat: « Aquests son aquells qui, per amor e » honor del Senyor, han sostengudes grans tribula- » cions e han sofferta passio e mort per amor dell; » per tal, vol lo Senyor que sien honrats e exalçats, » e posats en gran grau, car axi ho mereix lur alta » dignitat. » Apres * aquests, venen los Sancts Con- [A 46] fessors, e cascu aporta gloria e excellencia segons que ha merescut. Apres ve lo poble virginal, qui en gir del Senyor canta vn gran cant dolç de amor, lo qual cant no sab ne canta negun sino ells; e a aquests ensenya lo Senyor special amor e dolçor, els es feta special honor, car es los dada aureola, axi com als Martirs, en senyal de victoria que han hauda sobre la carn. Apres de aquests ve lo derrer cor dels Sancts, qui es tot de infants, qui son fets sancts no per lurs merits, mas per sola virtut e merit de la sanch de Jhesuchrist. E iatsia que ço que dit hauem sia gran cosa, empero en res de ço no sta essencialment benahuyrança, car sta en sol Deu, axi que vna mateixa essencia es aquella que fa Deus benahuyrat e nos, car aquella cosa es Deu, e als noy es bastant. Perque deus aci notar que, quant la noblea de nostre Senyor Deu vol alguna anima benahuyrar, no es pus sino obrir los hulls, ço * es, que [B 159 v.] dins si veia ço que ia hi era, ço es, la essencia di-

[A 46 v.] uinal,* que, jatzia que fos dabans dins hom, empero dabans noy apparia; mas lauors nos apparra en aquella gloriosa vista. La nostra anima veu e enten en Deu aytant com Deus li vol ensenyar, car ell es pelech de infinida sabiesa e virtut, qui de si mateix ensenya a qui li plau, aytant com li plau. Diu aci Sanct Encelm: O, Senyor, e quins son aquells tresors que tu mostres als benehuyrats gordant dins tu! O, Senyor, e quina alteracio e mutacio es dins la anima que sobtosament veu tu! Car aqui apercep la vida sobre si lo gran tresor essencial, lo gran tresot personal, e apres lo potencial, qui son tresors infinits, passants tota pensa. E ia que vltra aquests ne sien aqui infinits altres, als quals ma intelligencia no atten, e per raho los altres relexant, solament vull aci vn poch dir dels pus famosos e a nos mes coneguts. Diu, donchs, aquest Sanct: Mon Senyor, ¿e que percep soptosament lo benahuyrat dins aquell eternal tresor de la tua gloriosa essencia, sino tu, [A 47] Senyor?* Que tu est esser incogitable, virtut interminable, bonea infinida, font de vida don hix vera vida, principi causal de tota creada natura, sauiea sens terme, amor sobrepuiant tota flama, mar de tota dolçor, eternitat sens principi, magestat dominant, princep imperant, altisme regnant, goig e alegria tot cor e pensa trespassant, fi e plena benahuyrança nostra, qui sola es amable, sola desijable, sola honorable, e loable, e adorable, tot loch vmplent e tot loch present, per essencia, presencia, potencia. E axi guardant e contemplant lo benahuyrat dins tu, [B 160] tresor e vida sua, ¿que ha que fer* sino, mareuellat cridar: *Defecit in salutare tuum anima mea;* ço es: Senyor, de tots punts defall la mia anima, guardant en tu tresor infinit, passant tota intelligencia? Apres aço, contemplant lo tresor essencial, atten al tresor

personal, ço es, al procehiment e transcendent eximent de aquelles diuinals e sobre altes persones vna daltra; e quant veu com aquell sobres glorios * Fill [A 47 v.] hix del Pare, aqui deffayll quaix tot, maiorment quant veu que lo glorios Fill ix del Pare pus altament, sens comparacio, que no fa lo raig del sol, nel riu de la font, ne la vida del cor, en tant que a declarar allo noy basten les lengues, ney basten los libres, ney basten les penses, ney basten los homens ne encara los Angels. Per tal dehia Ysaies axi: O, qui poria recomptar la sua generacio, e encara la sua inspiracio, de la qual proceeix mon Senyor lEsperit Sant, car es sobre cherobin e seraphin, e sobre tota creatura! Apres leuas a contemplar lo tresor sapiencial qui es pregonea infinida, abis e pelech de infinida altea, car aquis tracta de tota art, de tota part, de tot juhi, de tot dret, de tot crim, de tota ley, de tota forma, norma e regla, de tota pensa e lengua, gent e poble, en tant que lo benahuyrat clarament coneix e percep que aquella incomutable sauiea es bastant a totes les steles del cel nomenar, e tots los grans de la arena de la mar e gotes de tota pluia comptar, e tots coratges jutiar, e totes coses passades, presents e esdeuenidores * membrar, e de [A 48] tota obra alta, baxa, gran e pocha, mala e bona, vera e falsa, infinides rahons dar; perque lauors la anima, açο contemplant, crida en virtut e gloria del Senyor, dihent ab lo Apostol: O, altea de la sauiesa de Deu, com son incomprensibles los teus juhis e amagades les tues carreres! * Apres se gira [B 160 v.] al tresor potencial, e aqui clarament percep com, per la gloria e potencia sua, son creats los cels, formats los temps, rodats los segles e ornat lo mon; de aqui veu que hixen tots los principis e totes les causes, e tots los vents, e tots los colls, e totes les

valls, e totes les fonts, e tots los flums, e tots los ocells, e tots los pexos, e tot quant es sots Deu, hen porien procehir infinits mons per sol manament de la sua alta paraula. Veent, donchs, lo benahuyrat enteniment del benahuyrat, aquell eternal e sobiran Deu esser axi alt, axi bell, axi bo, axi car, axi fort, axi gran, axi ple, axi sanct, axi ver, axi clar, axi dolç, leuas ab tot son esforç, a manera de vna nau [A 48 v.] * qui corre al port ab totes les veles teses o a manera de vna ballesta de tro, qui despara ab tota la sua vigor, axis leua la volentat del benahuyrat, ab tota sa força, poder, voler e saber, en amar, specialment strenyer e abrassar aquell glorios Deu, e tota lexant se en ell, e dinș ell, e ab ell; e de aquella tant gran vista, e apres de aquella tan gran amor, naix dins la anima benahuyrada, poderos pelech e torrent copios de delit, qui es tan gran que nos pot dir per nenguna lengua; e en aquell sguart, e en aquell delit, e en aquella amor, ardor, calor, vigor e valor, e en aquell delit, abraçament, estrenyiment e delitament, stara la anima, axi glorificada, ab aquell eternal Deu, perpetualment en Gloria. O! (diu aci Sant Ancelm) ab quant plaer e goig deu tots temps viure la anima del christia, quant pensa que aytal guardo li ha Deus aparellat a les sues bones obres! Deuli, empero, membrar la paraula de Sanct Pau, que diu: que negu no sera en Paradis coronat, si no fa les [A 49] obres e qui no passa grans treballs. * O, donchs! (diu aquest) ¿perquens es res car a fer, ne a dir, ne a pensar, ne a sofferir perque puixam tanta gloria aconseguir? O, Deu! e si per mig de foch, e de [B 161] coltells, e de mort hauiem a passar, * per aconseguir aytals coses, tot ho deuriem passar alegrament; tant es lo be quins es promes! O, donchs! no siam axi orats, ne folls, ne exits de seny que aytals coses

menyspreem, e perdam nos mateixos, ens liurem a perpetuals dolors e penes; no siam axi cruels a les nostres animes, que les leixem perdre e infernar. E tu, Rey dels Reys, saluador e pare nostre, mon senyor Jhesuchrist, ajudans, e fens sobrar la nostra malicia, e auorrir tots los empatxaments quins lunyen de tu, per tal que en tu, vera lum e sobirana flama de amor, se ferm lo nostre cor e pensa, e ab tu sia axi vnit, que iames de tu nos separ, en esta vida ne en laltra. A tu, donchs, sia tots temps gloria, honor, laor, benedictio e gracies, qui vius eternalment ab Deus lo Pare, e ab nostre Senyor lo Sanct Sperit, en vnitat de vera e simple essencia, e estaras e regnaras daqui auant, * ver Deu *in secula* [A 49 v.] *seculorum. Amen.*

MANERA DE FER MEMORIAL PER A CONFESSAR SE

EN la resposta de la tua derrera demanda has a considerar tres coses: La primera es que se sguarda a la causa efficient, ço es, a nostre Senyor Deu, del qual aquesta e totes altres gracies proceexen. La segona es que se sguarda al confessor, axi com a ministre e orgue de Deu. La terça es que se esguarda al penident.

Quant es a la primera, deus attendre que, per ço que mils e abans vingues a la gracia e reconciliacio e amor de Deu, tu deus recorrer a nostre Senyor Deu, fahent li humilment gracies de tants benifets que en tu ha volgut per la sua misericordia obrar; los quals deus attentament reduhir * a memoria, [B 161 v.] e assenyaladament fahent li gracies, car per sa misericordia, a tu, tan abominable e deffallent

peccador, e ingrat contra la sua magestat e manaments, detengut en gran multitut e legea de peccats [A 50] tro a la jornada de huy, * ha volgut per sa bonea sostenir e sperar, e fer te venir a aquest sanct proposit e sagrament de Penitencia, per lo qual, mijançant la sua gracia, es promesa delliurança de condemnacio perpetual de Infern, e reduhiment en via de saluacio, per anar a Parays. E deus lo supplicar, ab gran humilitat e de bon cor, ab feruent oracio e continua, e a certa ora e hores en quascun dia, quet do gracia de regonexença, e clara memoria, verdadera e entegra, de tots tos peccats, e font de vertaderes lagremes, e compunctio e ferm proposit de abstenir te de offendrel daciauant, e entegra e a tu possible satisfactio; et do a elegir sufficient confessor, e gracia e virtut de dir e explicar a aquell, clarament e distincta, per ta propia boca, tots tos deffalliments. E encara deus recorrer, per deuota supplicatio, sobre les dites coses, a la Verge Maria, al Sanct Angel qui es ta guarda, e altres Sancts en los quals hages deuocio special, fahent encara pregar a persones deuotes e de sancta vida; e per aquesta raho encara deus fer almoynes e altres obres de caritat.

[A 50 v.] * En la segona part, la qual sesguarda al confessor e loctinent de Deu, al qual, per sancta obediencia e manament diuinal, has a explicar tots tos deffalliments e peccats, necessariament al menys vna vegada en lany; deus considerar qual confessor elegiras, car coue que elegescas persona que sia en- [B 162] tesa e suficient. Lo qual * deu esser tal, que haia primerament sciencia de conexer los peccats. Item, que sapia los manaments de la ley, los articles de la sancta Fe, los sagraments de mare Sglesia, los dons del Sanct Sperit, les obres de misericordia

carnals e sperituals, les virtuts theologals e cardinals, los senys e potencies de la anima e del cors; car totes les offenses ques fan contra Deu e al prohisme, e contra si mateix, per lom, se cometten per no seruar o per fer contra les coses dessus dites; perque de necessitat conue quel confessor sia sabent en les dites coses. E en aço deu esser fort attent lo confessor, car si, per son no saber, nos hi hauia axi discretament com deuria, almenys ab studi * o reuolucio de libres, pus lo penident, segons [A 51] son juhi o per fama comuna lo cregues esser sufficient, lo penident seria excusat a Deu, e lo carrech seria del confessor. La segona cosa que deu hauer lo confessor es que haia poder de absolre e dispensar dels e sobre los peccats a ell confessats. La terça cosa es que coue al confessor hauer conaxença, al menys per fama o en altra manera, de la condicio, dignitat o stament del penident, car segons qual dignitat o estament, ha a jutiar los peccats esser maiors o menors. E deu esser lo confessor diligent de interrogar lo penident, segons son stament o condicio, si sap les coses que de necessitat de salut deu saber, axi de aço que deu creure, com dels manaments e daltres coses. E, si no les sab, per no cura o negligencia, deu lon rependre, e dar penitencia e carrech quen sia curos daqui auant.

En la terça part, la qual sesguarda al penident, deus considerar, vltra ço que es stat dit dessus: primerament, los actes e coses que * deuen precehir o [B 162 v.] dauant anar, ne*cessariament, a la confessio; sego- [A 51 v.] nament, los actes e coses que deuen ensemps concorrer alla confessio, qui la fan entegra e sufficient; terçament, los actes e coses quis deuen seguir apres de la confessio.

Quant es al primer, de fet que nostre Senyor ta

toquat de reconciliar te a la sua gracia, deus elegir confessor lo qual sia sufficient, segons dessus es dit, e deus lo supplicar quet vulla hoyr de confessio, emprenent jornada, e pregarlo que, entretant que tu te apparelles, li placia pregar a Deu que te illumine et faça gracia, en fer la dita confessio tal, que li sia agradable, continuant tu ta oracio. Item, obtengut aço, deus te lunyar de negocis temporals, e de tot altre quet puixa torbar, e appartar te dins ton alberch, o defora en loch secret; e, dauant los vlls de la tua pensa, redueix en ta memoria que has a morir, e aquell terrible juhi e horribles penes que son apparellades a tots aquells qui morran sens verdadera e sufficient confessio; e com tu, no faent [A 52] *la confessio en aquesta vida, apres en ta gran e perpetual confusio·la hauras a fer, en lo general juhi, en presencia de Deu e de tots los Sancts de Paradis, e amichs e enemichs teus; e apres deus reduhir a memoria, de tant com te sera possible, de ta infantea ensa, discorrent per edats en quins lochs has viscut, e ab qui e ab companyia de quals persones, e en quins staments, arts o officis, e en que has exercitada ta vida, e a quals vicis est stat pus inclinat e mes perseuerant.

[B 163] *Apres, per ço com la memoria humanal es freuol, e tantes de offenses com per lom son fetes a Deu per uentura no membrarien, al temps que deuen esser dites distinctament e clara al confessor, deus ab sobirana cura, axi com aquell qui ha a dar compte de alguna gran administracio a algun gran Senyor, fort occulat e auisat, reduhir en scrit, per memorial fet per caps de mots o en tal manera que per altre sino per tu no puixe esser entes, tota la tua mala e miserabla vida, per ço quel teu compte sia vertader e complit dauant nostre Senyor Deu, te-

regonega. Mes, en que los reduesca en scrit per memorial, ab cor e perço que mils los puixa dir de paraula a son confessor, licit es e sobiran remey, e gran gracia es que Deus ne fa al peccador. E si tu dius: «Legir se, mes no scriure»; dichte que deus hauer alguna honesta persona e, si pots, en orde sacerdotal constituida, a la qual faces scriure tos peccats en la manera dessus dita, car jatsia a aquell tu not confesses, empero merit has de parlar ab ell de tos peccats, per semblant raho, comanant loy en secret; * o haies algun fadri sabent scriure, de tal edat [A 54 v.] que no perceba ço que scriure li faras, maiorment si tu sabras fer fer lo memorial per cap de mots, axi com dessus es dit. E si dius que no sabs legir ne scriure, dich te que en aquest cas deus recorrer al confessor, per algun temps abans que fasses la confessio, o a alguna altra persona ecclesiasticha, secreta e deuota, pregantla que, juxta aquesta informacio, te don doctrina que les offenses que has fetes a nostre Senyor Deus puixes reduhir a memoria, e confessar aquelles. E, entre aço que mijançant la gracia de nostre Senyor Deus te recordara, e lo confessor te reduhira * a memoria, poras fer ta confes- [B 164 v.] sio fructuosa e entegra. Mes, diras tu, sit enuges de ton profit: «O, senyer! e tant longues noues ha» uets! ¿E a que cal fer tot aço ab Deu? Grossera» ment e sumariament sen deu hom passar! ¿Ne qui » ho pora fer, que de sa jouentut ença se recorde » de tots sos peccats?» Al primer punt te dich que deus * considerar aquella terrible paraula, dita per [A 55] la boca de nostre Senyor Deu, que diu, que de tots los fets e dits e pensaments del peccador no dignament penident, requerra compte e streta raho, tro a les petites cogitacions e paraules e pensaments vans e ociosos. E si aço has a la memoria, conexe-

ras que aci te es necessari comptarho per menut, e
que es vna de les maiors gracies que en esta vida
pots hauer, si ho poses en bona execucio. Al segon
punt te dich que deus considerar, e souent hauer
en memoria, la paraula dita per nostre Senyor Jhe-
suchrist, qui diu: ¿E que aprofita al hom esser en
aquest mon prosperat, e que la sua anima e cors
vaien en infern perpetualment? Si donchs tu, per
hauer vns pochs de bens temporals e vna pocha de
honor inflada, que son bens vans e transitoris, no
reputes difficil, ne dubtes arriscar ta persona a pe-
rills de mort quasi innumerables, net semble larch
temps seruir senyors terrenals, o esser occupat en
[A 55 v.] negocis * per spay de .x., .xv., .xx. o .xxx. anys, e
per ventura tota ta vida, sens que no seras cert sin
hauras lo fruyt o conclusio quen speres, ¿par te ra-
honable que deies hauer per difficil, e reputar per
enujosa cosa e de gran laguia, reuerencia de Deu, e,
per hauer la sua gracia e amor, e per guanyar la tua
anima e lo teu cors qui merexen mort perpetual,
despendre temps de .xv. dies, o vn mes, o dos, de
[B 165] treballar vna stonada * o dos, del dia o de la nit, en
fer vn poch de memorial? Certament, que hauer
aço per difficil, e no ferho o dilatar o, es bestialitat
o follia, e intencio diabolical e mes que diabolical.
Molt affectuosament te prech, et requir, et amonest
que tal intencio axi folla e dampnosa, no haia loch
en tu, mas que de fet, axi com per guanyar vn plet
en quet anas vna possessio o altres bens temporals,
sabries e ab gran diligencia ampraries notaris, e ju-
ristes, e testimonis, e despendries temps, e diners,
e treballs de persona, e prechs, e sostendries fam,
[A 56] set e moltes altres congoxes, axi com per * multi-
plicar en bens temporals sabries studiosament en-
cercar bones possessions, o censals, o violaris, e,

per hauer aquells pus fermament e pus clara, sabras fer o fer fer grans capbreus e manuals e contractes clausulats, e distinctament volras tenir e saber quanta renda has en censals morts, e quanta en violaris, e quanta en blats o vins, e quanta en loismes, e axi de les altres, e qui son les persones qui lat deuen, e en quin temps e en quin loch e de quina moneda lat deuen paguar, e aço a declarar hauras persones abtes e ginyoses; haies hun poch de compassio de ta mesquina de anima, e del teu malahuyrat cors, e no reputes esser poca cosa perdre Deu e la sua gracia a en per tots temps, ne vulles dar loch al diable quet haia a possehir a en per tots temps. Mes appartat, e ab gran studi pregant nostre Senyor, e en la manera dessus dita, fes ton memorial per tal forma que, discorrent per quascuna natura de peccats, puixes distinctament e clara dir ta culpa. Axi que, distinctament, puxes* dir en [A 56 v.] ço que has peccat contra lo manament de no furtar, que e quantes vegades has pres bens de ton* pro- [B 165 v.] hisme, en amagat, sens volentat sua. Item, que e quantes vegades per sacrilegi. Item, que e quantes vegades per fraus, decepcions o mals barats; e axi dels altres cassos qui son contra aquell manament. Item, si e quantes vegades has comes luxuria ab religiosa. Item, si e quantes vegades ab maridada o ab fadrina, o ab parenta o ab solta; e axi dels altres cassos qui toquen a luxuria. E per semblant dels altres peccats. Ffeta, donchs, per tu tal discussio de tos peccats, e reduhits en memorial, essent en loch appartat e continuant ta oracio, deus attentament considerar com, per ta gran culpa e malicia, has greument en moltes maneres offes nostre Senyor Deu; e com li est stat desleal e desconexent, ell hauent te fetes tantes e tantes gracies, que quasi

son innumerables, sis vol en general, axi com son
la creacio, generacio e redempcio o passio, etc.,
sis vol en particular, de les quals lauors, en confu-
[A 57] sio tua, deus hauer en memoria. * E deus te mara-
uellar com la terra te soste, ab tanta multitut de
peccats, e que si no per la misericordia de Deu,
quet ha volgut sperar, merexeries esser damnat
temps ha en infern, en lo pus pregon. E de aquesta
consideracio, mijançant la gracia de nostre Senyor
Deus, nexera en tu contricio e gran desplaer e dolor
de les offenses per tu a ell fetes e a ton prohisme.
E deus en tu proposar fermament de guardar te,
daquiauant, en tota manera, de fer offensa a Deu. E
axi mateix deus esser delliberat e proposat en ton
cor, de fer de bona volentat, a laor de nostre Se-
nyor Deu, e per obtenir la sua gracia e misericor-
dia, ta confessio plena e perfeta, de tant com en tu
sera, al seu sacerdot.

[B 166] La qual confessio, per * esser sufficient, deu ha-
uer les condicions seguents. E aci atten be que fa-
ces ton poder que totes hi concorreguen, que molt
hi son necessaries; ço es, que sia: Voluntaria, ço
es, quet inclines a volerla fer de bon cor e de fran-
cha volentat. Vertadera, ço es, que no digues sino
[A 57 v.] ço que * hauras fet o dit o consentit, axi com sera
en veritat. Humil, ço es, sens questions, e que sies
apparellat de star a tota penitencia e juhi de ton
confessor, e agenollat o en altra manera ab gests
de cors reuerencials. Pura, ço es, ab dreta inten-
cio que la faces per gloria e honor de Deu, e no
per ypocrisia. Ffeel, ço es, que no dubtes en la
Fe en res, e que cregues que per aquella confessio
aconseguiras remissio dels peccats, e la gracia e
amor de nostre Senyor Deus, axi be e maior que
dabans, si est be apparellat e dispost. Nua, ço es,

clara, sens amagatalls, axi que no celes negun peccat ne circunstancia alguna quel agreuie. Accusatoria, ço es, que, per reuerencia de nostre Senyor Deu e a humiliacio tua, digues tos peccats ab la maior confusio e vergonya tua que poras, accusant a tu mateix tant com ab veritat poras, e no escusant te. Dolorosa, ço es, que sia ligada ab molt desplaer e compunctio de cor, per los peccats comesos.* Dis- [A 58] creta, ço es, quet sies ben pensat abans als peccats, per manera que aquells digues discretament e distincta, e que recorregues al millor e pus discret confessor que poras. Simple, ço es, axi accusant tu mateix clarament e sens duplicitat de paraules, que no accuses a altri; ne lo confessor no deu demanar qui es aquell ab qui lo peccat ses comes; ne tu deus nomenar algu, si donchs no era lo cas tal, que si no nomenant la persona, lo peccat no pogues esser dit ab les circunstancies que molt lo agreugen, axi com seria, si algu hauia * batut son pare e mare, no bas- [B 166 v.] taria dir tant solament: «Yo he batut hun hom o » una fembra », ans es necessari que diga: « Yo he » batut mon pare o mare »; e axi dels altres peccats. Secreta, ço es, no diuulgant en publich los teus peccats, mas tant solament a ton confessor, e en loch secret o apartat. Forts, ço es, que sia fundada sobre fort e ferm proposit e bo de guardar te de mal daquiauant; e, axi mateix, que ab fortalea de cor vences tot titubament de cor e vana * vergonya quit [A 58 v.] empatxassen de dir tos peccats, per leigs que fossen. Morosa, ço es, que sia feta ab temps e cor espayat, e ab bona attencio, e no escaldada e de ressurt. Vergonyosa, ço es, donant te vergonya e confusio que tantes e tan leges offenses haies fetes contra nostre Senyor Deu. Entegra, ço es, que digues tots los peccats e offenses quet recorden hauer fetes con-

tra Deu; e les circunstancies que poden agreuiar aquells, de les quals deus hauer memoria en lo fet de ton memorial, perço que mils les puixes dir clarament al confessor.

E son les circunstancies agreuiant lo peccat les seguents: Primerament, la edat, car pus greu es lo peccat en lom, aytant com mes anys ha. Sciencia, car qui mes sciencia o mes seny ha, mes pecca. Orde, ço es, si est en algun orde ecclesiastich, o en matrimoni. Stament, ço es, si est Prelat, Princep, Com-
[A 59] te * o Official, etc. Condicio, ço es, si est rich o pobre. La causa o intencio, ço es, ab quina intencio e ab quina fi has comes lo peccat. La temptacio, ço es, si est stat temptat molt o poch, o no gens; e si tu has procurat, o si has comes lo peccat per cas soptos, o ab delliberacio precedent. Lo temps, ço
[B 167] es, si * en quaresma o altre temps de deiuni, o si en dia de festa o altre sanct temps. Lo loch, ço es, si en la sglesia o altres lochs sancts. La manera, car pus greu es lo peccat en vna manera que en altra. Lo nombre, ço es, quantes vegades lo has comes. La triga o perseuerança, ço es, quant de temps has continuat o perseuerat en quascun peccat, car quant mes hi perseuera hom, pus greu es. Si en publich o en amagat, car quant mes mal exemple dona lom de si, mes pecca.

[A 59 v.]

* MANERA DE CONFESSAR

Axi, donchs, apparellat ab ton memorial e bons proposits, deus venir, ab temps e loch ordonats per ton confessor, dauant ell; e, agenollat als seus peus e lo teu cap descubert, pus est hom (car si la persona confessant es fembra, deu tenir lo cap cubert), e fet

lo senyal de la creu en nom de la sancta Trinitat, e besada la ma al confessor, deus axi començar: «Yo » peccador me confes a Deu e a madona Sancta Ma- » ria, e a tots los Sancts, e a vos, pare, que he pec- » cat per ma superbia molt e souin, axi en mos pen- » saments e parlaments, com de obra, e encara en » lexar o no fahent ço que era tengut a fer. En spe- » cial e primerament me confes, e dich ma culpa, » que he offes nostre Senyor Deu en lo primer ma- » nament: car nol he amat, honrat, temut e seruit, » ne hobehit, axi com a leyal seruidor seu, ans lo » he offes fahent deus stranys, amant mes a mi ma- » teix e altres creatures que a ell.» Aci deus dir distinctament los cassos en que, per com*plaure e no [A 60] agreuiar a muller,* fills, senyor, amich o altra per- [B 167 v.] sona alguna, has elegit delliberadament de fer contra los manaments de nostre Senyor Deu; item, si has blasfemat; item, si has attribuida a creatura alguna laor o honor que es deguda a nostre Senyor Deu tant solament; item, si has tenguda opinio o perseuerat en dubte contra la Fe; item, si has apostatat; item, si est recorregut a deuins o en altra manera has vsat de mala art alguna; item, si has confiat en somnis, ahuyrs o conjurs, o en qualque manera has feta cosa altra alguna, de les specificades dessus en lo primer capitol del primer punt, hon diu que lo christia se deu guardar de fer contra lo primer manament; e deus expressar en cascuna, tant com hauras a memoria, la causa, ço es, perque ho has fet, lo loch, lo temps e les altres circunstancies, de les quals dessus es feta mencio. E aquesta pratica deus tenir, per semblant forma, en dir ta culpa dels altres manaments, e per aquesta raho no ho tornare a repetir souen, daci auant. E apres deus continuar axi:* « Dich encara ma culpa que he offes [A 60 v.]

» nostre Senyor Deus en lo segon manament, car » he pres lo seu sant nom en va.» Digues distinctament tot ço que trobaras hauer fet, de les coses contengudes o semblants en lo segon capitol del primer punt, de la doctrina dessus posada. «Confes me encara e dich ma colpa, que he offes nostre Senyor en lo terç manament, car en diumenge e altres festes manades per sancta mare Sglesia » he fets actes o obres, e fetes fer, les quals son » vedades fer en tals dies.» Digues distinctament s en tals dies has vsat o fet vsar de mercaderia, o cauat o laurat, o qualque altra cosa o semblant, de les [B 168] contengudes dessus en lo terç * capitol del primer [A 61] punt. «Dich encara ma culpa * que he offes nostre » Senyor Deu en lo quart manament, car irreuerentment me son haut deuers mon pare e mare » carnals.» Distinctament deus dir si has feta cosa alguna o semblant, de les dessus posades en lo quart capitol del primer punt. «Encara dich ma culpa, » que he offes a nostre Senyor Deus en lo cinquen » manament.» Deus dir distinctament tot ço quit recordara hauer fet de les coses dessus contengudes en lo cinquen capitol del primer punt. «Dich encara ma culpa em confes a Deu e a vos, pare, que » he offes nostre Senyor en lo sisen manament.» Digues distinctament ço que trobaras hauer fet de les coses contengudes en lo sisen capitol del primer punt. «Encara dich ma culpa, que he offes nostre » Senyor en lo seten manament.» Digues distinctament si has pres o retenguts bens daltre, sens vo- [A 61 v.] lentat daquell de qui eren, e tot * aço que trobaras hauer fet, de les coses contengudes dessus en lo seten capitol del primer punt. «Dich encara ma culpa, que he offes nostre Senyor Deu en lo huyten » manament.» Digues si has fet fals testimoni en

juhi, o en altra manera feta cosa alguna, de les coses contengudes dessus en lo huyten capitol del primer punt. «Encara dich ma culpa, que he offes nostre » Senyor en lo nouen e dehen manament.» Digues distinctament si has cobeiada la muller, filla, seruenta, bou, ase o alberch, o possessio, o cosa altra alguna de ton prohisme; e tot ço que fet hauras, de les coses contengudes en los nouen e deen capitols dessus scrits del primer punt. Car alli han fi los deu manaments, tant com sesguarde a prohibicions, ço es, a les coses que hom deu squiuar o no fer; e deus continuar en apres ta confessio, dient axi com se segueix: * «Confes me encara a Deu e a vos, pare, [A 62] » e dich ma culpa, que he ofes nostre Senyor Deu » en peccat de superbia, * car desordenadament me [B 168 v.] » son haut en cobeiar o amar ma propria excellencia » o honor.» Digues distinctament tot ço que trobaras hauer fet, de les coses contengudes o semblants a aquelles en lo onzen capitol posat en lo primer punt. «Dich encara ma culpa, que he offes nostre » Senyor Deu en peccat de auaricia, hauent desor» donat voler en hauer e retenir riquees, honors e » altres bens.» Digues tot ço que trobaras hauer fet, de les coses contengudes en lo dotzen capitol dessus scrit en lo primer punt. «Encara dich ma culpa, » que he offes nostre Senyor Deu en peccat de ira, » car he desijat desordenada veniança contra mon » prohisme.» Digues distincta*ment ço que trobaras [A 62 v.] hauer fet, de les coses contengudes en lo tretzen capitol dessus scrit en lo primer punt. «Dich encara » ma culpa, que he offes nostre Senyor en peccat » de enueia, hauent desplaer del be e plaer de la » aduersitat de mos prohismes.» Digues tot ço que trobaras hauer fet, de les coses contengudes en lo quatorzen capitol dessus posat en lo primer punt.

« Encara dich ma culpa, que he offes nostre Senyor [A 63] » en peccat de accidia, car * souent me he donat a » tristor e pres enuig de fer be, lo qual podia fer.» Digues clarament tot ço que trobaras hauer fet, de les coses contengudes en lo .xv.en capitol dessus en lo primer punt posat. « Dich encara ma culpa, » que he offes nostre Senyor en peccat de gola, car » he vsat desordenadament de meniar e de beure, » per satisfer a mon appetit desordonat.» Digues tot ço que trobaras hauer fet de les coses contengudes en lo .xvj.en capitol dels dessus scrits en lo primer punt. « Encara dich ma culpa, que he offes nostre » Senyor en peccat de luxuria, car souen he hauda » libidinosa cobeiança de mesclament carnal.» Digues distinctament tot ço que trobaras hauer fet, de [B 169] les coses contengudes * en lo .xvij.en capitol del primer punt, vltra aço que dit hauras sobre los altres capitols dels manaments que toquen aquest peccat de luxuria. « Confes me encara a Deu e vos, pare, » e dich ma culpa, dels .v. senys corporals; car no [A 63 v.] » he refrenats aquells de lurs illicits * appetits, axi » com deuia, ans me son adelitat en veure coses » desonestes e vanes.» E digues tot ço quet recordara, en que haies offes nostre Senyor per la vista. « En hoyr faules o altres coses vanes.» Digues sit est adelitat en hoir detraccions, diffamacions o altre mal del prohisme, e tot aço en que hages peccat del hoyr. « En odorar sens necessitat, ans carnalment » e sens hauer sguart a Deu, perfums, flors, algalia, etc.» Digues si, a fi luxuriosa o altra dampnada penssa, te est adelitat a olre res. « E en meniar » e beure sens necessitat, mes per satisfer a ma gola » e illicit appetit.» Digues tot ço en que haies peccat per aquest seny de gust. « E en tocar mi e altres » coses desonestament.» Digues tot ço en quet re-

corde hauer peccat, en palpant o tocant, vltra ço que dit ne hauras ia, discorrent los manaments o peccats mortals. « Dich encara ma culpa, que la len- » gua * mia no he refrenada e guardada de mal dir, [A 64] » axi com deuia. » Digues tot ço que trobaras hauer peccat per lengua, fins sien dels cassos en diuerses lochs en lo primer punt posats, o en especial dels posats en lo .xix.en capitol del dit primer punt. « Con- » fes me encara a Deu e a vos, pare, e dich ma cul- » pa, que he mal vsat de les tres potencies, ço es, » de la memoria, intelligencia e voluntat, car en » recordar o memorar les sutzetats e peccats que » fets hauia, me * son adelitat. » Digues tot ço en [B 169 v.] que, ab consentiment delliberat, te est adelitat en recordant peccats comesos. « En apendre o en al- » tra manera entendre e pensar, com e quant e ab » qui faria peccats e maluestats me son adelitat. » Digues tot ço en que hauras occupada delliberadament la intelligencia, en offensa de Deu. « E mes » encara me son adelitat en voler e consentir en di- » uerses mals e peccats. » Digues tot ço quet recordara hauer consentit en peccat, vltra aço que en la * present doctrina es posat specificadament, car en [A 64 v.] aquest consentiment de la voluntat se causen tots los peccats mortals quel hom comet. « Encara me » confes a Deu e a vos, pare, e dich ma culpa, que » no he curat saber, en la forma que mon stament » requer, los articles de la sancta Fe catholica, ne » la creença de aquells he ruminada e posada fer- » mament, axi com deuia, en mon cor, ne dema- » nada, per continua e feruent oracio a nostre Se- » nyor, gracia quem illuminas e refermas en aquella » e en tot ço que saber e fer deuia, iuxta los seus » sancts manaments. » Digues distinctament ço que has lexat o no curat saber o fer, de les coses con-

tengudes en lo segon capitol del segon punt principal. «Dich encara ma culpa que en los digmen» ges e altres festes manades a colre, no he vacat a » hoir missa e oracio, ne a ascoltar la paraula de » Deu, axi com era tengut o poguera.» Digues particularment quantes festes e quals hi has fallit, hi en que e perque, etc. «Encara dich ma culpa, que [A 65] » mon pare * ne ma mare no he honrats, axi com [B 170] » deuia e poguera fer.» Digues tot ço * en que trobaras hauer peccat en aço, iuxta lo quart capitol del segon punt dessus posat. «Dich encara ma culpa, » que los deiunis manats no he seruats o fets ab » aquella deuocio que deuia.» Digues distinctament quals ne quants ne has trenquats, e perque e com. « Encara dich ma culpa, que delmes e primicies no » he dades de les coses e per la manera que tengut » era de darles.» Digues distinctament, si ia donchs dit no ho has dessus, en que hi has fallit. « Dich en» cara ma culpa, que en cascun any nom som con» fessat, ne he combregat al temps e per la manera » que es ordonat per sancta mare Sglesia, segons » deuia.» Digues de cascun any per que ten est stat, e si en altra manera hi has fallit. «Encara dich ma » culpa, que no he remesos, axi com deuia ne tant » prestament com deuia, les males voluntats que he » consebudes contra mos prohismes.» Digues [A 65 v.] distinctament, si ia dit no ho has dessus, les * vegades e les causes perque, e lo temps, e lo stament de les persones contra qui has retengudes les rancors e males voluntats. «Dich encara ma culpa, que no » he feta ma diligencia, axi com deuia, en obtenir » perdo e reconciliacio de les persones a les quals » he fetes o dites iniuries, o fets greuges.» Digues particularment los cassos en que fallit hi has en no curarne. «Confes me encara a Deu e a vos, pare, e

» dich ma culpa, de les .vij. obres de misericordia » corporals, car en los cassos que podia e era tengut, » no he aiudat a mon prohisme en les sues neces- » sitats.» Digues distinctament los cassos en que tengut hi eres, juxta lo vuyte capitol del segon punt dessus posat, e has denegat * o no curat vestir, cal- [B 170 v.] çar, dar a meniar e a beure, visitar presos o malalts, rembre catius, albergar pelegrins, soterrar los cossos dels morts, e en altra manera no has volgut aiudar a tos prohismes. « Dich encara ma culpa de les » .vij. obres de misericordia speritals, car en los » cassos * e temps que fer ho deuia, no he aiudat a [A 66] » mos prohismes en instruhir los ignorants, acon- » sellar los dubtants, supportar los greus e desor- » denats, aconsolar los desolats, ne he remeses les » injuries reebudes, de ferm e plen cor, ne tant » prestament com poguera, ne he corregits caritati- » uament los errants, ne en mes oracions he per » aquells pregat axi com deuia.» Digues distinctament tot ço que en aquestes obres de pietat hauras fallit, iuxta lo .ix., .x., .xi., .xij., .xiij. e .xiiij. capitols del dit segon punt. « Confes me encara a Deu » e a vos, pare, e dich ma culpa, de la mala cura » e poca diligencia e poch esforç que he hauts, en » lo exercici que, en multiplicacio de bones obres, » podia fer a laor e gloria de nostre Senyor Deu e » profit de ma anima, e profit e bon exemple del » proysme; e primerament dich ma culpa que no he » guardat lo cor, axi be com deuia, de males cogi- » tacions o vanes, ne he repellides aquellas presta- » ment, axi com a virtuosa persona se pertany, ne » he occupat aquell, tant ne tant be com deuia, en » bones e sanctes cogitacions; * ne he reglats los [A 66 v.] » meus pensaments, parlaments e obres a gloria e » honor de nostre Senyor, axi com deuia e podia;

» ne he reffrenats los .v. senys corporals dels apetits que eren causa o disposicio a peccar, nem son abstengut del vs de aquells en cassos e coses no ne- [B 171] cessaries ne vtils, axi com * poguera. Dich encara ma culpa de la falta que en mi es stada de virtuts, car la Fe no he hauda viua per aiustament de virtuts e de bones obres, ne la he hauda gran ne feruent, etc.» Digues ta culpa, segons ço que trobaras de defalliment de Fe, iuxta lo capitol de les virtuts, que es posat dessus en lo terç punt dels principals. «Encara dich ma culpa de la virtut de sperança, car no la he posada axi finalment e total, ne tant fermament com deuia, en nostre Senyor Deu.» Digues ta culpa en ço que fallit hi hauras, iuxta lo capitol dessus posat en lo tercer punt. «Dich encara ma culpa, que no he amat nos- [A 67] tre Senyor Deu sobre totes coses, axi ar*dentment com deuia, ne mi mateix, ne mon prohisme, de aquella verdadera amor, ne per la manera que deuia.» Digues particularment ço en que trobaras hauer fallit en caritat, iuxta lo capitol de caritat posat dessus en lo tercer punt, ço es, en no hauerla tal com bon christia la deu hauer o fer hi son esforç, e en no hauer ne vsat axi com deuies. E aço deus dir, vltra ço que confessat hauras dessus en altra manera hauer peccat. «Encara dich ma culpa de la virtut de prudencia, car no he administrat, axi be com deuia, los dons que Deus me ha dats, axi de natura, com de fortuna, com de gracia, etc.» Digues ço en que fallit hauras, iuxta lo capitol de prudencia, posat dessus en lo terç punt. «Dich encara ma culpa de temperancia, car no he reffrenats los meus desordonats apetits, axi com deuia o poguera.» Digues ta culpa de tot, iuxta lo capitol de temperancia, posat en lo terç punt.

« Encara dich ma culpa de fortitut, car no he em- » pres ne proseguit molts fets * arduus, que podia [A 67 v.] » fer a laor de nostre Senyor e a profit del prohisme, » ne he donada aquella * presta e bona fi que deuia [B 171 v.] » als que hauia començats, etc.» Digues tot ço en que hages fallit, iuxta lo capitol de fortitud, proposat en lo terç punt. « Dich encara ma culpa de la » virtut de iusticia, car en aço que pertanyia a mi » a distribuir, hon deuia respondre, no e dat axi » complidament ne presta, com deuia, a cascu ço » que li pertanyia.» Digues en ço que fallit hi has, iuxta lo capitol de iusticia, posat en lo tercer punt. Pots encara dir ta culpa en tot ço que trobaras hauer fallit, en les altres coses que apres de les virtuts son continuades en lo dit tercer punt; regoneix ho be, car pens que assats hi trobaras que dir. « Confes me encara a Deu e a vos, pare, e dich ma cul- » pa, que lo temps no he despes, axi com deuia e » podia, a seruey e laor de nostre Senyor, ans, a » vegades deliberadament, auegades per ma negli- » gencia, auegades per ma malicia o per mon delit, » he despes * aquell en peccats e en ociositats inu- [A 68] » tils o vanes occupacions.» E acabat de dir ço que per lo memorial o en altra manera te occorrera, pots dir encara axi: « En aquest sanct sagrament de » Confessio no son vengut ab aquella recollectio, » preparacio e discussio de mos peccats e reueren- » cia ques pertany, per la qual raho he dubte quem » sien oblidats altres peccats los quals deuria con- » fessar; e dels oblidats, dels quals me confessaria » sim recordauen, e de tot ço en que haia offes nos- » tre Senyor Deu e mon prohisme, dich ma culpa » a Deu e a vos, pare, e deman penitencia e abso- » lucio.»

Elo confessor, qui deu esser persona suf-
ficient e discreta, ab paraules piadoses
[B 172] deu aconsolar lo penident * e animarlo a
fer gracies a nostre Senyor, com li ha
plagut, entre altres gracies, fer aquesta tan assenya-
lada de traurel del poder del demoni; e deu lo be
encautar que vinga ben volenteros e de ferm pro-
posit a complir la penitencia que li dira, e guardar
se de peccar daquiauant; e deu li be declarar e ma-
[A 68 v.] *nar satisfer o restituir ço que trobara a aquell es-
ser tengut a certa persona; e si res li resta a com-
plir de penitencies passades, assignar li terme cert,
dins lo qual ho complesca, declarant li que, en al-
tra manera, la confessio no li seria fructuosa. E,
aço fet, deu li posar aquella penitencia que li ap-
parra segons son bon juhi, hauent consideratio a la
edat, stament o condicio e qualitat del penident, e
encara a la qualitat dels peccats, fahent que la pe-
nitencia correspona a satisfactio dels peccats: axi
que, si ha peccat per auaricia, li man fer almoynes;
si en gola, abstinencies; si en superbia, humilia-
cions, prostracions, etc.; si en luxuria, aspredat de
jaure o de vestir, e altres maceracions de la carn; e
per semblant dels altres peccats. E, declinant a mi-
sericordia, la penitencia deu esser tal, quel peni-
dent la puixa ben complir, per manera que del con-
fessor se partescha aconsolat e animat a be a fer,
en tembre e amar Deu. Apres, deu lo absolre, e, si
[A 69] la absolucio deu * esser feta en forma comuna, no
tocant a vot, suspensio o entredit (car es altra ma-
nera appartada) pot la donar axi: Fer lo senyal de
la creu, dient: *« In nomine Patris et Filii et Spiritus*
» Sancti. Amen »; posant la ma sobre lo cap del pe-
nident, dient: « Los merits de la sancta passio de
[B 172 v.] » Jhesuchrist, de tots * los Sancts de Paradis e de